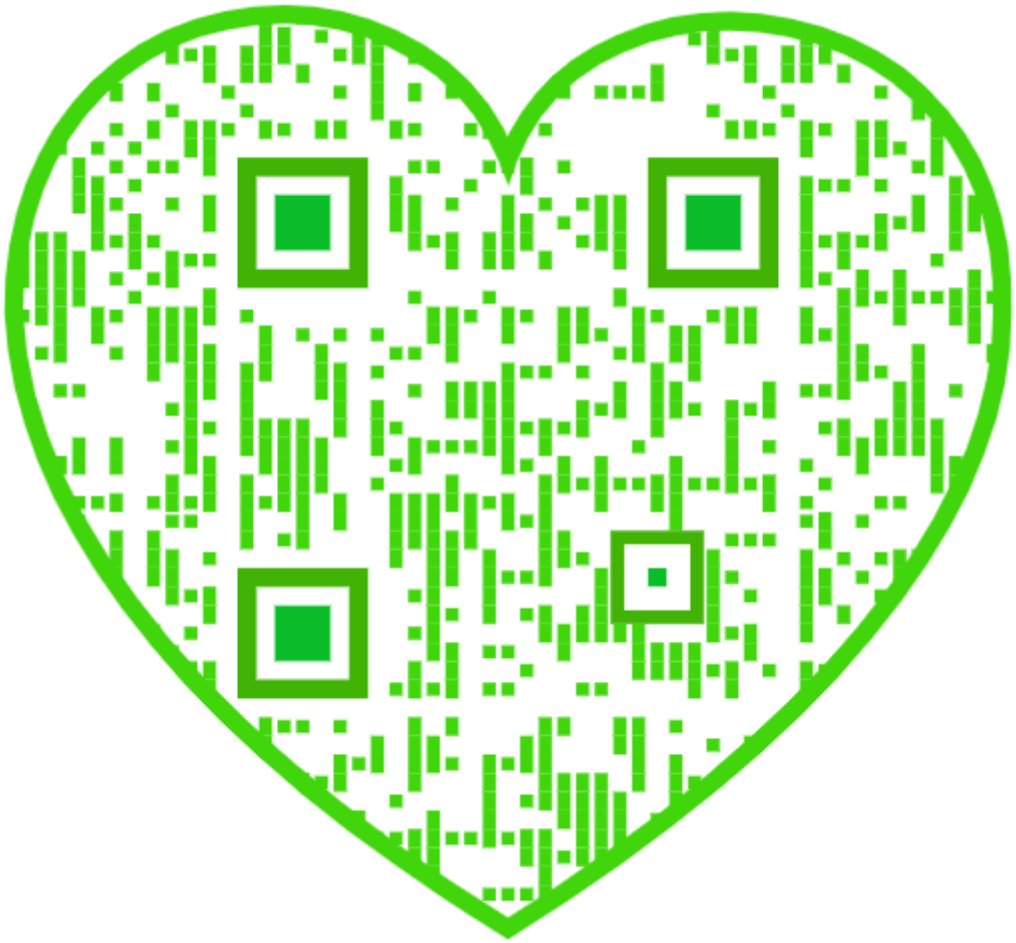

F. M. DOSTOJEWSKY

DE GEBROEDERS KARAMAZOW

DERDE EN VIERDE DEEL

HOLLANDSCH UITGEVERSFONDS
AMSTERDAM

N.V. IPENBUUR & VAN SELDAM
AMSTERDAM

DERDE DEEL

EERSTE HOOFDSTUK.

Het gelukte eindelijk Pjotr Iljitsch Perkhotin, dien wij verlaten hebben toen hij uit alle kracht aan de deur van het huis van Gruschenka klopte, iemand te wekken. Fenja, die twee uur geleden zoo geschrokken was en hierdoor er niet toe had kunnen besluiten te gaan slapen, ging naar den concierge, die ontwaakt was en vroeg hem niemand binnen te laten. Nadat de man echter gevraagd had, wie er was en zijn naam hoorde, besloot hij toch open te doen. Pjotr Iljitsch begon Fenja uit te vragen en hoorde weldra, dat Dmitry Feodorowitsch toen hij wegging om Gruschenka te zoeken den stamper meegenomen had en zonder deze teruggekeerd was. „En zijn handen waren vol bloed," riep Fenja uit.

Het interesseerde Perkhotin het meest om te weten of Mitja naar het huis van zijn vader was gegaan, maar ondanks zijn uitvoerige vragen kon hij hierop geen bevredigend antwoord krijgen.

„Toen hij terugkeerde," vertelde Fenja, „en nadat ik hem alles verteld had, heb ik gevraagd, waarom zijn handen zoo vol bloed zaten, hij heeft geantwoord dat het menschenbloed was en dat hij zooeven iemand vermoord had. Dat heeft hij bekend en hij zei dat hij er spijt van had. Plotseling liep hij weg alsof hij krankzinnig geworden was. Toen ben ik mij af gaan vragen waarom hij zoo is weggeloopen. Hij zou naar Mokroje gaan en daar mijn meesteres vermoorden. Daarna ben ik weggeloopen om hem te smeeken mijn meesteres te sparen."

De oude grootmoeder van Fenja bevestigde alles, wat deze zei, voorzoover zij ook bij het bezoek van Mitja tegenwoordig was geweest. Pjotr Iljitsch zag in, dat hij hier niets meer kon beginnen en verliet het huis. Het eenvoudigste zou geweest zijn zich naar Feodor Pawlowitsch te begeven en daar te vragen of er iets gebeurd was. Daarna kon hij dan naar den politiechef gaan om dezen te waarschuwen, maar hij liet dit plan varen bij de gedachte, dat hij Feodor Pawlowitsch slechts

zeer oppervlakkig kende en door het feit, dat hij nog lang niet zeker was dat Mitja zijn vader vermoord had. Wanneer hij naar het huis van den ouden man ging en hem zou vragen, of er iets bijzonders gebeurd was, zou Feodor Pawlowitsch den volgenden morgen in de geheele stad vertellen hoe een hem volkomen onbekende ambtenaar Perkhotin bij hem gekomen was om hem te vragen of men hem niet vermoord had. Dat zou een schandaal geven en er was niets op de wereld waarvoor Pjotr Iljitsch zoo bang was als voor een schandaal.

Hij besloot naar mevrouw Khokhlakow te gaan en te vragen of zij Dmitry Feodorowitsch drieduizend roebel gegeven had. Wanneer dit niet het geval was, zou hij onmiddellijk naar den politiechef gaan, zonder eerst onderzoek te doen bij Feodor Pawlowitsch.

Het was juist elf uur, toen hij aan het huis van mevrouw Khokhlakow aankwam. Hij werd onmiddellijk binnengelaten, maar mevrouw Khokhlakow, die door het bezoek van Mitja zeer opgewonden was, wilde hem eerst niet ontvangen en pas nadat Perkhotin verzekerd had, dat de zaak zeer dringend was en bovendien mevrouw Khokhlakow's nieuwsgierigheid langzamerhand opgewekt werd, werd het bevel gegeven den ambtenaar in de zaal te laten wachten.

Mevrouw Khokhlakow kwam met een onverschillig gezicht binnen en zonder hem uit te noodigen te gaan zitten, vroeg zij:

„Wat verlangt u?"

„Ik heb besloten u lastig te vallen, mevrouw, naar aanleiding van onzen wederzijdschen kennis Dmitry Feodorowitsch Karamazow," zoo begon Pjotr Iljitsch, maar nauwelijks had hij dezen naam uitgesproken, of het gezicht van de vrouw des huizes drukte heftigen onwil uit. Zij viel hem toornig in de rede en schreeuwde bijna toen zij de volgende woorden sprak:

„Hoe lang nog zal men mij met dezen verschrikkelijken mensch plagen? Hoe kon u het wagen, geëerde heer, hoe hebt u kunnen besluiten een onbekende dame in haar eigen huis lastig te vallen . . . bij haar te komen om over iemand te spreken, die hier in deze zelfde salon niet langer dan drie uur geleden haar heeft willen vermoorden, die met zijn voeten gestampt heeft en weggegaan is op een wijze zooals niemand een fatsoenlijk huis verlaat. Geëerde heer, ik zou een aanklacht

tegen u kunnen indienen. Ga heen mijnheer, ik ben moeder, onmiddellijk zal ik . . ."

„Vermoorden? Wilde hij u dan vermoorden?"

„Heeft hij misschien iemand vermoord?" vroeg mevrouw Khokhlakow nieuwsgierig.

„Wees zoo goed mij aan te hooren mevrouw, slechts een halve minuut. Ik zal u in twee minuten alles uitleggen," antwoordde Perkhotin. „Vandaag om vijf uur in den namiddag heeft mijnheer Karamazow tien roebel van mij geleend en ik weet zeker, dat hij geen geld had. Vanavond om negen uur echter is hij bij mij gekomen met een pakje bankbiljetten van honderd roebel, ongeveer twintig tot dertig stuks, waar hij openlijk mee rond liep. Zijn handen waren vol bloed en het leek wel of hij krankzinnig was. Op mijn vraag, waar hij al dat geld vandaan gekregen had heeft hij mij geantwoord dat hij het even te voren van u ontvangen had, dat u hem drieduizend roebel geleend had om naar de goudmijnen te kunnen gaan."

„God, dan heeft hij zijn ouden vader vermoord!" riep mevrouw Khokhlakow uit, „ik heb hem heelemaal geen geld gegeven, niets, o, ga zoo vlug mogelijk heen, vertel mij niets meer! Probeer den grijsaard het leven te redden."

„Pardon mevrouw, U hebt hem dus geen geld gegeven. Weet u zeker, dat u hem niets gegeven hebt?"

„Maar natuurlijk, ik heb hem het geld geweigerd, omdat hij het niet waard is. Hij is woedend weggegaan en heeft met zijn voeten gestampt. Hij wilde mij slaan, maar ik week nog juist op tijd uit. Hij heeft op den grond gespuwd. Kunt u zich dat voorstellen? Maar waarom staan wij hier? Gaat u toch zitten . . . neem mij niet kwalijk, ik . . . of liever gaat u den ongelukkigen ouden man helpen."

„Maar als hij hem al vermoord heeft?"

„Ach mijn God, wat moeten wij doen, wat denkt u dat er gebeuren moet?"

Pjotr Iljitsch vertelde nu van zijn kant in het kort wat hij gezien had. Al deze bijzonderheden, onder anderen het meenemen van den stamper, maakten grooten indruk op mevrouw Khokhlakow. Zij sloot haar oogen en bedekte haar gezicht met haar handen.

„Verbeeld u eens, ik heb alles van tevoren geweten. Ik heb de gave daartoe; wat ik vermoed, gebeurt. Hoe vaak heb ik dien verschrikkelijken man niet aangezien en bij mijzelf

gedacht: hij zal je nog eens vermoorden, en zoo is het ook uitgekomen . . . dat wil zeggen, dat hij mij nu niet vermoord heeft maar zijn vader, komt enkel en alleen omdat de vinger Gods zichtbaar werd en mij redde. Bovendien zou hij er zich voor schamen mij te vermoorden, want ik had hem op deze plaats zelf een klein heiligenbeeldje met de reliquieën van Warwara om den hals gehangen. Wat was ik op dat oogenblik dicht bij den dood. Ik stond vlak bij hem. Weet u, Pjotr Iljitsch, ik geloof niet aan wonderen, maar het verband, dat er bestaat tusschen dit kleine heiligenbeeldje en het wonder, dat mij overkomen is, is zoo duidelijk, dat ik weer begin aan wonderen te gelooven. Heeft u dat van den Staretz Sossima gehoord? Ik weet trouwens niet wat ik zeg . . . mijn heiligenbeeldje had hij om zijn hals toen hij op den grond stampte. Hij heeft slechts gespuwd, hij heeft mij niet vermoord, dat is waar . . . daarna is hij hard weggeloopen. Maar wat moeten wij doen, denkt u?"

Pjotr Iljitsch stond op en zei dat hij rechtstreeks naar den politiechef zou gaan om hem alles te vertellen. Deze zou dan zijn maatregelen nemen.

„Ach, dat is een knap man, ik ken Mikhail Makarytsch. U bent zeer verstandig, Pjotr Iljitsch. Hoe goed weet u wat u moet doen; in uw plaats had ik niet geweten, welke maatregelen ik moest nemen."

„Ik ben een goede bekende van den politie-chef," zei de ambtenaar, die geen middel wist te vinden om weg te komen, terwijl hij het toch zoo gaarne wilde, daar hij alles vernomen had, wat hij wilde weten.

„Luistert u eens," fluisterde zij, „wanneer u bij hem geweest bent, moet u terugkomen en mij vertellen wat u gezien heeft, en wat men verder zal gaan doen en waartoe men hem zal veroordeelen. De doodstraf is afgeschaft, nietwaar? U moet beslist komen, al was het om drie uur in den nacht, of vier uur, ja zelfs half vijf, laat het mij weten. Ik denk trouwens, dat ik in het geheel niet zal kunnen slapen. Zou ik misschien met u meegaan?"

„Neen, maar wanneer u persoonlijk een paar regels zou willen schrijven, waarin u verklaart, dat u Dmitry Feodorowitsch geen geld gegeven hebt, zou dat misschien goede diensten kunnen bewijzen."

„Maar natuurlijk!"

Mevrouw Khokhlakow ging meteen naar haar schrijftafel.

„Ik sta verbaasd over uw tegenwoordigheid van geest. Het is een veilig idee te weten, dat u hier in de stad uw werkkring hebt."

Terwijl zij dit zei, schreef zij de volgende verklaring op een velletje postpapier:

„Nooit in mijn leven heb ik den ongelukkigen Dmitry Feodorowitsch Karamazow (want hij is toch ongelukkig) drieduizend roebel geleend; noch vandaag, noch voor dien tijd heb ik hem ooit geld gegeven. Dat zweer ik bij alles wat mij heilig is." Khokhlakow.

„Hier is de verklaring," zei zij, „ga nu heen, ik ben u dankbaar. U kunt niet gelooven, hoe dankbaar ik ben, dat u het eerst naar mij toegekomen bent. Hoe is het mogelijk, dat wij elkaar nog nooit hebben ontmoet. Ik zou het prettig vinden u voortaan in mijn huis te ontvangen, ik vind het een heerlijk idee, dat u hier in deze stad woont. Men zal er gauw achterkomen wat voor een knappe kop u bent, ik zal u zooveel mogelijk helpen, geloof mij . . . ach, ik houd van de jeugd. Ik ben verliefd op de jeugd; de jonge menschen vormen het fundament, de hoop van ons Rusland, dat reeds bijna ziek is. O, ga zoo gauw mogelijk heen."

Pjotr Iljitsch was reeds onderweg, anders had zij hem niet zoo gauw laten gaan. Mevrouw Khokhlakow had op hem een goeden indruk gemaakt, zoodat zijn onrust verminderde, want hij voelde zich nog steeds niet op zijn gemak, dat hij zich in zoo'n onaangename zaak gemengd had.

„Zij is nog niet eens zoo erg oud," dacht hij bij zich zelf, „ik had haar best voor haar dochter kunnen houden."

Mevrouw Khokhlakow was verrukt over den jongen man.

„Hij is verstandig en correct; hij heeft uitstekende manieren en dan zegt men nog dat de jongelui van tegenwoordig niets kunnen; dat is onzin."

Zij had de vreeselijke gebeurtenis bijna geheel vergeten en toen zij naar bed ging en zich herinnerde hoe „dicht bij den dood" zij geweest was, zei zij: „hoe verschrikkelijk." Onmiddellijk daarop sliep zij rustig in. Het zou geen zin gehad hebben over deze, schijnbaar onbelangrijke bijzonderheden zooveel te zeggen, wanneer deze niet tengevolge hadden, dat Pjotr Iljitsch hiermede den eersten stap deed op den weg naar het succes. Het was het begin van een schitterende carrière.

TWEEDE HOOFDSTUK.

De politiechef Mikhail Makarytsch, een gepensioneerd kolonel, was een hoffelijk en algemeen geliefd man, die vele gasten om zich heen verzamelde en daarbij de plichten van zijn ambt zoo goed en zoo kwaad als het ging vervulde.

Dien avond ontving hij eveneens gasten en speelde kaart met den substituut van den procureur en den dokter Warwinsky. De substituut van den procureur, die echter door allen met den titel „procureur" aangesproken werd, was ongeveer vijf en dertig jaar oud, had aanleg voor tuberculose en was getrouwd met een zeer dikke vrouw. Hij heette Ippolit Kirillowitsch en had allerlei geestelijke liefhebberijtjes b.v. ook de psychologie; hij verbeelde zich dat hij een buitengewoon scherp kenner van de menschelijke ziel was. In het algemeen had hij een betere opinie van zichzelf, dan zijn verdiensten rechtvaardigden, en hierdoor was hij ervan overtuigd, dat hij met opzet kort gehouden werd, en het is dan ook niet te verwonderen, dat hij meende in hoogere kringen machtige vijanden te hebben. In de kamer naast de kaartspelers bevond zich onze jonge rechter van instructie Nikolai Parfjonowitsch Neljudow, die eerst voor twee maanden uit Petersburg in de stad gekomen was. Later heeft men zich vaak over het toeval verwonderd, dat juist op dezen avond de menschen, die volgens hun ambt het meest bij de zaak betrokken waren, zich in het huis van Mikhail Makarytsch bevonden.

De rechter van instructie was klein van gestalte, maar niettegenstaande dat, scheen hij een buitengewonen indruk op de misdadigers te maken. Wanneer hij zijn ambt uitoefende, verleende de ernst waarmede hij dit deed hem zulk een waardigheid, dat iedereen dit moest opvallen, terwijl het duidelijk bleek dat zijn beroep hem bijna heilig was.

Op het oogenblik dat Pjotr Iljitsch bij den politiechef binnentrad, verbaasde het hem, dat er geen kaart gespeeld werd en zelfs Nikolai Parfjonowitsch de dames verlaten had

om met de anderen iets te bespreken. Het was duidelijk, men wist hier reeds alles.

Marfa Ignatiewna was, ofschoon zij vast sliep, gewekt door een doordringenden gil van Smerdjakow, die buiten bewustzijn in de aangrenzende kamer lag. Zij stond op en ging naar den zieke toe, die lag te reutelen en met armen en beenen om zich heen sloeg. Nu begon Marfa Ignatiewna zelf te schreeuwen en om haar man te roepen. Zij herinnerde zich echter, dat Grigory, toen zij opgestaan was, zich niet in zijn bed bevond. Zij ging er naar toe en werkelijk, het was leeg. Blijkbaar was hij weggegaan, maar waarheen? Zij liep de trap af en riep in den tuin. Zij kreeg natuurlijk geen antwoord, maar vernam in de stilte een gekerm, dat van den kant van de schutting kwam, Zij liep den tuin in en hoorde opeens duidelijk hoe Grigory met zwakke stem „Marfa, Marfa", riep. Zij liep in de richting waarvan het geluid kwam en vond haar echtgenoot. Hij lag niet meer vlak bij de schutting, maar reeds twintig schreden ervan verwijderd. Hij had zich, toen hij weer bij bewustzijn gekomen was, opgericht en trachtte naar het huis te kruipen. Intusschen verloor hij door de inspanning menigmaal weer zijn bezinning en moest dan eenigen tijd blijven liggen.

Marfa Ignatiewna bemerkte, dat hij gewond was en begon te schreeuwen. Grigory stamelde zachtjes en onsamenhangend:

„Hij heeft hem vermoord . . . zijn vader heeft hij vermoord, schreeuw niet zoo."

Maar Marfa zweeg niet, zij was als het ware haar verstand kwijt. Even later bemerkte zij, dat het raam van de kamer van haar meester geopend was en dat het vertrek zelf in licht baadde. Zij liep op het huis toe en riep Feodor Pawlowitsch bij zijn naam. Toen zij door het venster keek, zag zij een vreeselijk schouwspel. Haar meester lag op den vloer, onbewegelijk op zijn rug. Zijn kamerjapon was doortrokken van bloed. De kaars, die op tafel stond, verlichtte duidelijk het doode gelaat van Feodor Pawlowitsch. Ten hoogste ontsteld verliet Marfa Ignatiewna het venster, liep hard den tuin uit en ging naar haar buurvrouw Marja Kondratjewna. Zoowel moeder als dochter sliepen reeds, maar zij werden gewekt door het hevige geschreeuw van de angstige dienstbode. Onderweg vertelde Marja Kondratjewna, dat zij omstreeks negen uur een hevig geschreeuw in den tuin gehoord

had en dat het daarna plotseling stil was geworden. Dat moest Grigory geweest zijn, die door Mitja op misdadige wijze tot zwijgen was gebracht. Bij de plaats aangekomen waar Grigory lag, droegen beide vrouwen hem naar het tuinhuis. Zij staken licht aan en bemerkten, dat Smerdjakow nog steeds met schuim op den mond in een toeval lag. Zij waschten het hoofd van Grigory met azijn en water. Deze kwam hierdoor bij en vroeg: „Is mijn meester dood?"

De twee vrouwen gingen naar het huis en bemerkten, dat niet alleen het venster, maar ook de deur wagenwijd open stond. Zij begrepen hier niets van, want Feodor Pawlowitsch had reeds meer dan een week de gewoonte zich 's avonds op te sluiten en had zelfs Grigory verboden bij hem aan te kloppen. Toen zij terugkeerden, beval Grigory onmiddellijk naar den politiechef te gaan. Zij was Pjotr Iljitsch hoogstens vijf minuten voor geweest en deze behoefde nu niet slechts vermoedens te opperen, maar was onmiddellijk een waardevolle getuige, die kon bevestigen, dat het vermoeden omtrent de identiteit van den dader juist was, hoewel hij zelf er tot aan het laatste oogenblik toe niet aan had willen gelooven. Men besloot onmiddellijk te handelen.

Feodor Pawlowitsch werd dood gevonden met verbrijzeld hoofd, ongetwijfeld neergeslagen door het zelfde werktuig, dat gediend had om Grigory te verwonden. De koperen stamper werd weldra gevonden en nu begon men het onderzoek in de kamer. In dit vertrek heerschte niet de minste wanorde. Slechts achter het kamerschut vond men een groote enveloppe met het opschrift: „een klein geschenk van drieduizend roebel voor mijn engel Gruschenka, als zij komen wil." Daaronder was later waarschijnlijk nog eens door Feodor Pawlowitsch geschreven: „Voor mijn klein kuikentje." Op de enveloppe bevonden zich drie roode zegels, maar het geld was verdwenen. Men vond nog een rose lint dat blijkbaar om de enveloppe gebonden was geweest. Een verklaring van Pjotr Iljitsch maakte vooral grooten indruk op den procureur en den rechter van instructie n.l. dat Dmitry gezegd had zich bij het aanbreken van den dag te willen doodschieten, dat hij in diens tegenwoordigheid zijn revolver geladen had, een brief schreef en in zijn zak stopte enz. enz. Dat hij verder, toen Pjotr Iljitsch, zonder aan zijn uitlatingen geloof te hechten, hem dreigde het bij de politie aan te geven, zoodat men den zelfmoord kon verhinderen, glimlachend geantwoord had:

„Je komt te laat." Blijkbaar moest men nu zoo gauw mogelijk naar Mokroje gaan om den misdadiger gevangen te nemen, voor hij zijn plan zich van het leven te berooven, kon uitvoeren.

„Dat is duidelijk," zei de procureur, „zoo doen alle boeven. Zij zeggen, morgen pleeg ik zelfmoord, maar voor mijn dood nog een vroolijk feest."

Daar het voorloopig onderzoek en het voldoen aan de noodige formaliteiten om den moordenaar gevangen te kunnen nemen, nog eenigen tijd zou vorderen, besloot men den commissaris van politie, Mawriky Mawrikiewitsch Schermow, naar Mokroje te sturen, ten einde den misdadiger te bewaken totdat de anderen waren aangekomen. Zoo gebeurde het ook. De commissaris meldde zich alleen aan bij den waard en hieruit is de vreemde houding van Trifon Borissytsch te verklaren, toen Mitja van de galerij terugkwam. Eerst om vijf uur 's morgens bij het aanbreken van den dag verschenen de politiechef, de procureur en de rechter van instructie. De dokter was in het huis van Feodor Pawlowitsch gebleven met het doel 's morgens vroeg het lijk te schouwen. Hem interesseerde ook vooral den toestand van den zieken Smerdjakow. „Zulke hardnekkige epileptische aanvallen, die zich binnen tweemaal vierentwintig uur herhalen, ziet men slechts zelden. Het is een buitengewoon eigenaardig geval," verklaarde hij later aan zijn collega's.

DERDE HOOFDSTUK.

Mitja was gaan zitten en keek met schuwen blik de aanwezigen aan, zonder te begrijpen wat men tegen hem zei. Eindelijk stond hij op, hief zijn armen ten hemel en riep uit: „Ik ben onschuldig, aan dit bloed heb ik geen schuld, niet het bloed van mijn vader . . . ik heb hem willen vermoorden, maar ik heb het niet gedaan."

Nauwelijks had hij dit uitgeroepen, of achter het gordijn kwam Gruschenka te voorschijn en wierp zich voor de voeten van den politiechef.

„Ik ben het, ik, vervloekte, ben de schuldige," riep zij, terwijl haar gezicht nat was van tranen. „Om mij heeft hij dien moord gepleegd, ik ben het, die hem gekweld heb zoodat hij hiertoe kwam. Ook de arme gestorven grijsaard heb ik gekweld, ik ben schuldig, ik alleen."

„Ja, jij bent de hoofdschuldige," zei de politiechef en hief zijn hand op om haar te slaan, maar werd door de anderen vastgehouden. De procureur pakte hem zelfs om zijn lichaam.

„U moet u kalm houden, Mikhail Makarytsch," riep hij hem toe. „U stoort anders het onderzoek."

„Maar wij moeten immers maatregelen nemen," zei nu ook Nikolai Parfjonowitsch „anders is het onmogelijk . . ."

„Veroordeel ons te zamen," vervolgde Gruschenka, die nog steeds op haar knieën lag, „straf ons beiden, ik ga met hem mee, al is het in den dood."

„Gruscha, mijn leven, mijn bloed, mijn heiligdom," riep Mitja uit. Hij wierp zich naast haar op de knieën en sloot haar vast in zijn armen.

„Geloof haar niet, zij is niet schuldig, in geen enkel opzicht."

Later herinnerde Mitja zich, dat hij door meerdere mannen met geweld van Gruschenka weggetrokken was, dat men haar de kamer uitleidde, en dat hij eerst, toen hij op zijn stoel zat, weer tot bezinning kwam. Naast hem stonden een paar gendarmen, tegenover hem aan de andere zijde van de tafel

zat Nikolai Parfjonowitsch, de rechter van instructie en trachtte hem te overreden wat water te drinken uit het glas, dat voor hem op de tafel stond.

„Dat zal u goed doen," voegde hij erbij. „U zult dan kalmer worden."

Mitja's aandacht was geheel gevestigd op de groote ringen van den spreker, een met een amethyst en de andere met een hel gelen doorzichtigen steen. Nog lang daarna kon hij deze ringen nauwkeurig beschrijven. Zijn blik bleef er steeds op gevestigd, hij kon er als het ware niet van los komen. Links van de tafel op de plaats, waar den vorigen avond Maximow gezeten had, nam nu de procureur plaats en aan den rechter kant van Mitja op de plaats van Gruschenka, ging een blozende jonge man zitten, die een versleten jas aan had en ijverig bezig was papier en inktpot op een manier te schikken, zooals zij met zijn gevoelens omtrent aesthetica het beste overeenkwamen. De politiechef stond aan het andere eind van de kamer, naast Kalganow, die op een stoel was gaan zitten.

„Drink nog wat water," herhaalde de rechter van instructie nu wel voor de tiende maal.

„Ik heb gedronken, mijne heeren," riep Mitja uit, „ik heb al gedronken . . . maar . . . straf mij, beslis over mijn lot."

Met scherpen blik keek hij den rechter van instructie aan.

„Dus u beweert niet schuldig te zijn aan den dood van uw vader Feodor Pawlowitsch?" vroeg de rechter van instructie nadrukkelijk.

„Ik ben onschuldig. Wel heb ik het bloed vergoten van een anderen grijsaard, niet dat van mijn vader. Ik zal er altijd spijt van hebben. Ik heb den ouden man vermoord, maar het zou te zwaar voor mij zijn, ook nog de schuld te moeten dragen van een andere misdaad, van dat bloed, waaraan ik onschuldig ben . . . het is een vreeselijke aanklacht heeren, u hebt mij in verwarring gebracht, het is mij, alsof ik bedwelmd ben. Maar wie heeft mijn vader vermoord? Wie heeft hem anders kunnen vermoorden dan ik? Een wonder, een ongerijmdheid, een onmogelijkheid."

„Ja, niemand anders heeft het kunnen doen," begon de rechter, maar de procureur Ippolit Kirillowitsch (de substituut van den procureur, maar omdat hij steeds procureur genoemd werd, zullen wij hem ook maar zoo noemen) wisselde een blik met hem en zei, tot Mitja gewend:

„U maakt u onnoodig bezorgd om den ouden dienaar Grigory Wassiljew. Hij leeft nog, hij is bij bewustzijn, en zal niettegenstaande de zware verwondingen, die u hem toegebracht hebt, blijven leven, dat heeft de dokter gezegd."

„Leeft hij!" riep Mitja uit. Zijn geheele gezicht straalde. „Mijn God, ik dank U voor het wonder: dat Gij ter wille van mij, den zondaar en misdadiger, aan mijn smeekbeden gehoor hebt gegeven . . . ja, door mijn gebed is het geschied. Den heelen nacht heb ik gebeden." Hij sloeg drie maal het teeken des kruises; hij snakte naar adem.

„Van dezen zelfden Grigory hebben wij echter een belangrijke verklaring aangaande u gekregen, zoodat . . ."

Mitja liet den procureur niet uitspreken, hij sprong van zijn stoel op en riep:

„Een oogenblik, mijne heeren, om Gods wil, één oogenblik slechts . . . ik wil naar haar toe . . ."

„Pardon, dat is op dit oogenblik onmogelijk!" riep Nikolai Parfjonowitsch uit, terwijl hij ook van zijn stoel opstond.

De gendarmen pakten Mitja beet, maar deze ging uit zichzelf weer zitten.

„Dat is jammer, heeren, ik wilde slechts een oogenblik naar haar toe . . . ik wilde haar melden, dat het afgewasschen, verdwenen was, dat bloed dat den geheelen nacht mij benauwd heeft. Ik wilde haar zeggen dat ik geen moordenaar ben. Mijne heeren, het is immers mijn verloofde! O, ik dank u mijne heeren, u heeft mij het leven weergegeven, ik gevoel mij, alsof ik herboren was. Die oude man heeft mij op zijn armen gedragen, hij heeft mij eigenhandig gewasschen, toen ik pas drie jaar was. Allen verlieten mij, hij is eigenlijk mijn echte vader geweest."

„Dus u . . ." wilde de rechter van instructie weer beginnen.

„Neem mij niet kwalijk, mijne heeren, nog een oogenblik," zei Mitja, terwijl hij met beide ellebogen op de tafel steunde en zijn gezicht met zijn handen bedekte, „geef mij tijd om tot mijzelf te komen, het heeft mij verschrikkelijk aangepakt."

„Wilt u nog niet wat water nemen?" vroeg Nikolai Parfjonowitsch.

Mitja trok zijn handen van zijn gezicht en begon luid te lachen. Hij zag er bijna vroolijk uit, ook zijn houding veranderde geheel. Hij zat voor de tafel, alsof hij in dezelfde positie verkeerde als de menschen om hem heen, met gelijke rechten, van gelijken stand. Het was, alsof er niets gebeurd

was, alsof hij op de een of andere avondpartij zijn kennissen toevallig ontmoet had.

„Nikolai Parfjonowitsch," zei hij, „u bent een uitstekend rechter van instructie, maar ik zal u zelf helpen. O, mijne heeren, het is alsof ik de opstanding meegemaakt heb, wees niet boos dat ik zoo zonder plichtplegingen met u spreek. Bovendien ben ik een weinig dronken, dat wil ik u wel eerlijk bekennen. Ik geloof, dat ik de eer gehad heb . . . de eer en het genoegen, u, Nikolai Parfjonowitsch te ontmoeten bij mijn neef Miussow. Mijne heeren, ik maak er geen aanspraak op met u gelijk gesteld te worden. Ik begrijp, in welke functie, zou ik haast zeggen, ik hier voor u zit. Op mij drukt . . . al heeft slechts Grigory mij beschuldigd, een vreeselijke verdenking, vreeselijk, dat begrijp ik wel, maar ter zake. Ik ben bereid deze zaak tot een goed einde te brengen, want luister, mijne heeren . . . daar ik zelf weet, dat ik onschuldig ben, is het immers onmiddellijk in het reine te brengen, niet waar?"

Mitja sprak vlug en nerveus en openhartig, alsof hij zijn toehoorders voor zijn beste vrienden hield.

„Dan kunnen wij dus noteeren, dat u de tegen u ingebrachte beschuldiging ontkent," zeide Mikhail Makarytsch. Hij wendde zich tot den klerk en dicteerde hem op half luiden toon wat er neergeschreven moest worden.

„Noteeren? Wilt u dat noteeren? Nu goed, ik ben het er mee eens, mijne heeren, ik verklaar dat het met mijn toestemming gebeurt. Luister, schrijf als volgt: „Hij is schuldig aan een daad van geweld, aan zware mishandeling den ouden man aangedaan." Bovendien ben ik nog voor mij zelf in mijn binnenste schuldig, maar dat behoeft u niet op te schrijven." (Met deze woorden wendde hij zich tot den klerk). „Dat gaat alleen mij persoonlijk aan, daar heeft u niets mee te maken . . . „wat betreft den moord op zijn vader, hieraan is hij onschuldig!"

„Dat is een gekke geschiedenis, volkomen krankzinnig, ik wil u bewijzen, ik wil u meteen overtuigen, u zult lachen mijne heeren, u zult lachen om uw eigen verdenkingen."

„Bedaar, Dmitry Feodorowitsch," vermaande de rechter van instructie blijkbaar met het doel hem te kalmeeren. „Voor wij het verhoor voortzetten, zou ik, in de veronderstelling, dat u mij wilt antwoorden, de bevestiging van het feit willen hebben, dat u naar het schijnt den gestorven Feodor Pawlowitsch geen goed hart toedroeg, dat u steeds ruzie met

hem had . . . ik meen mij te herinneren, dat u een kwartier geleden gezegd hebt, dat u het plan had hem te dooden. „Ik heb hem niet vermoord," riep u uit, „maar ik heb hem willen vermoorden." Hebt u dat gezegd?"

„Ach, dat kan wel, mijne heeren, ja, helaas heb ik hem willen vermoorden, vele malen heb ik het gewild . . . helaas, helaas."

„U hebt het gewild, zou u ons willen verklaren welke motieven u hebt voor zulk een grooten haat jegens uw vader?"

„Wat is er te verklaren, mijne heeren," zei Mitja somber, terwijl hij zijn schouders optrok, „ik heb mijn gevoelens nooit verborgen, de geheele stad weet het, ik heb het zelfs in de herberg verteld. Slechts kort geleden heb ik het in het klooster in de cel van den Staretz Sossima uitgelegd . . . op den avond van denzelfden dag heb ik mijn vader geslagen en heb gezworen, dat ik terug zou komen om hem te vermoorden, alles in tegenwoordigheid van getuigen. O, duizenden getuigen zijn er! Een maand lang heb ik het door de straten geschreeuwd . . . dit feit is er, het spreekt, het schreeuwt. Maar het gaat hier om gevoelens, mijne heeren, en gevoelens zijn toch iets anders. Het schijnt mij, dat u niet het recht hebt mij omtrent mijn gevoelens te ondervragen. U hebt de macht en het gezag, dat geef ik toe, maar dit is mijn zaak, die ik niet met anderen kan bespreken, maar . . . daar ik reeds vroeger mijn gevoelens niet geheim gehouden heb, in de herberg b.v. heb ik met iedereen erover gesproken, wil ik ook niet geheimzinnig tegenover u doen. Ik begrijp, dat er verschrikkelijke vermoedens bestaan, aan iedereen heb ik verteld, dat ik hem vermoorden zou, en nu is hij vermoord. Onder zulke omstandigheden moet ik dat natuurlijk gedaan hebben. Ha ha, ik neem het u niet kwalijk, mijne heeren, werkelijk niet. Ik ben zelf ten zeerste getroffen, want wie kan het ten slotte onder zulke omstandigheden anders gedaan hebben, wanneer ik het niet ben? Is dat niet juist? Wie zou die ander moeten zijn? Mijne heeren," riep hij plotseling uit. „ik wil weten, ik eisch van u mij te vertellen waar hij vermoord is, welk middel ertoe gebruikt werd, zeg het mij vlug."

Bij deze vragen keek hij eerst den procureur, daarna den rechter van instructie aan.

„Wij vonden hem in de kamer op den grond liggen," zei de procureur. „Zijn schedel was verpletterd."

„Dat is eigenaardig, mijne heeren," zei Mitja, terwijl hij

zichtbaar schrok. Hij steunde met zijn elleboog op de tafel en bedekte zijn gezicht met de rechterhand.

„Wij zullen doorgaan," begon Nikolai Parfjonowitsch weer. „Dus: wat was destijds het motief voor uw haatgevoelens ten opzichte van uw vader? Het schijnt, dat u openlijk verklaard hebt, dat er jaloezie in het spel was."

„Nu ja, jaloezie, maar dat niet alleen."

„Oneenigheid in geldzaken?"

„Ja, ook dat."

„Het schijnt, dat het ging om drieduizend roebel, die u nog van uw vader te ontvangen had."

„Wat, drieduizend! Meer, veel meer!" riep Mitja, „meer dan zes, misschien meer dan tien. Ik heb het iedereen gezegd. Iedereen heb ik het in de ooren geschreeuwd, maar ik had besloten genoegen te nemen met drieduizend roebel, om vrede te kunnen sluiten. Die drieduizend roebel had ik dringend noodig. Het pakje, dat hij onder zijn kussen verborg en dat hij voor Gruschenka klaar gemaakt had, beschouwde ik als mijn rechtmatig eigendom."

De procureur en de rechter keken elkaar veelbetekenend aan. De eerste gaf den ander een wenk.

„Hierop zullen wij nog terugkomen," zei de rechter. „Veroorloof ons dit feit te noteeren. Wij hechten bijzondere waarde aan het feit, dat u dit geld, het geld in de enveloppe, als uw eigendom beschouwde."

„Schrijf het op, mijne heeren, ik begrijp wel, dat het weer een bezwarende omstandigheid voor mij is, maar daar ben ik niet bang voor, ik durf tegen mijzelf te getuigen. Waarlijk, mijne heeren," voegde hij er droevig en somber bij. „U houdt mij voor een ander mensch dan ik ben. Op het oogenblik spreekt een edelman tot u, een edeldenkende persoonlijkheid, hierop komt het aan: verlies dit niet uit het oog — een man, die schandelijke dingen gedaan heeft, maar die in het diepst van zijn hart, in zijn binnenste in één woord . . . ik kan dat niet goed onder woorden brengen . . . dit is de kwelling van mijn leven. Ik heb steeds naar edelmoedigheid en rechtschapenheid gestreefd, zoodat ik als het ware een ridder en kampvechter voor deze twee eigenschappen was, en met een lantaarn ernaar zocht, met de lantaarn van Diogenes. Intusschen heb ik niets dan laagheden begaan, zooals wij allen, mijne heeren, ik bedoel niet ons allen, mij alleen, ik vergiste mij, mij alleen heb ik bedoeld! . . . Vergeef mij, ik heb hoofdpijn."

Hij fronste zijn wenkbrauwen: „Kijk eens, zijn uiterlijk beviel mij niet, het eerlooze aan hem, zijn opgeblazenheid, zijn profaneeren van al wat heilig was, zijn hoon, zijn ongeloof, — afschuwelijk, afschuwelijk. Maar nu hij dood is, denk ik anders over hem."

„In hoeverre?"

„Niet anders, maar het spijt mij, dat ik hem gehaat heb."

„Gevoelt u berouw?"

„Neen, niet berouw, dat moet u niet opschrijven. Ik ben zelf geen edele geest, mijne heeren, en daarom had ik niet het recht hem te verachten, dat is het. Dat kan u neerschrijven."

Onder het spreken was Mitja's stem gedaald, zijn antwoorden klonken steeds matter. Bij zijn laatste woorden keek hij peinzend voor zich uit. Onverwachts werd het onderzoek weer gestoord. Men had Gruschenka verwijderd, maar niet zoo heel ver, in een kamertje, dat slechts twee deuren van de blauwe kamer, waarin het verhoor plaats vond, verwijderd was. Er was maar één venster in dat vertrek, het grensde aan de groote ruimte, waarin 's nachts gedanst was en waar de boeren en meisjes zoo'n lawaai gemaakt hadden. Hier zat zij, alleen Maximow hield haar gezelschap. Deze was zeer ontsteld en bleef bij haar om steun te vinden. Voor de deur stond een gendarme. Gruschenka huilde en op het oogenblik, dat zij zich niet meer kon bedwingen, sprong zij op en schreeuwde op luiden toon:

„Wee mij, wee mij!"

Zij vluchtte de kamer uit naar hem, naar haar Mitja. Deze beweging was zoo plotseling, dat niemand tijd had haar tegen te houden. Toen Mitja haar geschreeuw hoorde, sprong hij op en vloog haar tegemoet alsof hij zijn verstand had verloren. Men belette hen bij elkaar te komen, terwijl Gruschenka al in de deur van de blauwe kamer stond, — men pakte hem bij zijn armen, hij worstelde om zich los te rukken. Drie menschen waren er noodig om hem te houden. Gruschenka strekte smeekend de handen naar hem uit, toen men haar meenam. Mitja moest weer op zijn vorige plaats gaan zitten bij de tafel, hij was kalm geworden en zei verwijtend tot den rechter van instructie:

„Wat wilt u met haar? Waarom kwelt u haar, zij is onschuldig."

De procureur en de rechter trachtten hem te kalmeeren. Ongeveer tien minuten gingen voorbij. Mikhail Makarytsch

die zich verwijderd had, kwam de kamer binnen en zei luid tot den procureur:

„Zij is weggebracht, zij is beneden. Veroorlooft u mij misschien dezen ongelukkigen man een enkel woord te zeggen in uw tegenwoordigheid, mijne heeren?"

„Wij kunnen hiertegen geen bezwaar hebben."

„Dmitry Feodorowitsch, hoor eens," begon Mikhail Makarytsch, zijn gezicht drukte warm, ja bijna vaderlijk medelijden met den ongelukkige uit, „ik heb Agrafjona Alexandrowna zelf naar beneden gebracht en haar aan de zorgen van de dochters van den waard toevertrouwd en de oude man Maximow blijft bij haar. Ik heb met haar gesproken, ik heb haar tot bedaren gebracht. Ik heb het voorgesteld afsof je reeds je onschuld had bewezen, zoodat zij niet bezorgd hoeft te zijn. Verder heb ik gevraagd je niet te storen, want dat zou je maar verdriet doen. Je zou je in je uitlatingen kunnen vergissen en jezelf beschuldigen. Nu, in één woord, zij heeft het begrepen, zij is een verstandig meisje, zij is goed, zij wilde zelfs mij, oude man, de handen kussen. Zij smeekte voor jou en heeft mij hier naartoe gezonden om je te zeggen dat je, haar terwille, kalm moet zijn. En dat moet je ook zijn, dan zal ik het haar zeggen. Ik zal haar zeggen dat je kalm bent en ter wille van haar dit als een man zal dragen. Vergeleken met haar, ben ik een schuldige, zij is een reine ziel, ja, mijne heeren, zij is een reine ziel die in geen enkel opzicht schuld heeft. Wat moet ik zeggen, Dmitry Feodorowitsch? Zal je rustig blijven zitten?"

De oude man was zoo onder den indruk van Gruschenka's verdriet; het verdriet van een mensch, ging hem zoo zeer ter harte, dat de tranen hem in de oogen stonden. Mitja stond op en liep op hem toe.

„Neem mij niet kwalijk mijne heeren," riep hij uit, „vergeef mij, je bent een goed man, Mikhail Makarytsch, ik dank je in haar naam. Ja, ik zal kalm zijn, vertel haar, dat ik volkomen kalm ben, dat ik zelfs ben gaan lachen, omdat ik weet dat zij een beschermengel heeft, zooals u bent. Ik zal aan alles een eind maken en weldra vrij gelaten worden. Ga naar haar toe en zeg, dat zij nog even moet wachten. Mijne heeren" — hij wendde zich weer tot den procureur en den rechter — „nu zal ik u mijn geheelen gemoedstoestand verklaren. Mijn hart zal ik bij u uitstorten, wij zullen weldra klaar zijn en het tot een vroolijk einde brengen. Tenslotte zullen wij er om

lachen, nietwaar, maar, mijne heeren, deze vrouw is de koningin van mijn ziel. O, veroorloof mij dit te verklaren, ik moet het u openbaren ... Ik zie toch dat ik met redelijke menschen te doen heb. Zij is mijn licht, zij is mijn heiligdom. O, wanneer u haar slechts kende! Hebt gij haar gezien, toen zij zei: „met jou, al was het ook in den dood!" En wat heb ik haar gegeven, ik bedelaar! Hoe komt het dat zij zooveel van mij houdt, ben ik het waard? Een plomp, verachtelijk schepsel! Ben ik zooveel liefde waard dat zij met mij mee wil gaan naar de dwangarbeiders? Terwille van mij heeft zij even te voren voor uw voeten geknield, zij, die zoo trotsch is en in geen enkel opzicht schuld draagt. Moet ik haar niet aanbidden? Moet mijn geheele persoonlijkheid niet tot haar opgaan? O, mijne heeren, vergeef mij! Maar nu, nu ben ik getroost."

Hij viel op een stoel neer, bedekte zijn gezicht met zijn handen en begon te snikken, maar het waren tranen van geluk. Weldra beheerschte hij zich. De oude politie-chef was blijkbaar tevreden en de juristen eveneens. Zij zagen in, dat het verhoor in een nieuw stadium zou treden. Toen Mitja den politie-chef tot de deur begeleidde, zette hij bijna een vroolijk gezicht.

„Nu, mijne heeren, sta ik te uwer beschikking en ... en wanneer al die formaliteiten er niet waren, zouden wij het weldra met elkaar eens zijn. Ik sta te uwer beschikking, mijne heeren, maar ik bezweer, dat wij hiertoe een wederzijdsch vertrouwen noodig hebben, u in mij en ik in u, anders komen wij nooit tot een einde, in uw eigen belang zeg ik dat. Terzake, mijne heeren, terzake en vooral, houdt u niet bezig met kleinigheden, kwel mij daar niet mee, vraag slechts naar belangrijke gevoelens en naar feiten, dan zal ik u onmiddellijk tevreden stellen. Naar den duivel met alle beschroomdheid."

Het verhoor werd nu voortgezet.

VIERDE HOOFDSTUK.

„U kunt niet gelooven Dmitry Feodorowitsch, hoezeer u ons door uw goeden wil moed geeft," begon Nikolai Parfjonowitsch met een tevreden gezicht. „U heeft zooeven een volkomen juiste opmerking gemaakt aangaande het wederzijdsche vertrouwen. Dit kan men in een geval als dit onmogelijk missen, in het geval namelijk, dat de verdachte zich weet te rechtvaardigen. Wij van onzen kant zullen al het mogelijke doen om u te helpen, dat kunt gij reeds zien aan de manier, waarop wij u behandelen. U bent het toch met mij eens, nietwaar, Ippolit Kirillowitsch?" vroeg hij den procureur.

„Zonder twijfel," zei de procureur, hoewel zijn toon stroef klonk in vergelijking met de gemoedelijke manier van spreken van Nikolai Parfjonowitsch. Ik moet hier de opmerking maken dat Nikolai Parfjonowitsch, die eerst kort geleden in onze stad gekomen was, reeds van het begin af aan buitengewoon hoogen prijs stelde op het oordeel van Ippolit Kirillowitsch, onzen procureur. Hij was waarschijnlijk de eenige, die geloofde aan het buitengewoon psychologische talent van den miskenden Ippolit Kirillowitsch en die eveneens ervan overtuigd was, dat hij machtige vijanden had. Nikolai Parfjonowitsch was ook de eenige, die oprechte sympathie voor den procureur koesterde. Op weg naar Mokroje hadden zij gelegenheid gehad over de zaak te spreken en hun houding te bepalen. Nikolai Parfjonowitsch begreep dan ook iederen wenk, iedere beweging van zijn ouderen collega, slechts een half woord, een blik, was hem voldoende om diens meening te weten te komen.

„Mijne heeren," begon Mitja ongeduldig, „laat mij aan mij zelf over, zonder mij in de rede te vallen. Ik zal u weldra alles verklaard hebben."

„Uitstekend. Voor wij echter naar u luisteren, wilt u mij veroorloven iets te constateeren, dat voor ons van groot belang is, namelijk het feit, dat u gisteren tegen vijf uur van uw

vriend Pjotr Iljitsch Perkhotin tien roebel geleend hebt, waarvoor u hem pistolen in pand gegeven hebt."

„Ik heb ze beleend, mijne heeren, ja, voor tien roebel heb ik ze beleend. Dat is alles. Zoodra ik in de stad terugkwam heb ik ze naar hem toegebracht."

„Was u de stad uitgeweest?"

„Ja, ik ben veertig werst ver geweest. Wist u dat niet eens?"

Nikolai Parfjonowitsch en den procureur zagen elkaar aan.

„Het zou goed zijn, wanneer u tot in de kleinste bijzonderheden wilde vertellen, hoe u den dag van gisteren hebt doorgebracht. Veroorloof mij de volgende vragen: Waarom bent u de stad uitgegaan? Wanneer bent u weggegaan, en wanneer teruggekeerd? Al deze feiten . . ."

„Wanneer u dit slechts in het begin gevraagd had," zei Mitja lachend, „eigenlijk moet ik niet met gisteren, maar met eergisteren beginnen, dan zult u begrijpen waarheen, hoe en waarom ik weggegaan ben. Eergisteren vroeg in den morgen ben ik naar Ssamssonow gegaan om drieduizend roebel van hem te leenen, tegen een soliede borgstelling. Ik had dat noodig, mijne heeren, zeer noodig."

„Neemt u mij niet kwalijk dat ik u in de rede val," zei de procureur beleefd, „maar waarvoor had u deze som van drieduizend roebel zoo plotseling noodig en wel juist precies dat bedrag?"

„Ach, mijne heeren, dat zijn slechts kleinigheden, het doet er niet toe waarom het juist zooveel was en niet meer of minder. Op deze wijze zouden wij drie boeken vol kunnen schrijven en dan hadden wij nog een epiloog noodig."

Dit alles sprak Mitja op den goedhartigen, maar tevens ongeduldigen toon van den mensch, die volkomen eerlijk van plan is te vertellen, wat hem op zijn hart ligt en wel met de beste bedoelingen.

„Mijne heeren," vervolgde hij, „ik smeek u, wees niet vertoornd over mijn gewoonte om met de achterpooten te slaan. Nog eens, geloof mij, dat ik voldoende eerbied voor u koester en dat ik mijn tegenwoordigen toestand volkomen duidelijk inzie. Geloof niet, dat ik dronken ben, trouwens al was ik dronken, het zou niet eens hinderen. Men kan van mij zeggen, dat ik dom word, wanneer ik nuchter ben en verstandig, wanneer ik gedronken heb. Overigens moet ik opmerken, mijne heeren, dat het mij heelemaal niet past grappen te maken, vooral nu wij het nog niet met elkaar eens zijn.

Bovendien moet ik op mijn eigen waardigheid letten, ik begrijp het onderscheid, ik zit hier nog steeds als misdadiger, en u hebt de opdracht mij te bestudeeren. Daar ik Grigory neergeslagen heb, zal ik wel strafbaar zijn, men kan nu eenmaal niet de menschen veroorloven oude grijsaards neer te slaan. U zult mij waarschijnlijk naar een verbeteringsinstituut voor een half jaar of misschien zelfs wel een jaar, . . . ik weet niet hoe dat eigenlijk gaat, . . . maar gij zult mij mijn burgerrechten niet ontnemen, is het wel, procureur? Nu ja, mijne heeren, ik begrijp het onderscheid, maar u zult mij toegeven, dat u God zelf met zulke vragen in verlegenheid zoudt kunnen brengen: Waar ging hij? Hoe ging hij? Wanneer ging hij? En waarheen ging hij? Wanneer u dat doet raak ik in de war en dan neemt u dit alles voor waarheid aan en schrijft het op. En wat is het resultaat? Er is geen resultaat. Nu ja, ik ben reeds begonnen domheden te zeggen, daarom zal ik uitscheiden, en nu, mijne heeren, als menschen van hoogere beschaving, en als eerlijke mannen, neem het mij niet kwalijk. Ik wilde namelijk eindigen met het verzoek: Vergeet en verleer al die formaliteiten. In de voorschriften zal waarschijnlijk wel staan: eerst moet men beginnen met een of andere ongelukkige kleinigheid, met dingen, die van geen belang zijn, hoe hij opstaat, en hoe hij gezeten heeft, hoe hij gespuwd heeft. Nadat de oplettendheid van den misdadiger ingeslapen is, komt men plotseling met de verrassende vraag, wien hij doodgeslagen heeft of wien hij bestolen heeft, ha, ha, dat is uw heele manier van doen, dat is voorgeschreven, dat is de kern van uw zoogenaamd listige methode. Daarmee kunt u een boer vangen, maar mij niet. Ik begrijp dat, datzelfde heb ik in dienst toegepast. U ergert zich toch niet, mijne heeren, ik hoop dat u mij mijn brutaliteit vergeeft."

Met bijna roerende trouwhartigheid keek hij zijn rechters aan. „Mitja Karamazow heeft het immers gezegd, dan kan men het wel vergeven, en wat men een verstandig mensch niet kan vergeven, dat kan men Mitja wel doen."

Nikolai Parfjonowitsch luisterde aandachtig naar hem en lachte. Hij sloeg hem echter opmerkzaam gade en wendde de oogen niet van hem af, alsof hij zich niet het geringste woordje, de geringste beweging wilde laten ontgaan.

„Wij zijn intusschen niet zoo met u begonnen," antwoordde Nikolai Parfjonowitsch, die nog steeds lachte. „Wij hebben u niet verlegen willen maken, wij hebben u niet gevraagd,

hoe u 's morgens opgestaan bent en hoe u gezeten heeft, wij zijn onmiddellijk tot de kern van de zaak gekomen."

„Dat heb ik gemerkt en gewaardeerd en ik waardeer het nog meer, dat u op het oogenblik zoo vriendelijk tegen mij bent. Alleen edele menschen kunnen zoo goed zijn. Wij met z'n drieën als nobele mannen hebben elkaar hier ontmoet en tusschen ons behoort het wederzijdsch vertrouwen te bestaan, dat beschaafde menschen van de wereld steeds tegenover elkaar koesteren. Sta mij toe, dat ik u op dit belangrijke tijdstip van mijn leven tot mijn beste vrienden reken. Dat is toch niet kwetsend voor u, mijne heeren;"

„Integendeel, u hebt zich volkomen juist uitgedrukt, Dmitry Feodorowitsch," zei Nikolai Parfjonowitsch.

„Maar de formaliteiten, mijne heeren, laat die nu voor eens en voor altijd verdwijnen," riep Mitja uit, „anders komt er niets van terecht. Heb ik niet gelijk?"

„Ik zal gaarne uw verstandige aanwijzingen volgen," viel de procureur in. „intusschen kan ik niet afstand doen van mijn vraag. Het is werkelijk noodig voor ons te weten, waarom u juist drieduizend roebel noodig had."

„Waartoe ik die noodig had? Wel... om een schuld te betalen!"

„Aan wie?"

„Ik weiger beslist dat te zeggen, mijne heeren, niet, omdat ik het niet zou kunnen zeggen of niet durf, want het is een zaak van geen belang, maar ik zeg het niet uit principieele redenen, het gaat hier om mijn persoonlijke aanlegenheden en ik kan niet toestaan, dat men zich daarmee bemoeit. Uw vraag heeft niets met deze zaak te maken en alles wat niet direct verband er mee houdt, is mijn eigendom. Ik wil u wel zeggen, dat ik een eereschuld moest betalen, maar aan wie... dat zeg ik niet."

„Wij moeten dit noteeren," zei de procureur.

„Doe mij dat genoegen. U kunt dus noteeren dat ik het niet zeggen wil en niet zeggen zal, schrijf zelfs dat ik het buitengewoon oneervol van mij zelf zou vinden, wanneer ik het zei. Ach, wij hebben bijna geen tijd om te schrijven."

„Pardon, geëerde heer, ik moet u mededeelen en nog eens eraan herinneren, voor het geval u het niet weten zou," zei de procureur op strengen toon, „dat u het volste recht heeft te weigeren op de u gestelde vragen te antwoorden en dat wij van onzen kant geen recht hebben u een antwoord af te dwingen,

wanneer u om een of andere reden weigert inlichtingen te verstrekken. Maar het is onze plicht in een geval als dit u te zeggen, dat u zichzelf benadeelt door uw terughoudendheid."

„Mijne heeren, ik gevoel mij niet beleedigd . . . ik," begon Mitja eenigszins verward door deze koele uitlating. „Kijk, mijne heeren, deze zelfde Ssamssonow, waarheen ik toen ging. . . "

Wij zullen niet alle feiten herhalen, die de lezers reeds bekend zijn. Mitja wilde zelfs de kleinste bijzonderheden, die hem belangrijk toeschenen vertellen en tegelijkertijd was hij ongeduldig, zoodat hij gaarne een einde eraan wilde maken. In het verloop van het verhoor deed men hem nog vragen, waartegen hij dan protesteerde, omdat hij ze niet van belang achtte, maar steeds bleef hij vriendelijk en voorkomend. Weliswaar riep hij zoo nu en dan uit: „Mijne heeren, dat maakt zelfs onze lieve God razend" of: „Mijne heeren, weet u wel, dat u mij zonder reden kwelt?"

Maar zelfs wanneer hij dit gezegd had, bleef hij vriendelijk en ging voort met vertellen. Zoo verhaalde hij, hoe Ssamssonow hem voor den gek had gehouden, daarna zeide hij, dat hij zijn horloge voor zes roebel verkocht had, om geld voor de reis te hebben. Dit feit was den rechter en procureur volkomen onbekend en trok hun aandacht, zoodat zij het tot groote ergernis van Mitja noodig vonden deze gebeurtenis in alle bijzonderheden op te teekenen, omdat hieruit voortvloeide, dat de beschuldigde den dag voor den moord geen geld gehad had. Langzamerhand begon Mitja's stemming slechter te worden. Hij beschreef zijn reis naar Tschermaschnja, hoe hij naar de stad teruggekeerd was en begon daarna, zonder dat hem dit gevraagd werd over zijn jaloerschheid ten opzichte van Gruchenka te spreken.

Het trof de autoriteiten bijzonder, dat Mitja reeds langen tijd wegens Gruschenka een uitkijkpost aan den achterkant van zijn vaders huis had gehad in den tuin van Marja Kondratjewna. Ook de omstandigheid dat Smerdjakow hem over alles, wat er gebeurde, inlichtte werd opgeschreven. Over zijn jaloerschheid sprak Mitja uitvoerig en al schaamde hij zich er ook voor dat zijn intiemste gevoelens zoo openbaar gemaakt moesten worden, hij beheerschte zijn schaamte alleen om volkomen naar waarheid alles te kunnen mededeelen. De meedoogenlooze strengheid, waarmede de rechter en vooral de procureur hem tijdens het verhoor aankeken, bracht hem

eindelijk in verwarring. „Deze kwajongen, deze Nikolai Parfjonowitsch, met wien ik nog voor enkele dagen over vrouwen gepraat heb, en deze ziekelijke procureur zijn het in het geheel niet waard dit aan te hooren," dacht hij bij zichzelf. „Het is een schande, maar houd vol, beheersch je en zwijg." Toen hij zijn bezoek bij mevrouw Khokhlakow vertelde, werd hij weer vroolijk en wilde over deze dame een annecdote ten beste geven, die niets met de zaak te maken had, maar de rechter belette hem dit zoo beleefd mogelijk en verzocht hem zich bij de zaak te houden. Toen hij eindelijk zijn wanhoop beschreef en het oogenblik dat hij van mevrouw Khokhlakow weggaand er aan dacht „gauw een of ander te vermoorden" verzette hij er zich niet tegen, toen men dit onmiddellijk noteerde. Eindelijk kwam de geschiedenis tot het punt waarop hij plotseling hoorde dat Gruschenka hem bedrogen had en zij van Ssamssonow, waarheen hij haar gebracht had, weggegaan was, terwijl zij hem toch zelf gezegd had, dat zij tot middernacht bij den ouden man zou blijven.

„Dat ik toen die Fenja niet vermoord heb, mijne heeren, dat geschiedde alleen, omdat ik geen tijd had."

Ook dit werd opgeteekend. Mitja ging voort en was op het punt, mede te deelen hoe hij naar den tuin van zijn vader gegaan was, toen plotseling de rechter een beweging maakte, zijn tasch te voorschijn haalde, deze opende en daaruit den stamper, die in den tuin gevonden was, aan Mitja toonde.

„Kent u dit voorwerp?" vroeg hij.

„O ja," zei deze somber lachend. „Laat hem mij bekijken . . of neen, het is niet noodig."

„U hebt vergeten, daarover te spreken," zei de rechter.

„Wel ik had het immers nooit geheim kunnen houden, zonder dien stamper kon ik mijn vertelling niet ten einde brengen, denkt u ook niet? Ik had er alleen niet aan gedacht."

„Wilt u zoo goed zijn, uitvoerig te vertellen, hoe u er aan gekomen bent?"

„Zeker, mijne heeren, dat wil ik gaarne doen."

Mitja verteld hoe hij den stamper meegenomen had en weggerend was.

„Welk doel had u, toen u zich van dit wapen voorzag?"

„Welk doel? Heelemaal geen doel. Ik nam hem en ging weg."

„Maar waarom dan? Wanneer het toch zonder doel was."

Mitja begon wrevelig te worden. Hij keek den „kwajongen" strak aan en schaamde zich hoe langer hoe meer er over, dat

hij zooeven zoo uitvoerig de neigingen van zijn hart aan „zulke menschen" verteld had.

„Ik lach wat om dien stamper," zei hij plotseling. „Inmiddels ... nu, voor de honden heb ik hem meegenomen, het was zoo donker ... om op alles voorbereid te zijn."

„Hebt u vroeger, als u 's nachts uitging ook altijd een wapen meegenomen, omdat u bang bent in donker?"

„Wel verdomme, mijne heeren, het is letterlijk onmogelijk met u te spreken."

Mitja was zoo kwaad, dat hij zich onmiddellijk tot den klerk wendde en rood van kwaadheid hem de volgende woorden toebeet:

„Schrijf onmiddellijk ... onmiddellijk ..." „Ik heb den stamper genomen en ben weggerend om mijn vader te vermoorden ... Feodor Pawlowitsch, en wel door middel van een slag op zijn hoofd!" Bent nu tevreden? Ik voel mij werkelijk verlicht."

Uitdagend keek hij den rechter en den procureur bij deze woorden aan.

„Wij begrijpen heel goed," antwoordde de procureur droogjes, „dat u deze verklaring aflegt door de opwinding, die onze vragen veroorzaakt hebben. U vindt datgene, wat wij verlangen te weten te komen van geen belang, maar inderdaad is het van het hoogste gewicht."

„Heb toch medelijden, mijne heeren, ik heb dien stamper genomen .... nu, waarom neemt men in zulke gevallen zoo iets in zijn handen? Ik weet niet waarom, ik nam hem en ging weg, dat was alles. Het is een schande, mijne heeren; wanneer u het niet gelooft, dan zweer ik, dat ik ophoud met vertellen."

Hij leunde met zijn elleboog op de tafel, keerde hun zijn rug toe en keek naar den muur. Hij had lust op te staan en te verklaren dat hij geen woord meer wilde zeggen, zelfs met het gevaar voor oogen de doodstraf te moeten ondergaan.

„Mijne heeren," zei hij plotseling, terwijl hij zich trachtte te beheerschen, „ik luister naar u en het is mij als een droom .. dat komt meer bij mij voor, het is steeds een heel bepaalde droom en ik heb hem vaak, hij herhaalt zich, het is net alsof iemand mij vervolgt, iemand waarvoor ik verschrikkelijk bang ben, hij vervolgt mij in het donker, 's nachts. Ik verberg mij voor hem achter een deur, achter een kast, ja, ik verberg mij op laaghartige wijze en ik weet dat. Hij weet mij steeds te

vinden, maar doet net alsof hij niet weet waar ik ben, om mij langer te kunnen kwellen en zich aan mijn angst te verlustigen ... kijk eens, zoo doen jullie ook, precies zoo."

„Hebt u dus zulke droomen?" vroeg de procureur.

„Ja, zulke droomen heb ik, wilt u dat misschien ook noteeren?" vroeg Mitja

„Neen, dat ik niet noodig, maar uw droomen zijn toch zeer interessant."

„Deze keer is het geen droom, het is realiteit, mijne heeren, het werkelijke leven. Ik ben de wolf en jullie zijn de jagers. Jullie jagen den wolf op."

„De vergelijking gaat mank," zei Nikolai Parfjonowitsch, zoo vriendelijk als hij maar kon.

„Wat zegt u, mijne heeren, gaat mank?" riep Mitja uit. Het scheen echter alsof hij zich verlicht voelde door zijn uitval en nu weer in staat was vriendelijk te antwoorden. „Een misdadiger of beschuldigde, dien u met uw vragen lastig valt, behoeft u niet te gelooven, maar een edel mensch, een man, die de beste voornemens heeft, dien mag u uw vertrouwen niet onthouden. Daartoe hebt u niet het recht. Zullen wij doorgaan?" vroeg hij op koelen toon.

„Graag, als u dat wilt," antwoordde Nikolai Parfjonowitsch.

VIJFDE HOOFDSTUK.

Ofschoon Mitja kwaad was, spande hij zich blijkbaar in geen enkele bijzonderheid over te slaan. Hij vertelde, hoe hij over de omheining in den tuin van zijn vader en daarna naar het venster gegaan was en eindelijk, wat hij daar gezien had. Klaar en duidelijk sprak hij nu over zijn gevoelens. Hoe hij er naar verlangde te weten te komen of Gruschenka bij zijn vader was of niet. Zonderling, de procureur en de rechter van instructie luisterden volkomen zakelijk, hun blik was streng en doordringend, zij deden bijna geen vragen. Mitja kon niets op hun gezichten lezen. „Ik heb ze geërgerd en zij zijn beleedigd," dacht hij „welnu laat de duivel . . ." Hij beschreef, hoe hij eindelijk besloten had zijn vader het teeken te geven, dat Gruschenka gekomen was en deze het venster zou openen, maar aan het woord „teeken" schonken de procureur en de rechter niet de minste aandacht, alsof zij niet begrepen, wat dit te beduiden had. Deze nalatigheid viel Mitja op. Toen hij eindelijk tot het punt kwam, dat zijn vader uit het raam leunde en de haat in hem opgevlamd was en hoe hij den stamper uit zijn zak gehaald had, hield hij plotseling, als met opzet, zijn mond. Hij keek naar den muur, terwijl hij wist dat de anderen hem als het ware met de oogen verslonden.

„Nu," zei de rechter, „u haalde het wapen te voorschijn en . . . wat gebeurde er toen?"

„Toen, wel, toen sloeg ik hem dood . . . ik verpletterde hem met een slag den schedel . . . zoo denkt u er ten minste over, nietwaar?"

Zijn oogen schitterden, hij kon zijn kwaadheid niet langer beheerschen.

„Zoo denken wij er over," zei Nikolai Parfjonowitsch, „maar volgens u?" Mitja sloeg de oogen neer en zweeg langen tijd.

„Volgens mij, mijne heeren, was het zoo: ik weet niet of

het de tranen van iemand geweest zijn, of dat mijn moeder God gebeden heeft, of dat een goede genius mij op dat oogenblik kuste, ik weet het niet, maar de duivel werd overwonnen. Ik ging van het venster weg en rende naar de schutting. Mijn vader schrok, want nu zag hij mij pas. Hij slaakte een kreet, sprong van het venster weg ... ik herinner mij dat heel nauwkeurig, ik ging door den tuin naar de schutting en daar haalde Grigory mij in, toen ik al op de omheining zat."

Hij richtte zijn blik op zijn toehoorders, deze zagen hem met neutrale belangstelling in het gelaat.

„U maakt er een grap van, u lacht mij uit," riep hij plotseling.

„Waarom denkt u dat?" vroeg Nikolai Parfjonowitsch.

„Omdat u niet één woord, van alles wat ik zeg gelooft, daarom denk ik het. Ik zie heel goed, dat ik bij het belangrijkste punt aangeland ben, nu ik op tragische wijze beschreven heb, hoe ik hem had willen vermoorden. Ik loop plotseling naar de omheining ... een fantasie in verzen! Men kan dien eerlijken man op zijn woord gelooven, ha, ha! U bent spotter s heeren."

Hij keerde zijn stoel om, zoodat deze kraakte.

„Hebt u er niet op gelet," begon de procureur, alsof hij niets van Mitja's opwinding bemerkt had, „toen u van het raam weg liep, of de deur, die zich aan den anderen kant van het huis bevindt, open was of niet?"

„Neen, zij was niet open."

„Weet u dat zeker?"

„Heel zeker. Wie zou haar open gedaan hebben, de deur ... wacht eens."

Mitja schrok.

„Hebt u de deur opengevonden?"

„Ja."

„Wie heeft haar dan kunnen openen, wanneer u het zelf niet gedaan hebt?" vroeg de kapitein verwonderd.

„De deur stond reeds open en de moordenaar van uw vader is ongetwijfeld daardoor binnen gekomen en nadat hij den moord gepleegd had, is hij op dezelfde wijze weer weggegaan," zeide de procureur langzaam en afgemeten, alsof hij ieder woord zijn volle waarde wilde geven. „Dat punt is ons volkomen duidelijk, de moord heeft in de kamer zelf plaats gevonden en niet aan den buitenkant van het raam, het plaat-

selijk onderzoek, de ligging van het lijk, alles wijst erop. In dat opzicht hebben wij geen twijfel."

„Maar dat is onmogelijk, mijne heeren," riep Mitja uit, buiten zich zelf van verwondering, „ik . . . ik ben niet naar binnen gegaan, ik verzeker u dat gedurende al den tijd dat ik in den tuin was en ook toen ik wegliep, de deur gesloten bleef. Ik heb slechts bij het venster gestaan, door het venster heb ik hem gezien . . . ik weet het mij heel zeker te herinneren, ook wanneer ik het mij niet herinnerde, zou ik het heel zeker weten, want de teekens waren alleen aan mij, Smerdjakow en den overledene bekend. Hij zou zonder teeken niemand ter wereld opendoen."

„Teekens? Wat waren dat voor teekens?" vroeg de procureur nieuwsgierig. Hij liet plotseling zijn onverschillige houding varen, bijna verlegen stelde hij deze vraag, hij vermoedde een belangrijk hem nog onbekend feit en was bang dat Mitja dit voor hem geheim zou willen houden.

„Ach, wist u dat niet?" zei Mitja en knipoogde hem spottend toe, „en als ik het nu eens niet zeg? Hoe zou men het dan te weten komen? De teekens waren alleen aan ons drieën bekend, de hemel heeft het ook geweten, maar die zal het u niet zeggen. Deze omstandigheid is interessant, de duivel mag weten, wat men hieruit kan concludeeren. Troost, u, heeren, ik zal het u zeggen. U haalt u allerlei voorstellingen in uw hoofd en weet niet met wien u te doen heeft. U hebt met een beschuldigde te doen, die tegen zich zelf getuigt, die daar genoegen in vindt. Ja, mijne heeren en dat komt, omdat ik een ridder der eer ben en gij niet!"

De procureur slikte dat alles zonder een woord tegen te spreken. Hij beefde slechts van ongeduld, om dit nieuwe feit te leeren kennen. Nauwkeurig legde Mitja uit, hoe de teekens gegeven moesten worden, die Feodor Pawlowitsch voor Smerdjakow uitgevonden had. Hij maakte het zelfs aanschouwelijk, door zelf op de tafel te kloppen en toen Nikolai Parfjonowitsch hem vroeg of Mitja, toen hij aan het venster van den ouden man geklopt had, het teeken gaf dat moest zeggen „Gruschenka is gekomen" antwoordde hij in bevestigenden zin.

„Daar hebt u het, nu bouwt u een geheele theorie daaruit op," zoo eindigde Mitja en wendde zich met verachting af.

„Wat deze teekens betreft," vroeg Nikolai Parfjonowitsch

nog eens, „wisten alleen uw gestorven vader, uzelf en de knecht Smerdjakow ervan? Verder niemand?"

„Ja, de knecht Smerdjakow en de hemel. Zet ook den hemel in uw protocol. Dat zou geen overbodige weelde zijn. U hebt God noodig."

Natuurlijk ging men direct aan het noteeren, en toen men ermee klaar was, zeide de procureur, alsof hij op een nieuwe gedachte gekomen was:

„Daar ook Smerdjakow van deze teekens kennis droeg en u elke schuld aan den dood van uw vader loochent, zou het dan niet mogelijk zijn, dat hij, na geklopt te hebben uw vader ertoe gebracht had de deur te openen en . . . zou Smerdjakow de misdaad niet begaan kunnen hebben?"

Mitja keek den procureur hoonend aan, tegelijkertijd met zooveel haat, dat deze de oogen neersloeg.

„U hebt al weer een vos gevangen," zei Mitja eindelijk. „U hebt het leelijke beest bij zijn staart gepakt. Ik doorzie u, mijnheer de procureur. U hebt gedacht dat ik er onmiddellijk op in zou vliegen en mij aan uw gezegde vastklemmen: Ja Smerdjakow is het, hij is de moordenaar! Geef toe dat u het gedacht hebt. Geef het toe, dan zal ik voortgaan."

De procureur gaf het echter niet toe, hij zweeg en wachtte.

„U hebt zich vergist, ik zal Smerdjakow niet beschuldigen," zei Mitja.

„Verdenkt u hem dan heelemaal niet?"

„Doet u het?"

„Wij hebben het gedaan."

Mitja keek naar den grond.

„Aan die grappenmakerij moet een einde komen," zei hij somber. „Luister: Van het begin af aan reeds toen ik door het gordijn kwam, ging mij de gedachte door het hoofd: „Smerdjakow!" Ik heb hier aan de tafel gezeten en verklaard, dat ik aan dit bloed onschuldig was en steeds heb ik gedacht: Smerdjakow! Ik heb hem geen oogenblik kwijt kunnen raken. Eindelijk heb ik ook nu weer gedacht: „Het is Smerdjakow geweest!" maar slechts een seconde, want even daarna was ik er zeker van, dat Smerdjakow het niet geweest kon zijn. Dit is niet zijn manier van doen."

„Verdenkt u misschien nog iemand anders?" vroeg Nikolai Parfjonowitsch voorzichtig.

„Wie zou ik kunnen verdenken, het is de hand van den

hemel of van den satan, maar . . . Smerdjakow is het niet," zei Mitja beslist.

„Waarom bent u zoo stellig van zijn onschuld overtuigd?"

„Volgens den indruk, dien hij op mij gemaakt heeft; Smerdjakow is een lafhartige kerel. Niet alleen lafhartig, maar hij is de personificatie van lafhartigheid op twee beenen; wanneer hij met mij spreekt, beeft hij altijd. Ik zou hem kunnen vermoorden, zelfs wanneer ik mijn hand niet ophief. Hij viel voor mij op de knieën en huilde, hij kuste mijn laarzen en smeekte mij hem niet bang te maken, hoort u? „Niet bangmaken." Wat is dat voor een woord? Ik heb hem geschenken gegeven, hij is een zieke kip met epilepsie en een achterlijk verstand. Als jongen van acht jaar heb ik hem eens een pak slaag gegeven. Is hij een natuur, die een moord pleegt? Neen, Smerdjakow is het niet geweest, hij hecht niet aan het geld. Vaak wilde hij mijn geschenken niet eens aannemen . . . En waarom had hij den ouden man willen vermoorden? Hij is misschien zijn zoon, hebt u daar wel eens van gehoord?"

„Wij kennen dat gerucht, maar u bent immers de zoon van uw vader en hebt aan alle menschen gezegd, dat u hem zou vermoorden?"

„Dat pleit ook niet voor mij; het is een uitlating geweest, die mij duur te staan kan komen, maar ik ben niet bang. O, mijne heeren, u gedraagt zich werkelijk niet behoorlijk, om dit in mijn gezicht te zeggen. Het is onbehoorlijk, omdat ik het uzelf verteld heb. Niet alleen, dat ik hem wilde vermoorden, ik had het ook kunnen doen, ik heb zelfs bekend, dat het maar weinig gescheeld heeft, maar ik heb het niet gedaan. Mijn beschermengel heeft mij gered, daar hebt u in het geheel niet op gelet en daarom gedraagt u zich onbehoorlijk, want ik heb hem niet vermoord. Hebt u goed geluisterd, procureur? Ik heb hem niet vermoord!"

Hij kon bijna niet meer spreken, tijdens het heele verhoor was hij nog niet zoo opgewonden geweest.

„En wat heeft hij u dan gezegd, mijne heeren? Ik bedoel Smerdjakow," vroeg hij, nadat hij een poosje gezwegen had. „Mag ik u daarnaar vragen?"

„Het is uw goed recht," antwoordde de procureur met koud en streng gelaat, „over alles wat de feiten van deze zaak betreft vragen te stellen, en wij zijn verplicht, ik herhaal verplicht, u een bevredigend antwoord te geven. Wij hebben den bediende Smerdjakow, naar wien u informeert, op zijn bed

gevonden liggend in een hevigen epileptischen aanval, die zich misschien voor de tiende maal herhaalde. De dokter, die wij bij ons hadden, verklaarde, dat hij den nacht misschien niet zou doorkomen."

„Nu dan is het de duivel, die mijn vader vermoord heeft," liet Mitja zich ontvallen, alsof hij tot nu toe nog steeds zich had afgevraagd: „Is het Smerdjakow of niet?"

„Op dit punt zullen wij nog terugkomen," zei Nikolai Parfjonowitsch. „Wilt u met uw verhaal voortgaan?"

Mitja vroeg te mogen rusten. Hiertoe gaf men hem zeer beleefd verlof. Na eenigen tijd ging hij met zijn verhaal verder, maar het werd hem steeds pijnlijker. Hij voelde zich gemarteld, ellendig en daarbij kwam nog dat de procureur als met opzet hem elk oogenblik met „kleinigheden" lastig viel. Nauwelijks had Mitja beschreven hoe hij schrijlings op de omheining zittend, Grigory, die zich aan zijn linker voet had vastgeklemd met den stamper een slag op zijn hoofd gegeven had, en hoe hij direct daarop naar beneden gesprongen was, of de procureur viel hem in de rede en vroeg hem ged tailleerd te beschrijven hoe hij op de schutting gezeten had. Mitja verwonderde zich daarover.

„Wel schrijlings, het eene been hier en het andere daar."

„En de stamper?"

„Den stamper hield ik in mijn hand."

„Had u niets in uw zak? Herinnert u zich dat nog? Hebt u flink toegeslagen?"

„Het zal wel een flinken slag geweest zijn, maar waarom moet u dat weten?"

„Misschien zou u op den stoel willen gaan zitten, zooals u op de omheining zat, en ons duidelijk maken, hoe u geslagen hebt."

„U wilt den spot met mij drijven," zei Mitja en keek den vrager vanuit de hoogte aan, maar deze knipte zelfs niet met de oogen. Mitja wendde zich met moeite om, ging schrijlings op den stoel zitten en hief zijn hand op.

„Kijk, zoo heb ik toegeslagen. Wilt u nog meer weten?"

„Ik dank u. Wilt u nu misschien zoo goed zijn te verklaren, waarom u eigenlijk naar beneden gesprongen bent en wat uw bedoeling was?"

„Wel, natuurlijk sprong ik naar hem toe, ik weet niet waarom."

„U was zeer opgewonden en op het punt te vluchten."

„Ja, inderdaad."

„Wilde u hem helpen?"

„Ja, misschien wel, ik weet het niet, ik herinner het mij niet."

„Kon u niet meer nadenken? Dat wil zeggen, was u in een zekeren trancetoestand?"

„O neen, dat zeker niet, verder herinner ik mij alles, alleen dit niet, ik sprong naar benden om den gewonde te onderzoeken en wischte met een zakdoek het bloed af."

„Dien doek hebben wij gezien. Had u hoop den verslagene weer in het leven terug te roepen?"

„Ik weet niet of ik het gehoopt heb, ik wilde mij er eenvoudig van overtuigen of hij in leven was of niet."

„Uitstekend," zei de procureur, „ik dank u, ik wilde dit slechts weten. Ga voort."

Mitja had het niet noodig gevonden te vertellen, dat hij uit medelijden terug was gegaan en dat hij zelfs woorden van berouw bij het lichaam van zijn slachtoffer had gesproken. De procureur echter, besloot er uit, dat hij zich alleen ervan had willen overtuigen, dat de eenige getuige van zijn misdaad gedood was. Hoe groot moest wel de kracht, de vastberadenheid de koelbloedigheid en bereekning van den man zijn, die op zulk een oogenblik . . . enz. enz. De procureur was tevreden. „Ik heb hem met kleinigheden lastig gevallen totdat hij zich verpraat heeft," dacht hij bij zich zelf. Het viel Mitja moeilijk verder te gaan. Weldra onderbrak Nikolai Parfjonowitsch hem weer.

„Hoe kwam u erbij naar de dienstbode te gaan, terwijl toch uw handen vol bloed waren, ja zelfs uw gezicht bloedspatten vertoonde."

„Dat heb ik in het geheel niet gemerkt," antwoordde Mitja.

„Dat is niet onwaarschijnlijk," zei de procureur, „het komt meer voor."

Hij wierp den rechter van instructie een veelbeteekenenden blik toe.

„Ik heb het ook werkelijk niet gemerkt, uw opmerking is bijzonder treffend," zei Mitja. Daarop vertelde hij van zijn besluit „uit den weg te gaan" en „den gelukkige" te laten passeeren." Hij kon er niet meer toekomen over de „koningin van zijn hart" te spreken, zooals eenigen tijd geleden. De menschen, die hem verhoorden, begonnen hem tegen te

staan, daarom antwoordde hij kort en soms ironisch op de hem gestelde vragen.

„Ik had besloten zelfmoord te plegen, waartoe zou ik nog in leven blijven? Deze vraag kwam als het ware van zelf in mij op. Haar vroegere geliefde, haar verleider was verschenen om door een wettig huwelijk, de schande van vijf jaar geleden weer goed te maken. Nu begreep ik, dat alles voor mij verloren was. Bovendien nog het bloed van Grigory, dat aan mijn handen kleefde . . . ik had geen reden meer te blijven leven. Ik ging naar Perkhotin om de in pand gegeven pistolen in te lossen, om ze te laden en mij 's morgens vroeg een kogel door mijn hoofd te schieten."

„Maar s' nachts richtte u een geweldig drinkgelag aan."

„Ja, 's nachts een geweldig drinkgelag. Verduiveld, mijne heeren, maak er vlug een eind aan. Ik wilde mij van kant maken hier in de buurt. Ik had vastgesteld, dat het ongeveer om vijf uur moest gebeuren. In mijn zak had ik een briefje, daar, lees het. Niet om u vertel ik dat," vervolgde hij bijna verachtelijk.

Hij wierp hun over de tafel het briefje toe, dat hij in zijn vestzak had gestopt. De procureur en de rechter lazen het en voegden het bij de overige stukken.

„U had er nog steeds niet aan gedacht, uw handen te wasschen, zelfs niet toen u bij den heer Perkhotin binnentrad. Was u niet bang, dat hij argwaan zou koesteren?"

„Wat voor argwaan? Argwaan of niet, het was mij onverschillig. Ik wilde hier naar toe en mij om vijf uur doodschieten, ik had dus geen tijd om aan andere dingen te denken. Wanneer mijn vader niet toevallig vermoord was, had u niets gehoord en was u hier niet gekomen. O, dat heeft de duivel gedaan, de duivel heeft mijn vader vermoord en u gewaarschuwd. Hoe is het mogelijk, dat u zoo snel gekomen bent. Het is als een droom."

„De heer Perkhotin heeft ons medegedeeld, dat u, toen u bij hem binnenkwam uw geld in uw handen hield, in uw bebloede handen . . . een groote som . . . een pakje bankbiljetten van honderd roebel. Zoowel hij, als zijn bediende hebben het gezien."

„Ja, mijne heeren, ik herinner mij heel goed, dat dit het geval was."

„Ik heb nog slechts één vraag aan u te richten," begon Nikolai Parfjonowitsch op buitengewoon vriendelijken toon:

„Kunt u ons niet vertellen waar u plotseling zooveel geld vandaan gekregen hebt, daar toch uit de stukken en uw verklaringen blijkt dat u niet thuis geweest kan zijn."

De procureur fronste zijn voorhoofd over deze openhartige vraag, maar hij viel Nikolai Parfjonowitsch niet in de rede.

„Neen, ik ben niet thuis geweest," antwoordde Mitja terwijl hij naar den grond keek, maar uiterlijk volkomen kalm bleef.

„In dit geval," vervolgde Nikolai Parfjonowitsch, „zou ik mijn vraag willen herhalen. Waar hebt u ineens zulk een som vandaan gekregen, terwijl u volgens uw eigen bekentenis om vijf uur van denzelfden dag . . ."

Mitja viel hem scherp in de reden.

„Ik had tien roebel noodig," zei hij „en heb mijn revolvers bij Perkhotin verpand, daarna ging ik naar mevrouw Khokhlakow om drieduizend roebel te leenen, maar deze gaf mij niets enz. en de geheele geschiedenis erbij, — ja, mijne heeren, ik had het geld dringend noodig en plotseling was het er. Is het waar of niet? Weet u, mijne heeren, u bent bang en denkt, wat moet er gebeuren wanneer hij niet zegt waar hij het geld vandaan heeft? Juist, ik wil het niet zeggen. U hebt het geraden, u zult het niet te weten komen."

Deze laatste woorden zei Mitja zeer beslist, terwijl hij op elk ervan grooten nadruk legde. De beide anderen zwegen.

„Begrijp mij goed, mijnheer Karamazow," zei Nikolai Parfjonowitsch op zachten toon, „het is voor ons van groot belang dit te weten te komen."

„Ik begrijp het, maar ik wil het toch niet zeggen."

Ook de procureur bemoeide zich ermee, en herinnerde hem eraan, dat de beschuldigde niet alle vragen behoefde te beantwoorden, wanneer hij dat voordeeliger voor zichzelf vond. „Maar in aanmerking nemende, de schande die hij zichzelf hiermede berokkende, vooral wanneer de vragen, die van het grootste belang geacht werden . . ."

„Enz., enz., mijne heeren," riep Mitja uit, „ik begrijp het wel, ik weet dat het een belangrijke kwestie is, dat dit de hoofdzaak is, maar ik zal niet spreken. Dat gezeur over antwoorden en niet antwoorden, heb ik al eens van u gehoord.

„Wij hebben er niets mee te maken, het is niet onze zaak, maar de uwe. U schaadt uzelf," zei Nikolai Parfjonowitsch.

„Zonder gekheid, mijne heeren," zei Mitja, terwijl hij

hen beiden recht aanzag. „Reeds in het begin heb ik voorzien, dat wij op dit punt zouden vastloopen. Toen ik begon met mijn verklaringen, bevond zich alles nog in een nevel, alles golfde onbestemd heen en weer. Maar het zag er zoo eenvoudig uit, dat ik met het voorstel van „wederzijdsch vertrouwen" kwam. Nu zie ik zelf in, dat dit vertrouwen niet mogelijk is, want in ieder geval waren wij hier ook met elkaar in conflict gekomen. Nu zijn wij er, wij kunnen het niet eens worden en daarbij blijft het. Overigens neem ik het u niet kwalijk, u kunt mij niet op mijn woord gelooven, dat begrijp ik wel."

„Maar kunt u niet, zonder uw geheim op te geven, ons een kleine aanduiding geven, welke redenen u ertoe brengen over dit voor u zoo gevaarlijke punt, inlichtingen te weigeren."

Mitja glimlachte droevig.

„Ik ben veel beter dan u denkt, mijne heeren. Goed, ik zal u deze aanduiding geven, ofschoon u ze niet waard zijt. Ik zwijg er over, omdat hierin een schande voor mij ligt. In het antwoord op de vraag, waar ik het geld vandaan heb, ligt voor mij zulk een schande, dat de moord en berooving van mijn vader daarmede vergeleken, slechts een kleinigheid zou zijn, wanneer ik het gedaan had. Wat is er, mijne heeren, wilt u dit opschrijven?"

„Ja, dat moeten wij laten protocoleeren," zei Nikolai Parfjonowitsch.

„Dat moest u niet doen, ik heb u dit slechts uit goedhartigheid gezegd; het was niet noodig, dat ik het zei, ik heb u in zekeren zin iets cadeau gegeven. Maar u bent in al deze dingen veel te nauwgezet. Nu schrijf voort, mijne heeren, schrijf wat u wilt, ik ben niet bang voor u."

„Wilt u misschien zeggen, van welken aard deze schande is?"

Nauwelijks had Nikolai Parfjonowitsch deze vraag gesteld of de procureur fronste op verschrikkelijke wijze zijn voorhoofd.

„Neen, nu is het uit, doe geen moeite. Het is de moeite niet waard zichzelf te bevuilen. U hebt mij al te veel aanleiding daartoe gegeven en u bent het niet waard, noch u noch een ander ... Genoeg mijne heeren, ik schei ermee uit."

Dit was een zeer beslist antwoord. Nikolai Parfjonowitsch durfde niet verder te vragen, maar uit den blik van Ippolit Kirillowitsch zag hij, dat deze de hoop nog niet opgegeven had

„Kunt u ten minste niet zeggen, hoe groot de som was die

zich in uw handen bevond, toen u bij den heer Perkhotin binnenkwam, namelijk hoeveel roebel?"

„Daarover kan ik u niet inlichten."

„U hebt mijnheer Perkhotin medegedeeld, dat het drieduizend roebel waren die u van mevrouw Khokhlakow ontvangen had."

„Het is goed, dat ik dat gezegd heb. Genoeg, mijne heeren, ik ben niet van plan te zeggen, hoeveel het was."

„Zou u dan zoo vriendelijk willen zijn, te vertellen hoe u hierheen gereden bent en hoe wat u na uw aankomst hier gedaan heeft?"

„Daarover kunt u de menschen ondervragen. Maar ik wil het ook wel zeggen."

Mitja verteld op drogen toon alle uiterlijke dingen. Over zijn liefde tot Gruschenka sprak hij heelemaal niet meer. Ook zei hij, dat hij het besluit zelfmoord te plegen, opgegeven had „met het oog op nieuwe feiten."

Hij zei dit zonder verder te motiveeren, zonder op details in te gaan. En deze keer waren de procureur en de rechter niet lastig. Het was duidelijk, dat dit voor hun niet het gewichtige punt was.

„Dat alles zullen wij nader controleeren, bij het verhoor der getuigen komen wij erop terug, dat zal natuurlijk in uw tegenwoordigheid plaats vinden."

Hiermede maakte Nikolai Parfjonowitsch aan het verhoor een einde.

„Veroorloof mij," vervolgde hij, „u te verzoeken op de tafel alles neer te leggen, wat u bij u draagt, voornamelijk het geld wat u bezit."

„Het geld, mijne heeren, ach zoo, ik begrijp dat het noodzakelijk is. Ik verwonder mij er alleen over, dat u niet eerder nieuwsgierig daarnaar was. Ik ben hier niet vandaan geweest. In tegenwoordigheid van vele menschen heb ik hier gezeten. Nu, hier is mijn geld, tel het, neem het. Dit zal alles wel zijn."

Hij haalde zijn geld te voorschijn, zelfs koperen munten. Er was achthonderd zes en dertig roebel en veertig kopeken.

„Is dat alles?" vroeg de rechter van instructie.

„Ja."

„U zei zooeven dat u in den winkel van Plotnikow driehonderd roebel betaald hebt, u heeft Perkhotin tien roebel gegeven, den koetsier twintig roebel, tweehonderd roebel hebt u met spelen verloren . . ."

Nikolai Parfjonowitsch telde alles nog eens over. Mitja hielp hem vol ijver. Ieder bedrag dat hij uitgegeven had, herinnerde hij zich nog en tezamen maakten zij de rekening op.

„Met deze achthonderd roebel moet u dus in totaal tweeduizend roebel gehad hebben."

„Dat is waarschijnlijk," zei Mitja kortaf.

„Hoe kan dan iedereen zeggen, dat het veel meer was?"

„Laten ze dat maar doen."

„U hebt het zelf verklaard."

„Dat heb ik."

„Wij zullen het door de getuigenissen van andere, nog niet ondervraagde, personen controleeren. Maakt u niet bezorgd om het geld, dat zal behoorlijk bewaard worden en u ter beschikking staan nadat . . . wanneer . . . wanneer het bewezen is, dat het werkelijk uw rechtmatig eigendom is. Nu echter . . ."

Nikolai Parfjonowitsch stond op en verklaarde aan Mitja dat hij genoodzaakt was nauwkeurig zijn kleeren en al het overige te onderzoeken.

„Tot uw dienst, mijne heeren, ik zal al mijn zakken omkeeren, wanneer u dat wilt."

En hij voegde de daad bij het woord.

„Het zal noodzakelijk zijn uw kleeren uit te trekken."

„Wat! Mij uitkleeden! U kunt mij toch zoo onderzoeken. Kan het zoo niet?"

„Onmogelijk, Dmitry Feodorowitsch, u moet u uitkleeden."

„Zooals u wilt," zei Mitja. „Maar ik wilde, dat het gebeurde achter het gordijn. Waar wilt u het onderzoek doen?"

„Natuurlijk achter het gordijn," zei Nikolai Parfjonowitsch, terwijl hij tot teeken van zijn toestemming met zijn hoofd knikte. Hij zag er op dit moment zeer waardig uit.

ZESDE HOOFDSTUK.

Toen kwam er een gedeelte van het onderzoek, dat Mitja niet verwacht had en dat hem zeer verbaasde. Nog geen vijf minuten geleden zou hij niet geloofd hebben dat men hem, Dmitry Karamazow, zoo zou durven behandelen. Bijzonder beleedigend was de vernedering voor hem. Het was niet zoo erg zijn jas uit te moeten trekken, maar men vroeg hem zich nog verder te ontkleeden. Men vroeg het hem niet, men beval het hem, dat begreep hij wel. Uit trots onderwierp hij zich zonder een woord te zeggen. Behalve Nikolai Parfjonowitsch en de procureur, waren ook eenige boeren aanwezig.

„Moet ik mijn hemd misschien ook uittrekken?" vroeg Mitja kortaf.

Maar Nikolai Parfjonowitsch antwoordde hem niet. Te zamen met den procureur onderzocht hij zorgvuldig zijn kleeren.

„Zij bekommeren zich nergens om," dacht Mitja. „Zij houden zich zelfs niet aan de meest elementaire beleefdheidsvormen."

„Ik vraag u voor de tweede maal, is het noodig, mijn hemd uit te trekken of niet?" Hij vroeg dit nog ruwer.

„Wacht maar af, wij zullen het u wel zeggen," antwoordde Nikolai Parfjonowitsch op autoritairen toon, tenminste zoo scheen het Mitja toe. De rechter van instructie en de procureur voerden op half luiden toon een druk gesprek. Aan Mitja's jas hadden zij een groote vlek geronnen bloed gevonden, eveneens op de pantalon. Nikolai Parfjonowitsch wreef eigenaardig in tegenwoordigheid van den gerechtsdienaar met de vingers over den kraag, revers en naden van de kleeren; blijkbaar zocht hij ergens naar, — natuurlijk naar geld. Zij verborgen hun vermoeden niet, dat hij geld in zijn kleeren genaaid had, of in elk geval ertoe in staat was.

„Zij doen net, alsof zij met een dief, en niet met een officier te doen hebben," mompelde Mitja. „Zij bespreken openlijk

met elkaar hun vermoedens. De klerk bijvoorbeeld, die ook achter het gordijn gekomen was en alle mogelijk moeite deed om onmisbaar te schijnen, vestigde de aandacht van Nikolai Parfjonowitsch op Mitja's pet, die zij ook zorgvuldig betastten: „Denkt aan dien klerk Gridjenka," zei hij. „Hij is weggegaan om het salaris voor de geheele kanselarij in ontvangst te nemen en toen hij terug kwam, zei hij, dat hij dronken geweest was en alles verloren had. En waar vond men het? In zijn pet. De bankbiljetten van honderd roebel waren in elkaar gerold en in de zijkanten van zijn pet genaaid. „De procureur en de rechter herinnerden zich dit geval nog heel goed. Zij legden dus daarom Mitja's pet terzijde en verklaarden dat het noodzakelijk was de kleeren later nog eens aan een grondig onderzoek te onderwerpen.

„Pardon!" riep plotseling Nikolai Parfjonowitsch, toen hij de rechter geheel met bloed doortrokken hemdsmouw van Mitja bemerkte. „Pardon, is dat ook bloed? En waarom is die mouw naar binnen omgeslagen?"

Mitja vertelde, hoe hij de manchet van zijn hemd bevlekt had, terwijl hij bij Grigory neerknielde en hoe hij hem reeds bij Perkhotin had omgeslagen toen hij daar zijn handen gewasschen had.

„Uw hemd zal men ook moeten hebben. Dat is van veel belang, het hoort bij de bewijsstukken."

Mitja kleurde, en werd boos.

„Moet ik dan naakt hier blijven staan!" riep hij uit.

„Maak u niet ongerust, daar zullen wij wel wat op vinden. Misschien wilt u ook uw sokken uittrekken."

„Dat is onzin. Is dat werkelijk noodzakelijk?"

Mitja's oogen schitterden onheilspellend.

„Het is nu geen tijd voor grappen," zei Nikolai Parfjonowitsch streng.

„Nu, wanneer het noodig is," bromde Mitja en ging op het bed zitten om zijn sokken uit te trekken.

Hij was geheel van zijn stuk, allen waren aangekleed en hij alleen naakt. Wonderlijk, het scheen hem toe alsof hij nu schuldiger was, en hij kon niet ontkennen, dat hij lager dan zij allen stond en dat zij nu het volste recht hadden hem te verachten. Wanneer iedereen naakt is, schaamt men zich niet, maar wanneer men alleen naakt is en allen kijken er naar — een schande is het. „Net als in den droom, in den droom heb ik ook zulke vernederingen meegemaakt." Het was vooral

pijnlijk voor hem zijn sokken uit te trekken, want deze waren niet erg schoon en dat kon iedereen zien. Daarbij kwam nog, dat hij niet van zijn voeten hield. Reeds zijn leven lang vond hij de teenen van zijn voeten te groot en mismaakt. Vooral een groote, naar beneden groeiende nagel aan zijn rechtervoet had hem steeds gehinderd en nu zagen allen het. Door schaamte bevangen werd hij opzettelijk steeds brutaler. Hij scheurde zijn hemd van zijn lijf.

„Wilt u niet nog ergens anders zoeken, wanneer u zich toch niet schaamt?"

„Neen, voorloopig is het niet noodig."

„Moet ik hier dan naakt blijven staan," vervolgde hij woedend.

„Ja, voorloopig is dat noodig . . . ga intusschen hier zitten, u kunt een deken nemen en u daarmee bedekken."

„Dat zal ik wel in orde brengen."

Al de kleedingstukken werden aan de gerechtsdienaars gegeven; men maakte aanteekeningen van datgene, wat men gevonden had en eindelijk ging Nikolai Parfjonowitsch weg, terwijl de kleeren hem achterna gedragen werden. Ippolit Kirillowitsch verwijderde zich eveneens; slechts de gendarmen bleven bij Mitja en wendden geen oog van hem af. Mitja sloeg de deken om zich heen, hij werd koud. Zijn naakte voeten bleven onbedekt en het gelukte hem niet de deken er zoo over heen te spreiden, dat zij geheel onzichtbaar waren. Nikolai Parfjonowitsch bleef langen tijd weg. „Zij behandelen mij als een dier," zei Mitja knarssetandend. „Die onbeleefde procureur is ook weggegaan. Zeker omdat hij mij veracht, hij walgt ervan iemand naakt te zien."

Mitja veronderstelde, dat men zijn kleeren ergens nog eens aan een nauwkeurig onderzoek onderwierp, om ze daarna naar hem terug te brengen. Hoe groot was zijn verwondering toen Nikolai Parfjonowitsch met geheel andere kleeren, die een boer voor hem droeg, terugkeerde.

„Nu: eindelijk hebt u kleeren," zei hij op ongedwongen toon, blijkbaar zeer tevreden met zich zelf. „Mijnheer Kalganow heeft ervoor gezorgd. Er is ook een schoon hemd voor u. Gelukkig lag dit alles, alsof het besteld was, in zijn koffer. U kunt uw sokken en onderkleeren behouden."

„Ik wil geen vreemde kleeren aantrekken," schreeuwde Mitja woedend. „Geef mij mijn eigen terug."

„Dat is onmogelijk."

„Geef mij mijn eigen kleeren. Naar den duivel met Kalganow en zijn kleeren!"

Het gelukte den rechter eindelijk hem te kalmeeren, men zei hem, dat zijn kleeren, omdat ze met bloed bevlekt waren, noodig waren als bewijsstukken, dat men met het oog op het verloop van de zaak niet eens het recht had ze hem te laten houden. Eindelijk begreep Mitja het half en half. Hij zweeg en begon zich aan te kleeden. Bij het aantrekken van de kleeren, maakte hij de opmerking, dat zij van betere stof dan de zijne waren en dat hij hiervan geen voordeel wilde hebben. Bovendien waren ze hem belachelijk nauw.

„Ik moet hier zeker voor paljas in spelen voor jullie genoegen."

Men zei hem, dat hij overdreef. Mijnheer Kalganow was wel iets langer dan hij, maar slechts weinig, hoogstens zijn broek was iets te lang, de jas bleek echter inderdaad te nauw.

„Het is moeilijk hem dicht te knoopen," bromde Mitja. „Doe mij het plezier, mijnheer Kaganow mee te deelen, dat ik niet om zijn kleeren gevraagd heb en dat men mij gedwongen heeft mij als een paljas op te dirken."

„Hij ziet het wel in, hij heeft er spijt van... dat wil zeggen, de kleeren kunnen hem niet schelen, maar hij vindt het jammer, dat dit alles gebeurd is..."

Het kostte Nikolai Parfjonowitsch moeite dit te zeggen.

„Het kan mij niet schelen, wat hij denkt. Waar moeten wij naar toe, of wilt u dat ik nog langer hier blijf zitten."

Men verzocht hem weer naar de kamer te gaan. Mitja deed het maar vermeed zorgvuldig iemand in het gezicht te kijken. Hij voelde zich belachelijk in zijn vreemde kleeren, zelfs tegenover de gendarmen en Trifon Borissytsch. Diens gezicht dook even in de opening van de deur op en verdween weer.

„Hij kwam om mij te bekijken," dacht Mitja; hij ging weer op zijn stoel zitten. Hij voelde zich alsof hij een nachtmerrie had en nog niet tot bezinning was gekomen.

„Wat nu," zeide hij, terwijl hij zich tot den procureur wendde. „Zult u mij nu met de zweep ranselen? Dat is het eenige, wat u nog niet gedaan hebt."

Hij keerde zich zelfs niet naar Nikolai Parfjonowitsch om, alsof het beneden zijn waardigheid was met dezen te spreken.

„Hij heeft naar mijn sokken gekeken," dacht hij, „en beval zelfs ze om te keeren, dat heeft hij met opzet gedaan, alleen om te laten zien hoe vuil ze waren."

„Nu moeten wij overgaan tot het verhoor der getuigen," zei Nikolai Parfjonowitsch, als antwoord op de vraag van Dmitry.

„Ja," zei de procureur peinzend, alsof hij iets bedacht.

„Wij hebben alles gedaan, Dmitry Feodorowitsch, wat wij in uw belang konden doen," vervolgde Nicolai Parfjonowitsch. „Maar omdat u zoo beslist geweigerd hebt ons over de herkomst van het bij u gevonden geld in te lichten, zullen wij in het gegeven geval . . ."

„Wat is dat voor een ring, dien u daar hebt?" viel Mitja hem plotseling in de rede, alsof hij ontwaakte, terwijl hij met zijn vinger op een van de drie groote ringen wees, die Nikolai Parfjonowitsch aan zijn rechterhand droeg.

„Deze ring?" vroeg Nicolai Parfjonowitsch verwonderd.

„Ja die . . . aan uw middelvinger met die fijne adertjes. Wat is dat voor een steen?"

Mitja vroeg het dringend, als een eigenzinnig kind.

„Het is een topaas," zei Nicolai Parfjonowitsch glimlachend. „Wilt u hem zien? Ik wil hem wel afdoen."

„Neen, neen, doe hem niet af," schreeuwde Mitja woedend alsof hij nu eerst tot zichzelf kwam, „doe hem niet af, het is niet noodig. Verduiveld, mijne heeren, ik heb mijn ziel bezoedeld. U kunt toch niet gelooven, dat ik het voor u verbergen zou, wanneer ik mijn vader vermoord had, dat ik liegen zou of vluchten? Neen, Dmitry Karamazow is zoo niet. Dat zou ik niet kunnen verdragen. Wanneer ik schuldig was, ik zweer het, zou ik uw komst niet hebben afgewacht, noch den zonsopgang, zooals ik eerst van plan was. Ik had zelfmoord gepleegd, zonder het licht af te wachten. Dat voel ik duidelijk. In twintig jaar van mijn leven heb ik niet zooveel geleerd als in dezen nacht. Zou ik mij precies zoo gedragen hebben, zou ik op dit oogenblik zóó voor u kunnen zitten, zóó spreken, mij zóó bewegen, wanneer ik inderdaad mijn vader vermoord heb? De onvrijwillige aanslag op Grigory gepleegd heeft mij niet met rust kunnen laten. Ik was niet bang voor uw straf, in het geheel niet! En, o schande, nu wilt u, dat ik aan zulke spotters als u bent, die niets zien en aan niets gelooven, een nieuwe schande zou openbaren. Neen, dat doe ik niet, al zou ik mij ook kunnen redden. Dan liever naar de gevangenis. Degene, die de deur geopend heeft en daardoor is binnengekomen, heeft mijn vader vermoord, hij heeft hem ook bestolen. Ik kan maar niet begrijpen, wie het geweest is,

maar Dmitry Karamazow is het niet geweest, weest daarvan overtuigd. Dat is alles, wat ik u zeggen kan. Doe mij een genoegen en dring er niet verder op aan. Stuur mij weg, straf mij, maar val mij niet verder lastig. Ik zal nu zwijgen. Roep uw gendarmen."

Mitja had deze toespraak gehouden, alsof hij besloten was voortaan niets meer te zeggen. De procureur had hem aldoor gadegeslagen en toen Mitja zweeg zei hij op kalmen toon, alsof het een volkomen onbelangrijke zaak was: „Juist wat betreft die geopende deur waarvan u gesproken hebt, kunnen wij u hier te rechter tijd een verklaring van den gewonden Grigory Wassiljewitsch mededeelen, die voor u van het grootste gewicht is. Toen hij weer tot bewustzijn gekomen was, heeft hij op onze vragen duidelijk en zonder te aarzelen gezegd, dat hij op het oogenblik toen hij naar buiten kwam, in den tuin een geluid hoorde en besloot te kijken wat er was, dat hij toen, nog voor hij u in de duisternis zag en u zooals u zelf zei van het geopende venster wegliep, waar u uw vader gezien had, een oogenblik naar links gekeken heeft en zoowel het venster geopend zag alsook de betreffende deur. Dezelfde deur waarvan u beweerde, dat hij gedurende den tijd dat u in den tuin was, gesloten bleef. Ik wil het u niet verbergen, dat diezelfde Wassiljewitsch zeer beslist de gevolgtrekking maakte, dat u uit deze deur gekomen bent, hoewel hij het niet gezien heeft. Want hij bemerkte u pas op eenigen afstand in het midden van den tuin, toen u op de omheining toeliep."

Mitja was reeds in het midden van deze toespraak opgesprongen.

„Onzin," brulde hij buiten zichzelf. „Een brutaal bedrog! Hij heeft de deur niet open zien staan, zij was gesloten . . . hij liegt!"

„Het is mijn plicht u te herhalen, dat zijn verklaring zeer beslist is, hij twijfelde geen oogenblik, wij hebben hem eenige keeren deze vraag gesteld,"

„Eenige malen heb ik het hem gevraagd," bevestigde Nikolai Parfjonowitsch.

„Het is niet waar, het is niet waar," vervolgde Mitja. „Of ik word belasterd, of het is de hallucinatie van een gek. Dit is eenvoudig te verklaren. In het delirium, terwijl hij tengevolge van zijn wond ijlde, heeft hij het gedroomd; toen hij bijkwam heeft hij het gefantaseerd."

„Maar hij zag de deur niet openstaan toen hij van zijn verwondingen weer bijkwam, maar reeds vroeger toen hij in den tuin kwam."

„Het is niet waar, het kan niet waar zijn, dat heeft hij gezegd, omdat hij mij vijandig gezind is . . . hij heeft het niet kunnen zien, ik ben niet door die deur gegaan."

De procureur wendde zich tot Nikolai Parfjonowitsch en zeide hem op beteekenisvollen toon:

„Laat het hem zien."

„Is u dit voorwerp bekend?" vroeg Nikolai Parfjonowitsch, terwijl hij een groote enveloppe met drie ongeschonden zegels op de tafel legde. Zij was leeg en aan een kant opengescheurd. Mitja staarde er met wijdgeopende oogen naar.

„Dat moet de enveloppe van mijn vader zijn," mompelde hij voor zich heen, „dezelfde, waarin hij die drieduizend roebel verborgen heeft . . . wanneer er nog een opschrift te zien is, „aan mijn kuikentje", . . . daar staat het," schreeuwde hij uit, „drieduizend . . . drieduizend, ziet u wel?"

„Dat zien wij, maar het geld hebben wij niet gevonden, de enveloppe was leeg en lag op den vloer bij het bed achter het scherm."

Eenige seconden stond Mitja hen verbluft aan te staren.

„Mijne heeren, Smerdjakow is het geweest, hij is de moordenaar en de roover, hij alleen wist waar de oude man de enveloppe verborgen had, hij is het, dat is duidelijk."

„Maar u wist toch ook van die enveloppe en dat die onder zijn kussen lag."

„Nooit heb ik het geweten, nooit heb ik die enveloppe gezien. Het is nu voor de eerste maal. Vroeger heeft Smerdjakow mij ervan verteld, hij alleen wist waar mijn vader het geld verborgen had, ik wist het niet . . ."

Mitja kon bijna niet spreken van aandoening.

„Toch heeft u van tevoren gezegd, dat de enveloppe onder het kussen van uw gestorven vader gelegen heeft, u hebt uitdrukkelijk gezegd „onder het kussen" u moest dus weten, waar het lag, dat staat ook in het protocol."

„Dat is dwaasheid, ik heb niet geweten, dat de enveloppe onder het kussen lag. Misschien bevond hij zich daar ook werkelijk niet . . . op goed geluk af zei ik onder het kussen . . . wat zegt Smerdjakow? Hebt u hem gevraagd, waar het geld lag? Ik heb zoo maar wat gezegd. Ik heb u wat voor gefantaseerd zonder zelf er ernstig aan te gelooven en nu . . . U

kunt mij toch wel begrijpen? Alleen Smerdjakow wist heel zeker waar het geld verborgen was, alleen Smerdjakow, verder niemand. Zelfs mij heeft hij niet verteld, waar het zich bevond. Het is duidelijk, dat hij den moord begaan heeft, het kan niet anders. Ik zou er maar haast mee maken en hem zoo gauw mogelijk arresteeren. Hij heeft den moord begaan in den tijd, dat ik vluchtte en Grigory bewusteloos in den tuin lag . . . hij heeft de teekens gegeven, mijn vader heeft hem open gedaan, want Smerdjakow was een van de weinigen die de teekens kende. Mijn vader zou voor niemand anders open doen."

„U vergeet één omstandigheid," zei de procureur op zakelijken toon, maar toch eenigszins triomphantelijk. „Het was niet noodig de afgesproken teekens te geven, daar de deur immers reeds open stond, toen u zich nog in den tuin bevond?"

„De deur, de deur," mompelde Mitja en keek den procureur strak in het gezicht.

Uitgeput ging hij weer op zijn stoel zitten, allen zwegen.

„Ja, de deur . . . dat is een spookbeeld. God is tegen mij."

Volkomen gedachtenloos keek hij voor zich uit.

„Zie eens aan," zei de procureur waardig, „oordeel zelf. Aan den eenen kant de verklaring over de open deur, een verklaring die u en ons zeer veel moeite baart, aan den anderen kant uw onbegrijpelijk hardnekkig zwijgen over de herkomst van het geld, dat u plotseling bezit, terwijl u nog drie uur geleden, volgens uw eigen verklaring, uw pistolen in pand gegeven hebt om tien roebel te kunnen leenen. Wanneer men dit alles in aanmerking neemt kunt gij immers zelf beslissen. Waaraan moeten wij gelooven. Verwijt ons niet dat wij „koude cynici en spotters zijn," niet in staat aan de openhartige bekentenissen van uw hart te gelooven . . . verplaats u in onzen toestand."

Mitja was zeer opgewonden, eensklaps werd hij bleek.

„Goed," riep hij uit, „ik zal u mijn geheim vertellen, ik wil zeggen, waar ik het geld vandaan heb. Ik wil mijn schande verkondigen."

„Geloof mij, Dmitry Feodorowitsch," zei Nikolai Parfjonowitsch op hartelijken toon, „dat iedere door uw afgelegde eerlijke bekentenis een buitengewone verlichting van uw lot ten gevolge kan hebben. Dat zelfs . . ."

De procureur stootte hem onder de tafel zachtjes aan en de rechter van instructie had nog juist tijd zijn rede af te breken. Mitja had echter in het geheel niet naar hem geluisterd.

ZEVENDE HOOFDSTUK.

„Mijne Heeren," begon hij nog steeds opgewonden, „dat geld . . . ik wil het u wel bekennen . . . was van mij."

De procureur en de rechter trokken een lang gezicht: zij hadden iets geheel anders verwacht.

„Hoe bedoelt u dat," stotterde Nikolai Parfjonowitsch. „Om vijf uur had u immers volgens uw eigen verklaring . . ."

„Ach, naar den duivel met die vijf uur en die verklaringen van mij, daarom gaat het nu niet. Dat geld was van mij . . . dat wil zeggen, ik heb het gestolen. Dus eigenlijk niet van mij, maar door mij gestolen. Het waren vijftienhonderd roebel en ik heb ze steeds bij mij gedragen . . ."

„Waar hebt u ze dan vandaan gehaald?"

„Van mijn borst, mijne heeren, ik droeg ze op mijn borst, in een lapje genaaid, al lang, al een maand. Al een maand droeg ik mijn schande op mijn borst."

„Maar van wien hebt u zich dat geld . . . toegeëigend?"

„U wilt zeggen, „gestolen", zeg dat maar ronduit, het is hetzelfde, alsof ik het gestolen had. Maar wanneer u wilt, heb ik het mij slechts toegeëigend, volgens mijn eigen gevoel heb ik het gestolen, en gisteravond heb ik het onherroepelijk gestolen."

„Gisteravond? U zei toch zooeven, dat u dat geld reeds een maand had?"

„Ja, maar niet van mijn vader, maak u niet ongerust, niet van mijn vader. Ik heb het van haar gestolen. Laat het mij vertellen en val mij niet in de rede, het kost mij moeite. Kijk eens, een maand geleden liet Katharina Iwanowna Werkhofzow mij roepen, mijn vroegere verloofde . . . kent u haar? Natuurlijk, ik weet, dat u haar kent. Zij is een edelmoedige vrouw, de nobelste onder de nobelen. Zij haat mij reeds lang, o heel lang . . . en dat heb ik verdiend."

„Katharina Iwanowna?" vroeg de rechter verwonderd,

als wilde hij het nog eens hooren. Ook de procureur keek Mitja verbaasd aan.

„O, spreek haar naam niet onnoodig uit. Ik ben een schurk dat ik haar bij deze zaak betrek. Ik heb wel gezien dat zij mij haat . . . vanaf het oogenblik reeds dat zij mij in mijn woning opzocht . . . Maar genoeg, u bent niet waard dat te hooren en het is immers niet noodig . . . U behoeft slechts te weten dat zij mij een maand geleden liet roepen en mij drieduizend roebel gaf om deze naar Moskou aan haar zuster en een ander familielid te sturen, — alsof zij dat niet zelf had kunnen doen. Ik echter . . . het was juist in dat noodlottig uur van mijn leven, toen ik . . . nu, in een woord, toen ik op een ander verliefd was geworden, mijn tegenwoordige geliefde, zij is beneden, Gruschenka . . . ik nam haar destijds mee naar Mokroje en verfuifde in twee dagen de helft van die drieduizend roebel, dat is dus vijftienhonderd, de andere helft behield ik. Deze vijftienhonderd roebel heb ik steeds op mijn borst gedragen als een amulet. Gisteravond heb ik het pakje open gedaan en alles opgemaakt, dat wil zeggen, de rest, achthonderd roebel hebt u daar nog, Nikolai Parfjonowitsch."

„Neem mij niet kwalijk, u hebt immers destijds, een maand geleden, drieduizend roebel hier opgemaakt en niet vijftienhonderd, dat weet iedereen."

„Wie kan dat weten, wie heeft het geld geteld? Wien heb ik het laten tellen?"

„U hebt immers zelf gezegd, dat het drieduizend roebel waren."

„Dat is waar, ik heb het gezegd, aan de geheele stad heb ik het verteld en men heeft het geloofd. Ook hier in Mokroje dacht men dat het drieduizend roebel waren, het waren er echter slechts vijftienhonderd, de rest heb ik in een zakje genaaid. Zoo staan de zaken. Nu weet u, waar het geld van gisteren vandaan kwam."

„Dat is heel eigenaardig," stotterde Nikolai Parfjonowitsch.

„Veroorloof mij u te vragen," begon ten slotte de procureur. „hebt u niemand, al is het er maar één over deze omstandigheid gesproken? Namelijk dat u een maand geleden vijftienhonderd roebel overgehouden hebt?"

„Niemand heb ik er over gesproken."

„Dat is wonderlijk, weet u dat heel zeker?"

„Ja."

„Maar waarom hebt u er over gezwegen, waarom moest

dat zoo'n streng geheim zijn? Ik zal mij duidelijker verklaren; u hebt ons ten slotte uw geheim geopenbaard, dat, naar uw eigen woorden, zoo schandelijk is. Maar gezien uw mentaliteit — ik bedoel natuurlijk, in betrekkelijken zin, is deze daad, ik bedoel, dat u ongetwijfeld slechts voor korten tijd u die drieduizend roebel hebt toegeëigend, slechts buitengewoon lichtzinnig en niet zoo schandelijk, namelijk, wanneer men rekening met uw karakter houdt... Welnu, wij moeten het als een niet volkomen correcte behandeling beschouwen, dat geef ik toe, maar dat is immers nog niet schandelijk. Ik wil u nog zeggen, dat reeds een maand geleden velen, ook zonder uw bekentenis, reeds vermoedden, dat u de drieduizend roebel, die aan mejuffrouw Werkhofzow behoorden, hebt opgemaakt. Van dat gerucht heb ik zelf gehoord, ook Mikhail Makarytsch bijvoorbeeld, heeft er over hooren spreken. Het was een algemeen praatje. Bovendien geloof ik mij te herinneren, dat u zelfs aan iemand bekend hebt, dat het geld van mejuffrouw Werkhofzow afkomstig was. Daarom ben ik er zeer verbaasd over, dat u tot nu, dat wil zeggen tot dit oogenblik, zoo geheimzinnig geweest bent... het is niet waarschijnlijk, dat de bekentenis van dit geheim u zooveel moeite zou kosten... en zooeven riep u nog uit: „liever in de gevangenis, dan bekennen."

De procureur zweeg, hij was kwaad geworden en verborg dit niet.

„Het was niet, omdat ik het geld gestolen had, maar omdat ik die vijftienhonderd roebel achterhield," zei Mitja met vaste stem.

„Hoe kan dat?" vroeg de procureur nog steeds boos. „Waarom was dat schandelijk, om van die op een schandelijke manier gestolen drieduizend roebel de helft achter te houden? Het feit, dat u zich die drieduizend roebel wederrechtelijk hebt toegeëigend is veel ernstiger, dan dat u erop een bepaalde manier over beschikt hebt. Overigens, waarom deed u dat? Waarom hield u de helft achter, met welk doel; kunt u ons dit verklaren?"

„O, mijne heeren, dat is juist het ergste," riep Mitja uit. „Ik heb ze achter gehouden, uit berekening en de berekening is in zulke gevallen een laagheid... een maand lang heb ik deze laagheid begaan."

„Dat is onbegrijpelijk, u verbaast mij."

„Ik zal het u duidelijk uitleggen, misschien kunt u het dan

begrijpen. Let eens goed op. Den volgenden morgen ga ik naar haar toe en zeg: Katja ik ben schuldig. Ik heb de drieduizend roebel uitgegeven. Is dat mooi? Neen het is niet mooi, het is oneervol. Het is de daad van een mensch, die dier geworden is en niet de kracht heeft voor zijn redding te worstelen. Maar, hij is nog steeds geen dief, dat moet u toegeven. Verfuifd heb ik het, maar niet gestolen. Neem nu een nog gunstiger geval. Ik breng er slechts vijftienhonderd roebel door, dus de helft. Den anderen dag ga ik naar haar toe, breng haar de helft terug en zeg: „Katja, neem deze vijftienhonderd roebel van een lichtzinnigen schurk aan, de andere helft is weg en dit zou ik er ook nog doorbrengen, dus neem het geld terug." Wat is men in dit geval? Alles wat men wil, een laag individu, maar geen dief, anders zou ik de helft niet terug gebracht hebben. Uit het feit, dat ik de helft terugbracht, kon zij concludeeren, dat ik ook voor de rest zou zorgen, dat ik mijn leven lang zou werken om het haar weer terug te geven. Ik zou geen dief zijn, hoe u het ook beschouwt. Een ellendeling, toegegeven, maar geen dief."

„Wij willen het voor een oogenblik ermee eens zijn, dat er een onderscheid bestaat," zei de procureur. „Maar het is zonderling, dat u daar zooveel gewicht aan hecht."

„Ik zie een buitengewoon groot verschil, ieder kan een schurk zijn, ja iedereen is het, wel beschouwd, maar niet iedereen is in staat, een dief te zijn. Dan is men het laagste gezonken. Ik heb misschien geen oog voor kleine variaties in den menschelijken geest, een dief is voor mij eenvoudig slechter dan een ellendeling, dat is alles. Veronderstel, ik houd het geld de geheele maand bij mij, vandaag kom ik tot het besluit het terug te geven en zie, dan ben ik geen schurk meer. Maar dit besluit kon ik niet nemen, hoewel ik mijzelf iederen dag trachtte te overreden; ik kon niet besluiten het geld terug te geven. Zeg nu eens uw meening, is dat goed of slecht?"

„Ik geef toe, dat het niet in orde is, dat begrijp ik wel en in dat opzicht wil ik u niet aanvallen," antwoordde de procureur. „Het beste is dat wij deze filosofieën laten rusten en op de zaak terugkomen. Het gaat namelijk hierom, dat u nog steeds niet verteld hebt, ofschoon wij er u naar vroegen, waarom u die drieduizend roebel in tweeën gedeeld hebt. Waarom hebt u de eene helft opgemaakt en de andere bewaard, waar wilde u die achtergehouden vijftienhonderd roebel voor gebruiken?

Ik sta er op, dat u mij een bevredigend antwoord geeft, Dmitry Feodorowitsch."

„Ach natuurlijk," zei Mitja terwijl hij zich voor het voorhoofd sloeg, „neem mij niet kwalijk, ik heb u de hoofdzaak nog niet verteld, anders zou u onmiddellijk begrepen hebben waarom het schandelijk was; juist het doel waarmede ik het geld achterhield, dat is de schande. Kijk eens aan, de oude man, de vermoorde, heeft Agrafjona Alexandrowna steeds lastig gevallen. Ik was jaloersch en dacht dat zij tusschen ons beiden twijfelde. Nu heb ik op dien dag gedacht: Hoe zou het zijn, wanneer zij plotseling een beslissing nam, wanneer zij moe zou worden mij te kwellen en mij zou zeggen: „ik houd van jou en niet van hem. Breng mij naar het einde van de wereld." En als ik dan slechts een paar roebel bezit, hoe kan ik haar dan meenemen, wat kan ik dan doen? Dan was ik verloren geweest. Ik kende haar nog niet, ik begreep haar niet, ik dacht, dat zij geld noodig had en dat zij mij mijn armoede niet zou vergeven. Toen heb ik op laaghartige wijze de helft van die drieduizend roebel achtergehouden en koelbloedig in een zakje genaaid, volkomen berekend, nog voor dat ik dronken was. Pas daarna, toen ik het geld op mijn borst droeg, ben ik naar Mokroje gegaan om de rest te verdrinken. Dat was vandaag, begrijpt u het nu?"

„Naar mijn idee was het heel verstandig van u, dat u zoo matig was," zei Nikolai Parfjonowitsch. „Wat steekt daar voor kwaad in?"

„Juist omdat ik het achtergehouden heb. U brengt mij buiten mijzelf door uw gebrek aan verstand. Kunt u dan niet voelen, dat ik tegenover Gruschenka oneervol handelde, door haar voor te spiegelen, dat ik al mijn geld zou willen geven, om bij haar één glimlach te voorschijn te roepen en dat ik voor dien glimlach slechts de helft gebruikte en bovendien zei ik den geheelen tijd, dat ik het geld op mijn borst droeg tegen mij zelf: „Je bent een dief, je bent een dief!" Daarom heb ik de geheele maand gevochten en liederlijk geleefd. Daarom heb ik mijn vader geslagen, ik kon er zelfs niet toe komen Aljoscha, mijn broeder, iets van die vijftienhonderd roebel te zeggen. Ik durfde het niet: zoozeer gevoelde ik de schande een ellendeling en een dief te zijn. Maar toch heb ik zoolang ik het geld bij mij droeg, iederen dag gezegd: neen, Dmitry Feodorowitsch, misschien ben je nog geen dief. Waarom? Omdat ik den volgenden morgen naar Katja

toe kon gaan om die vijftienhonderd roebel terug te geven. Eerst gisteren toen ik van Fenja naar Perkhotin ging besloot ik het zakje open te maken, tot op dit oogenblik had ik er nog niet toe kunnen besluiten en eerst toen ik het open gemaakt had, was ik onherroepelijk een dief geworden, een dief en een eerloos mensch voor mijn geheele leven. Waarom? Omdat ik tevens mijn voornemen opgaf naar Katja toe te gaan en haar te zeggen dat ik een ellendeling, maar geen dief was. Begrijpt u mij nu?"

„Waarom bent u juist gisteravond tot dit besluit gekomen?" vroeg Nikolai Parfjonowitsch.

„Waarom? Het is belachelijk daarnaar te vragen: omdat ik mijn doodvonnis had uitgesproken. Dit zou hier om vijf uur in den morgen voltrokken worden. Het is mij onverschillig, dacht ik, of ik als ellendeling of als edelman sterf. Maar het is niet zoo. Het blijkt dat het niet hetzelfde is. Geloof mij, mijne heeren, ik heb er vannacht niet over nagedacht dat ik den ouden Grigory vermoordde en dat ik naar Siberië zou moeten gaan, juist op den tijd dat ik mijn doel bereikt had en de hemel zich voor mij opende. Ook dat kwelde mij, maar dat ik dat geld ten slotte toch genomen had, onherroepelijk een dief geworden was, dat was het ergste. Ik heb gezien, dat het niet alleen onmogelijk is als ellendeling te leven, het is ook onmogelijk als ellendeling te sterven . . . om te kunnen sterven moet men een eerlijk man zijn."

Mitja was zeer bleek. Hij zag er zoo uitgeput uit, dat de procureur op zijn manier medelijden met hem kreeg.

„Ik begin u te begrijpen, Dmitry Feodorowitsch," zei hij, „maar dat alles, neem me niet kwalijk, is slechts een spel van uw verbeelding . . . uw zenuwen zijn tot ziek wordens toe gespannen. Waarom kon u b.v. niet, om u van deze groote kwelling te bevrijden, naar de vrouw toegaan, die u deze vijftienhonderd roebel had toevertrouwd? Waarom kon u niet, nadat u uw fout bekend had, haar vragen u de som te leenen, die u noodig had? Zij is edelmoedig en zou zeker rekening houden met uw ellendigen toestand, zij zou het u niet geweigerd hebben, vooral niet, wanneer u haar dezelfde borgstelling had aangeboden als den koopman Ssamssonow en aan mevrouw Khokhlakow. Dit onderpand heeft immers zelfs op dit oogenblik nog waarde voor u, nietwaar?"

Mitja was bloedrood geworden.

„Acht u mij dan werkelijk tot zoo'n laagheid in staat? Het is onmogelijk, dat u in ernst spreekt."

Hij zei dit met tegenzin, terwijl hij den procureur aankeek alsof hij zijn eigen woorden niet vertrouwde.

Nu was het de beurt van den procureur om verwonderd te zijn. „Ik verzeker u, dat ik volkomen ernstig ben."

„Ik begrijp niet, hoe u aan dit idee komt; mijne heeren, weet u wel, dat u mij onophoudelijk kwelt? Maar zooals u wilt, ik zal u alles zeggen. Ik zal u bekennen, hoe gemeen ik ben en u zult beschaamd worden, wanneer u merkt hoe laag de menschelijke gevoelens kunnen zinken. Denk eens aan, ik heb er aan gedacht, aan dat plan van u. Ja, mijne heeren, deze geheele maand heb ik het al willen doen en bijna had ik ertoe besloten. Maar om naar haar toe te gaan, mijn verraad te bekennen en haar voor het plegen van dit verraad geld te leenen, van Katja, nu nog geld te vragen, vragen, begrijpt u het goed, vragen! en dan van haar weggaan met een ander, met haar rivale, met degene, die zij haat, die haar beleedigd heeft. Denk eens aan, procureur, heeft u dan uw verstand verloren?"

„Dat niet, maar in mijn ijver . . . omdat ik goede bedoelingen had . . . heb ik er niet aan gedacht . . . aan deze vrouwelijke jaloezie, wanneer het tenminste jaloezie is. Nu, ik geloof wel, dat u gelijk hebt," zei de procureur glimlachend.

„Dat was nog het gemeenste van alles geweest," Mitja sloeg met zijn vuist op de tafel. „Dat was zeker het toppunt geweest, en weet u, misschien had zij mij zelfs het geld gegeven, zij had het mij zeker gegeven, om van haar wraak te genieten, uit verachting had zij het mij gegeven, want ook zij is een helsche ziel, een vrouw die in staat is tot een geweldigen toorn. Ik zou het geld aangenomen hebben en dan had ik mijn leven lang . . . O God, vergeef mij, mijne heeren, ik wind mij zoo op, omdat het heusch niet zoo lang geleden is dat ik deze gedachte had, eergisteren nog, in dien nacht toen ik met dien houtkooper probeerde te onderhandelen, en dan nog gisteren, ja zeker den heelen dag, zelfs vlak voor die gebeurtenis."

„Welke gebeurtenis?" vroeg Nikolai Parfjonowitsch, die zijn woordenvloed wilde stuiten, maar Mitja luisterde niet naar hem.

„Ik heb u een vreeselijke bekentenis gedaan," zei hij somber. „Maak er maar een aanteekening van. Het is echter te weinig er slechts een aanteekening van te maken, u moet dit in zijn

geheele beteekenis kunnen omvatten. Doet u het niet, dan gaat het u geheel voorbij, en dan kunt u ook geen achting meer voor mij gevoelen. Ik moet u zeggen, dat ik van schaamte zal sterven, wanneer u mij voor zulk een mensch houdt, als ik mij zooeven heb voorgesteld. O, ik moet zelfmoord plegen. Ja, ik zie dat u mij niet gelooft! — Wilt u dat ook niet opschrijven?" vroeg hij angstig.

„Ja, wat u zooeven gezegd hebt," bevestigde Nikolai Parfjonowitsch „n.l. dat u tot aan het laatste oogenblik het plan had naar mejuffrouw Werkhofzow te gaan en van haar dit geld te vragen. Ik verzeker u, dat dit voor ons een zeer belangrijke mededeeling is, Dmitry Feodorowitsch, dat wil zeggen, in verband met de heele gebeurtenis . . . vooral voor u zeer belangrijk, vooral voor u."

„Hebt medelijden, mijne heeren," riep Mitja zijn handen vouwend, „laat dat toch niet opschrijven, u moet zich er zelfs voor schamen, ik heb om zoo te zeggen voor uw oogen mijn ziel door midden gescheurd en u gebruikt dat en wroet met de vingers in de open wonden. O God . . ." Hij bedekte zijn gezicht met de handen.

„Heb geen angst, Dmitry Feodorowitsch," zei de procureur „al datgene, wat neergeschreven wordt, zullen wij u laten voorlezen en vragen, of u het er mee eens bent. Daarna zullen wij het naar uw aanwijzingen veranderen. En nu zou ik nog een kleine vraag voor de derde maal willen herhalen. Hoe is het mogelijk, dat niemand, absoluut niemand iets van u gehoord heeft over het geld, dat u in het zakje genaaid had, ik kan mij dat onmogelijk voorstellen."

„Ik heb het niemand gezegd; wanneer u het niet gelooft, hebt u niets van dat alles begrepen, laat mij met rust."

„Zooais u wilt, maar deze omstandigheid moet nog verklaard worden. Enfin, wij hebben nog tijd genoeg. Overleg bij u zelf: Wij hebben misschien dozijnen getuigen die zullen verklaren, dat u overal gezegd hebt, dat u er dien avond drieduizend roebel hebt doorgebracht en niet vijftienhonderd en bovendien, nadat dit nieuwe geld te voorschijn is gekomen, hebt u ook aan allen gezegd, dat het drieduizend roebel waren . . ."

„Het zijn niet dozijnen geweest, niet honderd getuigen, tweehonderd, driehonderd, duizend hebben het gehoord," riep Mitja uit.

„Nu ziet u het zelf, ieder bevestigt het. Is dat dan zonder beteekenis?"

„Ja, ik heb onzin gepraat en zij hebben mij allen nagepraat."

„Maar waarom vond u het noodig onzin te praten, zooals u dat bij wijze van verontschuldiging noemt."

„De duivel mag het weten, misschien om te bluffen . . . om te zeggen: Zooveel geld heb ik verfuifd . . . misschien om dit achtergehouden geld te vergeten . . . wat duivel . . . hoe vaak stelt u die vraag! Natuurlijk was het onzin wat ik zei, maar natuurlijk wilde ik het niet herroepen, toen ik het eenmaal gezegd had. Waarom praat een mensch zoo nu en dan onzin?"

„Dat is moeilijk te zeggen, Dmitry Feodorowitsch," zei de procureur met beteekenisvol gezicht. „Zeg ons eens, was het groot, dat zakje, op uw borst?"

„Neen, niet groot."

„Hoe groot ongeveer?"

„De grootte van een saamgevouwen honderd roebelbiljet."

„Zou het niet goed zijn, ons de stukken ervan te laten zien? U zult ze nog bij zich hebben."

„Ach, wat wilt u nu toch, ik weet niet waar ze zijn."

„Veroorloof mij u te vragen, waar en wanneer u het van uw borst genomen hebt. U bent zooals u zelf gezegd hebt niet thuis geweest."

„Het gebeurde toen ik van Fenja wegging op weg naar Perkhotin. Onderweg scheurde ik het open en nam het geld eruit."

„In het donker?"

„Heeft men daar dan licht voor noodig? Ik deed het met mijn vingers."

„Zonder schaar? Op straat?"

„Op de markt geloof ik; waarvoor zou ik een schaar noodig hebben, het was een oud doekje, dat ik gemakkelijk door kon scheuren."

„Waar hebt u het neergegooid?"

„Op dezelfde plaats."

„Waar dan?"

„Nu, op de markt, ik weet niet op welke plaats. Wat kan u dat schelen?"

„Het is heel belangrijk, Dmitry Feodorowitsch, het gaat om een overtuigingsstuk in uw voordeel. Kunt u dat niet begrijpen? Wie heeft u geholpen een maand geleden het geld in het zakje te naaien?"

„Niemand heeft mij geholpen, ik heb het zelf gedaan."

„Kunt u naaien?"

„Een soldaat moet het kunnen, daar is niet veel verstand voor noodig."

„Waar hebt u de materialen vandaan gehaald? De lap, waarin u het geld naaide."

„Wilt u grapjes met mij uithalen?"

„Niet in het minst, wij zijn volkomen ernstig, Dmitry Feodorowitsch."

„Ik herinner mij niet, waar ik het lapje vandaan heb. Ik heb het ergens gevonden, misschien."

„Hoe is het mogelijk, dat u zich dat niet herinnert."

„Ik weet het heusch niet met zekerheid te zeggen, misschien heb ik een stuk van een of ander kleedingstuk afgescheurd."

„Dat zou heel belangrijk zijn; morgen kunnen wij misschien in uw woning het kleedingstuk vinden, waar u het afgescheurd hebt. Was het linnen?"

„De duivel weet het, wacht . . . ik geloof dat het niet ergens afgescheurd was. Het was een stuk katoen. Ik geloof, dat het een muts van mijn hospita was."

„De muts van uw hospita?"

„Ja, die had ik weggenomen."

„Hoe kwam u daarbij?"

„Ik herinner het mij nu goed, ik had het weggenomen om een lapje te hebben, misschien om een pen af te vegen. Ik had er niets van gezegd, omdat het ding niet meer gebruikt werd en heelemaal verscheurd was. Daar heb ik die vijftien honderd roebel ingenaaid. Het was een katoenen vodje, duizendmaal gewasschen."

„Herinnert u zich dat goed?"

„Ik weet het niet zeker, ik geloof dat het een muts was."

„Misschien herinnert uw hospita zich, dat zij die muts kwijt was."

„Neen, dat geloof ik niet. Het lapje was volkomen waardeloos."

„En de naald, waar hebt u die vandaan gehaald en het garen?"

„Ik zeg niets meer," riep Mitja uit, „het is genoeg."

„Het is heel eigenaardig, dat u vergeten bent op welke plaats van de markt u het zakje weggegooid hebt."

„Laat dan morgen de markt aanvegen, misschien vindt u het dan nog," zei Mitja lachend. „Genoeg, mijne heeren, het is voldoende, ik zie wel in, dat u mij niet gelooft, in geen

enkel opzicht, voor geen cent. Het is mijn eigen schuld, ik had er niet mee moeten beginnen. Hoe ben ik ertoe gekomen om door de bekentenis van mijn geheim, mijzelf zooveel verdriet te bezorgen. U spot ermee, dat zie ik wel. U bent mij te slim geweest, procureur . . . wees vervloekt, jullie beulen."

Hij boog zijn hoofd en bedekte zijn gezicht met zijn handen. De procureur en de rechter van instructie zwegen. Na een poosje hief hij zijn hoofd weer op en keek hen stom en wezenloos aan. Men kon duidelijk zien dat hij wanhopig was. Hij zweeg en het was alsof hij zijn bewustzijn verloren had. Intusschen moest de zaak tot een einde komen, men wilde nu tot het verhoor van de getuigen overgaan. Het was reeds acht uur in den morgen, lang geleden had men het licht al uitgedaan. Mikhail en Kalganow waren tijdens het verhoor zoo nu en dan weggegaan. Zij waren er nu ook niet. De procureur en de rechter van instructie zagen er vermoeid uit. Het was regenachtig weer, de geheele hemel was met wolken bedekt. Mitja keek door het venster.

„Mag ik uit het raam kijken?" vroeg hij plotseling aan Nikolai Parfjonowitsch.

„O zeker," antwoordde deze.

Mitja stond op en ging naar het raam toe. De regen kletterde tegen de ruitjes. Men kon de vuile straten zien en verder door den regensluier de armelijke hutten, die door den regen er nog zwarter en ongezelliger uitzagen. Mitja herinnerde zich, dat hij bij de eerste stralen van de opgaande zon zelfmoord had willen plegen. „Het zou beter geweest zijn, wanneer ik het bij zulk weer gedaan had," dacht hij en glimlachte. Hij maakte een beweging met zijn hand en wendde zich tot zijn „beulen".

„Mijne heeren," riep hij uit, „ik zie wel, dat ik verloren ben, maar zij? Zeg mij, ik smeek u, wat zal er met haar gebeuren? Het kan toch niet, dat zij met mij ten gronde gaat? Zij is onschuldig. Zij was niet goed bij haar verstand, toen zij gisteren schreeuwde, dat zij van alles de schuld was. Niets, niets heeft zij gedaan. Den geheelen nacht dat ik hier met u gezeten heb, heb ik mij bezorgd over haar lot gemaakt... kunt u mij niet zeggen wat u met haar doen zult?"

„In dit opzicht kunt u volkomen gerust zijn, Dmitry Feodorowitsch," antwoordde de procureur. „Wij hebben geen voldoende gronden, de vrouw, voor wie u zich zoo zeer

interesseert, op eenigerleiwijze lastig te vallen. Ik geloof niet, dat dit bij het verdere verloop van de zaak zal veranderen. En wij, van onzen kant zullen geen moeite doen haar er onnoodig in te betrekken. U kunt op dit punt volkomen gerust zijn."

„Mijne heeren, ik dank u, ik wist, dat u rechtschapen en rechtvaardige mannen waart, niettegenstaande alles. U hebt mijn gemoed zeer verlicht door dit gezegde ... wat gebeurt er nu? Ik ben gereed."

„Ja, wij moeten voortmaken, zonder verwijl moeten wij tot het verhoor van de getuigen overgaan. Dit moet alles in uw tegenwoordigheid geschieden en daarom ... zouden wij niet eerst wat thee drinken?" zei Nikolai Parfjonowitsch. „Wij hebben het verdiend."

Men besloot, dat, wanneer beneden de thee klaar was, — blijkbaar was Mikhail Makarytsch naar beneden gegaan om eens poolshoogte te nemen, — men een glas zou drinken en daarna voortgaan. Het ontbijt moest nog eenigen tijd uitgesteld worden. Er was inderdaad beneden thee en deze werd naar boven gebracht. Mitja weigerde eerst het glas, dat Nikolai Parfjonowitsch hem aanbood. Maar even daarna vroeg hij er om en dronk het gulzig leeg. Hij zag er zoo jammerlijk uit, dat het iedereen opviel. Mitja zelf voelde, dat hij nauwelijks nog kon zitten en dat alle voorwerpen voor zijn oogen begonnen te bewegen. „Het duurt niet lang meer," dacht hij, „of ik word krankzinnig."

ACHSTE HOOFDSTUK.

Het verhoor der getuigen begon. Het punt, waarop de rechter van instructie al zijn vragen concentreerde, was de vraag of de eerste maal door Mitja drieduizend of vijftienhonderd roebel uitgegeven was, en eveneens of hij gisteren drieduizend of vijftienhonderd roebel bij zich had. Alle getuigen, geen enkele uitgezonderd, verklaarden het tegendeel van wat hij gezegd had. Sommigen brachten zelfs nieuwe feiten aan het licht om zijn verklaringen te weerleggen. De eerste, die men ondervroeg, was Trifon Borissytsch. Hij was in het minst niet verlegen, integendeel, hij scheen eenigszins verontwaardigd over het gedrag van den beklaagde, waardoor hij een zeker air van rechtschapenheid kreeg. Hij sprak weinig, maar antwoordde uitvoerig en nauwkeurig op de hem gestelde vragen. Zonder een oogenblik te twijfelen, zei hij, dat een maand geleden drieduizend roebel door den beklaagde uitgegeven waren, dat alle boeren in den omtrek dat zouden verklaren; zij hadden zelf van Dmitry Feodorowitsch gehoord, dat het drieduizend roebel waren.

„Hoeveel geld," zei hij, „heeft hij wel niet aan de zigeunermeisjes gegeven? Die heeft hij alleen wel duizend roebel toegeworpen."

„Nog niet eens vijfhonderd zijn het geweest," zei Mitja somber. „Ik heb het niet geteld, ik was dronken. Jammer . . ."

Mitja zat aan den zijkant met zijn rug tegen het gordijn. Hij zag er moe uit, en zette een gezicht alsof hij wilde zeggen: „Verklaar voor mijn part, wat je wilt, mij is het onverschillig."

„Meer dan duizend roebel hebt u hun toegeworpen, Dmitry Feodorowitsch," zei Trifon Borissytsch met verheffing van stem. „U wierp het geld maar om u heen en zij raapten het op. Het volk is diefachtig, het zijn allemaal paardendieven. Wanneer men ze niet hier vandaan gejaagd had, zouden zij zelf kunnen zeggen hoeveel zij aan u verdiend hadden. Ik heb het geld in uw handen gezien. Ik heb het niet geteld,

dat is waar, maar zoo naar schatting was het wel meer dan vijftienhonderd roebel . . . Wij gaan toch veel met geld om en kunnen dat beoordeelen." Met betrekking tot het geld van gisteren, zei Trifon Borissytsch, dat Dmitry Feodorowitsch direct, nadat hij het rijtuig uitgestapt was, hem medegedeeld, dat hij drieduizend roebel meebracht.

„Hoor eens," zei Mitja, „is dat werkelijk zoo, Trifon Borissytsch? Het is onmogelijk, dat ik u zoo zeker gezegd heb, dat ik drieduizend roebel meebracht."

„U hebt het gezegd, Dmitry Feodorowitsch. Andrei was erbij. Die is nog niet weggereden, roep hem hier. En in de zaal, toen u het koor tracteerde, hebt u geschreeuwd dat dit de zesde duizend roebel was die u hier liet, — te zamen met het vroegere geld. Zoo moest men het berekenen. Stephan heeft het gehoord, ook Ssemjon; en Pjotr Fomitsch Kalganow stond naast u, misschien herinnert hij het zich nog."

Deze verklaring maakte grooten indruk op de ondervragers. De nieuwe lezing beviel hun wel: drie en drie is zes, vroeger drieduizend en nu ook drieduizend. Het was volkomen duidelijk. De door Trifon Borissytsch aangewezen boeren werden ondervraagd, Stephan en Ssemjon, bovendien de koetsier Andrei en Pjotr Fomitsch Kalganow; zonder een oogenblik te aarzelen bevestigden de boeren en de koetsier de verklaring van Trifon Borissytsch. Bovendien werden, nadat Andrei zijn verklaring afgelegd had, de woorden in het protocol opgeteekend, die Mitja onderweg tot hem gesproken had.

„Waar zal ik, Dmitry Feodorowitsch, terecht komen, in den hemel of in de hel? Zal men mij in de andere wereld vergeven of niet?"

De psycholoog Ippolit Kirillowitsch luisterde hiernaar met een fijn lachje en gaf order het onmiddellijk te laten noteeren. Kalganow kwam, toen hij ondervraagd moest worden, met tegenzin naar voren en sprak met den procureur en met Nikolai Parfjonowitsch, alsof hij ze voor het eerst in zijn leven zag, terwijl hij hen toch uitstekend kende. Hij begon te vertellen, dat hij van alles niets wist en ook niets wilde weten. Het bleek echter, dat ook hij van die zesde duizend roebel gehoord had en hij bekende, dat hij naast Mitja stond, toen deze er over sprak. Hij kon niet bepalen hoeveel geld Mitja naar schatting in zijn handen had gehad. Hij verklaarde tevens, dat de Polen tijdens het kaarten valsch gespeeld hadden. Ook verklaarde hij, nadat men hem herhaalde malen daarom

vroeg, dat, nadat de Polen waren weggejaagd, de verhouding tusschen Mitja en Agrafjona Alexandrowna beter geworden was en dat zij zelf gezegd had, dat zij van hem hield. Hij uitte zich over Agrafjona Alexandrowna op een toon, alsof zij tot de beste kringen behoorde. Geen enkele maal veroorloofde hij zich haar Gruschenka te noemen. Hoewel Kalganow met zichtbaren tegenzin voor getuige speelde, hield Ippolit Kirillowitsch hem nog langen tijd vast en hoorde van hem alle bijzonderheden over Mitja's handelingen in den afgeloopen nacht. Mitja viel Kalganow geen enkele maal in de rede. Toen men den jongeling eindelijk vrij liet, verwijderde hij zich zonder zijn verontwaardiging te verbergen.

Ook de Polen werden ondervraagd. Ofschoon ze zich in hun kleine kamertje teruggetrokken hadden om te slapen, hadden zij den geheelen nacht geen rust kunnen vinden. Bij de aankomst van de overheidspersonen hadden zij zich vlug aangekleed en toilet gemaakt, daar zij wel inzagen, dat men hen noodig zou hebben. Zij verschenen met waardigheid, maar konden hun vrees niet verbergen. Het bleek, dat de kleine Pool ambtenaar was geweest in Siberië. Hij had hier gediend als veearts en zijn naam was Mussjalowitsch. De heer Wrublewski was tandarts. Beiden richtten hun antwoord steeds tot Mikhail Makarytsch, ofschoon Nikolai Parfjonowitsch hun de vragen stelde. Zij hielden Makarytsch voor den belangrijksten man, die het bevel voerde en noemden hem steeds „mijnheer de overste". Eerst nadat Mikhail Makarytsch hen herhaalde malen er op gewezen had, dat zij Nikolai Parfjonowitsch moesten antwoorden, gehoorzaamden zij. Het bleek, dat zij uitstekend Russisch spraken, dat alleen de uitspraak van sommige woorden eenigszins dialectisch was. Mussjalowitsch sprak met trots over zijn vroegere betrekking tot Gruschenka, zoodat Mitja buiten zichzelf geraakte en schreeuwde dat hij „dien schurk" niet toestond zoo in zijn tegenwoordigheid te spreken. De heer Mussjalowitsch voelde zich beleedigd door het woord schurk en zeide, dat dit in het proces-verbaal opgeteekend moest worden. Mitja was woedend.

„Ja, schurk", riep hij, „laat het noteeren, en noteer bovendien, dat ik, afgezien van het feit of er een proces-verbaal bestaat ja of neen, ik altijd zal zeggen, dat hij een schurk is."

Nikolai Parfjonowitsch liet het opteekenen en door dit voorval bewees hij, hoe goed hij een verhoor wist te leiden. Na een strenge vermaning aan Mitja ging hij niet verder op

den romantischen kant van de zaak door, maar bepaalde zich alleen in zijn vragen tot de feiten. Zeer belangrijk scheen hun de verklaring der beide Polen, dat Mitja in de kamer Mussjalowitsch had willen omkoopen en hem drieduizend roebel geboden had en dat hij hem zevenhonderd roebel onmiddellijk wou geven en de overige drie en twintig honderd roebel „morgen vroeg in de stad". Hij had hem op zijn eerewoord gezworen, dat hij in Mokroje niet zoo veel geld bij zich had, maar dat het geld in de stad voor hem klaar lag. Mitja maakte de opmerking, dat hij niet gezegd had, dat hij het geld den volgenden morgen in de stad zou betalen, maar Wrublewski bevestigde de verklaring en Mitja gaf, nadat hij even nagedacht had toe, dat het wel zoo geweest kon zijn als de heeren zeiden, want dat hij toen wel zeer opgewonden was. De procureur hechtte veel gewicht aan deze verklaring. Het was hem nu duidelijk, dat Mitja een deel van de drieduizend roebel, die in zijn handen geraakt waren, in de stad verborgen had. Of misschien zelfs in Mokroje zoodat hierdoor het tegen de beschuldiging pleitende feit teniet gedaan werd, namelijk dat Mitja slechts achthonderd roebel bij zich had, toen men hem gefouilleerd had, ... dit was een omstandigheid, die men tot nu toe niet als zeer belangrijk had aangezien, maar die alleen ten gunste van Mitja uitgelegd kon worden. Op de vraag van den procureur hoe hij de overige drie en twintig honderd roebel had kunnen betalen, terwijl hij immers zelf beweerde slechts vijftienhonderd roebel te bezitten, antwoordde Mitja, dat hij „den kleinen Pool" den volgenden morgen geen contant geld gegeven zou hebben, maar hem voor had willen stellen zijn rechten over te dragen in Tschermaschnja, dezelfde rechten, die hij ook reeds aan Ssamssonow en Khokhlahow aangeboden had. De procureur glimlachte over de „naïviteit van deze uitvlucht."

„Denkt u, dat hij op dit voorstel ingegaan was?"

„Natuurlijk," zei Mitja, „hij had niet twee, maar vier, ja zelfs zesduizend roebel ervan kunnen maken. Hij had onmiddellijk een of anderen Poolschen of Joodschen advocaat in den arm genomen en niet alleen drieduizend roebel ervan gekregen, maar zelfs den ouden man geheel Tschermaschnja afhandig gemaakt."

Natuurlijk werd de verklaring van Mussjalowitsch uitvoerig in het proces-verbaal opgenomen. Over het voorval bij het kaartspelen werd niet gesproken. Nikolai Parfjono-

witsch was hun zoo dankbaar, dat hij hen niet met kleinigheden wilde lastig vallen. Temeer niet, daar het slechts een ruzie was tusschen dronken menschen bij het kaartspel en meer niet.

Zoo hielden de beide heeren driehonderd roebel in hun zak.

Daarop riep men Maximow. Hij was schuw en neerslachtig. Den geheelen tijd was hij beneden bij Gruschenka geweest, had zwijgend naast haar gezeten en een gezicht getrokken, dat Mikhail Makarytsch toen hij beneden kwam, tot Gruschenka zei:

„Pas maar op, hij zal het goede voorbeeld geven en zich met zijn blauw geruiten zakdoek de oogen afdrogen."

Gruschenka had hem moeten kalmeeren en troosten. De oude man bekende onmiddellijk onder tranen, dat hij schuldig was, dat hij van Dmitry Feodorowitsch „omdat hij arm was" vijf roebel geleend had en dat hij bereid was ze terug te betalen. Op een vraag van Nikolai Parfjonowitsch, of hij ook gezien had, hoeveel geld Dmitry Feodorowitsch bij zich had, dat hij het bij het leenen van het geld nog beter dan de anderen had kunnen zien, antwoordde Maxinow op beslisten toon dat het twintig duizend roebel geweest waren.

„Hebt u wel eens eerder twintigduizend roebel gezien?" vroeg Nikolai Parfjonowitsch glimlachend.

„Zeker, weliswaar geen twintigduizend, maar zevenduizend, toen mijn vrouw mijn landgoed beleend heeft. Zij liet het mij alleen uit de verte zien. Zij hield mij voor den gek en lachte mij uit. Het was een heel dik pakket."

Men liet hem weldra gaan. Eindelijk kwam Gruschenka. De rechter van instructie en de procureur waren zichtbaar bezorgd voor den indruk, die haar verschijning op Dmitry Feodorowitsch zou maken en Nikolai Parfjonowitsch fluisterde hem zelfs eenige vermanende woorden toe. Als antwoord knikte Mitja alleen met zijn hoofd, waardoor hij zeggen wilde, dat er geen onordelijke dingen gebeuren zouden. Mikhail Makarytsch bracht zelf Gruschenka naar de kamer. Zij trad met strak gelaat binnen en ging zwijgend op de haar aangewezen stoel tegenover Nikolai Parfjonowitsch zitten. Zij zag er bleek uit, het leek alsof zij koud was. Zij had haar mooie zwarte shawl omgeslagen.

Zij zag er koortsig uit. Zij werd dan ook eenige dagen daarna door een ziekte aangetast, die vrij langen tijd duurde. Haar streng en rustig uiterlijk, haar ernstig gelaat, haar kalme

houding, maakte op alle aanwezigen een aangenamen indruk. Nikolai Parfjonowitsch was onmiddellijk op haar verliefd, hij bekende later zelfs hoe mooi hij haar op dit oogenblik gevonden had, terwijl hij haar toch reeds vroeger had gezien, maar haar steeds voor een soort provincie-schoonheid had gehouden.

„Haar manieren zijn uitstekend," zei hij later in den kring van zijn kennissen. Het maakte vooral op de vrouwelijke bekenden van Nikolai Parfjonowitsch een slechten indruk en men noemde hem een loszinnig mensch, wat hij eerder voor een compliment dan een beleediging opvatte. Toen Gruschenka de kamer binnenkwam wierp zij een vluchtigen blik op Mitja, die haar vol zorg en onrust aankeek, maar haar uiterlijk kalmeerde hem onmiddellijk. Na de eerste onvermijdelijke vragen en vermaningen vroeg Nikolai Parfjonowitsch haar eenigszins stotterend en verlegen maar zeer beleefd, in welke verhouding zij tot kapitein Dmitry Feodorowitsch Karamazow gestaan had, waarop Gruschenka kalm antwoordde: „Hij was een kennis, een goede kennis van mij, meer niet, als zoodanig heb ik hem de laatste maand bij mij ontvangen."

Op de verdere vragen verklaarde zij onomwonden, dat hij haar wel zoo nu en dan bevallen was, maar dat zij niet van hem gehouden en hem slechts uit kwaadaardigheid gelokt had, evenals den ouden man. Zij had gezien hoe Mitja op Feodor Pawlowitsch en op de geheele wereld jaloersch geweest was en dat had haar geamuseerd. Zij was nooit van plan geweest naar Feodor Pawlowitsch te gaan.

„Gedurende deze heele maand heb ik naar geen van tweeën verlangd, ik verwachtte een anderen man, die iets goed te maken had . . . alleen geloof ik," zei zij ten slotte, „dat u in dit opzicht niet nieuwsgierig behoeft te zijn en dat ik niet behoef te antwoorden, want het is per slot van rekening mijn persoonlijke aangelegenheid."

Nikolai Parfjonowitsch was dan ook zoo kiesch over de romantiek van het geval niet verder te spreken en ging direct over tot de belangrijke vraag, namelijk die, betreffende de drieduizend roebel. Gruschenka bevestigde dat inderdaad de vorige maand in Mokroje drieduizend roebel uitgegeven waren. Zij had weliswaar het geld niet geteld, maar van Dmitry Feodorowitsch gehoord, dat hij drieduizend roebel had uitgegeven.

„Heeft hij het onder vier oogen of in iemands tegenwoordigheid gezegd? Of heeft u het slechts gehoord, toen hij het anderen in uw tegenwoordigheid vertelde?" vroeg de procureur onmiddellijk.

Hierop verklaarde Gruschenka, dat zij het zoowel in tegenwoordigheid van anderen gehoord had als onder vier oogen. Bovendien was zij er ook bij geweest toen hij met anderen erover sprak.

„Hebt u het hem onder vier oogen éénmaal of meerdere malen hooren vertellen", informeerde de procureur.

Gruschenka antwoordde, dat Mitja het haar eenige keeren gezegd had. Ippolit Kirillowitsch was door deze verklaring tevreden gesteld. Het bleek dat Gruschenka ook wist waar het geld vandaan kwam. Dimtry Feodorowitsch had haar gezegd, dat hij het van Katharina Iwanowna genomen had.

„Maar heeft u er geen enkele maal van gehoord dat hij een maand geleden niet drieduizend roebel, maar minder uitgegeven heeft en dat Dmitry Feodorowitsch de helft van het geld heeft achtergehouden?"

„Neen, daarvan heb ik nooit gehoord," zei Gruschenka. Mitja had haar zelfs de vorige maand vaak gezegd, dat hij heelemaal geen geld had.

„Hij verwachtte steeds iets van zijn vader," zei Gruschenka.

„Heeft hij nooit in uw tegenwoordigheid," begon Nikolai Parfjonowitsch „in een opgewonden stemming, of wanneer hij kwaad was, gezegd dat hij van plan was zijn vader te vermoorden?"

„O ja, dat heeft hij gezegd," antwoordde Gruschenka zuchtend.

„Slechts éénmaal of meerdere malen?"

„Hij heeft het vaak gezegd, altijd wanneer hij kwaad was."

„En gelooft u dat hij het zou doen?"

„Neen, dat heb ik nooit geloofd," antwoordde zij, „ik vertrouw op zijn edelmoedigheid."

„Mijne heeren, veroorloof mij in uw tegenwoordigheid slechts één woord tot Agrafjona Alexandrowna te spreken," riep Mitja uit.

„Toegestaan„" zei Nicolai Parfjonowitsch.

„Agrafjona Alexandrowna," zei Mitja, „geloof aan God en aan mij, ik ben onschuldig aan het bloed van mijn vader, die gisteren vermoord is."

Nadat Mitja dit gezegd had, ging hij weer zitten. Gruschenka

stond op, bekruisigde zich terwijl zij zich tot het heiligenbeeld in de kamer keerde.

„Geloofd zijt gij, o Heer," sprak zij met vurig doordringende stem. Voor zij ging zitten wendde zij zich tot Nikolai Parfjonowitsch en voegde erbij „gelooft hem, ik ken hem, hij zegt vaak domme dingen, soms uit de grap, soms uit eigenzinnigheid, maar zoodra het over zaken, het geweten betreffende gaat, zal hij u niet bedriegen, hij zal u de waarheid zeggen, geloof hem onvoorwaardelijk."

„Dank je, Agrafjona Alexandrowna," antwoordde Mitja met bevende stem. „Jij hebt mijn ziel weer opgericht."

Op de vraag betreffende het bedrag van de som die Mitja gisteravond meegenomen had, antwoordde zij, dat zij niet wist hoeveel het geweest was, maar dat zij herhaalde malen gehoord had hoe hij de menschen zei, dat het drieduizend roebel waren. Over het punt hoe hij aan het geld gekomen was had hij haar onder vier oogen verteld, dat hij het van Katja Iwanowna had „gestolen", zij had hem gezegd dat hij het niet als gestolen moest beschouwen en het morgen aan Katja moest teruggeven.

Op de vraag of hij het geld van gisteren bedoelde of die drieduizend roebel die hij een maand geleden had uitgegeven, verklaarde zij, dat hij het geld van een maand geleden bedoeld had, tenminste zoo had zij het begrepen. Eindelijk was haar verhoor beëindigd, waarop Nikolai Parfjonowitsch haar nog zei, dat zij onmiddellijk naar de stad kon gaan en dat wanneer hij haar ergens mee behulpzaam kon zijn, b.v. met de paarden of zoo iets, of wanneer zij geleide noodig had, dan zou hij ... van zijn kant ..."

„Ik dank u wel," zei Gruschenka met een buiging, „ik ga met den kleinen ouden heer terug, met den landeigenaar. Ik breng hem naar de stad. Voorloopig wil ik echter, wanneer u het goed vindt, afwachten wat u met Dmitry Feodorowitsch doet."

Zij verliet de kamer. Mitja was geheel kalm en had blijkbaar moed gevat, maar dit scheen slechts een oogenblik zoo, hij was zoo uitgeput dat zijn oogen van vermoeidheid dichtvielen. Ten slotte was het verhoor der getuigen ten einde. Men ging over tot de bespreking van de officieele redactie van het procesverbaal. Mitja stond van zijn stoel op, ging door het gordijn en strekte zich op een groote met een tapijt bedekte kist uit, waar hij weldra insliep. Hij had een eigenaardigen droom, die

in het geheel niet bij zijn omstandigheden paste. Het was hem alsof hij ergens op de steppen reed in de buurt waar hij vroeger, lang geleden, als militair gediend had. Op een kar met twee paarden bespannen reed een boer in een natte sneeuwbui. Mitja was koud, het was in het begin van November. In groote vlokken viel de sneeuw op de aarde en smolt zoodra zij even lag. De boer zwaaide met zijn zweep, hij had een langen blonden baard en was niet oud, misschien vijftig jaar, hij had een grijze kiel aan. Niet ver van de plek was een dorp, zwarte nederige huisjes kon men onderscheiden, de helft van deze huizen was afgebrand, verkoolde balken staken naar voren. Bij den ingang van het dorp stonden vele vrouwen; een heele rij, allen mager, hun gezichten hadden de kleur van ongelooid leer.

Aan het einde stond een beenige hooge gestalte, zij zag er uit alsof zij veertig jaar oud was, zij was slechts twintig misschien, haar gezicht was lang en mager, in haar armen lag een klein kindje dat schreide omdat de borst van de moeder geen melk had. Het kind weende maar steeds, strekte zijn naakte armpjes uit, zijn vuistjes zagen blauw van de kou.

„Waarom huilen zij," vroeg Mitja toen zij voorbij deze vrouwen reden.

„Het kindje huilt," antwoordde de voerman.

Het viel Mitja op, dat hij kindje zei en niet kind. Het beviel hem dat de boer kindje gezegd had, het was alsof hij hierdoor meer medelijden betoonde.

„Waarom huilt het?" vroeg Mitja verder alsof hij onnoozel was. „Waarom heeft hij zoo weinig aan, waarom pakt men het niet warmer in? Het kindje is geheel en al verkleumd, de vorst dringt door zijn kleertjes heen, die houden hem niet meer warm."

„Maar hoe komt dat? Hoe komt dat toch?" vroeg Mitja.

„Hun huizen zijn afgebrand, zij hebben geen brood meer, nu moeten zij bedelen."

„Neen, neen," . . . het was nog steeds alsof Mitja het niet begreep, „zeg mij waarom die huizen afgebrand zijn, waarom die menschen arm zijn, waarom is dat kind arm, waarom is de steppe zoo kaal, waarom omarmen zij elkaar niet, waarom kussen zij elkaar niet, waarom zingen zij geen vroolijke liedjes waarom geeft men dat kind geen voedsel?"

Hij voelde wel dat hij heel onverstandige dingen vroeg, maar hij kon niet nalaten het te doen. Hij gevoelde dat zijn

hart vervuld was met medelijden. Hij had lust te schreien, hij had iets willen doen waardoor het kind niet meer huilde, en ook de moeder niet. Hij had allen zelfs willen troosten, dit moest onmiddellijk gebeuren, zonder uitstel, met de voortvarendheid der Karamazows.

„Ik ben bij je, ik verlaat je niet, mijn geheele leven lang zal ik bij je zijn," zoo klonk het naast hem: woorden van Gruschenka. Zijn hart begon sneller te kloppen, hij werd levenslustig, hij gevoelde dat hij graag zou willen leven en zwerven, loopen in een of andere straat, een of ander licht tegemoet en vooral snel en zoo gauw mogelijk.

„Wat? Waarheen?" riep hij uit, terwijl hij zijn oogen opende en zich van zijn kist oprichtte, alsof hij uit een bewusteloozen toestand ontwaakte. Hij glimlachte kinderlijk, naast hem stond Nikolai Parfjonowitsch en noodigde hem uit de voorlezing van het proces-verbaal bij te wonen en dat te onderteekenen. Mitja bemerkte, dat hij meer dan een uur geslapen had, hij luisterde niet naar Nikolai Parfjonowitsch, maar het viel hem op, dat zich onder zijn hoofd een kussen bevond, dat er nog niet geweest was, toen hij uitgeput op de kist was gaan liggen.

„Wie heeft dat kussen onder mijn hoofd gelegd?"

Hij zei dat zoo dankbaar, alsof men hem een groote weldaad bewezen had. Het is onbekend gebleven wie het gedaan had, misschien was het een van de gerechtsdienaars, of de klerk van Nikolai Parfjonowitsch. Mitja was er zeer door getroffen. Hij kwam op de tafel toe en verklaarde dat hij alles wat men wilde, zou onderteekenen.

„Ik heb een mooien droom gehad, mijne heeren," zei hij op zonderlingen toon terwijl zijn gezicht straalde van vreugde.

NEGENDE HOOFDSTUK.

Nadat het protocol onderteekend was, wendde Nikolai Parfjonowitsch zich plechtig tot den beklaagde en las hem zijn bevel tot inhechtenisneming voor. Men deelde Mitja mede, dat hij vanaf dit oogenblik een gevangene was en dat men hem naar de stad zou brengen, waar men hem op een niet bepaald aangename plaats zou moeten vasthouden. Toen Mitja alles aangehoord had, haalde hij slechts zijn schouders op.

„Nu, mijne heeren, het is niet uw schuld. Ik ben gereed, ik begrijp dat u verder niets overblijft."

Op vriendelijke wijze vertelde Nikolai Parfjonowitsch hem, dat Mawriky Mawrikiewitsch, de commissaris van politie, die toevallig ook aanwezig was, hem weg zou brengen.

„Wacht," viel Mitja hem in de rede. „Heeren," zei hij, „wij zijn allen wreed, wij zijn allen onverlaten, wij brengen alle menschen tot huilen, de moeders en de zuigelingen, maar van allen die hier aanwezig zijn . . . dat wil ik hierbij verklaren . . . van die allen ben ik de grootste ellendeling, ja dat ben ik! Iederen dag van mijn leven heb ik mij voor mijn borst geslagen en beloofde mijzelf te beteren, iederen dag heb ik weer dezelfde schanddaden verricht. Ik begrijp, dat zulke menschen als ik door een slag getroffen moeten worden, door een slag van het noodlot, zoodat zij als het ware als in een lasso gevangen zijn en door uiterlijk geweld bedwongen. Nooit zou ik door mijn eigen kracht in staat zijn mij op te richten, maar de bliksem is ingeslagen, de kwellingen van den aanslag, het openbaren van mijn schande neem ik op mij, ik wil lijden en door het lijden gelouterd worden. Het is mogelijk dat ik nog gelouterd kan worden, nietwaar? Maar voor de laatste maal verklaar ik: Aan het bloed van mijn vader ben ik onschuldig. Ik neem hiervoor niet de straf op mij, maar wel omdat ik hem heb willen vermoorden, omdat ik het misschien gedaan zou hebben. Toch ben ik van plan den strijd met u aan te binden. Ik kondig u dit van tevoren aan, ik wil

met u worstelen tot den laatsten ademtocht en dan mag God beslissen. Vaarwel, mijne heeren en weest niet boos, dat ik u tijdens het verhoor uitgescholden heb, ik was toen nog dom . . . Nog een oogenblik, en dan ben ik een gevangene. Nu voor de laatste maal reikt Dmitry Karamazow u als vrij man de hand. Terwijl ik van u afscheid neem, neem ik van de menschen afscheid."

Zijn stem beefde, hij strekte inderdaad zijn hand uit, maar Nikolai Parfjonowitsch, die het dichtst bij hem stond, verborg bijna met een krampachtige beweging zijn hand achter zijn rug. Mitja bemerkte het en kromp ineen, hij trok zijn hand meteen terug.

„De instructie is nog niet gesloten," stotterde Nikolai Parfjonowitsch. „Wij zullen haar in de stad voortzetten en natuurlijk wensch ik u van harte goed succes toe . . . dat u zich kunt rechtvaardigen . . . ik ben steeds geneigd geweest, Dmitry Feodorowitsch, u meer voor een ongelukkige dan voor een schuldige te houden . . . wij allen hier, wanneer ik het durf te wagen in naam van allen te spreken, zijn bereid u te beschouwen als een jongen man, die een edelmoedig karakter heeft, maar door zijn hartstochten te sterk wordt meegesleept."

Op het einde van zijn rede was de kleine gestalte van Nikolai Parfjonowitsch grooter geworden door de waardige houding, die hij bij het spreken van de laatste woorden aannam. Mitja dacht er aan hoe deze zelfde „kwajongen" hem het volgende oogenblik bij zijn arm kon pakken om een ander gesprek over een meisje te voeren. Het gebeurt heel vaak dat dingen, die niets met de zaak te maken hebben een misdadiger in de gedachten komen wanneer men hem naar het schavot brengt, nietwaar?

„Mijne heeren u zijt goed, u zijt humaan, kan ik haar voor het laatst zien om afscheid te nemen?"

„Zeer zeker, maar in tegenwoordigheid van ons."

„Welnu, goed dan."

Men bracht Gruschenka binnen. Het kwam slechts tot een kort afscheid, dat Nikolai Parfjonowitsch niet zeer bevredigde.

„Ik heb gezegd, dat ik van jou ben en van jou zal blijven, met jou ga ik tot in de eeuwigheid, wat er ook met je gebeurt. Vaarwel, je hebt je onschuldig ten gronde gericht."

Haar lippen beefden, de tranen liepen langs haar wangen.

„Vergeef mij Gruscha, dat ik door mijn liefde ook jou ten gronde gericht heb!"

Mitja wilde nog wat zeggen, brak echter plotseling af en ging weg. Onmiddellijk volgden hem een paar menschen, die hem niet uit het oog verloren. Onder aan de kleine trap, waar hij gisteren met Andrei's koets voorgereden was, stonden reeds twee postwagens. Mawriky Mawrikiewitsch, een klein krachtig kereltje met een opgeblazen gezicht, was door een of ander voorval woedend geworden en schreeuwde; op tamelijk barschen toon beval hij Mitja in den postwagen te gaan zitten. „Vroeger toen ik hem in de herberg een glas wijn aanbood zette hij een heel ander gezicht en was ook een ander mensch," dacht Mitja toen hij instapte. Ook Trifon Borissytsch kwam naar beneden. Aan de deur verdrongen zich de boeren, de vrouwen, de kennissen. Allen staarden Mitja aan.

„Vaarwel!" riep Mitja hen vanuit den postwagen toe.

„Vaarwel!" hoorde men twee of drie stemmen antwoorden.

„Ook jij Trifon Borissytsch, vaarwel!"

Trifon Borissytsch wendde zich niet om, misschien had hij het te druk, hij schreeuwde om een of andere reden en was aan het gesticuleeren. Het bleek dat in den tweeden postwagen nog niet alles in orde was, de boer, dien men aangenomen had om den tweeden wagen te rijden trok aan zijn kiel en verzette zich hevig, omdat het niet zijn beurt was te rijden, maar die van Akim. Akim was er echter niet, men had moeite gedaan hem te halen. De boer bleef op zijn stuk staan en vroeg om te wachten.

„Dat volk hier, Mawriky Mawrikiewitsch, is brutaal!" riep Borissytsch uit. „Eergisteren heb ik jou vijf en twintig kopeken gegeven, je hebt ze verzopen en nu schreeuw je. Ik verwonder mij alleen over uw goedmoedigheid, Mawriky Mawrkiewitsch, dat is alles wat ik zeggen kan."

„Maar waartoe hebben wij twee wagens noodig," riep Mitja, „laten wij met één rijden. Wees niet bang, Mawriky Mawrikiewitsch, ik zal niet vluchten, waarvoor moet er tot meerdere zekerheid nog een wagen met gendarmen volgen?"

„Wilt u erop letten mijnheer, hoe men mij moet aanspreken, wanneer u het nog niet geleerd hebt; ik zeg jou tegen u, maar daarom hebt gij nog niet het recht mij te tutoyeeren. Houdt u goeden raad maar voor u."

Mawriky riep dit Mitja boos en kortaangebonden toe.

Juist alsof het hem pleizier deed den ander te kwetsen. Mitja zweeg, hij bloosde. Een oogenblik later had hij het koud. De regen was opgehouden, de hemel echter met wolken bedekt, een scherpe wind blies hem juist in het gezicht. Zou het koorts zijn, dacht Mitja.

Eindelijk stapte Mawriky Mawrikiewitsch in, ging gewichtig en breed naast Mitja zitten, hij liet hem bijna geen ruimte over en deed alsof hij dat niet bemerkte. Hij was echter in een slechte stemming en de hem opgegeven taak beviel hem in het geheel niet.

„Vaarwel, Trifon Borissytsch," riep Mitja nog eens. Hij voelde dat hij nu niet uit goedhartigheid, maar met een zekeren haat riep, tegen zijn wil deed hij het. Trifon Borissytsch bleef hem trots met beide handen op den rug aanstaren, hij keek streng en antwoordde niets.

„Vaarwel, Dmitry Feodorowitsch, vaarwel!" klonk plotseling Kalganow's stem.

Hij trad op den postwagen toe en strekte zijn hand uit, hij was blootshoofds, Mitja had nog net den tijd zijn hand te pakken en te drukken.

„Vaarwel, ik zal uw edelmoedigheid nooit vergeten," riep hij hem met warmte toe.

De postwagen zette zich in beweging en hun handen werden uit elkaar gerukt. Kalganow liep de vestibule van de herberg in, ging in een hoek zitten, boog zijn hoofd, bedekte zijn gezicht met zijn handen en begon te huilen. Hij zat daar lang en huilde als een kleine jongen, als een jongen, die nog geen twintig jaar is. Hij geloofde vast aan Mitja's onschuld.

„Wat zijn dat voor menschen en hoe moeten dan wel de anderen zijn" zei hij droevig, bijna wanhopig. Op dat oogenblik had hij zelfs geen zin nog verder te leven.

„Het is de moeite niet waard," riep hij uit.

TIENDE HOOFDSTUK.

Het was in het begin van November, vijftien graden vorst. Op den bevroren grond was 's nachts sneeuw gevallen en een droge wind waaide door de straten. De morgen was donker, maar het sneeuwde niet meer. Niet ver van de markt in de buurt van den winkel van Plotnikow staat het kleine nette huisje van de ambtenaarsweduwe Krassotkin. De gouvernements-secretaris Krassotkin was reeds voor veertien jaar gestorven; zijn weduwe, een nog altijd knappe vrouw van ongeveer dertig jaar, leefde in dit huisje van haar rente. Zij was zeer bescheiden en had een zachtaardig vroolijk karakter. Op den leeftijd van achttien jaar was zij reeds weduwe geworden nadat zij slechts één jaar getrouwd was geweest en zij eerst kort geleden haar man een zoon had geschonken. Vanaf dit tijdstip wijdde zij zich geheel aan de opvoeding van haar schat, haar zoontje Kolja. Zij hield zeer veel van hem en beleefde hierdoor meer verdriet dan genoegen aan hem, want zij stierf bijna alle dagen van angst dat hij kou zou vatten en ziek worden, of op een stoel zou kunnen klimmen en er af vallen, enz. enz. Toen Kolja naar school ging en daarna naar het gymnasium, deed zij moeite alles te zamen met hem te leeren om hem later te kunnen helpen de lessen te repeteeren. Zij stelde er prijs op met zijn leeraars en hun vrouwen kennis te maken, ja zij was zelfs tegen de schooljongens, Kolja's kameraden, zeer vriendelijk, en vleide hen, om er toch vooral voor te zorgen, dat zij Kolja niet kwaad zouden doen, hem niet zouden bespotten, of met hem zouden vechten. Zij bracht het zelfs zoo ver dat de jongens inderdaad den spot met hem begonnen te drijven wegens zijn moeder en hem te zeggen, dat hij een moederskindje was. Maar Kolja was in staat zich te verdedigen. Hij was moedig en „verschrikkelijk sterk." Met dezen naam kwam hij in de klas en hij wist zich te handhaven. Hij was heel vlug, overmoedig en ondernemend. Hij maakte in de school goede vorderingen en het gerucht

ging zelfs dat hij van rekenkunde en geschiedenis meer wist dan de leeraar Dardanelow. Hoewel hij iedereen vanuit de hoogte beschouwde, was hij een goede kameraad en de eerbied, die zijn medescholieren hem betuigden nam hij aan als iets wat hem toekwam, en waarvoor hij hen geen buitengewone vriendschap betoonde. Hij was echter reeds vriendschappelijk, omdat dit in zijn aard lag. De hoofdzaak was, dat hij maat kon houden. Hij kon zich uitstekend beheerschen en wist den juisten afstand te bewaren tegenover zijn onderwijzers. Intusschen zou hij een gelegenheid om een of andere kwajongensstreek uit te halen, niet ongebruikt voorbij laten gaan, dat wil zeggen, hij hield niet van gewone kwajongensstreken, maar eerder was hij er op uit, iets te doen wat opviel. Hij had veel eigenliefde. Zijn moeder tyranniseerde hij. Reeds lang berustte zij er in, dat hij zijn eigen wil doorzette, voor niets ter wereld had zij de gedachte kunnen verdragen dat de jongen „niet zoo erg van haar hield". Het scheen haar altijd alsof Kolja gevoelloos tegenover haar was en van tijd tot tijd verweet zij hem in tranen dat hij een koud karakter had. De jongen vond het niet prettig en hoe hartstochtelijker zijn moeder verlangde, dat hij wat meer hartelijkheid zou betoonen, des te minder deed hij het — schijnbaar opzettelijk. Het was echter niet opzettelijk, het was volkomen onwillekeurig, — zijn karakter was nu eenmaal zoo. Zijn moeder vergiste zich, hij hield veel van haar, maar kon „al die teederheid" niet uitstaan. Zijn vader had een kast nagelaten waarin zich eenige boeken bevonden; Kolja, die veel van lezen hield, had er verscheidene van gelezen. Hierover was zijn moeder niet ongerust, wel verwonderde het haar, hoe hij, in plaats van te gaan spelen, geheele uren voor de kast kon zitten, verdiept in een of ander verhaal. Zoo had Kolja reeds veel gelezen, dat men op zijn leeftijd eigenlijk niet had moeten lezen.

Den laatsten tijd intusschen, ofschoon hij nog steeds in zijn streken, in een zekeren zin, maat hield, waren er dingen voorgekomen, waardoor zijn moeder zeer ongerust werd. Het waren weliswaar geen gemeene dingen, maar voor de moeder als het kan nog erger. Den vorigen zomer, in Juni, in de vacantie, waren moeder en zoon naar een andere provincie gegaan om een verre nicht te bezoeken, wier man ongeveer zeventig werst van onze stad stationschef was. Kolja begon het station met alles wat erbij hoorde te inspecteeren, daar hij

wel inzag, dat hij thuisgekomen hiermede tegenover zijn medescholieren zou kunnen pronken. Hij maakte kennis met andere jongens, waar hij goed mee kon opschieten. Sommigen woonden ook op het station, anderen in de buurt; in het geheel waren er zes of zeven jongelui van twaalf tot vijftien jaar, waarvan twee uit onze stad. Zij hadden tezamen gespeeld en allerlei kattekwaad uitgevoerd. Nu gebeurde het den vierden of vijfden dag van het bezoek, dat er een bijna ongeloofelijke weddenschap tusschen deze jongens aangegaan werd, om de somma van twee roebel. Kolja, namelijk, bijna de jongste van allen en daarom door de oudsten volgens hem niet op de juiste waarde geschat, had uit ijdelheid of uit onvergeeflijken overmoed aangeboden 's nachts op den tijd, dat de sneltrein passeerde, tusschen de rails te gaan liggen, met het gezicht op den grond en onbewegelijk te blijven, tot de trein over hem heen gegaan was. Weliswaar hadden zij voorloopige proeven genomen waardoor bewezen werd dat, wanneer men zich tusschen de rails plat legde, de trein voorbij kon rijden, zonder dengene, die er onder lag, te raken. Maar wat voor moed behoorde ertoe om te blijven liggen! Kolja bleef beweren dat hij het kon. In het begin lachte men hem uit en noemde men hem een kleine opschepper en daardoor werd hij nog meer geprikkeld. De hoofdzaak was, dat de jongens van vijftien jaar hem met minachting hadden behandeld en hem niet hadden willen erkennen als een gelijkwaardigen kameraad en dit had hem geweldig gekrenkt. Er werd dus besloten 's avonds zich ongeveer een werst van het station te verwijderen, zoodat de sneltrein, die er vandaan kwam in volle vaart kon zijn. Alle jongens waren erbij. De nacht was niet direct pikdonker, maar toch lang niet helder. De vijf overigen, die op de weddenschap in waren gegaan, wachten eerst met een benauwd hart, daarna angstig en berouwvol, onder aan den spoordijk in de struiken. Eindelijk hoorde men den trein aankomen. Twee roode lantaarns schitterden in het donker, het naderend monster kwam aangeraasd.

„Loop weg, loop weg!" riepen de jongens, die bijna stierven van angst, maar het was te laat, de trein vloog voorbij. De jongens holden naar Kolja toe. Hij lag onbewegelijk. Zij begonnen aan hem te trekken, hem op te tillen; plotseling stond hij op en liep zwijgend den dijk af. Beneden aangekomen vertelde hij nu, dat hij met opzet gedaan had alsof hij bewuste-

loos was om hen angst aan te jagen. De waarheid was, dat hij inderdaad zijn bewustzijn verloren had; dit bekende hij lang daarna aan zijn moeder. Op deze wijze handhaafde hij zijn roem, dat hij een moedigen jongen was. Hij keerde naar zijn tijdelijke woning in het station terug, bleek als een doode. Den dag daarop werd hij ziek en kreeg een lichte zenuwkoorts, maar hij had een buitengewoon vroolijke en tevreden stemming.

De gebeurtenis werd weldra in de stad bekend en ook de leeraars van het gymnasium droegen er kennis van. Kolja's moeder bracht onmiddellijk een bezoek bij de verschillende leeraars om dezen te smeeken haar zoon te verdedigen en zij slaagde erin den zeer geachten leeraar Dardanelow ertoe te brengen, dat hij Kolja zou verdedigen. Er werd dus geen gevolg aan de zaak gegeven. Deze Dardanelow, een vrijgezel, die nog niet zoo oud was, had reeds jaren lang een hartstochtelijke liefde voor mevrouw Krassotkin opgevat. Reeds een jaar geleden had hij angstig en verlegen getracht haar hand te verkrijgen, maar zij had hem kort en bondig afgewezen daar ze zooiets als een verraad aan haar zoon beschouwde. Toch had Dardanelow misschien reden te hopen, dat hij de schoone weduwe niet geheel onwelgevallig was. De kwajongensstreek van Kolja scheen het ijs gebroken te hebben. Doordat hij hem verdedigde, kreeg hij tot dankbaarheid een vage belofte voor de toekomst en Dardanelow was schuchter genoeg om hiermee voorloopig tevreden te zijn, ja zelfs om zich op dat oogenblik gelukkig te gevoelen. Hij hield van den jongen, maar wilde niet met het bepaalde doel, zijn moeder genoegen te doen, hem voortrekken bij de anderen. Hij was zelfs streng tegen hem, maar rechtvaardig. Kolja zelf hield zich ook op een afstand, hij leerde zijn lessen uitstekend, zijn verhouding tot Dardanelow was volkomen neutraal. De geheele klas was ervan overtuigd, dat Kolja zoo sterk in geschiedenis was, dat hij zelfs Dardanelow kon „slaan". En werkelijk, Kolja had hem eens de vraag gesteld: „Wie heeft Troje gesticht?" Daarop had Dardanelow slechts in het algemeen geantwoord. Hij had over volkeren en hun omzwervingen en hun bouwwerken gesproken, over de alleroudste tijden en over den sagentijd, maar wie nu precies Troje gesticht had, dat had hij niet kunnen zeggen, hij had zelfs bekend, dat deze vraag niet te beantwoorden was. Zoo kregen de jongens de overtuiging dat Dardanelow het niet wist. Kolja echter, had in een boek, dat zijn vader hem nage-

laten had gelezen, wie de stichters van Troje waren. Eindelijk begonnen alle jongens zich ervoor te interesseeren wie nu eigenlijk Troje gesticht had, maar Krassotkin vertelde zijn geheim niet en den roem van zijn kennis bleef ongeschonden. Na het voorval op den spoorweg werd de verhouding tusschen Kolja en zijn moeder eenigszins anders. Toen Anna Feodorowna (de weduwe Krassotkin) hoorde wat haar zoon gedaan had, kreeg zij hysterische aanvallen die enkele dagen lang aanhielden, zoodat Kolja ervan schrok en haar zijn woord gaf, nooit meer zooiets te zullen doen. Den volgenden morgen was Kolja weer even onverschillig als vroeger. Maar hij was stiller geworden, bescheidener en het was alsof hij ergens over nadacht. Anderhalve maand daarna ondernam hij weer een kwajongensstreek en zijn naam werd zelfs aan den rechter bekend. Maar dit was een geheel ander geval en het bleek dat Kolja niet de eigenlijke dader was, maar slechts zijdelings erin betrokken was geweest. Zijn moeder werd steeds angstiger en de kansen van Dardanelow stegen. Kolja wist of raadde hoe Dardanelow tegenover zijn moeder stond en hij verachtte hem natuurlijk wegens zijn „gevoeligheid". Ja, hij was zelfs zoo ver gegaan dat hij zijn verachting tegenover zijn moeder uitgesproken had, terwijl hij erop zinspeelde, dat hij wel zag wat Dardanelow wilde. Maar na het voorval op den spoorweg veranderde hij ook in dit opzicht. Hij sprak nu over Dardanelow slechts vol eerbied en hiervoor was zijn fijngevoelige moeder hem zeer dankbaar. Zij bloosde bij elk woord, dat een of andere toevallige gast in Kolja's tegenwoordigheid over Dardanelow zei. Op zulke oogenblikken keek Kolja dan uit het raam, of zag naar zijn schoenen of riep zijn hond Pereswonn. Een maand geleden had hij dien ergens op straat gevonden en naar huis gebracht waar hij hem verborgen hield. Zelfs zijn vrienden mochten hem niet zien. Hij speelde vreeselijk den baas over het dier, leerde hem allerlei kunstjes en bracht hem zelfs zoo ver, dat het arme beest, wanneer hij naar school was huilde en wanneer hij terugkwam van plezier met zijn staart kwispelde. Wij moeten er nog aan denken, dat juist Kolja Krassotkin de jongen was, die door Iljuscha, de zoon van den kapitein op non-actief Snegirjow met een pennemes in zijn dijbeen gestoken was, omdat zijn vader door de schooljongens bespot werd.

Op dezen Novembermorgen, een Zondag, moest Kolja Krassotkin uit voor een „buitengewoon dringende zaak."

Hij ging in de richting van de markt. Nog voor hij deze bereikt had, bleef hij aan een tuinpoort staan, haalde een fluitje uit zijn zak en floot zoo hard mogelijk. Een minuut later verscheen een net gekleede blonde jongen van ongeveer elf jaar. Het was de kleine Ssmurow. Hij zat in de voorbereidende klasse, Krassotkin was hem twee klassen voor. Zijn ouders hadden hem verboden met Kolja om te gaan, daar hij als de aanstichter van verschillende kwajongensstreken bekend stond. Daarom kwam hij ook zoo in het geheim naar buiten.

Ssmurow behoorde tot de groep, die twee maanden geleden over het kanaal steenen geworpen hadden naar Iljuscha. Hij was het die Aljoscha Karamazow over den zoon van den kapitein had ingelicht.

„Ik wacht al een uur op je, Krassotkin," zei Ssmurow.

„Ik ben wat laat," antwoordde Kolja, „maar er is niets aan te doen, er zijn zoo van die omstandigheden. Zul je straf krijgen omdat je met mij meegaat?"

„Schei toch uit, ik krijg nooit straf, heb je Pereswonn meegenomen?"

„Ja."

„Neem je hem ook mee daar naar toe?"

„Zeker."

„Ach, was het Schutschka maar."

„Dat kan niet meer, Schutschka is verdwenen in de duisternis van het onbekende".

„Zouden wij het zoo niet kunnen doen," zei Ssmurow, terwijl hij staan bleef. „Iljuscha zegt dat Schutschka ook lang haar had, ook zoo grijs, net als Pereswonn. Zouden wij niet kunnen zeggen dat het Schutschka is? Misschien gelooft hij het."

„Je mag niet liegen, al is het met een goed doel. Ik hoop, dat je niet gezegd heb dat ik zal komen."

„Zoo dom ben ik niet, Pereswonn zal hem troosten," vervolgde Ssmurow, „weet je dat zijn vader, de kapitein, de vlasbaard, ons gezegd heeft, dat hij hem vandaag een jongen hond mee zou brengen? Met een zwarte neus, een rashond. Hij denkt dat hij Iljuscha daarmee zal troosten, maar ik twijfel er aan."

„Hoe is het met hem?"

„Ach slecht, ik geloof dat hij de tering heeft. Hij is bij bewustzijn, maar hij ademt zoo . . . het is verschrikkelijk hem

te hooren ademen. Eenige dagen geleden vroeg hij of hij mocht loopen. Men trok hem zijn schoenen aan, hij wilde opstaan, maar viel weer om."

„O," zei hij, „ik heb het wel gezegd, papa, mijn schoenen zijn zoo slecht. Dat zijn mijn oude schoenen, ook vroeger was het zoo moeilijk er op te loopen."

Hij dacht dat het zijn schoenen waren, maar het was zwakte. Hij zal geen week meer leven. Herzenstube bezoekt hem. Nu zijn zij weer rijk geworden, zij hebben veel geld."

„Het zijn schurken."

„Wie zijn schurken?"

„De dokters, met al hun helpers, natuurlijk in het algemeen, ik geloof niet in medicijnen, volkomen overbodige instelling. Ik zal het nog eens nader onderzoeken. Wat is het overigens een sentimenteel gedoe, waar jullie mee begonnen zijn. Ik geloof, dat de heele klas bij hem op bezoek komt."

„Neen, niet de heele klas, ongeveer twintig van ons gaan er naar toe, iederen dag."

„Mij verwondert de rol, die Alexei Karamazow hierbij speelt. Zijn broeder zal men morgen of overmorgen voor zijn misdaad veroordeelen en hij heeft nog tijd om zich met de gevoeligheden van jongens te bemoeien."

„Wij zijn niet sentimenteel, trouwens, je gaat er zelf naar toe om vrede met Iljuscha te sluiten."

„Vrede sluiten? Belachelijke uitdrukking. Overigens sta ik niemand toe mijn daden te beoordeelen."

„Wat zal Iljuscha blij zijn, dat je komt. Hij kan zich dat in het geheel niet voorstellen. Waarom heb je er toch zoo lang mee gewacht?"

„Mijn beste jongen, dat is mijn zaak en niet de jouwe, ik ga uit eigen beweging, eenvoudig omdat ik wil, jullie hebt je door Aljoscha Karamazow laten beïnvloeden, dat is het onderscheid en wat weet je er van, misschien ga ik er niet naar toe om vrede te sluiten, dat is nog best mogelijk."

„Karamazow is het niet geweest, wij zijn eenvoudig begonnen er naar toe te gaan, natuurlijk het eerst met Karamazow en sentimenteel zijn wij niet geweest. In het begin ging er een, daarna een tweede. Zijn vader was er erg blij om, hij zou zijn verstand verliezen wanneer Iljuscha stierf en hij ziet het aankomen. Maar hij is buiten zichzelf van vreugde, dat wij met Iljuscha vrede gesloten hebben. Iljuscha heeft naar jou gevraagd, maar er niets bijgevoegd, hij vroeg alleen

en zweeg toen een heele poos. Zijn vader wordt krankzinig of hangt zich op. Vroeger heeft hij zich immers wel eens als een krankzinnige aangesteld. Weet je, hij heeft een edel hart, dat is het. Dit is alles de schuld van dien vadermoordenaar, omdat hij hem destijds een pak slaag gegeven heeft."

„Karamazow is nog altijd een raadsel voor mij, ik had reeds lang kennis met hem kunnen maken, maar in vele gevallen houd ik er van een trotsche houding te bewaren. Daarbij komt nog, dat ik mij een bepaalde voorstelling van hem gemaakt heb, die ik nog moet controleeren."

Kolja zweeg gewichtig en Ssmurow deed hetzelfde. Het spreekt van zelf, dat hij aandachtig naar Kolja luisterde. Hij waagde het zelfs niet er aan te denken zich zijns gelijke te voelen. Hij was heel nieuwsgierig omdat Kolja verklaard had, dat hij „uit eigen beweging" ging. Er moest een geheim achter steken, dat Kolja besloten had Iljuscha op te zoeken en dat juist vandaag. Zij gingen over de markt. Hier stonden een aantal wagens. Er waren tentjes opgeslagen, waarin vrouwen uit de stad koek, kaarten, linten enz. verkochten.

Zoo'n Zondagsmarkt noemt men bij ons in de stad op naïve wijze jaarmarkt, maar er zijn vele jaarmarkten per jaar. Pereswonn liep vroolijk rond en week nu eens links dan eens rechts van den weg af om iets te onderzoeken. Wanneer hij andere honden ontmoette, maakte hij op de gebruikelijke manier met dezen kennis.

„Ik houd ervan de natuur te bestudeeren, Ssmurow," zei Kolja, „heb je wel opgemerkt hoe de honden elkaar beruiken? Ze worden daartoe gedwongen door een algemeene natuurwet."

„Die nogal belachelijk is."

„Je drukt je verkeerd uit, in de natuur is niets belachelijk, al schijnt dat de menschen met hun veroordeelen ook zoo toe. Wanneer de honden critisch waren, zouden ze zeker evenveel belachelijks in de maatschappelijke verhoudingen van hun meesters vinden, daar ben ik zeker van. Ik zeg dat, omdat ik ervan overtuigd ben, dat bij ons veel dwaasheden voorkomen. Dit denkbeeld is van Rakitin. Het is zeer merkwaardig, ik ben socialist, Ssmurow."

„Wat is dat?" vroeg de ander.

„Wanneer allen gelijk zijn en een gemeenschappelijk vermogen bezitten, wanneer er geen huwelijk is en de godsdienst en de wetten zoo zijn, dat iedereen er genoegen mee neemt. Jij bent nog niet oud genoeg om dat te begrijpen. — Het is koud."

„Ja, twaalf graden, mijn vader heeft het op den thermometer gezien."

„Heb jij wel eens opgemerkt, Ssmurow, dat het midden in den winter, bij vijftien of zelfs achttien graden, lang niet zoo koud schijnt als b.v. nu in het begin wanneer de vorst onverwachts invalt, en er nog weinig sneeuw is? Dat komt omdat de menschen er dan nog niet aan gewoon zijn. Bij de menschen is alles gewoonte, zelfs op het gebied der politiek. De gewoonte . . . dat is hun voornaamste drijfveer. Kijk eens die boer."

Kolja wees naar een goedmoedigen boer, die bij zijn wagen stond en van de kou zijn handen met handschoenen aan tegen zijn schouders sloeg. Zijn lange baard was berijpt.

„Zijn baard is bevroren," riep Kolja, terwijl hij hem voorbijging op een manier alsof hij ruzie zocht.

„Houd je toch stil," zei Ssmurow.

„Het hindert niet, hij zal niet kwaad worden. Goeden dag Matwei."

„Goeden dag," antwoordde de boer.

„Heet je Matwei?"

„Ja, Matwei, weet je dat niet?"

„Neen, dat wist ik niet, dat zei ik zoo maar op goed geluk."

„Kijk eens aan, je bent zeker op school."

„Ja."

„Krijg je wel eens een pak slaag?"

„Niet zoo vaak."

„Doet het dan pijn?"

„Ja natuurlijk."

„Wel, wel," zei de boer.

„Goeden dag, Matwei," zei Kolja.

„Goeden dag, jongen."

De jongens gingen verder.

„Dat was een brave man," zei Kolja tegen Ssmurow, „ik houd ervan met het volk te praten en het verheugt mij, wanneer ze rechtvaardig behandeld worden."

„Waarom heb je gelachen? Waarom zei je dat je wel eens slaag krijgt?"

„Men moet hem toch wat aangenaams zeggen."

„Hoe zoo?"

„Hoor eens Ssmurow, ik houd er niet van wanneer men nog eens vraagt, als men de eerste uitlegging niet begrepen heeft. Bij de meeste menschen helpt het niet of je alles ver-

klaart. Volgens een boer slaat men de schooljongens en moet men ze slaan; wat is dat voor een schooljongen, denkt hij bij zichzelf, als men hem niet eens slaat. Wanneer ik hem nu plotseling zeg, dat bij ons nooit geslagen wordt, voelt hij zich ellendig. Overigens, jij begrijpt het niet. Men moet met het volk kunnen praten."

„Nu, maak maar geen ruzie met die menschen, doe mij een genoegen."

„Ben je bang?"

„Lach niet Kolja, ik ben werkelijk bang, mijn vader zou woedend zijn; hij heeft mij streng verboden met je om te gaan."

„Maak je niet ongerust, er zal niets gebeuren. Goeden dag, Natascha," riep hij een van de vrouwen onder een kraam toe.

„Voor wat voor een Natascha houdt je mij? Ik heet Marja," antwoordde de vrouw, die nog niet zoo oud was.

„Het is goed dat je Marja heet, goeden dag."

„Ach jij gauwdief, nauwelijks komt hij boven de tafel, zoodat men hem kan zien, of . . ."

„Ik heb geen tijd, ik heb geen tijd, den volgenden Zondag kunt u het mij vertellen," riep Kolja, terwijl hij zijn armen afwerend uitstrekte, net alsof zij het gesprek met hem begonnen was inplaats van omgekeerd.

„Wat zou ik je Zondag te vertellen hebben," schreeuwde Marja, „jij bent begonnen, brutale bengel, men moest je een pak slaag geven, jij staat ervoor bekend, dat je iedereen beleedigt."

Onder de andere vrouwen, die naast Marja stonden, barstte een gelach uit. Plotseling verscheen uit een van de kraampjes een opgewonden man, die er als een winkelbediende uitzag. Het was geen koopman uit de stad. Hij was in een lange blauwe jas gekleed, hij kon niet oud zijn, hij had donkerblond haar en een lang, bleek pokdalig gezicht. Hij begon Kolja met de vuist te dreigen.

„Ik ken je wel, ik ken je wel," riep hij uit.

Kolja keek hem recht in zijn gezicht, hij kon zich niet herinneren ooit met dezen man ruzie gehad te hebben. Maar dit was hem zoo vaak gebeurd, dat het hem onmogelijk was, de gezichten van allen te onthouden.

„Ken je mij?" vroeg hij ironisch.

„Zeker," bevestigde de man, terwijl hij een onhandige beweging maakte, „ik ken je."

„Dan is het voordeel aan jouw kant. Ik heb geen tijd, goeden dag."

„Wil je weer brutaal worden?" schreeuwde de man, „pas op, hoor!"

„Het is jouw zaak niet, wanneer ik brutaal ben," zei Kolja terwijl hij bleef staan en hem van onder tot boven monsterde.

„Waarom is het mijn zaak niet?"

„Het is jouw zaak niet."

„Wie gaat het dan aan? Wie anders? Nu zeg op."

„Wel man, dat gaat Trifon Nikitisch aan en niet jou."

„Welke Trifon Nikitisch," vroeg de jonge man verwonderd, terwijl hij een niet zeer snugger gezicht trok.

Kolja mat hem met zijn blikken.

„Ben je ooit in Wosnessenje geweest?" vroeg hij streng en nadrukkelijk.

„In welk Wosnessenje, waarom? Neen, ik ben er nooit geweest."

„Ken je Ssabanejew?" vervolgde Kolja nog strenger.

„Wie is Ssabanejew? Neen, dien ken ik niet."

„Nu voor den duivel, wat heb je er dan mee te maken," zei Kolja, en sloeg haastig rechts af, alsof het hem de moeite niet waard was, met een domoor te spreken die zelfs niet Ssabanejew kende.

„Halt, wacht eens, welke Ssabanejew bedoel je?" riep de man hem achterna. „Waarom zegt hij dat allemaal?" vroeg hij, terwijl hij zich tot de vrouwen wendde. De vrouwen lachten.

„Een eigenaardige jongen," zei een van hen.

„Maar welke Ssabanejew bedoelt hij?" herhaalde de jonge man.

„Dat zal die Ssabanejew zijn, die bij Kusjmitschew gediend heeft, die zal het zijn," opperde een van de vrouwen.

De jonge man staarde haar verlegen aan.

„Kusjmitschew," herhaalde een van de andere vrouwen, „bij hem is immers geen Trifon, die heet Kusjma en niet Trifon."

„Die kwajongen zei Trifon Nikitisch, die is het dus niet. Het is geen Trifon en ook geen Ssabanejew, maar Tschisbow," zei een derde vrouw, die tot nu toe alleen maar ernstig geluisterd had, „hij heet Alexei Iwanytsch Tschishow, Alexei Iwanytsch."

„Dat zal wel zoo zijn, Tschishow is het," bevestigde een vierde.

De jonge man keek nu eens de eene dan weer de andere beteuterd aan.

„Maar waarom heeft hij er naar gevraagd, mijn God, menschen," riep hij wanhopig uit, „waarom heeft hij gevraagd: ken je Ssabanejew? De duivel mag weten wie deze Ssabanejew is."

„Je bent een onnoozele kerel, wij zeggen je toch, dat het niet Ssabanejew is, maar Tschishow, Alexei Iwanytsch Tschishow, die is het," schreeuwde een van de vrouwen.

„Welke Tschishow? Zeg het wanneer je het weet."

„Een lange man met een grooten neus, den vorigen zomer stond hij hier op de markt."

„Maar wat moet ik met dien Tschishow doen? Zeg het dan."

„Dat weet ik toch immers niet. Hoe kunnen wij weten wat je met hem te maken hebt," zei een ander, „dat moet je toch zelf weten, hij heeft het jou gezegd en niet ons. Ken je hem werkelijk niet?"

„Wie?"

„Tschishow."

„Laat de duivel Tschishow halen, en jou ook, ik zal hem een pak slaag geven, hij heeft mij voor den gek gehouden."

„Wil je Tschishow een pak slaag geven? Nu je zult het eerder van hem krijgen, je bent een domoor, weet je dat wel?"

„Ik bedoel niet Tschishow, ik zal dien jongen te pakken krijgen, laat hij hier komen, hij heeft mij voor den gek gehouden."

De vrouwen lachten, Kolja was al lang weg en liep met een vroolijk gezicht verder. Ssmurow liep naast hem, terwijl hij nog eens naar de schreeuwende menschen omkeek. Hij vond het heel grappig, ofschoon hij bezorgd was dat hij met Kolja weer in de een of andere geschiedenis gewikkeld werd.

„Naar wat voor een Ssabanejew heb je aan hem gevraagd?" informeerde hij bij Kolja, ofschoon hij het antwoord reeds van tevoren vermoedde.

„Weet jij naar wien? Ik niet. Nu zullen zij tot vanavond met elkaar twisten. Ik houd ervan om in alle kringen zulke ezels tegen elkaar op te zetten. Kijk eens, die boer staat er nog altijd. Denk aan het volgende. Men zegt: Er is niets dommers dan het gezicht van een dommen Franschman, maar het Russische gezicht kan ermee concurreeren. Kijk eens, staat het niet op zijn gelaat geschreven, dat hij een ezel is?"

„Die boer daar? Laat hem met rust Kolja, laten wij voorbijgaan."

„Neen, ik heb nu net een goede stemming. Hé, goeden dag, boer."

Een stevig gebouwde boer ging hun langzaam voorbij, waarschijnlijk was hij eenigszins dronken. Hij hief zijn hoofd op en keek den jongen aan.

„Wel goeden dag, wanneer je mij niet voor den gek houdt," antwoordde hij langzaam.

„Maar wanneer ik het wel doe?" vroeg Kolja lachend.

„Wanneer je het wilt doen, doe het dan maar. God zij met je, het geeft niet, dat kan men nog altijd doen. Het is gezond."

„Ik moet bekennen dat ik het van plan was."

„Nu, God mag het je vergeven."

„Maar jij, vergeef jij het mij ook?"

„Zeker, maar ga nu maar verder."

„Kijk eens aan, je bent geloof ik een heel verstandig man."

„Verstandiger dan jij," antwoordde de boer onverwachts met dezelfde rust.

„Dat geloof ik niet," zei Kolja eenigszins verlegen.

„Ja zeker, heusch."

„Het kan zijn dat het waar is."

„Geloof het maar."

„Goeden dag, boer."

„Goeden dag."

„Er zijn verschillende soorten van boeren," zei Kolja nadat hij eenigen tijd gezwegen had. „Er was iets in mij, dat mij waarschuwde, dat ik tegen een verstandigen man zou aanloopen. Ik ben altijd bereid in het volk den geest te erkennen."

Zij hoorden de klok half twaalf slaan; de jongens liepen wat harder. Zonder een woord te spreken legden zij den nog tamelijken langen weg af naar de woning van kapitein Snegirjow. Ongeveer twintig schreden voor het huis bleef Kolja staan en droeg Ssmurow op, vooruit te gaan om Karamazow te roepen.

„Wij moeten elkaar eerst even beruiken," zei hij tegen zijn vriend.

„Waarom zou ik hem roepen," antwoordde Ssmurow, „zij zullen blij zijn dat je komt, waarom moet je hier in de kou kennis met elkaar maken!"

„Ik zal immers zelf wel weten wat ik doe," zei Kolja despotisch.

Ssmurow liep gedwee weg om aan het bevel te gehoorzamen.

Met ernstig gezicht leunde Kolja tegen een hek en wachtte op Aljoscha. Reeds lang had hij gewenscht met hem kennis te maken, veel had hij over hem door de jongens hooren vertellen, maar hij zette een onverschillig bijna verachtelijk gezicht, wanneer er over hem gesproken werd. Ja, hij probeerde Aljoscha te becritiseeren wanneer men iets van hem vertelde. In zijn binnenste verlangde hij er echter naar kennis met hem te maken. In alle verhalen over Aljoscha vond hij iets sympathieks en aantrekkelijks. Dit oogenblik was zeer belangrijk voor hem, maar hij moest zich niet als een kwajongen laten behandelen, „anders gelooft hij nog, dat ik dertien jaar ben en houdt mij voor net zoo als de anderen. Waarom gaat hij met hen om, dat wil ik hem vragen wanneer ik hem goed ken. Het is verschrikkelijk dat ik zoo klein ben. Tusikow is jonger dan ik en een half hoofd grooter. Mijn gezicht is verstandig genoeg, mooi ben ik niet, dat weet ik, maar mijn gezicht is verstandig. Ook moet men zich niet te veel laten meeslepen, anders komen er onmiddellijk omarmingen en dan denkt hij misschien . . . o, hoe verschrikkelijk zou het zijn, wanneer hij dacht . . .!"

Zoo wond Kolja zich op, terwijl hij alle mogelijke moeite deed om zichzelf een onafhankelijk uiterlijk te geven. Aljoscha verscheen weldra en trad haastig op Kolja toe. Reeds op eenigen afstand merkte hij dat Aljoscha's gezicht er verheugd uitzag.

Zou hij werkelijk blij zijn, dacht Kolja hoopvol. Aljoscha was in de laatste twee maanden sterk veranderd. Zijn monnikskleedij had hij afgelegd, nu droeg hij een uitstekend gesneden pak en een slappen hoed. Hij zag er hierdoor veel aardiger uit, het was werkelijk een knappe jonge man. Zijn gezicht teekende stille en kalme vreugde. Tot Kolja's verwondering was Aljoscha naar buiten gekomen zonder overjas, hij had dus blijkbaar haast gemaakt. Onmiddellijk stak hij den jongen zijn hand toe:

„Ben je daar eindelijk, wij hebben je allemaal verwacht."

„Er waren redenen voor, die ik u aanstonds zal mededeelen. In elk geval verheugt het mij kennis met u te maken, ik heb reeds lang op de gelegenheid daartoe gewacht. Ik heb veel gehoord . . ." bromde Kolja eenigszins verlicht.

„Ik heb ook veel van jou gehoord, maar hier kom je werkelijk al heel laat."

„Zeg eens, hoe gaat het met hem?"

„Het gaat heel slecht met Iljuscha, hij zal zeker sterven."

„Wat zegt u? Nu moet u toch toegeven dat de geneeskunde niets dan bedrog is," riep Kolja met warmte.

„Iljuscha heeft veel, heel veel over je gesproken, zelfs in zijn slaap, terwijl hij ijlde; het is duidelijk dat hij vroeger veel van je gehouden heeft... tot aan dat voorval... met dat mes. Er is nog een reden... Zeg eens, is dat jouw hond?"

„Ja, hij heet Pereswonn."

„En niet Schutschka?" vroeg Aljoscha, terwijl hij Kolja droevig aankeek. „Is die dan weg?"

„Ik weet wel, dat zij Shutschka allen terug wilden hebben," zei Kolja met een geheimzinnig lachje. „Ik heb het gehoord. Luister eens, Karamazow," zei hij levendig. „Ik wil u wat vertellen, daarom ben ik in hoofdzaak hier gekomen. Daarom heb ik u naar buiten geroepen om u voorloopig, voor zij naar binnen gaan, in te lichten. Kijk eens: in het voorjaar kwam Iljuscha in de voorbereidende klasse. Nu, iedereen kent de voorbereidende klasse, het zijn kleine jongens. Men begon Iljuscha onmiddellijk te plagen, ik zat twee klassen hooger en zag dat op eenigen afstand, van terzijde, om zoo te zeggen. Ik zag dat hij klein en ziekelijk was, maar hij gaf zich niet over, hij vocht met hen, hij is trotsch, zijn oogen branden in zijn hoofd. Ik houd van zulke jongens. Maar zij gingen te ver met hem, de hoofdzaak was, dat hij toen leelijke kleeren droeg, en zijn schoenen waren altijd stuk, daarom werd hij geplaagd, zij vernederden hem, zoo iets kan ik niet verdragen. Ik heb hem toen verdedigd. Het is grappig, ik deel gauw een pak slaag uit en toch houden de jongens van mij. Zij hielden onmiddellijk op Iljuscha te plagen omdat ik hem onder mijn bescherming genomen had. Ik zag wel dat hij trotsch was, maar het kwam toch zoo ver, dat hij alles deed wat ik zei, dat hij mij als een God gehoorzaamde en zelfs bij gelegenheid moeite deed mij na te volgen. In de vrije speelkwartieren was hij altijd bij mij, ook Zondags. Bij ons op het gymnasium spot men er over wanneer een oudere jongen zich zoo met een kleineren bemoeit, maar dat is een vooroordeel, ik wil het zoo en daarmee uit, nietwaar? Ik heb hem onderwezen. Waarom zou ik dat niet doen, wanneer hij mij beviel? Kijk eens, u hebt zich toch ook met al die kleine jongens bemoeid, Karamazow. U wilt dus ook invloed uitoefenen op de jongere generatie, ze ontwikkelen, ze u ten nutte maken en ik geef het

toe, deze trek in uw karakter, waarvan ik alleen door hooren zeggen vernomen heb, heeft mij het meest geïntresseerd. Overigens ter zake. Ik bemerkte dat Iljuscha in zekeren zin sentimenteel werd en ik ben een beslist vijand van zulk soort dingen, reeds vanaf mijn geboorte. En dan die tegenspraak, hij is trotsch, maar gehoorzaamt mij. Soms geeft hij mij in alles toe en een volgende maal schitteren zijn oogen en dan durft hij er een andere meening op na te houden als ik. Hij spreekt mij tegen en disputeert alsof hij met zijn hoofd door den muur wil. Ik sprak hem zoo nu en dan over mijn ideeën, hij was het niet alleen niet met mij eens, neen, hij was zelfs boos op mij, omdat hieruit ook mijn koelbloedigheid sprak, dezelfde koelbloedigheid waarmee ik zijn al te gevoelige uitlatingen behandel. Om hem sterkte te geven, werd ik steeds koeler naar mate hij gevoeliger werd, en dit deed ik met opzet. Ik deed het volgens mijn overtuiging, ik was van plan zijn karakter te vormen, een mensch van hem te maken. Nu en . . u begrijpt mij natuurlijk, halve woorden zijn bij u voldoende. Plotseling bemerkte ik dat hij terneergeslagen was, ik zag het den eersten dag, den tweeden, den derden, hij had een verdriet, niet uit overgevoeligheid, maar een andere diepere reden had hij ervoor. Ik vroeg hem wat het was en hij vertelde het mij. Op een of andere wijze had hij kennis gemaakt met de lakei van uw gestorven vader „die destijds nog leefde," met Smerdjakow en deze had niets beters te doen gehad als den kleinen jongen een domme grap te leeren, dat wil zeggen een gemeene beestachtige streek, namelijk, een stuk brood te nemen, daar een speld in te stoppen en het dan aan een of anderen verhongerden hond toe te werpen, die het brood zonder te kauwen verslindt, om daarna te zien wat het gevolg ervan was. Nu hadden zij zulk een stuk brood aan dien Shutschka gegeven, waar nu zoo over gesproken wordt, het was de waakhond van een huis, waar men de honden niet voldoende voedsel geeft, tengevolge waarvan zij den geheelen dag blaffen. Houdt u van dat geblaf, Karamazow? Ik kan het niet verdragen." Zij hebben het hem gegeven, de hond heeft het opgegeten, begon te kwispelen en te draaien, liep hard weg, kwispelde weer, draaide weer en verdween. Zoo heeft Iljuscha het zelf verteld, hij bekende het mij en huilde, hij huilde en omarmde mij en zei bevend: „hij liep en kwispelde en liep dan weer verder en dan kwispelde hij weer." Steeds herhaalde hij die woorden, het had een diepen indruk op hem gemaakt. Ik zag wel dat

hij berouw had, maar ik nam de zaak heel ernstig op. Ik wilde hem, ook hoofdzakelijk, om wat er vroeger gebeurd was, een les geven, zoodat ik, dit moet ik toegeven, met voorbedachten rade te werk ging. Ik deed net alsof ik heel kwaad was, hoewel dit in werkelijkheid niet het geval was. „Je hebt," zei ik, „een leelijken streek uitgehaald, je bent een schurk, ik zal het natuurlijk niet aan iedereen vertellen, maar voorloopig wil ik met je breken. Ik zal over de zaak nadenken en je dan door middel van Ssmurow, — dezelfde jongen die nu met mij meegekomen is en die heel veel van mij houdt, — laten weten, of ik mij in de toekomst nog met je kan bemoeien, of dat ik je links laat liggen." Dit maakte grooten indruk op hem. Ik moet toegeven, dat ik toen reeds het gevoel had, alsof ik te streng tegen hem was, maar wat moest ik doen, ik dacht dat ik goed handelde. De dag daarop stuurde ik Ssmurow naar hem toe en liet hem zeggen dat ik niet meer met hem wilde spreken. Zoo noemt men dat bij ons, wanneer twee vrienden hun omgang verbreken. In het geheim was ik van plan hem slechts enkele dagen aan zijn lot over te laten en daarna, wanneer ik zijn berouw zag, hem weer de hand te reiken, dat was ik vast van plan. Maar wat denkt u? Nauwelijks had hij Ssmurow aangehoord of hij riep met bliksemende oogen: „Zeg aan Krassotkin van mij, dat ik van nu af aan alle honden brood met naalden er in te eten zal geven, allemaal!" Ik dacht: hij is opstandig en dat moet veranderen en ik begon hem mijn volle verachting te toonen, bij iedere ontmoeting keerde ik mij af en glimlachte dan ironisch. En daar gebeurde juist dat met zijn vader, u weet wel met den vlasbaard. U kunt begrijpen dat hij door de verhouding met mij reeds zeer opgewonden was; toen de jongens zagen dat ik hem in den steek liet, begonnen zij hem weer te plagen en riepen: „Vlasbaard, vlasbaard!" Toen begonnen die gevechten, waarvan ik heel veel spijt heb, want men heeft hem toen blijkbaar leelijk geslagen. Eens, toen de school uitging, maakte hij ruzie met iedereen, ik stond juist op tien schreden afstand van hem en keek hem aan. Ik zweer u, dat ik mij niet herinner dat ik gelachen heb, integendeel, ik had medelijden met hem en het had nog maar een oogenblik moeten duren, of ik zou erbij gekomen zijn om hem te verdedigen. Plotseling ontmoette hij mijn blik, wat hij toen gedacht heeft weet ik niet, in elk geval hij haalde zijn pennemes te voorschijn, wierp zich op mij en stak mij ermee in het dijbeen, hier in het rechter. Ik

deed niets terug, soms ben ik dapper, Karamazow. Ik keek hem slechts met verachting aan en zei stom: „Wanneer je nog iets weet te doen uit dankbaarheid voor mijn vriendschap voor jou, dan sta ik tot je beschikking." Maar tot een tweede maal kwam het niet, hij kon het niet langer uithouden. Hij schrok, wierp zijn mes weg, begon hard te huilen en vluchtte heen. Ik heb er niet over gesproken, ik heb mij niet over hem beklaagd, maar iedereen bevolen te zwijgen, zoodat de leeraars er niet achter zouden komen. Zelfs mijn moeder heb ik het pas gezegd, toen de wond al dicht was. Het was ook maar een schram. Daarop hoorde ik dat hij op denzelfden dag met steenen gegooid had en u in den vinger gebeten, maar bedenk eens, in wat voor toestand hij zich bevond, wat moest er nu gebeuren? Ik was op een domme manier begonnen; toen hij ziek werd ging ik er niet heen om hem te vergeven, dat wil zeggen om vrede met hem te sluiten; daar heb ik nu berouw van, maar ik had mij toen iets bijzonders ten doel gesteld. Nu, dat is de geheele geschiedenis . . . het schijnt alleen dat ik dom begonnen ben."

„Ach, wat is dat jammer," zei Aljoscha. „Ik had het eerder moeten weten, dan zou ik naar je toe gekomen zijn om te vragen of je bij hem kwam. In de koorts, toen hij ijlde, heeft hij onophoudelijk over je gesproken. Ik heb niet geweten dat hij zooveel van je hield. Heb je Shutschka niet gevonden? Zijn vader en alle jongens in de stad hebben naar hem gezocht, Driemaal heeft de zieke in mijn tegenwoordigheid gezegd. „ik ben ziek papa, omdat ik Shutschka vermoord heb. God heeft mij daarvoor gestraft." Die gedachte is hem niet uit zijn hoofd te praten. Wanneer wij nu slechts Shutschka konden brengen, om hem te toonen, dat hij niet dood is, zou hij, geloof ik, opspringen van vreugde. Wij hebben allemaal op jou gehoopt."

„Waarom dacht u dat ik Shutschka zou vinden, juist ik?" vroeg Kolja nieuwsgierig. „Waarom rekende men op mij en niet op een ander?"

„Het gerucht ging, dat je den hond zocht en dat je, wanneer je hem gevonden had, zou komen, Ssmurow liet zich dat ontvallen. Wij doen allen groote moeite hem te doen gelooven dat Shuschka nog leeft, dat men hem ergens gezien heeft. De jongens hadden een levenden haas voor hem gevangen; hij bekeek hem, glimlachte nauwelijks en vroeg hem weer vrij te laten, dat hebben wij dan ook gedaan. Zooeven kwam zijn

vader thuis en bracht hem een jongen rashond mee, dien hij ergens gekocht had. Hij dacht hem daar pleizier mee te doen, maar het schijnt eerder kwaad dan goed gedaan te hebben."

„Zeg eens, Karamazow, wat is het voor een soort man, zijn vader? Ik ken hem wel, maar wat denkt u ervan; is hij een paljas?"

„Ach neen, er zijn menschen, die diep voelen, maar die tegelijkertijd door tegenspoed verlegen zijn geworden. Aanstellerij is een soort kwaadaardige ironie tegenover de menschen, wanneer men, tengevolge van voortdurende onderworpenheid, iemand de waarheid niet in het gezicht durft zeggen. Geloof mij, Krassotkin, deze aanstellerij is vaak zeer tragisch. Voor hem is Iljuscha alles en wanneer Iljuscha sterft, dan wordt hij krankzinnig, of hij pleegt zelfmoord, daarvan ben ik vast overtuigd wanneer ik hem aankijk."

„Ik begrijp u Karamazow, ik zie dat u de menschen kent," zei Kolja.

„Toen ik zag, dat je een hond bij je had, dacht ik dat het Shuschka was."

„Wacht eens, misschien vinden wij hem toch terug, maar dit is Pereswonn. Ik wil hem meenemen, misschien vroolijkt hij Iljuscha meer op dan de hond, die zijn vader meegebracht heeft. Ik moet u nog wat zeggen, maar ik houd u veel te lang op," riep hij plotseling uit, „u staat daar zonder overjas in deze kou en ik houd u aan de praat, ziet u nu wel wat een egoïst ik ben. Wij zijn allemaal egoïsten, Karamazow."

„Maak je niet ongerust, het is wel koud, maar het zal mij geen kwaad doen. Laat ons echter gaan. Overigens, hoe heet je? Ik weet wel, dat je Kolja heet, maar hoe verder?"

„Nikolai Iwanow Krassotkin. Ik houd niet van mijn naam Nikolai."

„Waarom niet?"

„Hij is zoo gewoontjes."

„Ben je dertien jaar oud?" vroeg Aljoscha.

„Dat wil zeggen veertien, ten minste heel gauw, over twee weken. Ik zal u meteen een van mijn zwakheden bekennen, Karamazow en juist tegenover u, bij de eerste kennismaking, zoodat u meteen weet met wien u te doen hebt. Ik houd er niet van wanneer men naar mijn ouderdom vraagt . . . Men belastert mij wel eens, bijvoorbeeld men heeft gezegd, dat ik de vorige week met de jongens van de voorbereidende klasse roovertje gespeeld heb. Ik heb ook gespeeld, maar niet voor

mij zelf. Ik heb meegespeeld om de anderen een pleizier te doen. Ik heb redenen om aan te nemen, dat men het u ook wel verteld zal hebben, maar u moet mij gelooven, die kleine jongens waren niet in staat zelf iets uit te denken en daarom heb ik hen geholpen. Zoo gaat het nu bij ons. In deze stad wordt veel te veel gebabbeld, weet u dat wel?"

„Maar wanneer je nu voor je eigen genoegen gespeeld had, zou dat dan zoo erg geweest zijn?"

„Voor mijn eigen genoegen . . . zoudt u misschien paardje spelen?"

„Je moet het je anders voorstellen," zei Aljoscha glimlachend, „de volwassenen gaan naar den schouwburg, en in den schouwburg worden de avonturen van allerlei helden opgevoerd, soms ook met roovers, en in den oorlog, is dat in zijn soort niet hetzelfde? Het spelen van jonge menschen in hun vrije uurtjes, het roovertje spelen is het ontwaken van de behoefte naar kunst in de jeugdige ziel. En deze spelen worden vaak beter in elkaar gezet dan de voorstellingen op het tooneel; er bestaat alleen dit onderscheid, dat men naar het theater gaat om tooneelspelers te zien en dat in het andere geval de jeugd zelf tooneelspeler is. Het is een heel natuurlijke zaak."

„Denkt u er zoo over, is dat werkelijk uw overtuiging?" vroeg Kolja, terwijl hij hem aandachtig opnam. „Weet u, dat is een interessante gedachte, die u daar uitspreekt. Wanneer ik thuis kom zal ik er eens over nadenken. Ik wil u wel bekennen, dat ik verwacht had iets van u te leeren. Ik ben gekomen om van u te leeren, Karamazow."

Dit zei Kolja op hartelijken toon.

„En ik wil ook van jou leeren," zei Aljoscha, terwijl hij hem glimlachend de hand drukte. Kolja was zeer met Aljoscha tevreden. Het viel hem op, dat deze hem op volkomen gelijken voet behandelde en met hem sprak als met een volwassene.

„Ik zal u meteen een kunststuk laten zien, Karamazow," zei Kolja zenuwachtig lachend. „Dat is een theatervoorstelling, waarvoor ik met opzet hier gekomen ben."

„Laat ons eerst naar de linker kamer gaan. Daar doen je vrienden altijd hun jassen uit, want in de kamer is het nogal nauw en warm."

„O, ik kom maar voor een klein oogenblikje, ik ga liever zoo naar binnen. Ik houd mijn jas aan. Pereswonn zal in de gang blijven liggen. „Hier Pereswonn liggen, dood!" Kijk

De Duivel. Hallucinaties van Iwan Feodorowitsch. (Hoofdst. 22).

eens hoe gehoorzaam hij is. Nu zal ik naar binnen gaan om te zien in wat voor toestand Iljuscha is. Mocht het noodig zijn dan fluit ik Pereswonn. U zult zien dat hij dan meteen komt, maar Ssmurow moet op dat oogenblik de deur openen. Laat alles aan mij over, u zult het kunststuk meemaken."

ELFDE HOOFDSTUK.

Zij gingen de kamer binnen. Vele van de jongens, die aanwezig waren, zouden onmiddellijk bereid zijn te zweren, dat Aljoscha hem niet meegenomen had om zich met Iljuscha te verzoenen. Aljoscha had vooral vermeden gevoelens te toonen en arrangeerde toenadering alsof deze zuiver toevallig plaats had. De bezoeken waren voor Iljuscha een groote afleiding geweest en de vriendschap die zijn vroegere vijanden hem nu betoonden had hem zeer ontroerd. Hij leed echter onder de afwezigheid van Krassotkin en wel te meer daar de verkoeling tusschen de verhouding met hem een zeer bijzondere reden had gehad. Ssmurow had eens een toespeling tegen Kolja gemaakt, dat Aljoscha misschien van plan was hem eens op te zoeken. Maar dadelijk daarop had Krassotkin het gesprek afgebroken en gaf Ssmurow de opdracht Karamazow mede te deelen dat hij zelf het beste wist hoe hij zich moest gedragen. Dit was twee weken geleden gebeurd. Aljoscha had hem dus niet opgezocht maar stuurde Ssmurow eenige keeren naar den koppigen jongen toe. Tot op den laatsten dag had Ssmurow niet gedacht, dat Karamazow besloten had dezen morgen naar Iljuscha toe te gaan. Den vorigen avond had hij eerst de afspraak gemaakt om den volgenden morgen met hem naar de Snegirjows te gaan. Ssmurow moest het niet wagen met iemand over dit plan te spreken want hij wilde geheel onverwachts verschijnen. Toen zijn vriendje schuchter vroeg of hij ook iets van Shutschka afwist, was Kolja opgesprongen en had verontwaardigd gevraagd of het soms zijn plicht was verdwaalde honden op te sporen. „Ik zal toch niet zoo gek zijn de heele stad te doorzoeken om een vreemden hond, terwijl ik zelf Pereswonn heb? Bovendien, een hond die een speld ingeslikt heeft, kan niet meer in leven zijn. Dat zijn sentimentaliteiten, anders niet." Inmiddels had Iljuscha zijn bedje in den hoek van de kamer in geen twee weken verlaten. Hij ging niet meer naar

school sedert hij Aljoscha in zijn vinger gebeten had. Hij was eindelijk zoo zwak geworden, dat hij zich zonder hulp van zijn vader niet meer kon bewegen. Deze laatste dronk in het geheel niet meer, hij was bijna krankzinnig van angst, dat zijn zoontje sterven zou en vaak, vooral wanneer hij hem had moeten steunen, liep hij de gang in, leunde met zijn voorhoofd tegen den muur en weende hardop. Ofschoon hij zich bijna niet kon bedwingen, temperde hij zijn snikken zooveel mogelijk, opdat het niet door Iljuscha gehoord zou worden. Als hij dan in de kamer terugkwam, deed hij zijn best zijn jongen op te vroolijken, door hem sprookjes te vertellen, of anecdoten, of hij imiteerde allerlei menschen, die hij in zijn leven ontmoet had en bootste de geluiden van dieren na. De zieke deed moeite niet te toonen, dat hij het zeer onaangenaam vond, wanneer zijn vader zich als een clown aanstelde, en steeds moest hij dan denken aan „dien verschrikkelijken dag."

De vader verheugde zich zeer over het bezoek van de schooljongens, waarvan hij veel goeds voor zijn zoon verwachtte. Hij deed allerlei voor de jonge gasten, kocht lekkers voor hen, bood hen thee aan en had hen zelfs op zijn rug laten rijden, wanneer Iljuscha dit niet onaangenaam had gevonden. Het ontbrak hem in deze dagen niet aan geld. Hij had ten slotte de tweehonderd roebel van Katharina Iwanowna aangenomen. Van dit oogenblik af bleef zij onophoudelijk belang stellen in het arme gezin en voorzag den armen kapitein van geld, die, ongerust over het lot van zijn zoon, elken aalmoes aannam. Dr. Herzenstube had den zieke steeds medicijnen voorgeschreven, die hem niet veel schenen te helpen, maar dezen morgen verwachtte men het bezoek van een bekend arts uit Moskou, die Katharina Iwanowna had laten overkomen. Niet voor Iljuscha, maar met een ander doel. Daar hij echter nu toch gekomen was, had zij gevraagd tevens Iljuscha te bezoeken en dat had zij den kapitein medegedeeld.

Iljuscha had niet het minste vermoeden, dat Kolja hem zou komen bezoeken. Op het oogenblik, dat Krassotkin de deur opende, stonden allen om het bedje. Zij bekeken den jongen hond, die de vader van Iljuscha had meegebracht. Allen begrepen, dat juist hierdoor de herinnering aan Schutschka levendiger werd en dat Iljuscha het eerder onaangenaam dan plezierig vond, dat zijn vader zooveel moeite gedaan had, om hem een anderen hond te bezorgen. Niet dat hij ondankbaar was, het beestje beviel hem wel, maar Schutschka was

het niet; ja, wanneer hij Schutschka en het nieuwe hondje tegelijkertijd had kunnen hebben, dan zou zijn geluk volkomen geweest zijn.

„Krassotkin," riep plotseling een van de jongens, die het eerst merkte, dat Kolja binnengekomen was. Deze naam bracht beweging in de groep. De jongens maakten plaats voor Krassotkin, zoodat deze den zieke in zijn geheel kon zien. De kapitein kwam onstuimig op hem toe.

„Welkom, welkom," stamelde hij, „Iljuscha, mijnheer Krassotkin is gekomen om je te bezoeken." Nicolai gaf hem terloops een hand en bewees onmiddellijk dat hij zich goed wist te bewegen, door op de vrouw van den kapitein toe te stappen, die juist op dat oogenblik zeer ontevreden was en bromde, omdat de jongens, doordat zij zich om het bedje van Iljuscha hadden geschaard, haar belet hadden het nieuwe hondje te zien. Hij maakte een beleefde buiging, wendde zich daarop tot Ninotschka en boog ook voor haar. Dit maakte een buitengewoon goeden indruk.

„Daaraan herkent men de goede opvoeding," zeide zij luid, „wat onze andere gasten betreft, die komen op elkaars rug binnen gereden."

„Hoezoo mama?" vroeg de kapitein weliswaar vriendelijk, maar eenigszins bezorgd.

„Ja zeker, in de gang gaat de een op den ander zitten en zoo komen zij dan bij een fatsoenlijke familie binnen. Mooie gasten zijn dat!"

„Maar wie dan mama, wie heeft dat gedaan?"

„Wel, die jongen, en hij daar zat op zijn rug . . ."

Kolja stond reeds bij Iljuscha's bedje. De zieke was bleek geworden, hij had zich opgericht en keek Kolja aan. Deze had zijn vroegeren vriend sedert twee maanden niet gezien en was smartelijk getroffen, toen hij het smalle gezichtje zag met de van koorts gloeiende oogen. Hij bemerkte, dat Iljuscha diep en haastig ademhaalde en dat zijn lippen verdroogd waren. Hij kwam op hem toe, gaf hem de hand en zei ontroerd:

„Nu oude jongen, hoe gaat het met je?"

Maar zijn stem haperde. Hij kon niet ongedwongen spreken, zijn lippen trilden.

Iljuscha glimlachte zwakjes, hij was nog niet in staat een woord te spreken. Eindelijk hief Kolja zijn hand op en streek hem over zijn haar. Een tijdje zwegen zij.

„Wat is dat? Heb je een jongen hond?" vroeg Kolja plotseling zoo onverschillig mogelijk.

„Ja," antwoordde Iljuscha fluisterend.

„Hij heeft een zwarten neus. Dat beteekent dat hij kwaadaardig is, hij zal wel duur zijn," zei Kolja op gewichtigen toon, alsof hij zich buitengewoon voor het hondje interesseerde. De waarheid was, dat hij nog steeds alle mogelijke moeite deed, om zijn gevoelens meester te worden, om niet „als een klein kind" in tranen uit te barsten en toch kon hem dit steeds maar niet volkomen gelukken.

„Wanneer hij grooter wordt," vervolgde hij, „zal men hem wel aan een ketting moeten leggen, dat kan ik nu al zien."

„Hij zal heel groot worden," riep een van de jongens.

„Natuurlijk, hij wordt groot, zoo groot als een kalf," voegde een ander er bij.

„Ja zeker, een echt kalf," zei de kapitein. „Met opzet heb ik de kwaadaardigste uitgezocht. Zijn ouders zijn groot en gevaarlijk, vanaf de vloer zoo hoog . . . Ga op het bedje zitten, bij Iljuscha of wanneer je niet wilt hier op de bank. Ben je tezamen met Alexei Feodorowitsch gekomen?" Krassotkin ging aan het voeteneind van Iljuscha's bedje zitten. Al had hij zich onderweg ook voorgesteld, hoe hij het gesprek ongedwongen zou beginnen, hij was nu volkomen den draad kwijt.

„Neen . . . ik ben met Pereswonn gekomen, ik heb nu een hond die zoo heet, het is een Slavische naam, hij wacht buiten . . . wanneer ik fluit komt hij binnen." Plotseling wendde hij zich tot Iljuscha.

„Herinner je je Schutschka nog?"

Iljuscha's gezichtje werd somber, hij zag Kolja verdrietig aan. Aljoscha die bij de deur stond fronste zijn voorhoofd en wilde Kolja een teeken geven hierover niet te praten, doch Kolja zag het niet.

„Waar is Schutschka?" vroeg Iljuscha met bevende stem.

„Wel jongen, jouw Schutschka is weg."

Iljuscha zweeg en keek Kolja nog eens aan. Aljoscha ving een blik van Kolja op en wenkte hem toe, maar deze keek den anderen kant uit en deed alsof hij niets bemerkte.

„Hij is weggeloopen en doodgegaan, na zoo'n ontbijt gaat iedere hond dood."

Kolja zei het op onbarmhartigen toon, en toch leek het alsof hij zelf hijgde.

„Maar ik heb Pereswonn . . . hij heeft een Slavische naam . . . dien heb ik voor je meegebracht."

„Dat is niet noodig," zei Iljuscha.

„Ja, het is wel noodig, je moet hem vooral zien, hij zal je opvroolijken. Hij heeft net zulk lang haar als Schutschka. Mevrouw, mag ik mijn hond roepen?" vroeg hij aan de moeder.

„Het is niet noodig," riep Iljuscha kwaad. Hij keek Kolja verwijtend aan.

„Zou je," stotterde de kapitein, terwijl hij naar Kolja toekwam, „zou je . . . niet misschien op een anderen keer . . "

Kolja duwde hem op zij en riep Ssmurow toe:

„Ssmurow open de deur."

Nauwelijks had deze de deur geopend of Kolja floot en Pereswonn vloog de kamer in.

„Spring, Pereswonn, opgepast," schreeuwde Kolja. De hond ging op zijn achterpooten staan en kwam vlak voor Iljuscha's bedje. De zieke boog zich over Pereswonn heen en bekeek hem verbaasd.

„Dat is Schutschka," riep hij, terwijl zijn stem tegelijkertijd vreugde en leed uitdrukte.

„Geloof je het nu eindelijk?" riep Krassotkin uit.

Hij boog zich over den hond heen, pakte hem vast en tilde hem op het bed van Iljuscha.

„Kijk eens, hij ziet scheel met zijn rechteroog en zijn linkeroog heeft een litteeken, precies het signalement wat jij mij gegeven hebt. Ik heb hem heel gauw gevonden, hij had immers geen baas. Hij was bij de Fedotows in den achtertuin. Maar zij gaven hem geen voedsel, hij was een echte zwerver. Je ziet dat hij het stuk brood niet heeft opgegeten, als hij dat gedaan had, was hij gestorven, dat is zeker. Hij moet het nog op tijd uitgespuwd hebben; anders zou hij nu niet meer leven. Je hebt het niet gezien, ik denk wel, dat zijn tong hem pijn deed, daarom liep hij kwispelstaartend weg. En jij dacht dat hij het stuk heelemaal opgegeten had. Hij moet wel pijn gehad hebben, want honden hebben een heel gevoelige huid in hun bek, veel gevoeliger dan de menschen."

Kolja wond zich erg op, zijn gezicht straalde van geluk. Iljuscha kon niet spreken, hij keek Kolja met groote oogen en open mond aan. Wanneer de niets vermoedende Krassotkin geweten had hoe nadeelig zulke emoties op den toestand van den zieken jongen konden werken, zou hij voor geen geld ter wereld de oorzaak daarvan geweest willen zijn. Alleen Aljoscha

begreep het. Wat den kapitein betreft, deze was een kleine jongen geworden.

„Is dat nu Schutschka?" riep hij uit. „Is dat nu je Schutschka?" Hij schreide bijna van vreugde.

„En ik heb het in het geheel niet vermoed," riep Ssmurow bedroefd, „dat is echt iets voor Krassotkin. Ik heb altijd wel gezegd dat hij Schutschka zou vinden en hij heeft hem ook gevonden."

„Ja, hij heeft hem gevonden," herhaalde een ander.

„Een flinke kerel, die Krassotkin," zei een derde.

„Bravo, bravo!" riepen zij nu allen.

„Wacht eens," riep Kolja en probeerde hen allen te overschreeuwen, „ik wil jullie nog vertellen hoe het gebeurd is. Dat is het aardigste. Ik vond hem, nam hem mee naar huis en verborg hem voor iedereen. Niemand heb ik hem laten zien. Ssmurow heeft alleen twee weken geleden ervan gehoord, maar ik verzekerde hem dat het Pereswonn was, en hij kwam niet op het idee, dat het een andere hond kon zijn. In mijn vrije uurtjes heb ik Schutschka kunstjes geleerd, kijk eens wat hij allemaal kan. Ik heb zooveel moeite gedaan om hem jou als een goed afgerichten hond terug te brengen. „Kijk eens," wilde ik dan zeggen. „kijk eens hoe je Schutschka nu is. Hebben jullie niet een stukje vleesch? Dan zal hij een kunstje doen, dat je omvalt van het lachen."

De kapitein verwijderde zich onmiddellijk om het gevraagde te halen. Kolja wilde geen tijd verliezen en riep meteen zijn hond toe „dood!" Het dier ging op zijn rug liggen en bleef met zijn vier pooten in de hoogte onbewegelijk in dezelfde houding. De jongens lachten. Iljuscha keek met zijn ziekelijk glimlachje toe, zijn moeder had het meeste plezier. Zij lachte luidop, knipte met haar vingers en riep:

„Pereswonn, Pereswonn!"

„Hij zal zich voor niets ter wereld bewegen," zei Kolja triomphantelijk. „De geheele wereld kan schreeuwen, alleen wanneer ik hem het bevel geef, springt hij op. „Hier Pereswonn!"

De hond sprong vroolijk kwispelstaartend op. De kapitein kwam nu met een stukje vleesch.

„Is het niet te heet?" informeerde Kolja, als iemand die er verstand van heeft. „Men moet voorzichtig met honden zijn. Pas eens allemaal op, Iljuscha, kijk toch jongen, waarom kijk je er niet naar, ik heb hem hier naar toe gebracht voor jou en nu kijk je heelemaal niet."

Het kunststuk bestond hierin, dat men den hond, die onbewegelijk met zijn snuit vooruit moest staan een stukje vleesch op zijn neus legde; in deze houding moest hij blijven, zonder zich te bewegen, zoolang zijn baas dat wilde. Men liet Pereswonn echter niet te lang in deze houding.

„Vooruit maar," schreeuwde Kolja en binnen een minimum van tijd was het stukje vleesch verdwenen. De jongens waren enthousiast en verbaasd.

„Is het mogelijk, dat je alleen om den hond af te richten, al dien tijd weggebleven bent!" riep Aljoscha onwillekeurig verwijtend.

„Ja zeker, daarom alleen," zei Kolja trouwhartig. „ik wilde hem in zijn volle glorie laten zien."

„Pereswonn, Pereswonn?" riep Iljuscha en probeerde hem bij zich te lokken.

„Dat hoef je niet te doen, hij zal wel bij je op het bed springen. Hier Pereswonn!"

Hij sloeg met de vlakke hand tegen het bed. Onmiddellijk sprong het dier er op. De kleine zieke vlijde zich tegen hem aan en verborg zijn gezicht in het ruige haar van het beest.

„Ach God," zei de kapitein.

Kolja ging weer op Iljuscha's bedje zitten.

„Ik zal je nog wat laten zien, ik heb dat kanonnetje voor je meegebracht, je hebt toch gezegd, „ik wou dat ik dat kon zien", nu heb ik het meegebracht."

Hij haalde een messingkanonnetje uit zijn boekentasch. Hij kwam met al zijn heerlijkheden achter elkaar te voorschijn, omdat hij zelf overgelukkig was. Op een ander tijdstip zou hij misschien gewacht hebben, tot het succes dat Pereswonn geoogst had, voorbij was. Maar nu tolde hij door.

„Jullie zijn al zoo gelukkig," dacht hij, „en nu zal ik het geluk nog vergrooten." Hij was dronken.

„Ik heb het van den ambtenaar Masarow; het stond daar zonder dat het gebruikt werd, hij had het van zijn broer gekregen. Ik heb het geruild tegen een boek uit mijn vader's boekenkast. Het heet „De familie Mohammed of de genezende dwaasheid." Het boek was wel honderd jaar oud en vroeger reeds beroemd. Het was in Moskou verschenen toen er nog geen censuur was. Masarow houdt van die dingen, hij was er heel dankbaar voor."

Kolja hield het kanonnetje in zijn hand zoodat allen het konden bewonderen. Iljuscha richtte zich eenigszins op en

bekeek het speelgoed vol verrukking, terwijl hij nog steeds Pereswonn met zijn rechterarm vasthield. Het maakte grooten indruk, toen Kolja verklaarde dat hij ook kruit had en dat men onmiddellijk zou kunnen schieten, wanneer de dames ten minste niet zouden schrikken.

Iljuscha's moeder vroeg het van dichter bij te mogen bekijken en onmiddellijk werd aan dit verzoek gevolg gegeven. Het kanonnetje beviel haar uitstekend en zij liet het op haar knieën heen en weer rollen. Op de vraag of ze mochten schieten, zei ze, dat zij het goed vond, zonder tot zich door te laten dringen, waarom men gevraagd had. Kolja toonde nu het kruit en de lading. De kapitein, als oud militair, laadde het zelf en deed er slechts een kleine hoeveelheid kruit in, „de lading moest men voor een anderen keer bewaren," zei hij. Men zette het kanonnetje op den grond, gericht tegen een leegen muur, stak een kleine lont aan en er volgde een prachtig schot. De moeder schrok er een beetje van, maar vlak daarop lachte zij. De jongens waren buiten zich zelf van vreugde, maar het gelukkigst was misschien wel de kapitein. Kolja tilde het speelgoed op en gaf het aan Iljuscha, tezamen met het kruit, en de lading.

„Het is voor jou," zei hij. „Ik heb het al lang geleden voor jou bestemd."

„Ach, geef het aan mij," smeekte Iljuscha's moeder als een kind. Haar gezicht zag er angstig uit, in de vrees dat het speelgoed haar kon ontgaan. Kolja keek verlegen. De kapitein werd onrustig.

„Mamaatje, mamaatje," riep hij uit, „het is voor jou, het is werkelijk voor jou, maar laat Iljuscha er ook mee spelen, want die heeft het gekregen. Het is ook van jou, werkelijk, Iljuscha zal het je steeds geven, wanneer je dat wilt, het hoort van jullie samen."

„Neen, ik wil niet dat het van ons tezamen is," zei mamaatje, reeds op het punt om in tranen uit te barsten. „Ik wil dat het alleen van mij is en niet van Iljuscha."

„Neem het maar, mama, het is voor jou," riep Iljuscha. „Krassotkin mag ik het haar geven?" vroeg hij op smeekenden toon, alsof hij vreesde dat deze zich beleedigd kon gevoelen wanneer hij het weer aan een ander gaf.

„Maar natuurlijk," zei Krassotkin.

Hij nam Iljuscha het kanonnetje af en gaf het aan de zieke vrouw met een beleefde buiging. Deze schreide van ontroering.

„Iljuscha, mijn lieveling, nu kan men zien hoeveel hij van zijn moeder houdt," riep zij uit en begon onmiddellijk het speelgoed over haar knieën heen en weer te rollen.

„Mamaatje, sta mij toe dat ik je een handkus geef," zei haar echtgenoot, en voegde de daad bij het woord.

„Wie is toch die lieve jongen," vroeg de dankbare vrouw, terwijl zij op Krassotkin wees.

„Ik zal je ook kruit brengen, zooveel als je wilt, wij maken het zelf. Bulkin kent de samenstelling. Vier en twintig deelen salpeter, tien deelen zwavel, en zes deelen houtskool. Dat moet je in een vijzel fijnstampen, water erbij doen tot het een weeke massa is en dan wrijven. Als het droog is, is het klaar."

„Ssmurow heeft mij al van jullie kruit verteld," antwoordde Iljuscha. „Maar papa zegt dat het geen werkelijk kruit is."

„Wat, is het niet echt?" zei Kolja blozend. „Maar het ontbrandt toch, overigens weet ik niet . . ."

„Neen, ik heb niets gezegd," riep de kapitein schuldbewust, „ik heb gezegd dat echt kruit niet zoo gemaakt wordt, maar het doet er niet toe. Misschien kan men het ook op deze manier bereiden."

„Ik weet het niet, maar u zult er wel meer verstand van hebben. In een steenen potje hebben wij het gebrand, het was prachtig, er bleef weinig over, alleen een beetje roet. Bulkin heeft een pak slaag gekregen van zijn vader, heb je dat gehoord?" vroeg hij aan Iljuscha.

„Ja," antwoordde deze. Hij luisterde met belangstelling en verwondering.

„Wij hadden een heele flesch gemaakt en hij bewaarde het onder zijn bed. Zijn vader ontdekte het. „Hij kan wel in de lucht vliegen," zei hij, en gaf hem een pak slaag. Op het gymnasium heeft hij een klacht tegen mij in willen dienen. Nu mag ik niet meer met Bulkin omgaan. Ssmurow mag het trouwens ook niet. Ik ben wel berucht."

Kolja lachte verachtelijk.

„Dat komt van die geschiedenis met den spoorweg."

„Ha, daar hebben wij van gehoord," riep de kapitein uit, „hoe is het mogelijk dat je stil hebt kunnen liggen, was je werkelijk niet bang toen je onder den trein lag, was het niet verschrikkelijk?"

De kapitein vleide den jongen zooveel mogelijk.

„Niet zoo bijzonder," antwoordde Kolja, „trouwens ik

heb mijn naam verloren door die geschiedenis met die gans," zei hij zich tot Iljuscha wendend.

„Ja, van die gans heb ik ook gehoord," zei Iljuscha lachend, „men heeft mij het heele verhaal verteld, maar ik heb het niet goed begrepen. Is het werkelijk waar, dat je door den rechter veroordeeld bent?"

„Het was een onbeteekenende geschiedenis, waar men, zooals gewoonlijk, veel te veel ophef van maakte," zei Kolja. „Ik ging over de markt, toen men juist een troep ganzen er over heen voerde. Ik bleef staan en keek er naar. Daar komt de loopjongen van Plotnikow aan, hij heet Wischnjakow en zegt: „Wat heb jij daar aan die ganzen te zien?" Ik kijk hem aan, hij ziet er erg dom uit, hij heeft een rond gezicht. Je weet, ik ga altijd gemoedelijk met het volk om. Ik houd ervan met het volk . . . wij hebben ons van dat volk afgescheiden . . . dat is een . . . waarom lach je Karamazow?"

„Neen. God bewaar me, ik luister oplettend," antwoordde Aljoscha met een trouwhartig gezicht en de wantrouwende Kolja ging gerustgesteld verder. „Mijn theorie, Karamazow, s eenvoudig en helder. Ik geloof aan het volk en ben altijd klaar het recht te doen wedervaren. Maar ik wil het niet verwennen, dat is een conditio sine qua non . . . maar ik wilde immers van die gans vertellen. Ik wendde mij tot den loopjongen en antwoordde hem:

„Ik zal je zeggen wat ik dacht: Ik dacht, waar denkt die gans nu wel aan." Hij kijkt mij verwonderd aan en zegt: „ja waaraan zou die denken?" „Kijk eens," zei ik, „daar staat een wagen met haver, uit de zakken vallen korrels naar beneden. Die gans strekte zijn hals uit onder het wiel en pikte de korrels uit. Zie je het wel?"

„Ja zeker," zei hij. „Nu," zei ik, „wanneer die wagen maar een klein eindje naar voren rijdt, dan wordt de hals van die gans verpletterd, waar of niet?"

„Zeker," zei hij en glimlachte over zijn geheele gezicht. Hij voelde zich als boter in de zon. „Nu," zei ik, „dan zullen we maar beginnen."

„Ja," zei hij.

Het was heusch niet zoo moeilijk. Hij kroop naar den toom van het paard en ik ging langs den zijkant van den wagen om de ganzen in de goede richting te sturen. De boer geeuwde en sprak met iemand, zoodat ik niet veel moeite had. Van zelf stak een van de ganzen zijn kop naar de haver onder den wagen

uit, juist onder het wiel. Ik gaf den loopjongen een wenk. Hij trekt en de hals van de gans wordt omgedraaid. Op dat oogenblik komen alle boeren van de markt op ons toe. Zij begonnen hard door elkaar te schreeuwen: „Dat heb je met opzet gedaan... neen, niet met opzet... ja zeker; wel." Toen zeiden zij: „Naar den rechter." Mij pakten ze ook mee. „Jij bent er ook bij geweest, je hebt meegeholpen, de heele markt kent jou."

„En inderdaad," zei de Kolja tevreden, „ik weet niet hoe het komt, maar de heele markt kent mij. Zij namen ons mee naar den rechter, en ook de gans. De loopjongen was bang geworden, hij begon te huilen, maar de anderen schreeuwden: „Je zult mee!" Het ontbrak natuurlijk niet aan getuigen. De rechter had de zaak gauw in orde gemaakt. De jongen moest voor de gans een roebel betalen, maar deze mocht hij meenemen. Voortaan zou men dergelijke soort streken echter streng straffen. De jongen huilde nog als een oude vrouw: „Ik ben het niet geweest, hij heeft mij opgestookt." Ik antwoordde koelbloedig dat ik hem niet opgestookt had, dat ik slechts aan een bepaalde gedachte uitdrukking gegeven had en van een mogelijkheid gesproken. De rechter glimlachte en ergerde zich onmiddellijk erover, dat hij geglimlacht had.

„Ik zal," zei hij, „je een briefje meegeven voor je leeraars, zoodat je voortaan niet meer over dergelijke mogelijkheden nadenkt, je doet beter bij je boeken te zitten en je lessen te leeren." Hij heeft geen briefje gemaakt, dat zei hij maar om mij bang te maken, maar de geschiedenis werd overal rondverteld en ook de leeraars kregen er de lucht van, vooral de leeraar in het Latijn was kwaad. De worstfabrikant[1]) Dardanelow heeft mij verdedigd. Kolbassnikow is kwaad op ons allemaal. Weet je dat hij getrouwd is? Mikhailow heeft hem duizend roebel bruidschat gegeven, zijn vrouw heeft een mond als een hooischuur, zij is verschrikkelijk leelijk. Van Dardanelow wil ik niets zeggen, dat is een kundig man. Ik heb eerbied voor dergelijke lieden, niet omdat hij mij verdedigd heeft..."

„Intusschen heb je hem toch maar van zijn stuk gebracht, toen je vroeg wie Troje gesticht heeft," zei Ssmurow, die op dit oogenblik erg trotsch op Krassotkin was. De geschiedenis

[1]) bijnaam voor Duitscher.

met de ganzen had een grooten indruk op hem gemaakt.

„Is dat mogelijk?" zei de kapitein op vleienden toon. „Wat was dat voor een vraag: wie Troje gesticht heeft; ik heb ervan gehoord, dat je hem van zijn stuk bracht. Iljuscha heeft het mij verteld."

„Hij weet alles papa, meer dan wij," zei nu Iljuscha, „hij doet altijd erg bescheiden, maar hij is in alle vakken de beste."

Iljuscha keek zijn vriend in vervoering aan.

„Die vraag over Troje was een dwaasheid," zei Nicolai op gemaakten toon.

Langzamerhand was het hem gelukt zich te beheerschen en zich onverschillig te toonen, maar hij voelde dat hij heel opgewonden was, dat hij bij de vertelling van de gans veel te enthousiast was geweest. Aljoscha had steeds gezwegen en zag er ernstig uit en de ijdele jongen vroeg zichzelf reeds met angst af:

„Zou hij niet zwijgen omdat hij mij veracht, want hij denkt zeker dat ik moeite doe een woord van lof aan hem te ontlokken. Als hij het waagt dat te denken dan ... Ik vind die vraag niet de moeite waard," zei hij nog eens kortaf.

„Ik weet wie Troje gesticht heeft," zei een jongen, die tot nu toe niets gezegd had, een zwijgzaam, blijkbaar verlegen knaap van elf jaar, genaamd Kartaschow. Hij zat dicht bij de deur. Kolja keek hem verwonderd aan. De zaak was deze, dat deze vraag door alle klassen gegaan was en dat Kartaschow toevallig in hetzelfde boek, waaruit Kolja zijn wijsheid geput had, de plaats gevonden had, waarin gesproken werd over de stichters van Troje. Het was reeds lang geleden, maar hij was te verlegen geweest om het te zeggen. Hij was bang, dat naar aanleiding van het uitspreken van zijn wijsheid, Kolja iets zou zeggen, waardoor hij verlegen zou worden. Maar nu kon hij het niet langer terughouden, want reeds langen tijd had hij de neiging gevoeld om zijn wijsheid openbaar te maken.

„Nu, wie heeft het dan gesticht?" vroeg Kolja aanmatigend, terwijl hij zich omkeerde en tegelijkertijd op het gezicht van den ander las, dat hij het werkelijk wist. Maar hij was op den strijd voorbereid en zou dien voeren ook. Zijn stemming was nu minder gemoedelijk, er was, wat men noemt, een wanklank in gekomen.

„Troje werd gesticht door Teukrok, Dardanos, Illys en Tros," zei de jongen, terwijl hij op elk woord den nadruk

legde. Tegelijkertijd bloosde hij zoozeer, dat men bijna medelijden met hem moest krijgen. De jongens keken hem echter allen aan, een minuut lang, en wendden zich tot Kolja. Deze mat den brutalen knaap nog steeds verachtelijk en koelbloedig met zijn blikken.

„Hoe gebeurde het dan?" vroeg hij, „wat beteekent het een stad of een rijk te stichten? Zijn zij bij elkaar gekomen en heeft ieder van hen een tegel neergelegd?"

Men lachte. De schuldbewuste jongen werd bloedrood. Hij zweeg en begon bijna te huilen. Kolja liet hem nog even in deze gezonde vernedering.

„Om over zulke historische gebeurtenissen als stichting van een stad te kunnen spreken, moet men eerst de geheele zaak begrepen hebben," zei hij streng. „Ik hecht trouwens geen waarde aan zoo'n sprookje. Ik heb in het algemeen weinig eerbied voor de wereldgeschiedenis," vervolgde hij op achteloozen toon.

„Voor de wereldgeschiedenis?" vroeg de kapitein verschrikt.

„Ja, men komt dan enkel tot de geschiedenis der menschen. Dwaasheden, anders niets. Ik heb eerbied voor de wiskunde en voor de natuurwetenschap."

Kolja zei dit op blufferigen toon met een vluggen blik op Aljoscha. Hij was alleen bang voor diens meening. Aljoscha zweeg nog altijd en keek ernstig. Wanneer Aljoscha nu iets gezegd had, dan zou Kolja tevreden gesteld zijn, maar Aljoscha zweeg. Het idee alleen, dat dit zwijgen voortkwam uit verachting bracht Kolja tot het uiterste.

„En dan bijvoorbeeld de klassieke talen, dat is gekheid, anders niet... U schijnt het niet met mij eens te zijn, Karamazow?"

„Neen, ik ben het niet met je eens," zei Aljoscha koeltjes.

„Wanneer je werkelijk mijn meening over de oude talen wilt weten, dan zal ik ze je zeggen. Ze worden onderwezen omdat ze vervelend zijn, en om de begaafde menschen te beletten zich volgens hun talent te ontwikkelen. Dat is mijn oordeel en ik geloof dat ik het nooit zal veranderen."

Terwijl hij dat zei, bloosde hij.

„Hij heeft gelijk," zei Ssmurow met overtuiging.

„Hij is de eerste in latijn," zei een van de jongens.

„Ja, dat is waar, papa," herhaalde Iljuscha.

„Wat heeft dat er mee te maken?" zei Kolja, schijnbaar om zich te verdedigen ofschoon de lof, dien men hem toezwaaide, hem ver van onaangenaam was.

„Ik doe zoo mijn best op latijn, omdat ik het mijn moeder beloofd heb, en waar ik eenmaal mee begonnen ben, dat voleindig ik ook, dat ligt zoo in mijn aard. Maar in mijn binnenste veracht ik de klassieken en de studie ervan vooral . . . bent u het met mij eens, Karamazow?"

„Niet geheel en al," zei Aljoscha glimlachend.

„De klassieken zijn immers in alle talen vertaald, daarom heeft men het latijn niet noodig om het te lezen. Het wordt alleen onderwezen om de menschen te vervelen en dommer te maken."

„Hoe kom je daar toch eigenlijk bij?" vroeg Aljoscha verwonderd.

„Ten eerste ben ik in staat het te begrijpen, zonder dat men het mij zegt en ten tweede heeft Kalbassnikow het in een voordracht gezegd. De heele derde klas heeft het gehoord."

„De dokter is gekomen," riep plotseling Ninotschka uit.

Werkelijk hield het rijtuig van mevrouw Khokhlakow voor de deur stil. De kapitein, die den geheelen morgen reeds den dokter verwacht had, ging hem tegemoet. Iljuscha's moeder maakte haar kleeren in orde en zette een zoo waardig mogelijk gezicht. Aljoscha trad op Iljuscha toe en schikte zijn kussens terecht.

Ninotschka keek onrustig vanuit haar leunstoel toe, hoe Iljuscha's bedje in orde gebracht werd.

De jongens namen haastig afscheid, eenigen van hen beloofden 's avonds terug te komen. Kolja riep Pereswonn en deze sprong van het bed af.

„Ik ga niet weg," zie Kolja gauw tegen Iljuscha, „ik zal in de gang wachten en terugkomen, wanneer de dokter weggaat, en ik neem Pereswonn mee."

De dokter kwam al binnen. Toen hij over den drempel gekomen was, bleef hij verbaasd staan, het scheen hem alsof hij zich vergist had.

„Waar ben ik," bromde hij, zonder dat hij zijn jas uittrok of zelfs zijn hoed afnam. Al die menschen, de armoedigheid van de kamer, verbaasden hem ten zeerste. De kapitein boog voor hem.

„U bent hier terecht," zei hij, „U bent hier werkelijk terecht."

„Snegirjow?" vroeg de dokter luid. „Bent u mijnheer Snegirjow?"

„Ja zeker, mijnheer,"

„En waar is de patiënt?" vroeg hij den ander nu kortaf.

TWAALFDE HOOFDSTUK.

„Wat denkt u, dat de dokter zal zeggen?" vroeg Kolja. „Hij heeft een onsympathiek gezicht, ik kan die menschen niet uitstaan."

„Iljuscha zal sterven, het lijkt mij zoo goed als zeker," antwoordde Aljoscha bedroefd.

„Het zijn schurken, alle dokters zijn schurken. Intusschen ben ik blij, dat ik kennis met u gemaakt heb, Karamazow, jammer, dat het onder zulke treurige omstandigheden gebeurt."

Kolja had nog graag iets hartelijkers willen zeggen, iets dat zoo onmiddellijk uit het hart kwam, maar hij kon zijn woorden niet vinden. Aljoscha bemerkte het, glimlachte en drukte hem de hand.

„Ik heb u al lang geleden leeren beschouwen als een bijzonder mensch," stotterde Kolja. „Ik heb gehoord, dat u een mysticus bent en in het klooster verblijf hield. Ik weet, dat u een mysticus bent, maar dat heeft mij niet beïnvloed. De aanraking met de werkelijkheid zal u genezen, zoo is het altijd met naturen als de uwe."

„Wat noem je een mysticus? Waarvan moet ik genezen worden?" vroeg Aljoscha eenigszins verwonderd.

„Wel ik denk van God en het overige."

„Wat! Geloof je niet in God?"

„Integendeel, ik heb niets tegen God, God is natuurlijk een hypothese, maar ik geef toe, dat men zoo iets noodig heeft voor de orde . . . voor de wereldorde enz. Wanneer Hij er niet was, moest men hem uitvinden."

Kolja begon te blozen, toen hij deze laatste woorden zei. Hij bedacht, dat Aljoscha zou kunnen denken, dat hij met zijn kennis wilde pronken en doen alsof hij een volwassene was, en dat wilde hij in het geheel niet. Hij werd bijna kwaad.

„Ik spreek er niet graag over," zei hij op beslisten toon, „men kan ook zonder aan God te gelooven de menschheid

lief hebben, denkt u ook niet? Voltaire geloofde niet aan God, en toch hield hij van de menschheid. Nu begin ik al weer mijn wijsheid uit te kramen," dacht hij bij zich zelf.

„Voltaire geloofde wel aan God, maar slechts weinig en hij hield ook maar weinig van de menschheid."

Aljoscha zei dit zachtjes en geheel natuurlijk, alsof hij met iemand sprak die even oud of misschien zelfs ouder was. Kolja werd erdoor getroffen, dat Aljoscha zoo weinig vertrouwen in zijn eigen meening over Voltaire had en dat hij het in zekeren zin aan hem, Kolja, overliet om over deze vraag te beslissen.

„Heb je Voltaire gelezen?" vroeg Aljoscha ten slotte.

„Neen, dat niet . . . dat wil zeggen, ik heb „Candide" gelezen, in de Russische vertaling. Een oude slechte vertaling..."

„En heb je hem begrepen?"

„O ja zeker, alles. Waarom denkt u dat ik het niet begrepen heb? Er komen natuurlijk moeilijke gedachten in voor, maar ik ben toch in staat te begrijpen dat een wijsgeerige roman geschreven wordt om een idee te belichamen . . ."

Kolja raakte in de war en probeerde zich er door een kunstgreep uit te redden.

„Ik ben socialist, Karamazow, een onverbeterlijk socialist," zei hij plotseling zonder eenige aanleiding.

„Socialist?" vroeg Aljoscha lachend, „hoe heb je den tijd er toe gehad dat te worden; je bent toch blijkbaar pas dertien jaar."

Hierdoor was Kolja beleedigd.

„Ten eerste niet dertien, maar veertien, over twee weken veertien, en ten tweede begrijp ik niet, wat mijn leeftijd daarmee heeft te maken, het gaat er alleen om waar ik van overtuigd ben en niet hoe oud ik ben, waar of niet?"

„Wanneer je oud genoeg bent, zul je zien, dat de leeftijd wel degelijk invloed heeft op de overtuiging. Het kwam mij bovendien voor, alsof je niet met je eigen woorden sprak."

Aljoscha sprak rustig en bescheiden en maakte hem er nu op opmerkzaam, dat hij vooral heel vaak uitspraken van anderen als zijn eigen lanceerde.

„Je doet het niet met opzet. Je moet alleen voor jezelf weten, dat je het doet, dat is beter voor je ontwikkeling, trouwens het is mij wel eens overkomen, dat ik iets bij mij zelf uitgemaakt had en later in een of ander beroemd boek hetzelfde las, dit kan ook met jou het geval zijn," zei Aljoscha vergoelijkend.

„Zeg eens, Karamazow, vertel mij of u mij veracht,"

„En waarom dan?" vroeg hij Kolja, terwijl deze zich uitrekte alsof hij zich in gevechtspositie stelde.

„Zeg het maar, zonder omwegen."

„Hoe kom je erbij?" vroeg Aljoscha. „Waarom zou ik het doen, ik vind het alleen jammer dat een mooi karakter als het jouwe, dat nog niet eens met het leven begonnen is, reeds half bedorven is."

„Maakt u zich maar niet bezorgd over mijn karakter," viel Kolja hem zelfgenoegzaam in de rede. „Ik ben vol argwaan, dat is waar, u glimlachte zooeven en toen scheen het mij alsof . . ."

„Ik glimlachte over wat anders, ik zal je zeggen waarom. Een tijdje geleden heb ik het werk van een Duitscher over de Russische schooljeugd gelezen. „Toon den Russischen schooljongen een sterrenkaart waarvan hij tot nu toe nooit gehoord heeft, dan zal hij je morgen deze kaart verbeterd terugbrengen." „Inderdaad zij hebben weinig kennis en veel eigenwaan, dat was het wat de Duitscher zeggen wilde."

„Dat is zoo," zei Kolja lachend. „Bravo dien Duitscher, hoewel hij de goede kaart niet gezien heeft. Eigenwaan is nu eenmaal iets van de jeugd, dat wordt wel beter. Maar onafhankelijkheid van geest en moed der overtuiging, dat zijn ook eigenschappen van de Russische jeugd; zie hun kinderen, die reeds van het begin af gewend zijn te kruipen voor hun meerdere. Toch heeft hij het goed gezegd, hoewel men alle Duitschers een pak slaag moest geven."

„Waarom?" vroeg Aljoscha glimlachend.

„Ik geef toe, dat ik veel dwaasheden heb gezegd. Ik ben zoo nu en dan een echt kind en wanneer ik ergens verheugd over ben kan ik mij niet beheerschen en praat allerlei nonsens. Nu zitten wij hier te praten, terwijl binnen de dokter zoo lang op bezoek blijft. Misschien onderzoekt hij tevens „mamaatje" en Ninotschka. Ninotschka bevalt mij wel; toen ik naar buiten ging fluisterde zij mij toe: „Waarom bent u niet eerder gekomen?" Haar stem was vol verwijt. Zij schijnt heel goed en heel ellendig te zijn."

„Ja, wanneer je nog vaker hier komt dan zul je zien hoe lief zij is," zei Aljoscha hartelijk. „Voor jou is het heel nuttig zulk een schepseltje te leeren kennen. Die zal je eerder dan al het andere tot inkeer brengen."

„Ik heb er ook spijt van dat ik niet eerder gekomen ben!" riep Kolja uit.

„Ja, het is jammer, heb je niet gezien wat voor een geweldigen indruk jouw bezoek op Iljuscha gemaakt heeft? Hij heeft je verwacht."

„Spreek er mij niet van. Ik heb zooveel verdriet, wanneer u het mij zegt. Het is natuurlijk mijn eigen schuld. Uit eigenliefde ben ik gekomen. Uit gewone egoïstische eigenliefde. Ik kan er mij maar niet van vrij maken, ofschoon ik er steeds moeite voor doe. Ik zie dat ik in menig opzicht een leelijk karakter heb, Karamazow."

„Neen, dat is niet waar, hoewel je bedorven bent," antwoordde Aljoscha hartelijk. „en ik begrijp nu heel goed dat je op dezen hooghartigen, maar tegelijkertijd ziekelijk gevoeligen jongen een grooten invloed kon uitoefenen."

„Zegt u mij dat zoo maar?" riep Kolja uit. „En ik dacht, dat u mij verachtte. Wanneer u wist, hoeveel prijs ik op uw meening stel."

„Ben je zoo wantrouwend, op jouw leeftijd! Ik vermoedde het wel, toen ik je in de kamer hoorde vertellen."

„Hebt u dat al gedacht? Ik deed dat, het was op het oogenblik dat ik die geschiedenis met die gans vertelde. Juist op die plaats kwam het mij voor, alsof u mij verachtte, omdat ik mij als een flinke kerel voor wou doen. Ik haatte u er zelfs om en begon dwaasheden te verkondigen. Later, zooeven nog, toen ik zei, wanneer er geen God was, moest men Hem uitvinden, koesterde ik het denkbeeld, dat u ervan overtuigd was, dat ik met mijn wijsheid pronkte, vooral omdat ik deze uitspraak in een boek gelezen heb. Maar ik zweer u, dat dit niet het geval is. O, Karamazow, ik ben zoo ongelukkig. Ik stel mij zoo nu en dan allerlei dingen voor, bijvoorbeeld, dat de heele werld mij uitlacht en dan zou ik lust hebben alles omver te gooien."

„En je kwelt dan je medemenschen, is het niet," zei Aljoscha glimlachend.

„Ja, vooral mijn moeder. Zeg eens, ben ik erg belachelijk op dit oogenblik?"

„Denk daar toch niet aan," riep Aljoscha. „En wat beteekent dat bovendien: belachelijk, hoe vaak is of schijnt een mensch belachelijk. Daarbij komt nog dat bijna alle talentvolle menschen bang zijn belachelijk te schijnen en daarom zijn zij ongelukkig. Het verwondert mij, dat jij zoo vroeg dat

gevoel hebt. Ik heb het reeds lang, maar niet alleen bij jou, bemerkt. De kinderen beginnen er nu reeds aan te lijden, het is bijna een ziekte van deze generatie. Het is de duivel, die zich van de menschen heeft meester gemaakt."

Aljoscha glimlachte niet bij deze woorden.

„Jij bent zooals heel veel anderen," zei Aljoscha tenslotte, „maar men moet de kracht hebben anders te zijn, dat is het."

„Maar als iedereen nu zoo is?"

„Dan moet je toch probeeren anders te zijn en dat kun je omdat je je niet geschaamd hebt het belachelijke bij jezelf te bekennen. Wie durft dat tegenwoordig? Niemand! Wees toch niet zooals alle anderen, zelfs al sta je alleen. Je moet je ertegen verzetten."

„Heerlijk, ik heb mij niet in u vergist, u bent in staat mij te troosten. Ik heb zoo naar u verlangd, Karamazow. Hoe lang doe ik niet reeds moeite kennis met u te maken. Hebt u wel eens een oogenblik aan mij gedacht? U zei dat zooeven."

„Ja zeker, zelfs wanneer voor een gedeelte je eigenliefde je tot deze vraag dwingt, wil ik het wel toegeven."

„Weet je, Karamazow, ons gesprek heeft veel van een liefdesverklaring van mijn kant," zei Kolja beschaamd. „Is dat niet belachelijk?"

„Zeker niet," antwoordde Aljoscha, „en al was het dat, het hindert niet, want het is goed."

„Maar Karamazow, u moet toegeven, dat u zich op het oogenblik zelf een beetje voor mij schaamt, ik zie dat aan uw oogen."

Kolja zei dit met een listig knipoogen, terwijl hij tegelijkertijd bijna gelukkig glimlachte.

„Waarover zou ik mij schamen?"

„Waarom bent u dan rood geworden?"

„Dat komt, omdat jij erover spreekt," zei Aljoscha lachend. „Bovendien, ik gevoel werkelijk zooiets van schaamte," mompelde hij in verwarring. „God weet waarom, ik weet het niet . . ."

„O, wat houd ik op het oogenblik van u, juist omdat u zich ergens over schaamt, dan bent u net als ik."

„Hoor eens, Kolja, onder anderen zul je in je leven een zeer ongelukkig mensch zijn," zei Aljoscha plotseling.

„Dat weet ik, dat weet ik," bevestigde Kolja, „wat kunt u dat van tevoren goed voorspellen, maar toch zult u het leven zegenen, zeker, natuurlijk. U bent een profeet. O, wij

zullen goed met elkaar op kunnen schieten, Karamazow; het prachtigste vind ik dat u mij als uw gelijke behandelt. Wij zijn echter niet gelijk. U staat oneindig veel hooger. Weet u, de heele maand heb ik tegen mijzelf gezegd: „Of wij worden onmiddellijk vrienden, of wij scheiden als vijanden tot aan het graf."

„En toen je zoo sprak, hield je natuurlijk meteen van mij," zeide Aljoscha vroolijk.

„Ja, ik hield veel van u, hoe kunt u alles zoo raden? Kijk, daar is de dokter, wat zal hij zeggen? Let eens op wat voor een gezicht hij trekt."

DERTIENDE HOOFDSTUK.

Toen de dokter de kamer uitkwam, had hij zijn jas al weer aangetrokken en zijn pelsmuts opgezet. Zijn gezicht zag er ontevreden uit. Hij wierp een vluchtigen blik over de gang en keek Kolja en Aljoscha streng aan. Aljoscha gaf den koetsier een wenk en het rijtuig, dat den dokter naar het huis van den kapitein gebracht had, reed voor. De kapitein, die den geleerden heer volgde, sprak hem aan om het vonnis over zijn geliefden zoon te hooren. Hij zag er bezorgd en wanhopig uit.

„Uw Excellentie, uw Excellentie, zou het misschien mogelijk zijn," begon hij, maar hij kwam niet verder, sloeg in wanhoop zijn handen in elkaar en keek den dokter smeekend aan.

„Wat is er aan te doen, ik ben God niet," zei de dokter op achteloozen toon.

„Dokter, Excellentie, zou het spoedig. . ."

„Houdt u op alles voorbereid," zei de arts, terwijl hij op iedere lettergreep den klemtoon legde. Toen sloeg hij de oogen neer en wilde over den drempel stappen om naar het rijtuig te gaan.

„Excellentie, in naam van Christus," riep de kapitein verschrikt. „Excellentie, is het mogelijk, dat er dan niets meer is wat hem redden kan?"

„Dat hangt niet van mij af," zeide dokter ongeduldig. „Maar intusschen wanneer u hem bijvoorbeeld onmiddellijk naar Syracuse zou kunnen sturen, dat de gunstige klimaattoestanden hem misschien . . ."

„Naar Syracuse," riep de kapitein uit zonder iets te begrijpen.

„Syracuse, dat is op Sicilië," zei Kolja.

De dokter keek hem aan.

„Op Sicilië, vadertje, uw Excellentie," zei de kapitein geheel beduusd. „U hebt toch gezien," en hij wees op zijn omgeving, op zijn woning, op zijn gezin, „maar mamaatje dan en de familie?"

„Neen, uw familie moet niet naar Sicilië, uw familie moet u in de lente naar den Kaukasus sturen, dat wil zeggen, uw dochter. Uw vrouw moet, nadat zij in den Kaukasus geweest is, onmiddellijk naar Parijs naar de inrichting van dr. Lepelletier. Ik kan wel een aanbevelingsbrief voor u schrijven en dan zou dat misschien . . ."

„Dokter, dokter, u ziet toch zelf," vervolgde de kapitein, terwijl hij op de naakte muren van zijn woning wees . . .

„Ja, dat is mijn zaak niet," zei de dokter glimlachend, „ik heb u de wegen aangegeven, waardoor men genezing zou kunnen bereiken, als antwoord op uw vraag wat eventueel de middelen zouden kunnen zijn. Wat het overige betreft . . . tot mijn spijt . . ."

„Wees niet ongerust, mijnheer de dokter, mijn hond zal u niet bijten," zei Kolja, toen hij den angstigen blik van den dokter naar Pereswonn opving. Hij sprak op vijandigen toon.

„Wat is dat?" zei de dokter terwijl hij zijn hoofd ophief en Kolja verbaasd aankeek.

„Wie is dat?" vroeg hij aan Aljoscha, alsof hij van dezen rekenschap kon vragen.

„Dat is de baas van Pereswonn, mijnheer de dokter, maakt u zich maar niet bezorgd om hem."

„Swonn?" vroeg de dokter, alsof hij het woord niet goed verstaan had, „hij schijnt niet te weten waar hij zich bevindt."

„Vaarwel, mijnheer de dokter, tot ziens in Syracuse."

„Wie is dat toch," riep de dokter toornig.

„Dat is een schooljongen, een echte kwajongen," zei Aljoscha haastig en tegen Krassotkin zei hij: „Kolja, houd je mond. U moet niet op hem letten," vervolgde hij tot den dokter.

„Hij moet een pak slaag hebben," schreeuwde deze woedend terwijl hij met zijn voet stampte.

„Maar weet u, mijn Pereswonn zou u toch kunnen bijten," zei Kolja met bevende stem en bleek gezicht. „Hier Pereswonn."

„Kolja, wanneer je nog een enkel woord zegt, wil ik je niet meer kennen," riep Aljoscha op bevelenden toon.

„Mijnheer de dokter, in de geheele wereld is er maar één man die Nicolai Krassotkin bevelen mag geven en dat is deze man," en Kolja wees op Aljoscha. „ik gehoorzaam hem, vaarwel."

Hij opende de deur en trad de kamer weer binnen. Peres-

wonn ging hem na. De dokter bleef verbluft staan, keek Aljoscha een oogenblik aan en ging toen naar zijn rijtuig, terwijl hij mompelde: „hoe is het mogelijk, hoe is het mogelijk."

De kapitein hielp hem in het rijtuig stappen. Aljoscha ging Kolja achterna, deze stond reeds aan Iljuscha's bedje. Iljuscha hield zijn hand vast en riep naar zijn vader. Weldra keerde ook de kapitein terug.

„Papa, kom hier," stotterde Iljuscha zeer opgewonden.

Hij strekte zijn magere handjes uit en omhelsde zoo krachtig hij kon, zoowel Kolja als zijn vader. De kapitein beefde over zijn geheele lichaam, en ook Kolja's lippen sidderden.

„Papa, ik heb zoo'n medelijden met u," zuchtte Iljuscha.

„Iljuscha, mijn duifje, ... de dokter zegt dat je weer gezond worden zal, dan zullen wij gelukkig zijn ... de dokter ..."

Het spreken viel den kapitein moeilijk.

„Ach papa, ik weet wel wat de dokter van mij gezegd heeft," riep Iljuscha uit, „ik heb het aan zijn gezicht gezien."

Nogmaals drukte hij beiden tegen zich aan, terwijl hij met zijn gezicht op den schouder van zijn vader leunde.

„Papa, schrei niet, wanneer ik gestorven ben, neem dan in mijn plaats een flinkeren jongen, noem hem Iljuscha en houd van hem."

„Houd je stil, oude jongen, je zult weer gezond worden," zei Krassotkin, die net deed alsof hij boos was geworden.

„Mij moet je nooit vergeten, papa," vervolgde Iljuscha, „bezoek mijn graf, en luister eens, u moet mij begraven bij dien grooten steen waar wij eens samen geweest zijn. Neem Krassotkin dan mee ... en ook Pereswonn ... ik zal op u wachten, papa."

Hij kon niet meer spreken. Ninotschka schreide stil op haar leunstoel, en ook de moeder die hen zag huilen begon te snikken.

„Iljuscha, Iljuscha," riep zij uit.

Krassotkin maakte zich los uit Iljuscha's omarming.

„Vaarwel, oude jongen, mijn moeder verwacht mij vanmiddag," zei hij haastig, „jammer dat ik haar geen bericht gestuurd heb, zij zal zich ongerust maken. Maar na tafel kom ik onmiddellijk bij je, ik blijf dan den heelen avond, ik heb je nog zooveel te vertellen. Pereswonn breng ik mee, maar nu moet hij van je scheiden, want anders zou hij zonder mij begin-

nen te huilen en te blaffen, en dat zou je maar noodeloos opwinden! Tot ziens!"

Hij ging vlug de kamer uit, hij wilde niet huilen, maar in de gang barstte hij in tranen uit. In dezen toestand vond Aljoscha hem.

„Kolja, je moet in elk geval je woord houden en komen, anders zal hij erg verdrietig zijn," zei Aljoscha nadrukkelijk.

„Natuurlijk kom ik, ik verwijt mijzelf steeds dat ik niet eerder gekomen ben," stotterde Kolja.

Op dit oogenblik kwam de kapitein de kamer uit en sloot de deur achter zich. Zijn gezicht toonde, dat hij geheel buiten zichzelf was, zijn lippen beefden. Met schorre stem fluisterde hij:

„Ik wil geen andere jongen: als men u vergeet, Jeruzalem.."

Hij bracht het niet verder en liet zich voor een koffer op de knieën vallen. Hij klemde zijn hoofd tusschen de gebalde vuisten en stootte doordringende kreten uit, terwijl hij uit alle macht zijn best deed deze in te houden daar hij niet wilde, dat de zieke ze hoorde. Kolja ging de straat op.

„Adieu Karamazow, u komt toch ook," riep Aljoscha toe.

„Zeker, ik kom vanavond."

„Wat wilde hij met Jeruzalem . . . wat is dat?"

„Dat is uit den bijbel, „wanneer ik u vergeet Jeruzalem" . . . dat beteekent, wanneer ik alles wat mij het dierbaarste is vergeet, wanneer ik het verruil voor iets anders, dan mogen mij . . . . ."

„Ik begrijp het, u komt toch zeker? Hier Pereswonn!" Woedend schreeuwde Kolja zijn hond dit toe en met groote schreden stapte hij weg.

VEERTIENDE HOOFDSTUK.

Aljoscha wendde zich op het plein bij de kerk naar het huis van de koopmansweduwe Morosow, naar Gruschenka. Deze had 's morgens Fenja naar hem toegestuurd met de dringende boodschap haar te komen bezoeken. Toen Aljoscha gevraagd had waarom, had hij van Fenja gehoord, dat haar meesteres zich zeer slecht gevoelde. Tijdens de twee maanden dat Mitja nu gevangen zat, was Aljoscha vaak bij Gruschenka geweest, zoowel uit eigen beweging als op verzoek van Mitja. Drie dagen na de arrestatie was Gruschenka zwaar ziek geworden, haar ziekte had ongeveer vijf weken geduurd en zij had in dezen tijd tusschen leven en dood gezweefd. Haar gezicht was zeer veranderd, het was magerder geworden en tevens bleeker. Twee weken geleden had zij voor het eerst uit mogen gaan. Volgens Aljoscha was haar gezicht nog aantrekkelijker geworden en hij hield ervan, wanneer hij met haar sprak, haar recht in de oogen te kijken. Van haar vroegere vlinderachtigheid was niets overgebleven, hoewel men niet kon zeggen, dat zij droevig gestemd was. Werkelijk, het was eigenaardig, dat, niettegenstaande zij de verloofde was van een man die op dit oogenblik in de gevangenis zat en wien het verschrikkelijkste vonnis boven het hoofd hing, zij haar veerkrachtigheid niet had verloren. Haar vroeger zoo trotsche oogen waren zachtmoediger geworden ... ofschoon nu en dan in deze oogen een onheilspellend vuur kon opvlammen, wanneer zij bevangen werd door jaloersche aanvallen. Het voorwerp van deze jaloerschheid was steeds dezelfde: Katharina Iwanowna, waarvan Gruschenka, zelfs toen zij ziek was, in haar ijlkoortsen gesproken had. Aljoscha wist, dat zij jaloersch op Katharina was, ofschoon deze Mitja geen enkele maal in zijn gevangenschap had opgezocht, hoewel zij het gemakkelijk had kunnen doen. Het was voor Aljoscha zeer moeilijk, daar Gruschkna hem blindelings vertrouwde en hem steeds om raad vroeg, terwijl hij zoo nu en dan niet in staat was dezen te geven.

Toen hij haar woning binnentrad, was zij reeds thuis. Sedert een half uur was zij van haar bezoek aan Mitja teruggekeerd, en reeds door de vlugge beweging, waarmede zij uit haar leunstoel aan de tafel opsprong, en hem tegemoetsnelde, kon hij zien, dat ze hem met ongeduld verwacht had. Op de leeren sofa aan den anderen kant van de tafel was een bed gespreid, en hierop lag in een kamerjapon Maximow, blijkbaar ziek, maar niettegenstaande dat, vriendelijk glimlachend. Deze oude man zonder tehuis, was voor twee maanden met Gruschenka uit Mokroje teruggekeerd en had haar sedert dien niet meer verlaten. Toen hij destijds van den regen doorweekt en doodelijk bevreesd met haar terugkwam, ging hij op den divan zitten en keek haar met een deemoedig smeekend lachje aan. Gruschenka, overstelpt van droefheid en reeds koortsig, had hem het eerste half uur bijna vergeten. Plotseling keek ze hem strak aan, waarop hij verlegen tegen haar glimlachte. Zij riep Fenja en beval haar hem eten te geven. Den geheelen dag bleef hij op dezelfde plaats zonder zich te bewegen. Toen het donker werd en Fenja de luiken sloot, vroeg zij haar meesteres:

„Nu mevrouw, moet hij hier blijven slapen?"

„Ja, maak op den divan een bed voor hem klaar," antwoordde Gruschenka. Zij stelde hem nu een paar vragen en hoorde, dat hij nergens een onderkomen had.

„Mijnheer Kalganow, mijn weldoener, heeft mij ronduit gezegd, dat hij mij niet langer bij zich wilde hebben en hij heeft mij vijf roebel gegeven."

„Nu, God zij met u, blijf dan maar hier," besloot Gruschenka, hem in zijn verdriet nog medelijdend toelachend. Hiervan was de oude man zoo ontroerd, dat zijn lippen beefden en hij in snikken uitbarstte. Zelfs tijdens haar ziekte had hij het huis niet verlaten. Fenja en haar moeder verdreven hem niet, maar brachten hem eten en spreidden elken avond weer een bed voor hem op den divan. Gruschenka was ten slotte zoo aan hem gewend, dat zij, wanneer zij van Mitja terugkwam, altijd een poosje met hem bleef babbelen, om over haar verdriet heen te komen. Zoo was Maximow, die zelfs aardig kon vertellen, langzamerhand een onmisbaar meubel voor haar geworden. Buiten Aljoscha, die trouwens niet dagelijks en dan slechts voor korten tijd kwam, ontving Gruschenka bijna niemand.

Haar oude beschermer, de koopman was in dezen tijd zwaar

ziek, en stierf dan ook een week nadat de zaak van Mitja behandeld werd. Reeds drie weken voor zijn dood, toen hij voelde dat zijn einde nabij was, had hij zijn zoons met hun vrouwen en kinderen bij zich geroepen en hen bevolen hem niet lang te verlaten. Van dit oogenblik af hadden zijn dienaars streng het bevel gekregen Gruschenka in geen geval toe te laten. Wanneer zij mocht komen, moest men haar zeggen: „Hij heeft bevolen dat wij u een lang en gelukkig leven moesten toewenschen en dat gij hem volkomen moest vergeten."

Gruschenka liet bijna dagelijks informeeren, hoe het met de ziekte van den ouden man stond.

„Eindelijk komt hij daar dan," riep zij uit, terwijl zij Aljoscha met vreugde begroette. „Maximow heeft mij bang gemaakt, hij zeide, dat je niet zou komen. Ach, ik heb je zoo noodig, ga aan de tafel zitten. Wat wil je drinken? Koffie?"

„Ja goed," zei Aljoscha, terwijl hij ging zitten, „ik heb honger gekregen."

„Dat komt goed uit. Fenja, Fenja, koffie," riep Gruschenka. „Die is al gezet en wacht op jou. Breng ook pasteitjes en zorg ervoor dat ze warm zijn. Ik had ze voor Mitja mee naar de gevangenis genomen, maar hij wilde ze niet hebben. Een ervan wierp hij zelfs op den vloer en zette er zijn voet op. Toen heb ik gezegd: „Ik zal ze aan den bewaker geven; als je ze vanavond niet hebt opgegeten, dan is dat, omdat je je voedt met je eigen kwaadaardigheid." Daarop ben ik weggegaan. Begrijp je het? Elken keer dat ik bij hem kom hebben wij ruzie."

Gruschenka zag er angstig uit. Maximow werd bang, glimlachte en sloeg zijn oogen neer.

„Waarover hebben jullie dezen keer dan weer ruzie gehad?" vroeg Aljoscha.

„Dat kwam geheel onverwacht. Stel je voor, hij werd jaloersch op mijn vroegeren geliefde. „Waarom," zeide hij. „ondersteun je hem?" Altijd is hij jaloersch, steeds plaagt hij mij met zijn jaloezie, hij kan niet slapen of eten zonder jaloersch te zijn. Zelfs op Kusjma was hij het, de vorige week."

„Hij wist toch van je vorigen verloofde af?"

„Ja natuurlijk, van den eersten dag af tot nu heeft hij het steeds geweten, maar vandaag werd hij opstandig en begon ruzie te maken. Ik kan niet herhalen wat hij gezegd heeft. Rakitin kwam bij hem toen ik wegging. Zou het kunnen," vroeg zij verstrooid, „dat Rakitin hem opstookt? Wat denk je?"

„Hij houdt van je, dat is de oorzaak, daarom is hij zoo prikkelbaar."

„Het is ook heel natuurlijk, want morgen moet hij voor de rechtbank verschijnen, ik ging er juist heen met het doel hem daarover te spreken, want, Aljoscha, het is verschrikkelijk ook maar aan den dag van morgen te denken en daarom moest ik met hem daarover spreken. Je zegt, dat hij prikkelbaar is, maar ik ook, en de oorzaak ervan is die Pool. Hoor eens, op Maximuschka zal hij wel niet jaloersch zijn."

„Mijn vrouw was ook altijd jaloersch," zei Maximow benepen.

„Dat begrijp ik."

Onwillekeurig moest Gruschenka lachen.

„Op wie was zij jaloersch?"

„Op de kamermeisjes."

„Ach stil Maximow, ik ben niet in de stemming om te lachen, ik word kwaad. Coquetteer niet zoo met die pasteitjes, daar krijg je niets van, die zijn niet goed voor jou, en wijn geef ik je ook niet meer. Nu heb ik ook nog last van hem," zeide ze lachend, „het lijkt hier wel een tehuis voor dakloozen, waarachtig."

„Ik ben uw weldaden niet waard, ik ben een nietswaardige," zei Maximow en begon bijna te huilen. „Het zou beter zijn, wanneer u uw weldaden aan diegenen besteedde, die nuttiger werk kunnen verrichten dan ik."

„Iedereen is op zijn manier nuttig, Maximuschka, en hoe kan men weten dat de een noodzakelijker is dan de ander? Al was deze Pool er niet geweest, dan had hij wel een andere manier gevonden om zich een of andere smart te bereiden. Ik ben ook werkelijk bij mijn vroegeren verloofde geweest en nu zal ik hem met opzet pasteitjes sturen. Ik had hem nog niets gestuurd, maar nu Mitja mij ervan beschuldigt, zal ik het juist doen. Ach, daar hebben wij het weer, daar komt Fenja met een brief. Ik weet al wat er in staat, die Polen vragen natuurlijk weer om geld."

De heer Mussjalowitsch had inderdaad een buitengewoon langen brief gestuurd, waarin hij Gruschenka vroeg, of zij hem drie roebel wilde leenen. Gruschenka had reeds een massa van deze brieven ontvangen. De eerste brief was op prachtig briefpapier geschreven en gezegeld met een familiewapen. Hij was heel lang geweest en duister gesteld, zoodat Gruschenka hem reeds na eenige zinnen

neerlegde, omdat zij niet begreep, wat er eigenlijk instond. Zij had trouwens toen geen tijd voor brieven. Den volgenden dag was er een gekomen, waarin Mussjalowitsch haar tweehonderd roebel op korten termijn te leen vroeg, daarop volgde elken dag een brief waarin de gevraagde som langzamerhand verminderde. Eindelijk kwam hij tot honderd roebel, vijfentwintig roebel, tien en ten slotte kreeg Gruschenka een brief waarin de beide Polen slechts om twee roebel vroegen, voor elk één. Daarbij was een schuldbekentenis ingesloten, die door hen beiden was onderteekend. Gruschenka had nu medelijden gekregen en in de schemering was zij naar hen toegegaan. Zij vond de twee vrienden in ellende, zonder voedsel, zonder hout om te stoken, zonder cigaretten, met schuld aan hun hospita. De tweehonderd roebel, die zij in Mokroje van Mitja gewonnen hadden, waren verdwenen, geen van beiden wist eigenlijk hoe. Intusschen was Gruschenka zeer verbaasd, met welk een waardigheid en deftigheid zij haar hadden ontvangen. Zij had erom gelachen en haar vroegeren geliefde tien roebel gegeven. Dit had zij even daarna lachend aan Mitja verteld en deze was in het geheel niet jaloersch geweest. Van dien tijd af echter, waren de beide Polen als klitten aan haar blijven hangen en hadden haar iederen dag met brieven en smeekbeden om geld lastig gevallen en steeds had zij wat gestuurd. Vandaag had Mitja het plotseling in zijn hoofd gekregen verschrikkelijk jaloersch te worden.

„Ik ben zoo dom geweest," zei Gruschenka, „dat ik het Mitja verteld heb, ik maakte er grapjes over. Hij had mij namelijk op zijn guitaar alle oude liedjes voorgezongen en verbeeldde zich nu, dat mijn vroegere gevoelens voor hem weer zouden ontwaken, en dat ik met hem zou trouwen. Ik vond het zelf belachelijk, maar Mitja werd verschrikkelijk kwaad en daarom zal ik den Pool pasteitjes sturen. Fenja, wie is er? Hebben zij dat kleine meisje gestuurd? Geef haar deze drie roebel en pak tien pasteitjes in. En jij, Aljoscha, moet Mitja vertellen, dat ik Mussjalowitsch pasteitjes gestuurd heb."

„Dat zou ik voor geen geld ter wereld doen," antwoordde Aljoscha glimlachend.

„Ach, jij denkt dat hij zich kwaad erover maakt," zei Gruschenka bitter, „neen, hij speelt den jaloerschen man, maar het feit zelf kan hem niets schelen."

„Hoe bedoel je dat?" vroeg Aljoscha.

„O, wat ben je dom Aljoscha, met al je verstand begrijp je de eenvoudigste dingen niet. Ik ben er heelemaal niet door beleedigd, dat hij jaloersch is, integendeel, ik zou mij beleedigd gevoelen wanneer hij het niet was, zoo ben ik nu eenmaal, ik voel mij niet beleedigd door jaloezie. Ik ben zelf ook jaloersch. Ik voel mij alleen ellendig, dat hij eigenlijk heelemaal niet van mij houdt, en dat hij met opzet den jaloerschen man gespeeld heeft. Dat is het, denk je dat ik blind ben? Zooeven is hij plotseling begonnen over dat meisje, over Katja te praten. „Kijk eens," zei hij, „wat zij voor mij gedaan heeft, zij heeft voor de terechtzitting uit Moskou een dokter laten komen om mij te redden, en heeft den beroemdsten advocaat aangenomen om mij te verdedigen." Hij moet toch wel van haar houden wanneer hij nu al begint haar tegenover mij openlijk te prijzen. Hoe kan men zoo schaamteloos zijn! Hij heeft een schuld aan mij, en nu begint hij den strijd, door mij als schuldige voor te stellen. Voor ik van hem hield, zei hij, heb ik mij bij den Pool aangesloten, daarom mag hij ook over Katja spreken. Hij wil de rollen omdraaien, opzettelijk heeft hij ruzie gemaakt, opzettelijk, zeg ik je. En nu zal ik . . . " Gruschenka kon niet verder spreken, zij begon hevig te snikken.

„Hij houdt niet van Katharina Iwanowna," zei Aljoscha op beslisten toon.

„Nu, of hij van haar houdt of niet, dat zal ik gauw genoeg te weten komen," zei Gruschenka dreigend. „Nu is het uit met die dwaasheden," riep zij plotseling vastbesloten uit. „Daarom heb ik je laten roepen, Aljoscha, mijn duifje. Hoe zal het morgen zijn? Dat kwelt mij zoo en ik ben de eenige, die bezorgd is. Van allen die ik om mij heen heb, denkt niemand aan dien dag, niemand maakt zich bezorgd. Denk jij er wel eens aan? Morgen wordt het vonnis over hem uitgesproken. Vertel mij eens, hoe gaat het bij zoo'n rechtbank? De lakei heeft immers den moord begaan? Zouden zij werkelijk hem inplaats van den lakei veroordeelen? En zou niemand hem verdedigen? Zij hebben dien knecht in het geheel niet lastig gevallen, is het wel?"

„Men heeft hem een streng verhoor doen ondergaan," zei Aljoscha. „maar allen zijn tot de conclusie gekomen, dat hij het niet kon zijn. Nu is hij zwaar ziek, werkelijk al sedert dien laatsten epileptischen aanval."

„Je moest eens naar den advocaat gaan en hem zelf alles

uitleggen. Men heeft hem, heb ik gehoord, drieduizend roebel honorarium aangeboden."

„Die drieduizend roebel hebben wij met z'n drieën betaald, ik, mijn broer Iwan en Katharina Iwanowna. De dokter heeft zij alleen laten komen, die kost tweeduizend roebel. De advocaat Fetjukowitsch zou nog meer gevraagd hebben, maar de zaak heeft zooveel opzien gebaard, er is in zooveel kranten over geschreven, dat hij daarom alleen al belang er in stelde en gaarne de verdediging op zich wilde nemen. Ik heb hem gisteren gezien."

„Nu, en . . . Heb je hem gesproken?" vroeg Gruschenka.

„Hij heeft rustig naar mij geluisterd, maar niets gezegd, hij verklaarde alleen, dat hij reeds een overtuiging had. Hij beloofde mij, mijn woorden goed in overweging te nemen."

„Wat in overweging? Ach, het zijn schurken, zij zullen hem te gronde richten. En die dokter, waarom is die gekomen?"

„Als deskundige. Men wil bewijzen," zei Aljoscha glimlachend, „dat mijn broer krankzinnig is. Hij zou gehandeld hebben zonder bewustzijn, in een soort delirium zou hij den moord gepleegd hebben. Maar Mitja wil daar zelf niets van hooren."

„Ach, het zou uitkomen, wanneer hij den moord werkelijk begaan had. Hij was krankzinnig, volkomen krankzinnig, en ik ellendige ben de schuld daarvan. Maar hij heeft den moord niet begaan, hij heeft het niet gedaan. Allen beschuldigen hem, de geheele stad is van zijn schuld overtuigd. Zelfs Fenja heeft een getuigenis afgelegd, waardoor zij tot de overtuiging moeten komen, dat hij het gedaan heeft en dan die menschen in den winkel, en dan die beambten. En vroeger had hij al eens in de herberg gezegd, dat hij het van plan was. Allen zijn tegen hem."

„Ja, er is geen enkele verklaring die voor hem pleit," zei Aljoscha somber.

„En dan Grigory Wassiljewitsch, die blijft volhouden, dat de deur open geweest is, hij durft erop te zweren, dat hij het gezien heeft en men kan hem er niet van afbrengen. Ik ben zelf naar hem toe geweest en heb met hem gepraat. Hij heeft mij nog uitgescholden."

„Ja, dat is misschien wel de sterkste getuigenis tegen mijn broer," zei Aljoscha.

„Wat Mitja betreft, ik geloof werkelijk, dat hij gek is," begon Gruschenka weer met een bedroefd geheimzinnig

gezicht, „tenminste naar zijn houding te oordeelen. Weet je, Aljoscha, ik heb er al lang eens met je over willen spreken: Ik bezoek hem iederen dag en ben er steeds verbaasd over. Zeg jij eens wat je ervan denkt. Hij spreekt maar tegen mij en ik begrijp niet wat hij bedoelt. Eerst dacht ik, dat hij over zaken zou gaan spreken, waar ik te dom voor ben. Maar plotseling begon hij over een kindje te praten. „Waarom," zei hij, „is het kindje arm? Voor het kindje zal ik naar Siberië gaan, ik heb wel niemand vermoord, maar ik moet naar Siberië." Wat beteekent dat allemaal? Wat bedoelt hij met het kindje? Ik heb er niets van begrepen. Ik ben gaan huilen toen hij zoo sprak, want dat klonk wel mooi en hij schreide ook. Toen ik in tranen uitbarstte heeft hij mij gekust en een kruis over mij geslagen. Kun jij zeggen Aljoscha, wat hij met dat kindje bedoelt?"

„Rakitin bezoekt hem steeds," zei Aljoscha glimlachend, „maar... ik geloof niet dat hij het van Rakitin heeft. Gisteren ben ik niet bij Mitja geweest, vandaag ga ik er naar toe."

„Neen, het is niet Rakitin. Zijn broer Iwan Feorowitsch heeft hem in de war gebracht. Die bezoekt hem en dat is de oorzaak ervan . . ." Gruschenka hield eensklaps op. Aljoscha keek haar verbaasd aan.

„Wat, bezoekt hij hem? Mitja heeft mij zelf gezegd, dat Iwan geen enkelen keer bij hem geweest is."

„Wel, dat is echt iets voor mij, ik heb mij verpraat," riep Gruschenka verlegen, terwijl zij bloosde. „Nu ik het toch eenmaal gedaan heb, zal ik je de waarheid vertellen. Tweemaal is hij bij Mitja geweest, de eerste maal onmiddellijk na zijn aankomst, . . . hij is direct uit Moskou hier naar toegekomen en ik was nog ziek . . ., den tweeden keer ongeveer een week geleden. Hij heeft Mitja op het hart gedrukt, jou er niets van te vertellen, niemand mocht hij er iets van vertellen, zijn bezoek was streng geheim."

„Iwan spreekt nooit met mij over Mitja's zaak," zei Aljoscha langzaam, „hij heeft deze twee maanden weinig gezegd, en wanneer ik hem bezocht, kon ik duidelijk merken, dat hij niet erg verheugd was over mijn bezoek. Ik heb hem dan ook sedert drie weken niet opgezocht . . . wanneer hij een week geleden bij Mitja geweest is . . ."

„Inderdaad, sedert een week is Mitja veranderd, ja zeker," zei Gruschenka, „zij hebben een geheim, Mitja heeft het mij zelf gezegd. Het is een geheim, dat hem erg ongerust maakt.

Hij was vroeger vroolijk. En ook nu nog; alleen wanneer hij met zijn hoofd begint te schudden en de kamer op en neer loopt en met de vingers van zijn rechterhand aan zijn haren trekt, dan weet ik dat hij zich ergens bezorgd over maakt. Dat ken ik. Overigens heeft hij altijd een goede stemming. Ook vandaag."

„Zei je niet dat hij prikkelbaar was?"

„Ja, hij is prikkelbaar, maar tevens vroolijk, het wisselt met elkaar af. Ik verwonder mij zoo, Aljoscha, er staat hem toch iets verschrikkelijks te wachten en niettegenstaande dat kan hij zoo nu en dan hartelijk lachen over een of ander onbelangrijk grapje, alsof hij een kind was."

„Hij heeft je dus verboden met mij over Iwan te spreken? Zei hij: Je mag er niet met hem over spreken?"

„Ja, dat zei hij, hij is bang voor je, ik bedoel Mitja, want het is een geheim, heeft hij gezegd. Aljoscha," smeekte Gruschenka, „mijn duifje, ga naar hem toe, zie te weten te komen wat het is. Kom dan terug en zeg het mij, geef mij zekerheid, zoodat ik eindelijk weet, wat mij boven het hoofd hangt. Daarvoor heb ik je laten roepen."

„Denk je, dat het op jou betrekking heeft?"

„Dan had ik toch heelemaal niet met jou over een geheim mogen spreken. Ik weet het niet. Misschien wil hij het mij wel zeggen, maar durft het niet. Hij bereidt mij slechts voor. Daarom zegt hij: „Er is een geheim". Maar hij zegt niet wat het is."

„Wat denk je dan?"

„Wat zou ik denken? Het is met mij afgeloopen, dat denk ik; alle drie hebben zij tegen mij samengespannen, ik ben ervan overtuigd, dat Katja er ook bijhoort, Katja is zelfs de hoofdpersoon. Alles komt van haar. Hij wil mij verlaten, dat is zijn geheim. Aljoscha, ik wilde je reeds lang een vraag stellen. Een week geleden heeft hij mij plotseling gezegd, dat Iwan op Katja verliefd is, want hij bezoekt haar zoo vaak. Heeft hij mij de waarheid gezegd of niet? Zeg het eerlijk."

„Ik wil je niets voorliegen. Iwan is niet verliefd op Katharina Iwanowna, dat is mijn meening."

„Dat heb ik ook al gedacht, hij beliegt mij, hij doet net alsof hij jaloersch is, om de schuld van zich af te schuiven, hij is een domoor, hij kan zijn gedachten niet verbergen, hij is veel te oprecht om te kunnen bedriegen . . maar ik wil hem hebben, ik wil hem hebben . . .!" „Je denkt," zei hij tegen mij,

„dat ik een moordenaar ben." Dat verweet hij mij. Hij kan zeggen wat hij wil, ik zal ervoor zorgen, dat Katja er bij de rechtzitting niet goed afkomt. Ik zal haar wel krijgen."

Gruschenka begon hevig te snikken.

„Gruschenka, ik kan je eerlijk zeggen," zei Aljoscha, terwijl hij opstond, „dat hij werkelijk van je houdt, meer van jou, dan van iemand in de geheele wereld, daar ben ik van overtuigd, en je kunt mij gerust gelooven. Ten tweede moet ik verklaren, dat ik zijn geheim zal eerbiedigen. Wanneer hij het mij echter uit zichzelf vertelt, dan zal ik hem openhartig zeggen, dat ik beloofd heb het jou mede te deelen. Dan zal ik vandaag nog hier naar toekomen om het je te zeggen. Alleen . . . ik geloof . . . dat Katharina Iwanowna er niets mee te maken heeft. Het is een ander geheim."

Aljoscha drukte haar de hand, Gruschenka weende nog steeds. Hij zag, dat zij weinig geloof sloeg aan zijn troostrede, maar het was in ieder geval goed, dat zij lucht gegeven had aan haar ongerustheid en kwaadheid. Hij vond het jammer haar in zulk een toestand te verlaten, maar hij had haast. Vandaag had hij nog veel te doen.

VIJFTIENDE HOOFDSTUK.

Eerst moest hij naar mevrouw Khokhlakow, deze was reeds sedert drie weken ziek. Aljoscha had zich laten aandienen bij Lize, maar toen mevrouw Khokhlakow hoorde, dat hij er was liet zij hem bij zich komen. Zij lag op den divan in een mooi négligé. Het scheen, dat zij heel zenuwachtig was. Zij ontving Aljoscha met een uitroep van groote vreugde.

„Het is een eeuw geleden, dat ik je voor het laatst gezien heb. Hoe kun je een week lang wegblijven ... trouwens vier dagen geleden was je er nog; Woensdag, je wilde naar Lize, daar ben ik van overtuigd. Je wilde naar haar toe, op je teenen loopend, zoodat ik het niet kon hooren. Mijn beste lieve Alexei Feodorowitsch, wanneer je eens wist hoe ongerust zij was! Maar daarover later. Het is weliswaar de hoofdzaak, maar ik moet er later over spreken. Beste Alexei Feodorowitsch, ik vertrouw je mijn dochter Lize geheel toe. Na den dood van den kluizenaar Sossima, ... verleen zijn ziel rust o Heer, (zij bekruisigde zich), na zijn dood beschouw ik jou als kluizenaar, ofschoon je nieuwe pak je uitstekend staat. Hoe heb je in de stad zoo'n goeden kleermaker kunnen vinden? Maar dat is ook niet de hoofdzaak. Vergeef mij, dat ik je zoo nu en dan Aljoscha noem, ik ben al een oude vrouw," ... daarbij glimlachte zij coquet, „mij is alles veroorloofd. Maar wat wilde ik je ook weer zeggen: van het oogenblik af, dat Lize haar belofte ingetrokken heeft je te trouwen, heb je wel begrepen dat alles slechts een ziekelijke fantasie van een ziek meisje geweest is, dat te lang in haar leunstoel gezeten heeft. God zij dank, nu begint zij te loopen. De nieuwe dokter, die Katja uit Moskou voor je ongelukkige broeder heeft laten komen ... ja morgen, ik sterf al alleen bij de gedachte aan morgen, hoofdzakelijk uit nieuwsgierigheid ... in één woord, de dokter is gisteren bij ons geweest en heeft Lize gezien. Ik heb hem vijftig roebel voor de visite betaald. Maar daar gaat het niet om ... kijk eens ik ben heele-

maal in de war, ik wil te veel tegelijk zeggen en waarom doe ik dat, dat weet ik niet; het is verschrikkelijk hoe moeilijk ik spreek. Ik kan geen draad meer in mijn gedachten vinden, ik ben bang dat je nog weg zult gaan, omdat je je verveelt en ik heb je pas een paar minuten gezien. Ach, hoe kunnen wij zoo blijven zitten. Julia, Glafira, breng koffie."

Aljoscha haastte zich haar te bedanken en te verklaren, dat hij juist koffie gedronken had.

„Bij wie?"

„Bij Agrafjona Alexandrowna."

„Bij . . . die vrouw? Ach, zij heeft allen te gronde gericht. Overigens ik kan er niet over oordeelen, men zegt dat zij een heilige geworden is, ofschoon wel een beetje laat. Het was beter geweest dat zij dat vroeger geworden was. Welk nut heeft het nu? Zwijg, Alexei Feodorowitsch, want ik heb zooveel te zeggen, dat ik misschien niets zal zeggen. Dat verschrikkelijke proces! Ik ga er vast naar toe, ik bereid mij er op voor, men moet mij er in mijn leunstoel naar toe dragen, ik kan daar best zitten als ik mijn bedienden om mij heen heb, trouwens, je weet, ik behoor tot de getuigen. Wat zal ik veel moeten verklaren. Ik weet niet wat ik allemaal moet zeggen. Ik moet ook den eed afleggen, nietwaar?"

„Zeker, maar ik geloof niet, dat het u mogelijk zal zijn voor het gerecht te verschijnen."

„Ik kan zitten. Ach, je brengt mij geheel in de war. Dit ruwe proces, het is afschuwelijk. En daarna gaan zij allemaal naar Siberië en sommigen trouwen en alles verandert zoo vlug, dat men het niet bij kan houden. Maar het hindert niet, de oude menschen behooren aan hun graf te denken. Ik ben moe. Katja, cette charmante personne, heeft mij teleurgesteld. Zij zal je broer naar Siberië volgen en je andere broer zal haar achterna reizen en in een stad in de buurt wonen. Zij zullen niet ophouden elkaar te kwellen, dat brengt mij buiten mijzelf. En de hoofdzaak is de critiek van al die menschen. In alle kranten van Petersburg en Moskou heeft men de zaak haarfijn uitgeplozen. Denk eens aan, van mij hebben ze gezegd, dat ik een intieme vriendin van je broer was. Denk eens aan, Aljoscha, hoe komen zij daarbij?"

„Dat kan niet, waar is dat in geschreven?"

„Ik zal het je laten zien, ik heb gisteren die krant gekregen. Kijk, hier staat het, in een Petersburger blad „Geruchten". Dit blad verschijnt voor het eerst dit jaar, ik heb mij erop

geabonneerd en nu krijg ik dit tot dank. Kijk, daar op die plaats."

Zij hield Aljoscha de krant voor, die al dien tijd onder haar kussen gelegen had.

In alle kranten werden de gekste dingen van Mitja verteld. In een ervan, dat Aljoscha, onder den indruk van de misdaad, die zijn broeder begaan had, kluizenaar geworden was, in een andere werd dat tegengesproken en beweerd, dat hij te zamen met vader Sossima de kas van het klooster had gestolen en met den Staretz gevlucht was. Het artikel dat in „Geruchten" stond, deelde mede, dat de misdadiger, waarvan men zooveel ophef maakte, slechts een kapitein op non-actief was , een brutale kerel, een luilak en een voorstander van de lijfeigenschap, dat hij veel minnarijtjes had, vooral met „dames die zich in hun eenzaamheid verveelden". Een van deze, „een zich vervelende weduwe" die nog deed alsof zij jong was, ofschoon zij een volwassen dochter had, was zoo op hem verliefd, dat zij hem nog twee uur voor het plegen van de misdaad drieduizend roebel aangeboden had, onder voorwaarde, dat hij met haar naar de goudmijnen zou vluchten. Maar de booswicht had in de hoop alles geheim te kunnen houden, liever zijn vader vermoord en hem beroofd, inplaats van de veertigjarige bekoorlijkheden van zijn „Dame die zich verveelde" mee naar Siberië te nemen.

Dit op ironischen toon geschreven artikel eindigde zooals het behoorde. Het sprak zijn verontwaardiging uit over de wreedheid, waarmede deze moord gepleegd was en over de onzedelijke instelling van de lijfeigenschap.

Nadat Aljoscha dit alles met belangstelling gelezen had, vouwde hij de krant dicht en gaf haar mevrouw Khokhlakow terug.

„Ben ik daarmee bedoeld?" stotterde ze. „Ik heb een uur tevoren met hem over de goudmijnen gesproken en die „veertigjarige bekoorlijkheden" heb ik misschien daarbij . .? Hij heeft mij willen beleedigen. Ik hoop, dat de eeuwige rechter hem die veertigjarige bekoorlijkheden zal vergeven, zooals ik hem vergeef. Maar dat is . . . weet je wie dat artikel gemaakt heeft? Je vriend Rakitin."

„Het kan zijn," zei Aljoscha, „ofschoon ik er niets van gehoord heb."

„Geen „het kan zijn", het is waar, ik weet het zeker, ik heb hem het huis ontzegd, heb je die geschiedenis gehoord?"

„Ik weet wel, dat u hem verboden hebt u te bezoeken, maar de reden ervoor heeft men mij niet verteld, ten minste u heeft het niet gedaan."

„Dus hij heeft het je wel gezegd. Hij belastert mij natuurlijk, hé?"

„Ja, hij belastert u, maar dat doet hij iedereen. Het fijne van de zaak heeft hij mij niet willen vertellen. Maar ik ontmoet hem slechts zelden, wij zijn niet erg bevriend met elkaar."

„Ik zal je alles precies vertellen. Ook ik heb een beetje schuld, maar slechts heel weinig. Kijk eens mijn duifje," mevrouw Khokhlakow keek Aljoscha met een raadselachtig lachje aan, „ik ben achterdochtig, vergeef mij Aljoscha, ik ben toch bijna je moeder . . . dat wil zeggen, integendeel, ik sta tegenover jou als tegenover mijn biechtvader, als tegenover vader Sossima. Ik heb je immers pas geleden ook een kluizenaar genoemd . . . die arme jonge man, je vriend Rakitin, . . . openhartig gesproken, kan ik mij niet beleedigd voelen, ik ben het wel, maar niet zoo erg, . . . in één woord, die lichtzinnige jonge man is plotseling verliefd op mij geworden. Dat heb ik reeds lang gemerkt. In het begin, ongeveer een maand geleden begon hij mij steeds vaker te bezoeken, bijna dagelijks, ofschoon wij elkaar ook vroeger al kenden. Ik kon de reden ervan niet begrijpen . . . maar ineens ging er een licht bij mij op en tot mijn groote verbazing bemerkte ik, dat ik gelijk had. Je weet toch, dat ik reeds twee maanden geleden dien bescheiden aardigen jongen man, Pjotr Iljitsch Perkhotin, heb toegestaan mij zoo nu en dan te bezoeken, je hebt hem hier dikwijls ontmoet. Is hij niet waardig en ernstig? Om de drie dagen komt hij hier, niet iederen dag (ofschoon hij wat mij betreft dagelijks mag komen), en steeds is hij goed gekleed. Ik houd in het algemeen veel van de talentvolle en bescheiden jeugd, Aljoscha, jij behoort er ook toe. Hij heeft iets van een staatsman, een diplomaat. Hij heeft een aangename stem, ik zal hem zoo veel mogelijk protegeeren. Op dien verschrikkelijken dag heeft hij mij bijna het leven gered toen hij 's nachts kwam. Daarentegen komt je vriend Rakitin altijd met vuile schoenen en loopt daarmee over mijn tapijt . . . kortom hij begon eindelijk toespelingen te maken en eens bij het weggaan drukte hij mij met kracht de hand. Nauwelijks had hij dit gedaan, of ik kreeg pijn aan mijn voet. Vroeger had hij Pjotr Iljitsch bij mij ontmoet en

steeds had hij ruzie met hem. Ik zat er bij en sloeg hen beiden gade, dat amuseerde mij. Eens toen ik met mijn zieken voet op den divan lag, kwam Mikhail Iwanowitsch mij opzoeken en bracht mij verzen, die hij op mijn zieken voet gemaakt had. Ik kan nooit verzen onthouden, maar zij waren werkelijk heel mooi. Ik bedankte hem natuurlijk en hij was zichtbaar gevleid. Nauwelijks had ik mijn dank uitgesproken, of Pjotr Iljitsch kwam binnen en Rakitin werd onmiddellijk somber. Ik zag, dat Pjotr Iljitsch hem op de een of andere manier hinderde. Hij had natuurlijk nog even met mij over zijn verzen willen spreken, en juist toen hij dat wilde, kwam Pjotr Iljitsch binnen. Ik liet ze aan Pjotr zien, zonder te zeggen wie ze gemaakt had, maar ik was ervan overtuigd, dat hij het wel zou raden; tot op dit oogenblik wilde hij niet toegeven, dat hij het geraden had, maar dat is natuurlijk onzin. Pjotr Iljitsch begon te lachen en critiek uit te oefenen.

„Het zijn knoeiversjes," zei hij, „die heeft een of andere gymnasiast geschreven."

Je vriend werd, inplaats van mee te lachen, woedend ... ik dacht bijna dat ze elkaar te lijf wilden gaan.

„Ik heb die versjes gemaakt," zei Rakitin, „ik heb ze voor de grap gemaakt, want ik vind het niet de moeite waard in ernst verzen te schrijven ... maar zij zijn toch goed, Puschkin heeft ook over vrouwenvoetjes geschreven en men wil een standbeeld voor hem oprichten. Er zit een zekere tendenz in mijn werk, maar u bent een aanhanger van de lijfeigenschap," zei hij, „u bent niet humaan, u kent de moderne liberale gevoelens niet. Wat heeft u te maken met de ontwikkeling der menschheid? U bent niets anders dan een gewoon beambte en laat u omkoopen!"

Nu begon ik bang te worden en hun te smeeken op te houden. Pjotr Iljitsch is niet laf, maar hij bewaart den goeden toon. Hij keek Rakitin spottend aan, luisterde rustig en maakte zijn verontschuldiging.

„Ik heb het niet geweten," zei hij, „wanneer ik het geweten had, zou ik het niet gezegd hebben, ik zou uw verzen dan geprezen hebben ... dichters zijn altijd prikkelbaar."

Hij zei de ergste spotternijen met het ernstigste gezicht. Hij heeft mij later zelf verteld, dat hij het spottend bedoelde, maar ik dacht, dat hij het ernstig meende. Daar lag ik nu juist zooals voor jou op dit oogenblik en dacht: „Is het goed of niet wanneer ik Mikhail Iwanowitsch wegjaag omdat hij in

mijn huis een van mijn gasten zoo onbeleefd behandelt? En toen ik daar zoo lag en mijn oogen sloot en er over nadacht kon ik niet tot een beslissing komen. Mijn hart klopte heftig. Moest ik nu schreeuwen of niet? De eene stem zei ja, de andere neen. Zoodra echter die laatste stem gesproken had, begon ik te schreeuwen en verloor mijn bewustzijn. Dat gaf een heele opschudding. Daarop stond ik op en zei tegen Mikhail Iwanowtisch: „Het doet mij leed u dit te moeten zeggen, maar ik wensch u niet verder in mijn huis te ontvangen." Ik heb hem dus weggejaagd. Ach, Alexei Feodorowitsch, ik weet zelf wel dat ik afschuwelijk gehandeld heb, het was een leugen, ik was niet boos op hem. Maar plotseling, en dat is de hoofdzaak, plotseling kwam het mij voor, alsof het goed was, dat deze scène gebeurde ... maar ik zeg je, ik verzeker je, dat het toch heel natuurlijk ging. Ik ben zelfs in tranen uitgebarsten en heb dagen achter elkaar geschreid. Na tafel was ik alles ineens vergeten. Sedert twee weken bezoekt hij mij niet meer en ik dacht bij mijzelf: „Zou het mogelijk zijn dat hij niet meer komt?" En nu komt gisteren die krant. Ik heb het artikel gelezen en mijzelf beklaagd. Wie heeft het geschreven? Hij moet het gedaan hebben, hij is naar huis gegaan, is aan tafel gaan zitten, heeft het geschreven, heeft het weggestuurd en zoo is het gedrukt. Het is immers twee weken geleden? Is het niet verschrikkelijk, Aljoscha, en bovendien, had ik wat anders moeten zeggen? Ach, dat komt zoo vanzelf."

„Ik heb niet veel tijd, ik moet nog naar mijn broer toe," stotterde Aljoscha.

„Zeker, het is goed, dat je mij daaraan herinnert. Zeg eens, wat is dat, een afwijking?"

„Wat voor een afwijking?" vroeg Aljoscha verbaasd.

„Een afwijking, waardoor men een misdadiger moet vergeven. Wat men ook gedaan moge hebben, alles wordt vergeven."

„Waarom zegt u dat?"

„Dat zal ik je zeggen. Die Katja ... ach, zij is zoo lief, maar ik kan maar niet te weten komen op wien zij verliefd is. Kort geleden was zij nog bij mij, maar zij heeft het niet willen zeggen. Zij is begonnen alleen oppervlakkige gesprekken met mij te voeren, slechts weinig woorden, steeds over mijn gezondheid, verder niet. Wel, toen heb ik bij mij zelf gezegd, als je het zoo wil, goed ... Ach ja, die afwijking.

Welnu, de dokter is gekomen, je weet toch dat er een dokter gekomen is, die kan zien of iemand krankzinnig is. Natuurlijk weet je het, dat wil zeggen Katja, altijd Katja! Kijk eens aan: Hier heb je iemand voor je, die heelemaal niet gek is. En plotseling krijgt hij een afwijking, hij is volkomen bij zijn verstand en weet wat hij doet en toch is hij niet normaal. Hij is als het ware ontoerekenbaar. Ja, de ontoerekenbaarheid is een weldaad voor de menschen. Zij komt van de nieuwe gerechtshoven. De dokter is bij mij geweest en heeft mij ondervraagd over dien avond van die goudmijnen. Hoe was hij toen? vroeg hij mij, was hij wel geheel normaal? Hij is hier naar toegekomen en heeft geschreeuwd: Geld, geld, drieduizend, geef drieduizend roebel. En daarna is hij weggegaan en heeft een moord begaan. Ik wil niet, heeft hij bij zichzelf gezegd, ik wil mijn vader niet vermoorden, en plotseling doet hij het toch. Daarom zal men hem vergeven, hij heeft tegenstand geboden, maar het was sterker dan hij zelf."

„Hij heeft immers geen moord begaan," viel Aljoscha haar eenigszins ruw in de rede. Hij werd steeds ongeduldiger.

„Ik weet het, Grigory is de moordenaar."

„Hoe komt u daarbij?" riep Aljoscha uit.

„Werkelijk, Grigory is het. Toen Dmitry hem neersloeg, bleef hij eerst liggen. Daarna is hij opgestaan, zag dat de deur open was, is daardoor heengeslopen en heeft Feodor Pawlowitsch vermoord."

„Maar waarom? Waarom toch?"

„Ook door een afwijking, doordat hij niet toerekenbaar was. Toen Mitja hem op zijn hoofd sloeg werd hij bewusteloos. Daarna is hij weer bijgekomen, maar het is in zijn hersens geslagen. Toen is hij door de deur gekomen en heeft den ouden man vermoord. Als hij zegt dat hij niet de moordenaar is, is het mogelijk, dat hij zich dat niet eens kan herinneren. Maar dat wil ik je wel zeggen, het is veel beter, dat Dmitry Feodorowitsch den moord begaan heeft en zoo is het ook geweest, ofschoon ik zei, dat Grigory het was. Ik ben ervan overtuigd, dat Dmitry Feodorowitsch het geweest is en dat is ook veel beter. Niet omdat de zoon den vader vermoord heeft, dat prijs ik niet. De kinderen moeten integendeel hun ouders eerbiedigen. Maar toch is het beter dat hij het is, want je hebt dan geen reden om te treuren. Hij heeft immers zijn vader vermoord, terwijl hij buiten

bewustzijn was. Of liever gezegd, hij was wel bij bewustzijn, maar hij wist niet wat hij deed. Het is goed dat men hem vrijspreekt, dat is humaan. Je ziet dat de nieuwe gerechtshoven veel milder oordeelen dan de oude. Tot nu toe heb ik dit niet geweten, men heeft mij verteld, dat het al lang zoo is en toen ik gisteren daarvan hoorde, trof het mij zoo, dat ik jou wilde laten halen. En dan, wanneer men hem vrijgesproken heeft, brengt men hem direct van de gerechtszaal naar mij toe. Dan zal ik allerlei kennissen uitnoodigen en wij zullen op het welzijn van de nieuwe gerechtshoven drinken. Ik denk niet, dat het zoo gevaarlijk is. Bovendien zal ik heel veel gasten uitnoodigen, zoodat men hem altijd weer naar buiten kan brengen wanneer hij misschien ... en dan kan hij ergens in een andere stad vrederechter worden of zoo iets, want zij, die zelf ongelukkig geweest zijn, kunnen beter oordeelen dan alle anderen. En de hoofdzaak, Aljoscha, wie is er tegenwoordig normaal? Hoeveel voorbeelden komen niet voor? Daar zit een man een of ander lied te zingen. Plotseling valt hem iets in. Hij neemt een revolver, hij doodt den eersten den besten, dien hij ziet. Hij wordt vrijgesproken. Ik heb het onlangs gelezen en alle dokters bevestigen, dat hij vrijgesproken moest worden. Ook mijn Lize is niet normaal. Gisteren heb ik moeten huilen, maar vandaag wordt het mij duidelijk, dat zij ook een afwijking heeft. Ach, Lize doet mij zooveel verdriet, ik geloof dat zij heelemaal krankzinnig is geworden. Waarom heeft zij je laten roepen? Heeft zij je laten roepen of ben je uit jezelf gekomen om haar te bezoeken?"

„Zij heeft mij laten roepen en ik moet dadelijk naar haar toe," zei Aljoscha. Hij stond vastbesloten op.

„Ach, mijn beste Alexei Feodorowitsch," riep mevrouw Khokhlakow en begon te schreien, „God is mijn getuige, dat ik Lize eerlijk aan je toevertrouw, en het is niet goed dat ze jou achter den rug van haar moeder om laat roepen. Je broeder, Iwan Feodorowitsch — neem het mij niet kwalijk — zou ik mijn dochter niet zoo toevertrouwen, ofschoon ik hem voor een ridderlijken jongen man houd. Maar denk eens aan, hij is kort geleden bij Lize geweest en daar wist ik niets van."

„Wat, wanneer dan?" vroeg Aljoscha verwonderd.

Hij ging niet meer zitten, maar hoorde haar staande aan.

„Ook dat zal ik je vertellen, en misschien heb ik je daarom

laten roepen, ik weet niet meer waarom ik het gedaan heb. De zaak is zoo: na zijn aankomst uit Moskou is Iwan Feodorowitsch slechts tweemaal bij mij geweest, de eerste keer kwam hij als een kennis, die een visite komt maken, de tweede keer echter, nog niet zoo lang geleden, was Katja bij mij, en hij kwam, omdat hij wist dat zij bij mij was. Ik vroeg hem natuurlijk niet wat vaker te komen, omdat ik wel wist dat hij het druk had, vous comprenez, cette affaire et la mort terrible de votre papa. Nu hoor ik, dat hij er weer geweest is, maar niet bij mij, maar bij Lize, het is zes dagen geleden. Hij is slechts vijf minuten bij haar geweest en daarna weer weggegaan. Ik heb het eerst drie dagen later van Glafira gehoord, ik was buiten mijzelf van verbazing. Dadelijk heb ik Lize laten roepen, maar zij lachte. Hij dacht, zei zij, dat u sliep, en kwam bij mij om naar uw gezondheid te informeeren. Dat is het natuurlijk ook geweest, maar Lize geeft mij zooveel zorg. Stel je voor, plotseling heeft zij 's nachts — het is vier dagen geleden, kort nadat jij de laatste keer hier was — een aanval gekregen, een echten hysterischen aanval, dien heb ik toch nooit. Den volgenden dag weer en ook den derden dag, en gisteren die afwijking. Zij schreeuwde mij toe: „Ik haat Iwan Feodorowitsch, ik wil dat u hem niet meer ontvangt, dat u hem het huis ontzegt!" Ik antwoordde haar: „Waarom zou ik zoo'n ernstigen jongen man verbieden hier te komen, hij is bovendien heel knap, en ongelukkig, omdat zijn vader vermoord is, want dat is toch een ongeluk, nietwaar?"

Zij begon te lachen en ik zou bijna zeggen op een beleedigende manier. Nu, dacht ik bij mijzelf, ik mag blij zijn, dat zij lacht, dan zal zij misschien geen aanvallen meer krijgen. Bovendien vond ik het niet erg, dat zij dit van Iwan Feodorowitsch zei, omdat hij zonder mijn toestemming een visite bij haar gemaakt had. Ik wilde hem hierover onderhouden en vanmorgen, toen Lize ontwaakte, heeft zij zich over Julia geërgerd, en heeft haar in het gezicht geslagen. Dat is toch verschrikkelijk! Het gekke is, dat zij een uur later Julia omarmde en haar voeten kuste, mij heeft zij een boodschap gestuurd om mij te laten zeggen, dat zij niet bij mij kon komen en dat zij heelemaal niet meer bij mij wilde komen, ook later niet. Toen ben ik met moeite opgestaan en naar haar kamer gegaan. Zij kwam op mij toe om mij te kussen, heeft gehuild, en heeft mij nog steeds huilende de

kamer uitgebracht zonder een woord te zeggen. Nu, mijn beste Alexei Feodorowitsch, is mijn hoop op jou gevestigd, mijn lot ligt in jou handen. Ik smeek je naar Lize toe te gaan en trachten te weten te komen, zooals jij dat alleen kan, wat haar hindert. Daarna kom je bij mij terug om het mij te vertellen, mij, haar moeder, want je kunt wel begrijpen, dat ik zal sterven wanneer het zoo doorgaat, of misschien loop ik het huis uit. Ik kan niet meer, ik ben geduldig, maar aan alles komt een einde en dan ... gebeurt er iets ontzettends. Ach, gelukkig! Eindelijk, Pjotr Iljitsch Perkhotin!" riep mevrouw Kokhlakow uit. Haar gezicht klaarde heelemaal op toen zij Pjotr Iljitsch Perkhotin zag binnenkomen. „Neen, ga zitten. Vertel mij, wat denkt u van dien advocaat? Waar ga jij naar toe, Alexei Feodorowitsch?"

„Ik ga naar Lize."

„O ja, je zult dus niet vergeten wat ik je gevraagd heb? Het gaat om mijn leven."

„Natuurlijk zal ik het niet vergeten, wanneer ik er den tijd voor heb ... maar het is al zoo laat," stamelde Aljoscha, terwijl hij haastig de kamer verliet.

„Neen, je moet naar haar toegaan, anders zal ik nog sterven."

Toen mevrouw Khoklakow hem dit achterna riep, had Aljoscha de kamer reeds verlaten.

ZESTIENDE HOOFDSTUK.

Toen hij bij Lize binnenkwam zat zij in denzelfden leunstoel, waarin men haar reed toen zij nog niet kon loopen. Zij bewoog zich niet, maar haar doordringende scherpe oogen waren op hem gericht. Aljoscha verwonderde zich er over hoe zij binnen drie dagen zoo vermagerd was. Zij gaf hem niet de hand. Hijzelf raakte even haar fijne slanke vingertjes aan, die onbewegelijk in haar schoot lagen, en ging daarna zwijgend tegenover haar zitten.

„Ik weet, dat je haast hebt om naar de gevangenis te gaan," zei Lize. „Mama heeft je echter twee uur lang opgehouden, zij heeft je zooeven over mij en over Julia gesproken."

„Hoe weet je dat?" vroeg Aljoscha.

„Ik heb het afgeluisterd. Waarom kijk je mij zoo aan, ik heb geluisterd, ik wil luisteren en ik zal luisteren, daar steekt geen kwaad in, en ik bied er ook mijn verontschuldigingen niet voor aan."

„Hoe komt het dat je zoo slecht geluimd bent?"

„Integendeel, ik ben vroolijk, zooeven eerst heb ik er nog eens over nagedacht hoe goed het is, dat ik het met je uitgemaakt heb en niet je vrouw wil worden, jij deugt niet als man. Stel je voor, dat ik je trouwde en ik gaf je een brief mee voor mijn minnaar, dan zou je dien rustig naar hem toebrengen en op antwoord wachten. En wanneer je veertig jaar bent zul je nog precies zoo doen."

Zij begon te lachen.

„Je bent kwaadaardig en oprecht," zei Aljoscha glimlachend.

„Ik ben oprecht, omdat ik niet bang voor je ben, ik ben niet verlegen, vooral niet tegenover jou. Aljoscha, waarom heb ik geen achting voor je? Ik houd veel van je, maar ik kan niet tegen je opzien; wanneer ik dat wel deed zou ik niet zonder verlegenheid kunnen spreken, is het wel?"

„Zeker."

„Maar geloof jij, dat ik niet verlegen ben?"

„Neen, dat geloof ik niet."

Lize lachte zenuwachtig. Zij sprak heel vlug.

„Ik heb je broeder, Dmitry Feodorowitsch, bonbons gestuurd. Aljoscha, weet je wel dat je er aardig uitziet? Ik zal heel veel van je houden, alleen al daarom, omdat je mij zoo gauw toegestaan hebt niet van je te houden."

„Waarom heb je mij laten roepen, Lize?"

„Ik wilde je zeggen, dat ik een wensch heb. Ik wilde, dat iemand mij martelde, ik zou graag met iemand trouwen, die mij kwelt, mij bedriegt en mij daarna verlaat. Ik wil niet gelukkig zijn."

„Ben je dan tegen alle orde ? Houd je van den chaos?"

„Ja, ik zou het huis in brand willen steken, ik stel mij voor hoe ik dat in het geheim zou doen, hoe men zou probeeren te blusschen, en hoe dat niet zou gelukken. En ik weet hoe dat gebeurd is en zeg niets. Dwaasheden! Ach, het is zoo vervelend!"

Zij maakte een gebaar van afkeer.

„Je bent erg rijk, Lize," zei Aljoscha zachtjes.

„Is het dan beter arm te zijn?"

„Ja, veel beter."

„Dat heeft die gestorven kluizenaar je maar wijs gemaakt, het is niet waar, laat mij toch rijk zijn, dan mogen alle anderen in armoede leven. Ik eet bonbons, drink room en niemand geef ik er iets van. Ach, zeg niets (zij maakte een beweging met haar hand, ofschoon Aljoscha zijn mond niet open gedaan had) je hebt mij dat vroeger al gezegd, ik ken het uit mijn hoofd, het is vervelend. Als ik arm ben zal ik iemand dooden, ook wanneer ik rijk ben bega ik een moord.... wat heeft het voor doel hier zoo te zitten? Weet je, ik zou koren willen maaien. Ik wil met je trouwen, maar dan moet je boer worden, een echte boer, dan houden wij een paard, wil je dat? Ken je Kalganow?"

„Ja, dien ken ik."

„Die loopt steeds rond en droomt. Hij zegt: „Waarom zou men in de werkelijkheid leven, het is prettiger te droomen, men kan zich het heerlijkste droomen, het leven is vervelend. Hij zal gauw trouwen. Ook mij heeft hij een liefdesverklaring gedaan. Kun je tollen?"

„Ja zeker."

„Nu, hij is net een tol, men brengt hem aan het draaien,

laat hem los en slaat hem dan steeds met de zweep. Ik ga met hem trouwen. Zijn heele leven lang zal ik hem dan voortdrijven. Schaam je je niet bij mij te zitten?"

„Neen."

„Je ergert je er natuurlijk over, dat ik niet met je over heilige dingen praat, ik wil geen heilige zijn. Wat moet men in het hiernamaals doen wanneer men de vreeselijkste zonde heeft begaan? Dat moet jij toch precies weten!"

„God zal het oordeel uitspreken," zei Aljoscha, terwijl hij haar vast in de oogen keek.

„Ja, zoo is het en zoo wil ik het ook hebben, ik zou daar komen, men zou mij veroordeelen en ik zou ze allen in hun gezicht uitlachen. Ik heb heel veel lust het huis in brand te steken, Aljoscha — ons huis — geloof je dat nog steeds niet?"

„Waarom niet? Het komt zelfs bij kinderen van twaalf jaar voor, dat zij lust hebben iets aan te steken en het ook werkelijk doen, het is een soort ziekte."

„Dat is niet waar, er kunnen zulke kinderen zijn, maar dat bedoel ik niet."

„Je houdt het kwade voor goed, dat is een tijdelijke crisis, misschien het gevolg van je vorige ziekte."

„Je veracht mij dus; ik wil niet goed doen, ik wil kwaad doen, dat heeft niets met ziekte te maken."

„Waarom toch?"

„Er moet niets meer overblijven, alles moet uit zijn, ach, wat zou het prettig zijn wanneer alles uit was. Weet je, Aljoscha, zoo nu en dan neem ik mij voor heel veel kwaad te doen, het leelijkste wat er maar te bedenken valt. Ik zou het heel lang geheim houden en plotseling zou iedereen het weten, allen zouden mij met den vinger nawijzen en ik zou hen allen recht in hun gezicht kijken, dat zou ik heerlijk vinden. Waarom zou dat zoo heerlijk zijn, Aljoscha?"

„Ja, dat is de behoefte iets moois te vernietigen, of, zooals jij zegt, te verbranden, dat komt ook voor."

„Maar ik zeg het niet alleen, ik zal het ook doen."

„Dat geloof ik wel."

„Ach, ik houd zooveel van je, omdat je zegt: dat geloof ik. Jij liegt nu eenmaal nooit. Misschien denk je, dat ik dat alles alleen zeg om je te plagen."

„Neen, dat geloof ik niet... ofschoon je er misschien wel behoefte toe voelt."

„Ja, inderdaad, tegenover jou zal ik nooit liegen."

„Er zijn oogenblikken waarop de menschen van de misdaad houden," zei Aljoscha peinzend.

„Ja, je hebt mijn gedachten geraden, zij houden er van, en altijd, niet op bepaalde oogenblikken. Weet je, het is alsof allen afgesproken hebben in dit opzicht te liegen en sedert die afspraak houden zij zich er aan. Allen zeggen, dat zij het slechte haten, maar in hun binnenste houden zij er van."

„Lees je nog altijd slechte boeken zooals vroeger?"

„Ja, mama verstopt ze onder haar kussen, maar ik neem ze weg."

„Schaam je je niet, je te gronde te richten?"

„Ik wil mij te gronde richten, ik heb van een jongen gehoord, die tusschen de rails gelegen heeft, terwijl de wagens over hem heenreden. De gelukkige! Ik zeg je, nu zal men je broeder veroordeelen, omdat hij zijn vader vermoord heeft, en toch verheugt zich iedereen er over dat hij het deed."

„Verheugen zij zich er over, dat hij mijn vader vermoord heeft?"

„Ja natuurlijk, iedereen zegt, dat hij het verschrikkelijk vindt, maar in hun hart zijn ze blij. Ik ben de eerste, die zich verheugt."

„In alles wat je daar zegt steekt een kern van waarheid."

„Ach, waar denk je aan," zei Lize, „hoe kom je er bij als monnik! O, Aljoscha, je kunt niet gelooven hoe ik tegen je opzie, omdat je nooit liegt. Ik zal je een belachelijken droom vertellen, dien ik gehad heb. Ik zie zoo nu en dan duivels in mijn droomen. Het was nacht en ik zat in mijn kamer bij mijn licht, toen zich overal duivels in alle hoeken onder de tafel vertoonden, de deuren openden en voor de deur stond een heele troep, en die wilden naar binnen om mij te pakken. Zij kwamen allen en pakten mij vast, maar ik maakte het teeken des kruises en zij gingen terug. Maar zij gingen niet heelemaal weg, bij de deur en in de hoeken bleven zij staan en wachtten. Toen had ik er plotseling zin in op God te schelden. Op het oogenblik, dat ik daarmee begon, kwamen ze op mij toe, ze hadden heel veel schik en pakten mij vast. Daarna bekruisigde ik mij weer en ze weken terug. Dat is aardig, de spanning benam mij bijna den adem."

„Ik heb wel eens denzelfden droom gehad," zei Aljoscha.

„Je moet niet spotten, het is buitengewoon belangrijk. Kan het, dat twee menschen denzelfden droom hebben?"

„Natuurlijk kan dat."

„Aljoscha, dat is heel belangrijk," zei Lize verwonderd, „niet de droom zelf, maar dat wij denzelfden droom gehad hebben? Lieg je niet, heusch niet? Is het waar, je houdt mij toch niet voor den gek?"

„Het is waar."

„Aljoscha, je moet mij vaker bezoeken," zei zij plotseling op smeekenden toon.

„Altijd, mijn heele leven lang zal ik je bezoeken," antwoordde Aljoscha.

„Ik praat alleen tegen jou, met mijzelf praat ik, en tegen jou, tegen jou alleen op de heele wereld, en ik praat nog liever tegen jou dan tegen mijzelf. Ik ben niet verlegen wanneer jij er bent, Aljoscha. Hoe komt dat, Aljoscha? Is het waar, dat de Joden met Paschen kinderen stelen en dan slachten?"

„Ik weet het niet."

„Kijk eens, ik heb daar een boek, daarin heb ik gelezen van een terechtzitting van een Jood, die een jongetje van vier jaar eerst alle vingers van de beide handen had afgesneden en hem daarna had gekruisigd. Hij heeft tegen de rechters gezegd, dat die jongen weldra gestorven is, na vier uur, „weldra" noemt hij dat. Hij heeft gezucht en gekreund, heeft hij gezegd; hij stond er bij en verlustigde zich in het gezicht. Wat moet dat mooi zijn!"

„Mooi?"

„Ja, mooi. Zoo nu en dan stel ik mij voor, dat ik het gedaan heb, daar hangt hij en kreunt en ik ga tegenover hem zitten en eet ananas-compôte. Ik houd van ananas-compôte, houd jij er ook van?"

Aljoscha zweeg en keek haar aan. Haar bleek gezicht vertrok smartelijk, haar oogen vlamden.

„Weet je, toen ik van dien Jood gelezen had, heb ik den heelen nacht gebeefd. Ik stelde mij voor, hoe het kindje geschreeuwd en gekreund heeft (jongetjes van vier jaar weten al heel goed wat er met hen gebeurt) en ik kon maar niet nalaten aan de compôte te denken. 's Morgens heb ik een zekeren jongen man een brief gestuurd, dat hij mij moest komen opzoeken. Hij kwam en ik vertelde hem van dien jongen en die compôte. Alles vertelde ik, en ik zei ook: dat is mooi. Daarop lachte hij en zei, dat het inderdaad mooi was. Daarop stond hij op en ging weg. Hij is in het geheel maar vijf minuten bij mij geweest. Denk je dat hij mij ver-

achtte? Zeg eens, Aljoscha, heeft hij mij veracht, ja of neen?"

Zij richtte zich in haar leunstoel op, haar oogen schitterden.

„Heb je hem zelf geroepen?" vroeg Aljoscha opgewonden.

„Ja."

„Heb je hem een brief gestuurd?"

„Ja, een brief."

„Alleen om hem te vragen over dat kind?"

„Neen, niet daarom, maar toen hij binnenkwam, vroeg ik hem er over. Hij antwoordde mij, lachte, stond op en ging weg."

„Hij heeft als een rechtschapen man gehandeld," zei Aljoscha zacht.

„Maar heeft hij mij niet veracht, hij heeft toch gelachen!"

„Neen, want hij gelooft misschien zelf aan de ananascompôte, hij is nu heel ziek, Lize."

„Ja, hij gelooft er aan," bevestigde Lize.

„Hij veracht niemand," vervolgde Aljoscha. „Hij gelooft alleen niemand, voor zoover hij niet gelooft veracht hij natuurlijk ook."

„Dus mij ook?"

„Jou ook."

„Dat is mooi," zei Lize tandenknarsend. „Toen hij wegging en lachte, gevoelde ik dat het prettig was veracht te worden. Niet alleen de jongen met de afgesneden vingers is mooi, het is ook mooi veracht te worden."

Zij lachte kwaadaardig. „Weet je, Aljoscha, ik zou . . . Aljoscha, je moet mij redden."

Zij sprong plotseling van haar stoel op, kwam op hem toe en omarmde hem.

„Red mij," riep zij kreunend. „Zou ik iemand op de wereld dat kunnen zeggen, wat ik jou gezegd heb, en ik heb je de waarheid gezegd. Ik zal mijzelf van het leven berooven, want alles is afschuwelijk, ik wil niet meer leven, Aljoscha," zei zij buiten zichzelf, „waarom houd je dan niet van mij waarom kan je dan niet van mij houden!"

„Maar ik houd wel van je," antwoordde Aljoscha hartelijk.

„Zul je om mij treuren?"

„Ja, dat zal ik."

„Niet daarom, omdat ik je vrouw niet heb willen worden, maar alleen zoo maar?"

„Ja, dat zal ik doen."

„Ik dank je, ik heb alleen maar je tranen noodig, want

anderen mogen mij berispen en mij met de voeten treden, allen, niemand uitgezonderd, want ik houd van niemand, hoor je, van niemand! Integendeel, ik haat. Ga heen, Aljoscha, het is tijd dat je naar je broeder gaat."

Zij rukte zich plotseling uit zijn armen los.

„Maar in wat voor toestand blijf je hier achter?" vroeg Aljoscha bijna angstig.

„Ga naar je broeder, anders is de gevangenis dicht. Geef Mitja een kus. Ga nu weg!"

Bijna met geweld duwde zij hem de deur uit. Aljoscha bleef versuft staan, toen hij plotseling voelde dat een gevouwen en verzegeld briefje in zijn hand werd gestopt. Hij bekeek het en las het adres: Aan Iwan Feodorowitsch Karamazow. Hij keek Lize aan. Haar gezicht stond dreigend.

„Je moet het hem geven," zei zij van het hoofd tot de voeten bevend, „en vandaag nog, anders neem ik vergif in, daarom heb ik je laten komen."

Vlug sloeg zij de deur dicht. Aljoscha stak den brief in zijn zak en ging direct naar de trap zonder naar mevrouw Khokhlakow te gaan, die hij geheel had vergeten.

Zoodra Aljoscha weg was deed Lize de deur open, stak haar vinger tusschen het hout en trok de deur met alle kracht dicht. Na tien seconden trok zij haar hand weg en ging zachtjes naar haar leunstoel, steeds haar vinger, die zwart geworden was, bekijkende. Haar lippen beefden en zij mompelde zachtjes: „gemeen ben ik, gemeen gemeen."

ZEVENTIENDE HOOFDSTUK.

Het was reeds tamelijk laat toen Aljoscha aan de poort van de gevangenis schelde. Maar hij wist, dat men hem zonder bezwaar bij Mitja zou binnenlaten. Steeds wanneer Mitja bezocht werd, kwam hij uit zijn cel in de spreekkamer. Toen Aljoscha de spreekkamer binnenkwam, ontmoette hij Rakitin, die afscheid van Mitja nam. Beiden hadden vrij luid gesproken, Mitja lachte hartelijk over iets wat Rakitin gezegd had. Rakitin scheen het niet aangenaam te vinden Aljoscha te ontmoeten, sprak bijna niet met hem, en groette hem slechts ternauwernood. Zoodra hij Aljoscha zag, fronste hij zijn wenkbrauwen, wendde de oogen af, en deed alsof hij bezig was met het vastknoopen van zijn jas. Dadelijk daarop begon hij zijn parapluie te zoeken.

„Laat ik ervoor zorgen niets te vergeten," mompelde hij om iets te zeggen.

„Maar ik hoop, dat je zult vergeten wat van anderen is," zei Mitja, terwijl hij om zijn eigen grap lachte. Rakitin werd kwaad.

„Geef dien raad liever aan een Karamazow, maar niet aan een Rakitin," riep hij bevend van toorn.

„Wat heb je toch" riep Mitja uit, „ik maak maar een grap. Ja, zoo zijn ze nu allemaal," zeide hij, terwijl hij zich tot Aljoscha wendde. „Den geheelen tijd heeft hij bij mij gezeten, heeft gelachen, was vroolijk, en nu wordt hij plotseling boos. Jou heeft hij niet eens gegroet. Zijn jullie kwaad op elkaar? Waarom kom je zoo laat? Ik heb zoo naar je verlangd. Nu, het hindert niet, wij halen het wel in."

„Hoe komt hij ertoe jou zoo vaak te bezoeken?" vroeg Aljoscha. „Ben je zoo bevriend met hem geworden?"

„Zou ik vriendschap sluiten met Mikhail? Neen, waarom ook, ik vind hem een zwijn, en hij houdt mij voor een schurk. Zin voor humor heeft hij ook niet, dat is altijd zoo bij dergelijke menschen. Hun hart is droog en dor net als de ge-

vangenismuren. Maar handig is hij. Aljoscha, ik ben vandaag mijn hoofd kwijt."

Hij ging op de bank zitten en noodigde Aljascha uit naast hem te komen.

„Ja, morgen is de rechtszitting, heb je dan heelemaal geen hoop?" vroeg Aljoscha verlegen.

„Hoe bedoel je dat?" vroeg Mitja afwezig. „Ach ja, je sprak van de rechtbank. Wel, wat geeft dat, tot nu toe hebben wij niets dan onzin met elkaar besproken, altijd maar van die rechtbank, over het belangrijkste heb ik steeds gezwegen. Ja, morgen is de rechtszitting, maar daarom ben ik mijn hoofd niet kwijt. Ik ben niet bang voor mijn hoofd, maar voor wat in mijn hoofd verdwenen is. Waarom kijk je mij zoo onderzoekend aan?"

„Wat bedoel je toch, Mitja?"

„De ethica, dat is het, de ethica. Wat verstaat men onder ethica?"

„Ethica?" vroeg Aljoscha verwonderd.

„Ja, het is een wetenschap, maar wat voor een?"

„Er is zulk een wetenschap, maar ik moet je bekennen, dat ik je niet uit kan leggen wat dat voor een wetenschap is."

„Rakitin weet het, Rakitin weet veel, hij gaat niet naar de monniken terug, hij gaat naar Petersburg. Als criticus, zegt hij. Misschien zal hij nog een nuttig man worden in de maatschappij en carrière maken, daar zijn dergelijke lieden juist geschikt voor. Ik ben het kwijt, Alexei, meer dan alle andere menschen houd ik van jou. Wie was dat, Carle Bernard?"

„Carle Bernard?" vroeg Aljoscha verbaasd.

„Neen, wacht, niet Carle, Claude Bernard, wie was dat? Een chemicus nietwaar?"

„Het zal wel een geleerde geweest zijn," antwoordde Aljoscha, „maar ik weet niet veel van hem te vertellen. Ik heb gehoord dat het een man van de wetenschap is, maar wat voor een weet ik niet."

„De duivel hale hem, ik weet het ook niet, het zal wel een of andere schurk geweest zijn, dat is het waarschijnlijkste. Het zijn allemaal schurken. Maar Rakitin zal wel naar boven kruipen, Rakitin kruipt door een spleetje, hij is ook een Bernard. Ach, Alexei, die Bernards hebben zich sterk vermenigvuldigd."

„Wat heb je toch?" vroeg Aljoscha.

„Hij wil over mij en mijn zaak een artikel schrijven en daarmee in de literatuur opgang maken. Met dat doel bezoekt hij mij, dat heeft hij mij zelf verklaard. Het artikel moet een tendenz hebben: bedorven door zijn omgeving kon hij niet anders doen dan moorden, enz. Zoo ongeveer wil hij het zeggen. Het moet een sociale tendenz hebben. Nu, mij is het onverschillig. Hij kan Iwan niet uitstaan, hij haat hem, en ook voor jou voelt hij niets. Ik jaag hem niet weg, want het is een handige kerel. Intusschen heeft hij veel verbeelding van zichzelf. Zooeven heb ik hem gezegd: „De Karamazow's zijn geen schurken, maar philosofen, want alle echte Russen zijn philosofen; maar jij bent, ofschoon je zooveel geleerd hebt, geen philosoof, maar een lakei." Hij lachte kwaadaardig.

„Maar waarom ben je je hoofd kwijt?" vroeg Aljoscha. „Dat zei je toch zooeven."

„Waarom? In den grond van de zaak . . . wanneer ik alles goed beschouw . . . spijt het mij om God."

„Spijt het je om God?"

„Stel je eens even voor. Hier in mijn hoofd, dat wil zeggen in mijn hersenen, zijn de zenuwen. Die hebben staartjes en zoodra die staartjes beginnen te bewegen . . . kijk eens, als ik iets met mijn oogen zie dan beginnen ze te bewegen, en zoodra zij bewegen verschijnt er een beeld, maar niet onmiddellijk. Er moet eenigen tijd over heen gaan, misschien een seconde en dan verschijnt een klein oogenblik een beeld, namelijk van het voorwerp of van de gebeurtenis, en nu denk ik door middel van die staartjes en ik observeer door middel van die staartjes. Dat denken komt niet voort uit het feit, dat ik een ziel heb, neen, het zijn alleen die stoffelijke instrumenten, die men zelfs met de hand vast zou kunnen pakken . . . men kan ze onder den microscoop leggen . . . dat heeft Mikhail mij gisteren duidelijk gemaakt, juist alsof hij het zelf gevonden had. Prachtig is die wetenschap, vind je niet? Wij zijn in het stadium van den nieuwen mensch, dat begrijp ik . . . maar toch vind ik het jammer van God."

„Dat is goed," zei Aljoscha.

„Dat ik het jammer van God vind? De chemie, broeder, de chemie, het helpt allemaal niets. De geestelijken moeten opzij gaan, de chemie schrijdt voort! Rakitin houdt niet van God. Dat is bij hen allen het gevoeligste punt. Maar zij probeeren dat te verdoezelen, zij liegen, zij spelen comedie.

„Hoe wil je dat in de critiek binnensmokkelen?" vroeg ik hem.

„Men zal het niet toelaten, wanneer ik het openlijk zeg," zeide hij en hij lachte. „Wat blijft er van den mensch over?" vroeg ik hem, „zonder God en zonder het leven hiernamaals? Dan moest toch alles geoorloofd zijn, alles zou men mogen doen?" „Heb je dat dan niet geweten?" vroeg hij en hij lachte. „Voor een handig mensch is alles mogelijk. Maar jij, jij hebt een moord gepleegd, bent tegen de lamp geloopen en zit nu in de gevangenis." Dat zegt hij mij. Het is een lage ziel. Zulke menschen heb ik vroeger eruit gegooid en nu, nu luister ik naar hen. Hij zegt ook wel eens goede dingen, en hij schrijft natuurlijk verstandig. Een week geleden heeft hij mij een opstel voorgelezen, waaruit ik drie zinnen heb overgeschreven. Kijk, hier zijn ze."

Mitja haalde uit zijn zak een stukje papier en las: „Om dit vraagstuk op te lossen is het noodzakelijk zijn persoonlijkheid tegenover de realiteit te stellen. Begrijp jij dat?"

„Neen, dat begrijp ik niet," zei Aljoscha.

Mitja keek hem met belangstelling aan en zei:

„Ik begrijp het ook niet. Het is duister en troebel, maar handig. „Allen", zegt hij, „schrijven op het oogenblik zoo en de menschen willen het . . ." Zij zijn bang voor de menschen, hij schrijft ook wel verzen, de schurk. Hij heeft de voetjes van mevrouw Khokhlakow bezongen."

„Dat heb ik gehoord," zei Aljoscha.

„Heb je ze gehoord? Ook de versjes zelf?"

„Neen, hij was verschrikkelijk kwaad toen mevrouw Khokhlakow hem de deur gewezen heeft. Hij heeft zich reeds gewroken," zei Aljoscha „in een krantenartikel."

Aljoscha vertelde hem in het kort wat hij in de krant gelezen had.

„Dat is echt iets voor hem," bevestigde Mitja, terwijl hij zijn voorhoofd fronste. „Die krantenartikelen . . . hoeveel gemeens is er niet over Gruschenka geschreven . . . en ook over Katja."

Somber liep hij de kamer op en neer.

„Ik kan hier niet lang meer blijven," zei Aljoscha, „morgen is het de verschrikkelijke dag, God's oordeel zal over je worden uitgesproken . . . het verwondert mij, dat je hier zoo rondloopt en over allerlei dingen spreekt, behalve over datgene wat je het meest aangaat."

„Verwonder je niet," viel Mitja hem met warmte in de

rede, „waarom zou ik over dien stinkenden hond spreken, over dien moordenaar! Wij hebben daar al genoeg over gepraat. Ik wil niets meer weten van dien Smerdjakow, God zal hem dooden, je zult het nog beleven."

Hij kwam op Aljoscha toe en kuste hem. Zijn oogen vlamden.

„Rakitin zou het niet begrijpen," zei hij ontroerd, „maar jij wel, daarom verlangde ik naar je. Kijk eens, ik heb allang eens over verschillende dingen met je willen spreken tusschen deze naakte muren, maar het belangrijkste heb ik steeds verzwegen. Ik heb den laatsten dag afgewacht om je mijn hart te openbaren. Broeder, in deze laatste twee maanden heb ik den nieuwen mensch in mij ontdekt. Er is een ander in mij opgestaan. Hij was opgesloten en zou nooit verschenen zijn wanneer dit onweer er niet geweest was. Het kan mij niet schelen om twintig jaar lang in de mijnen te moeten werken, daar ben ik niet bang voor. Ik heb een andere vrees: Dat deze nieuwe mensch mij zou kunnen verlaten! Ook daar in de mijnen onder de aarde vindt men naast zich een of anderen moordenaar, een menschelijk hart, waarmee men zich één kan voelen. Ook daar is men in staat te beminnen en te lijden. In dezen dwangarbeider kan men het bevroren hart weer tot leven brengen. Men kan het jarenlang verplegen en het ten slotte vanuit de duisternis naar het licht voeren. Dan is het een werkelijk hart geworden, het heeft het bewustzijn van een martelaar; den engel kan men tot wedergeboorte brengen, den held kan men weer doen opstaan. Er zijn velen zoo onder de dwangarbeiders en wij hebben een schuld ten opzichte van hen. Hoe kwam het, dat ik van „het kindje" moest droomen op dat oogenblik?" „Waarom is het kindje arm?" In dien droom werd mij geopenbaard: voor „het kindje" zal ik er naar toegaan, want wij zijn allemaal schuldig. Voor allen bestaat er „een kindje", want er zijn kleine en groote kinderen. Allen zijn „het kindje", en voor die allen zal ik er naar toegaan. Het is noodig dat één voor allen gaat. Ik heb mijn vader niet vermoord, maar ik moet toch gaan, ik neem het op mij. Dit besluit heb ik hier genomen . . . ja, hier tusschen deze naakte muren. Er zijn zooveel van hen onder de aarde met hamers in hun handen. O ja, wij zullen geboeid zijn, men zal ons van onze vrijheid berooven, maar in onze diepste smart zullen wij in ons zelf opstaan en vreugde gevoelen; zonder die vreugde

kan de mensch niet leven, zonder de vreugde van God te zijn, want God verleent de vreugde. Dit is zijn voorrecht. Hoe zou ik onder de aarde kunnen leven zonder God? Rakitin heeft ongelijk: wanneer men God van de aarde verdrijven zou, dan zouden wij hem vinden onder de aarde. Voor een dwangarbeider is het onmogelijk zonder God te leven, veel onmogelijker dan voor een gewoon mensch, en dan zullen wij, onderaardsche menschen uit de holen der aarde, zijn lofliederen zingen. Ja, leve God en zijn vreugde, ik houd van Hem!"

Toen Mitja deze eigenaardige toespraak gehouden had, snakte hij naar adem. Hij was bleek geworden, zijn lippen sidderden, zijn oogen stonden vol tranen.

„Neen, het leven is niet leeg, ook onder de aarde kan het bestaan, begon hij weer, „je kunt niet gelooven, Alexei, hoe heerlijk ik het vind te leven; welk een brandend verlangen ik heb te bestaan en mij van mijzelf bewust te zijn, juist binnen deze naakte muren. Rakitin begreep het niet, hij zou alleen huizen kunnen bouwen en ze met huurders vullen. Op jou heb ik gewacht. Wat is het lijden? Ik ben er niet bang voor, vroeger wel. Weet je, misschien zal ik niet eens voor de rechtbank antwoorden . . . het schijnt mij toe alsof ik zoo'n geweldige kracht in mij heb, dat ik alles overwinnen kan, al het lijden; omdat ik in staat ben op dit oogenblik tegen mijzelf te zeggen: ik ben. Al zal ik duizenderlei martelingen ondergaan: ik ben. Al heeft men mij op de pijnbank gelegd, ik besta toch en zie de zon. En al zie ik de zon niet, ik weet dat ze bestaat. Het feit, dat ik weet dat de zon bestaat, dat is reeds een leven op zichzelf. Aljoscha, verscheidene philosofieën trachten mij te vermoorden, laat de duivel hen halen. Iwan . . ."

„Wat is er met Iwan?" vroeg Aljoscha, maar Mitja luisterde niet naar hem.

„Vroeger kende ik geen twijfel, maar het lag in mij verborgen, misschien omdat er onbekende ideeën in mij worstelden, dronk ik, en gaf ik mij over aan uitspattingen. Om ze tot zwijgen te brengen ging ik vechten. Iwan is geen Rakitin, hij heeft een idee in zich opgesloten, Iwan is een sphinx. Hij zwijgt, hij doet niets dan zwijgen. Mij kwelt de gedachte aan God. Wat moet er gebeuren wanneer hij niet bestaat, stel eens voor, dat Rakitin gelijk heeft, dat het alleen een idee is, dat door de menschen kunstmatig in het leven

geroepen is! Wanneer Hij niet bestaat, is de mensch de meester, het opperhoofd van de wereld. Geweldig! Maar hoe kan de mensch deugdzaam zijn zonder God? Daarover denk ik steeds na. Want van wien moet deze mensch dan houden? Wien moet hij dankbaar zijn? Voor wien moet hij zijn lofliederen zingen? Rakitin lacht mij uit, Rakitin zegt: „Men kan ook zonder God van de menschen houden." Nu, dat kan hij beweren, maar ik begrijp het niet. Voor Rakitin is het niet moeilijk om te leven. Hij zei mij vandaag: „Je moet je liever bemoeien met het verkrijgen van meer burgerlijke rechten voor de menschen, of trachten alleen te bereiken, dat de prijs van het rundvleesch niet stijgt, daarmee zal je eenvoudiger en directer je liefde bewijzen dan met je philosofieën." Ik heb hem behoorlijk de waarheid gezegd. „Zonder God," zei ik, „zou je dadelijk den prijs van het rundvleesch verhoogen, als je het maar kon.." Hij werd boos. Wat is deugd? Antwoord mij, Alexei. Voor mij is het eene een deugd, voor een Chinees iets anders. Het is dus betrekkelijk. Of is het niet waar, is het niet relatief? Je zult mij niet gelooven, wanneer ik je zeg, dat ik twee nachten hiervan niet heb kunnen slapen. Ik verwonder mij erover hoe de menschen er maar op los leven en er niet over nadenken. Maar ik maak mij bezorgd om niets. Iwan heeft geen God, die heeft een idee en hij zwijgt, ik geloof, dat hij vrijmetselaar is. Ik heb hem er naar gevraagd, ... hij zwijgt, ik wilde water uit zijn bron drinken, ... hij zwijgt. Slechts eens heeft hij mij een kleine aanwijzing gegeven.."

„Wat heeft hij gezegd," viel Aljoscha hem haastig in de rede

„Ik zei tegen hem: „Zou niet alles geoorloofd moeten zijn, wanneer het zoo is?" Hij fronste zijn voorhoofd. „Feodor Pawlowitsch," zei hij, „onze vader, was een gemeene kerel, maar hij redeneerde helder." Dat was alles wat hij los wilde laten, meer heeft hij niet gezegd. Dat is toch altijd nog beter dan Rakitin."

„Ja," bevestigde Aljoscha, „wanneer was hij bij je?"

„Daarover later, nu wat anders. Ik heb je over Iwan bijna niets gezegd, ik heb het tot het laatste bewaard. Wanneer de zaak hier geëindigd, en mijn oordeel uitgesproken is, dan zal ik je alles meedeelen. Het is een eigenaardige geschiedenis. Jij zult mijn rechter zijn in deze zaak, maar begin nu niet. Stil, jij spreekt over morgen, over het gerecht, maar of je het gelooft of niet, ik weet van niets."

„Heb je met den advocaat gesproken?"

„Ach wat, de advocaat, ik heb hem alles verteld, het is een handige schurk, een Bernard! Hij gelooft mij niet, hij gelooft, dat ik de moordenaar ben, dat voel ik duidelijk. „Waarom," vroeg ik hem, „bent u hier gekomen om mij te verdedigen?" Zij hebben ook een dokter besteld om te bewijzen, dat ik krankzinnig ben. Dat zal ik nooit toestaan. Katharina Iwanowna wil „haar plicht" doen tot het einde toe. Met moeite weliswaar!" Mitja glimlachte. „Die Katja! Zij is hard als steen. Zij weet, wat ik in Mokroje van haar gezegd heb, dat zij een vrouw was in staat tot hevigen toorn; men heeft het haar oververteld. De bezwarende getuigenissen hebben zich vermeerderd als het zand van de zee. Grigory blijft nog altijd op zijn standpunt staan; Grigory is eerlijk, maar een ezel. Vele menschen zijn, dank zij het feit, dat zij ezels zijn, eerlijk. Dat is een gedachte van Rakitin. Grigory is mij vijandig gezind. Menigeen is nuttiger voor den mensch, wanneer hij zich onder zijn vijanden schaart, dan wanneer hij zich een vriend betoont, dat zeg ik van Katharina Iwanowna. Ik vrees, dat zij voor het gerecht van dien voetval wegens die vijfenveertighonderd roebel vertellen zal. Tot het allerlaatste zal ze het mij betaald zetten. Tot den bodem zal zij mij den kelk laten ledigen. Ik wil haar offer niet aannemen, men wil mij voor het gerecht te schande maken, vernederen. Hoe zal ik dat verdragen? Ga naar haar toe, Aljoscha, vraag haar, smeek haar, dat niet voor de rechtbank te zeggen, of kan dat niet? Welnu, het is mij ook onverschillig, ik zal het verdragen, maar het doet mij leed. Zij wil het zelf, het is rechtvaardig, dat de dief lijdt. Ik zal mijn redevoering houden, Alexei! Alleen . . . alleen Gruscha, God! Waaraan heeft zij dat alles verdiend, de gedachte aan haar doodt mij. Zij bezocht mij vanmiddag."

„Zij heeft het mij verteld, je hebt haar erg beleedigd."

„Ik weet het, ik heb zoo'n slecht karakter, ik was jaloersch. Toen zij wegging had ik al berouw, ik kuste haar, maar ik heb haar niet om vergiffenis gevraagd."

„Waarom heb je dat niet gedaan?" riep Aljoscha uit.

Mitja lachte bijna vroolijk.

„Dat God er je voor behoede, jongenlief, ooit vergiffenis te moeten vragen aan de vrouw, van wie je houdt. De vrouw is zoo gemaakt, dat, als je het ongeluk hebt je schuld te bekennen, wanneer je maar eenmaal zegt: „Ik ben schuldig,

vergeef mij," er een hagelbui van verwijten over je hoofd komt. Nooit ter wereld zullen zij je zoo maar vergeven, neen, eerst vernederen ze je, ze stapelen alles op je arme hoofd, zelfs datgene wat er niet eens geweest is, niets vergeten ze, eigen phantasieën voegen ze er bij, en dan eerst zullen ze je vergeven, en zoo doen zelfs de beste van hen. Het allerlaatste wat er nog te vinden is verzamelen zij zorgvuldig en schudden het over je arme hoofd uit, en zulk een sadisme, zeg ik je, is hun allen aangeboren van de eerste tot de laatste, al deze engelen zonder welke wij niet kunnen leven zijn op dat punt hetzelfde. Kijk eens, mijn duifje, ik zal je oprecht mijn meening zeggen: ieder fatsoenlijk mensch behoort zich onder de pantoffel van een vrouw te bevinden. Dat is mijn overtuiging, of liever niet overtuiging, maar gevoel. Een man moet grootmoedig zijn, dat vernedert hem niet, zelfs een held wordt er niet door vernederd, zelfs niet een Cesar. Maar toch moet je nooit om vergeving vragen, nooit en tegen geen enkelen prijs, onthoud dien stelregel goed. Je broeder Mitja, die door de vrouwen ten val is gebracht, vermaakt je dezen stelregel. Neen, liever maak ik mij verdienstelijk tegenover Gruscha zonder vergeving. Ik aanbid haar, Alexei, zij plaagt mij, met haar liefde kwelt zij mij. Hoe was het vroeger! Vroeger kwelde mij alleen maar haar demonische schoonheid, nu heb ik haar ziel geheel in de mijne opgenomen, en ben eerst door haar tot mensch geworden. Zal men ons elkaar trouwen, anders sterf ik van jaloezie! En zoo droom ik dagelijks ergens van... Wat heeft ze jou van mij gezegd?"

Aljoscha herhaalde alles vat Gruschenka tevoren gezegd had. Mitja lette op alle bijzonderheden. Daarna stelde hij nog een paar vragen en was eindelijk tevreden.

„Dus zij neemt mij mijn jaloezie niet kwalijk, een echte vrouw! Ik ben zelf jaloersch ach, wat houd ik van die menschen, die hardvochtig zijn, ofschoon ik niet kan dulden dat men jaloersch op mij is, dat duld ik niet. Wij zullen nog met elkaar vechten. Maar ik zal heel veel van haar houden. Zouden wij kunnen trouwen? Mogen dwangarbeiders trouwen, dat is de vraag . . ."

Somber liep Mitja op en neer. Het was bijna donker in de kamer geworden, eensklaps keek hij heel bezorgd.

„Een geheim zeg ik, een geheim, en met zijn drieën hebben wij tegen haar samengezworen en Katja is er ook bij. Neen broeder, neen Gruschenka, zoo is het niet, nu ben je

op een dwaalweg, op een echte vrouwendwaalweg. Aljoscha, wat er ook gebeuren moge, ik zal je mijn geheim vertellen."

Hij keek naar alle kanten om zich heen, trad dicht op Aljoscha toe, en fluisterde geheimzinnig, ofschoon eigenlijk niemand hem hooren kon, daar de oude bewaker in een hoek van de kamer op een bank sliep.

„Ik zal je ons geheim vertellen," fluisterde Mitja haastig. „Ik had het eigenlijk later willen doen, maar hoe kan ik zonder jou een besluit nemen, je bent mij alles op de wereld. Al beweer ik ook dat Iwan hooger staat dan wij beiden, jij bent mijn beschermengel, alleen wat jij beslist moet geschieden, misschien sta jij hooger en niet Iwan. Kijk eens, het gaat om een gewetenszaak, een zaak van het hoogere geweten. Het is zoo gewichtig, dat ik er zelf geen raad meer mee weet, en daarom zeg ik mijn meening niet, voordat jij de jouwe gezegd hebt. Bovendien is het nog te vroeg om een besluit te nemen, want het vonnis moet eerst uitgesproken worden. Is het oordeel gevallen, dan moet jij over mijn lot beslissen, dus je hoort het goed, je mag nu niet beslissen, ik zal je alles vertellen. Je moet luisteren, maar nu nog niets zeggen, blijf staan en zwijg. Ik zal je het slechts in het algemeen zonder bijzonderheden vertellen, je mag geen vraag doen, geen beweging maken. Vind je het goed? Maar wat moet ik met je oogen doen, ik ben bang, dat ik in je oogen de beslissing zal lezen zonder dat je gesproken hebt, ik ben bang, Aljoscha, hoor eens: Iwan stelt mij voor te ontvluchten, bijzonderheden laat ik achterwege, alles is voorbereid, het kan uitgevoerd worden. Stil, zeg niets, naar Amerika met Gruschenka, ik kan immers zonder Gruschenka niet leven. En stel eens voor, dat men haar daar in Siberië niet bij mij toe zou willen laten! Kunnen dwangarbeiders trouwen? Iwan zegt van neen, maar wat moet ik daar zonder Gruschenka onder de aarde met den hamer? Ik zou mij alleen mijn schedel in kunnen slaan met dezen hamer! Aan den anderen kant echter: mijn geweten! Ik ben voor het leed gevlucht, men heeft mij een weg gewezen, en ik heb den goeden raad in den wind geslagen; een louteringsweg wordt mij geopend en ik heb mij teruggetrokken. Iwan zegt, dat men „met goeden wil" in Amerika meer nut kan doen dan onder de aarde. Maar wat komt er dan terecht van onzen onderaardschen lofzang? Wat is Amerika? Amerika beteekent zorgen. En schurken zijn er genoeg, ik zou dus vluchten voor de kruisiging! Ik

zeg je dit, Alexei, omdat ik weet, dat jij alleen het begrijpen kunt, niemand anders. Voor de anderen is alles wat ik van den lofzang zeg onzin, delirium! Zij zouden zeggen, hij is krankzinnig of een ezel. Wat den lofzang betreft, dat begrijpt Iwan wel, o hij begrijpt het wel, hij antwoordt alleen niet, hij zwijgt, hij gelooft niet aan den lofzang. Spreek niet, spreek niet, ik zie al aan je oogen dat je beslist hebt. Spaar mij nog, zonder Gruschenka kan ik niet leven. Wacht de terechtzitting af."

Toen Mitja eindigde was hij buitengewoon opgewonden. Hij pakte Aljoscha met beide handen bij zijn schouders en keek hem aan met een langen ernstigen blik.

„Kunnen dwangarbeiders trouwen?" vroeg hij voor de derde maal op smeekenden toon. Aljoscha had hem verbaasd aangehoord en was diep bewogen.

„Zeg mij één ding," zie hij, „dringt Iwan er sterk op aan, en wie heeft het bedacht?"

„Hij, hij heeft het bedacht, en dringt er sterk op aan. Hij was in het geheel niet bij mij geweest, plotseling kwam hij een week geleden en begon dadelijk hierover te spreken. Hij raadde het mij dringend aan, hij smeekte niet, hij beval het mij. Hij twijfelt niet aan mijn volgzaamheid, ofschoon ik mijn heele hart voor hem heb uitgestort, evenals voor jou. Ik heb hem ook over den lofzang gesproken. Hij heeft mij verteld, hoe hij het zal doen, alle data heeft hij precies opgeschreven. Maar daarover later, „de hoofdzaak is het geld," zei hij. „Tienduizend voor je vlucht en twintigduizend voor Amerika."

„Heeft hij je bevolen in geen geval er met iemand over te spreken?"

„In geen geval, maar vooral niet met jou. Hij vreest zeker, dat jij als mijn geweten zal fungeeren. Zeg niet, dat ik het je gezegd heb, zeg het hem niet!"

„Je hebt gelijk," zei Aljoscha op vasten toon, „voordat het oordeel uitgesproken wordt kan er niets beslist worden, na de terechtzitting zal je zelf een besluit moeten nemen, dan zul je den nieuwen mensch in je vinden, en die zal handelen."

„De nieuwe mensch (of Bernard!) en de laatste neemt een besluit à la Bernard, want het schijnt wel, dat ik zoo'n verachtelijk wezen ben," zei Mitja droevig glimlachend.

„Maar hoe is het mogelijk, broeder, dat je er geheel en al aan wanhoopt je te kunnen rechtvaardigen."

Mitja haalde zijn schouders op en schudde met zijn hoofd.

„Aljoscha, m'n duifje, het is tijd voor je. De opzichter schreeuwde zoo pas al op de binnenplaats, aanstonds komt hij hier. Omarm mij gauw, kus mij, zegen mij voor het kruis, dat ik morgen te dragen heb."

Zij omarmden elkaar.

„Maar Iwan," zei Mitja plotseling, „hij heeft mij wel voorgesteld te ontvluchten, hij gelooft echter, dat ik werkelijk een moordenaar ben."

„Heb je hem gevraagd of hij het gelooft of niet?"

„Neen, ik heb het hem niet gevraagd, ik wilde het hem vragen, maar ik kon er de kracht niet toe verzamelen. Het is immers onverschillig, ik zie het in zijn oogen. Nu vaarwel!"

Zij gaven elkaar nog een kus. Aljoscha wilde al weggaan, toen Mitja hem nog eens bij zich riep.

„Blijf voor mij staan, kijk zoo!"

Hij pakte Aljoscha bij zijn schouders, zijn gezicht was zeer bleek geworden.

„Aljoscha, zeg mij de waarheid, zeg mij oprecht de waarheid alsof je voor God den Heer stond. Denk je dat ik den moordenaar ben of denk je van niet? Jij, jijzelf, denk je het of denk je het niet? Oprecht de waarheid, lieg niet!" schreeuwde hij hem buiten zichzelf toe.

„Geen oogenblik heb ik geloofd, dat jij de moordenaar was," zei Aljoscha met trillende stem, terwijl hij zijn rechterhand omhoog hief om God aan te roepen als zijn getuige. Mitja's gezicht klaarde geheel op.

„Dank je," zei hij, terwijl hij een zucht slaakte, „je hebt mij het leven teruggegeven. Tot op dit oogenblik heb ik het je niet durven vragen. Ga nu, je hebt mij voor morgen kracht gegeven. Moge God je daarvoor zegenen. Ga nu, en heb je broeder Iwan lief."

Tranen stonden in Aljoscha's oogen. Mitja was wantrouwend geworden, zelfs tegenover hem, Aljoscha. En nu eerst begreep hij hoe wanhopig en ongelukkig zijn broeder was.

„Heb je broeder Iwan lief," waren de laatste woorden van Mitja geweest. Hij ging immers nu naar hem toe. Reeds 's morgens had hij de behoefte gevoeld Iwan te zien.

VIERDE DEEL

ACHTTIENDE HOOFDSTUK.

Op weg naar Iwan moest hij langs het huis van Katharina Iwanowna. De vensters waren verlicht. Hij bleef staan en besloot naar binnen te gaan; reeds sedert een week had hij Katharina Iwanowna niet gezien. Het viel hem in, dat het mogelijk zou kunnen zijn, dat Iwan juist op dit oogenblik bij haar was. Vooral met het oog op den dag van morgen. Nadat hij gescheld had, ging hij de trap op en bemerkte een man, die van boven kwam. Hij herkende zijn broeder Iwam.

„Ach ben jij het maar?" zei Iwan Feodorowitsch droogjes. „Nu, goedendag, ga je naar haar toe?"

„Ja."

„Ik zou je niet aanraden dat te doen, zij is erg opgewonden en je zult haar nog meer van streek brengen."

„Neen, neen," riep plotseling een stem uit de geopende deur. „Alexei Feorowitsch, kom je van hem?"

„Ja, ik ben bij hem geweest."

„Heb je een boodschap voor mij? Kom binnen, Aljoscha, en ook jij, Iwan Feodorowitsch, kom onmiddellijk terug, ik wil het."

Katja's stem klonk zoo bevelend, dat Iwan na eenige aarzeling besloot weer met Aljoscha naar boven te gaan.

„Zij heeft geluisterd," mompelde hij bij zichzelf.

„Sta mij toe mijn jas aan te houden," zei Iwan Feodorowitsch, toen hij de kamer binnenkwam, „Ik ga niet zitten, ik blijf maar even."

„Ga zitten, Alexei Feodorowitsch," zei Katharina Iwanowna, terwijl zij zelf bleef staan. Aljoscha vond haar op dit oogenblik onuitsprekelijk mooi.

„Wat voor boodschap heeft hij aan mij?"

„Het is niet veel," zei Aljoscha, terwijl hij haar recht aankeek: „Je moet jezelf sparen en geen enkele toespeling maken op datgene wat er tusschen jullie voorgevallen is . . . bij de eerste kennismaking . . . in die stad . . ."

„O, dat heeft betrekking op den knieval wegens het geld," zei zij glimlachend. „Hij is bang voor mij of voor zichzelf, ik moet iemand sparen heeft hij gezegd, maar wie, hem of mij? Spreek, Alexei Feodorowitsch."

Aljoscha keek haar aan en deed moeite haar stemming te begrijpen.

„Zoowel jezelf als hem," zei hij zachtjes.

„Ja zeker," zei zij kwaadaardig, „je kent mij nog niet, Aljoscha, "voegde ze er dreigend bij. „Ik ken mij zelf nog niet, misschien heb je neiging mij te verachten."

„Je zult een getuigenis afleggen, die met je eer overeenkomt," zei Aljoscha, „dat is het eenige wat wij noodig hebben."

„Een vrouw is vaak eerloos," antwoordde zij. „Nog een uur geleden heb ik gedacht, dat ik er van zou walgen dit monster aan te raken . . . en kijk eens aan, nog altijd is hij een mensch voor mij en . . . is hij een moordenaar?" riep zij hysterisch, terwijl zij zich tot Iwan Feodorowitsch wendde.

Aljoscha bemerkte onmiddellijk dat zij dit Iwan reeds eerder gevraagd had, misschien op het oogenblik voordat hij kwam, en niet voor de eerste, maar voor de honderdste maal. Hieruit was hun twist ontstaan:

„Ik ben bij Smerdjakow geweest," vervolgde zij nog altijd tot Iwan Feodorowitsch . . . „Jij bent het geweest, jij hebt getracht mij te overtuigen, dat hij zijn vader vermoord had, alleen jou heb ik geloofd."

Iwan glimlachte gedwongen. Aljoscha kromp ineen. Dit verband had hij niet vermoed.

„Nu, dit is voldoende," zei Iwan vastbesloten, „ik ga weg, morgen kom ik terug."

Hij keerde zich om, verliet de kamer en ging naar de trap, Katharina Iwanowna greep Aljoscha's hand en fluisterde:

„Loop hem achterna! Haal hem in! Laat hem geen oogenblik alleen. Hij is krankzinnig. Weet je niet, dat hij gek is? Hij heeft zenuwkoorts! De dokter heeft het mij gezegd. Gauw, loop hem achterna!"

Aljoscha sprong op en vloog Iwan na. Deze was nog geen vijftig schreden van het huis verwijderd.

„Wat wil je?" vroeg hij. „Aljoscha, heeft zij je gevraagd mij in te halen omdat ik gek ben? Je ziet, ik ken het al uit mijn hoofd."

„Zij vergist zich natuurlijk, maar zij heeft gelijk wanneer

zij zegt dat je ziek bent," zei Aljoscha. „Ik heb je gezicht gezien, je ziet er ziek uit, Iwan, heel ziek."

Iwan ging verder, Aljoscha volgde hem.

„Weet je, Alexei Feodorowitsch, hoe men krankzinnig wordt?" vroeg Iwan eensklaps heel rustig.

„Neen, dat weet ik niet, ik vermoed dat er verschillende soorten van krankzinnigheid zijn."

„Maar kan men bij zichzelf observeeren hoe men krankzinnig wordt?"

„Ik geloof niet, dat men in zulk een toestand in staat is zichzelf duidelijk gade te slaan," antwoordde Aljoscha verwonderd.

Iwan zweeg een poosje.

„Wanneer je met mij praten wil," zei hij plotseling, „wees dan zoo goed een ander onderwerp te nemen."

„Hier is een brief voor je, ik ben bang dat ik hem anders zal vergeten," zei Aljoscha, en haalde Lize's brief uit zijn zak.

Zij waren juist bij een straatlantaarn aangekomen. Iwan herkende onmiddellijk haar schrift.

„Ah, dat kleine duiveltje," zei hij kwaadaardig glimlachend, en zonder de enveloppe te openen, verscheurde hij den brief in vele stukken en liet ze door den wind wegwaaien. „Zij is nog geen zestien jaar en nu biedt zij zich al aan," zei hij verachtelijk, terwijl hij verder ging.

„Wat beteekent dat, zij biedt zich al aan?" riep Aljoscha uit.

„Ik ken dat, evenals door en door bedorven vrouwen dat doen."

„Hoe kun je dat zeggen!" riep Aljoscha. „Zij is nog een kind, je beleedigt een kind, zij is ziek, heel ziek. Misschien is zij ook op het punt gek te worden . . . ik kon je alleen maar den brief brengen . . . ik had gehoopt van jou iets te hooren . . . om haar te redden."

„Ik heb je niets te zeggen; als zij een kind is, ben ik haar kindermeisje niet. Zwijg, Alexei, spreek niet verder, ik wil er niet meer aan denken."

Zij zwegen een poosje.

„Nu zal zij den heelen nacht de moeder Gods bidden om raad en bijstand, zij za haar vragen een vingerwijzing te geven hoe zij zich voor het gerecht moet gedragen."

„Spreek je over Katharina Iwanowna?"

„Ja, het gaat er om of zij Mitja zal redden of in het verderf storten, zij zal smeeken om licht, zij heeft zelf immers den tijd

gehad zich er op voor te bereiden, en zij wil mij als kindermeid aannemen om haar in slaap te zingen."

„Katharina Iwanowna houdt van je," zei Aljoscha droevig.

„Dat kan wel, maar ik voel niets voor haar."

„Zij lijdt," vervolgde Aljoscha verlegen en tegelijkertijd verwijtend, „waarom zeg je haar dan zoo nu en dan woorden, waardoor zij weer begint te hopen? Ik weet, dat je dat gedaan hebt. Vergeef mij, dat ik zoo praat," voeg de hij er bij.

„Ik kan niet handelen zooals ik wel zou willen, ik kan niet openhartig tegen haar zijn," zei Iwan geprikkeld, „wij moeten wachten tot het vonnis uitgesproken is. Wanneer ik nu met haar breek, zal zij morgen voor het gerecht Mitja uit wraak te gronde richten, want zij haat hem en dat weet zij zelf heel goed. Zoolang ik nog niet met haar gebroken heb, hoopt zij nog altijd en zal zij hem niet ten val brengen, omdat zij weet, dat ik zijn vrijheid wensch. O, wanneer zal dat verschrikkelijke vonnis achter den rug zijn?"

„Hoe zou zij onzen broer ten val kunnen brengen?" vroeg Aljoscha, „wat zou zij dan kunnen verklaren, zoodat Mitja veroordeeld moet worden?"

„Weet je dat niet? in haar handen bevindt zich een document door Mitja geschreven, waaruit mathematisch zeker te bewijzen is, dat hij onzen vader vermoord heeft."

„Dat is onmogelijk," riep Aljoscha uit.

„Wat beteekent dat: het is onmogelijk! Ik heb het zelf gelezen."

„Zoo'n document kan er niet zijn," herhaalde Aljoscha met warmte, „het kan niet, want hij is de moordenaar niet, hij heeft vader niet vermoord."

Iwan bleef plotseling staan.

„Wie is dan volgens jou de moordenaar?" vroeg hij koeltjes.

„Dat weet je zelf wel," antwoordde Aljoscha.

„Wat? Al weer die krankzinnige epileptische idioot van een Smerdjakow?"

Aljoscha voelde, hoe hij over zijn geheele lichaam beefde.

„Je weet zelf wie het geweest is."

„Wie dan, wie dan?" schreeuwde Iwan.

„Ik weet maar één ding," zei Aljoscha fluisterend, „jij bent het niet geweest."

„Jij bent het niet geweest? Wat bedoel je daarmee?" vroeg Iwan verbaasd.

„Jij hebt vader niet vermoord, jij niet," herhaalde Aljoscha op vasten toon.

Zij zwegen eenige minuten.

„Dat weet ik zelf ook wel, ben je aan het ijlen?" zei Iwan met een bleek gezicht en een gedwongen glimlach. Hij keek Aljoscha doordringend aan. Beiden stonden onder een straatlantaarn.

„Iwan, je hebt jezelf meer dan eens gezegd, dat jij de moordenaar bent."

„Wanneer heb ik dat gezegd? . . . Ik was toch in Moskou? . . . Wanneer heb ik dat gezegd?" stotterde Iwan.

„Meermalen heb je dat gezegd, toen je in die verschrikkelijke maanden wel eens alleen was. Je hebt jezelf beschuldigd en jezelf bekend, dat niemand anders de moordenaar was dan jij. Maar je hebt het niet gedaan, je vergist je. God heeft mij gezonden om je dit te zeggen."

Beiden zwegen, zij stonden tegenover elkaar en keken elkaar aan. Beiden waren bleek. Iwan pakte Aljoscha met kracht bij de schouders.

„Je bent bij mij geweest," zei hij, „je bent 's nachts bij mij geweest, terwijl hij kwam . . . beken het maar . . . heb je hem gezien?"

„Over wien spreek je? Over Mitja?" vroeg Aljoscha onzeker.

„Neen, naar den duivel met dat monster, weet je dat hij mij bezoekt? Hoe ben je dat te weten gekomen? Spreek op."

„Wie is hij? Ik weet niet over wien je spreekt," stotterde Aljoscha verschrikt.

„Je weet het wel . . . hoe kon je anders . . . het is onmogelijk dat je het niet weet . . "

Plotseling beheerschte hij zich, bleef nadenkend staan en scheen te overleggen. Een eigenaardige glimlach speelde om zijn mond.

„Broeder," begon Aljoscha weer, „ik heb je dit gezegd, omdat je mij gelooft, dat weet ik. Voor je geheele leven heb ik je gezegd: „jij bent het niet. God heeft mij bevolen je gerust te stellen, al zou je mij vanaf dit oogenblik voor altijd haten."

Het was Iwan Feodorowitsch gelukt zich weer meester te worden.

„Alexei Feodorowitsch," zei hij, „ik kan profeten en epileptici niet uitstaan. Vooral geen godsgezanten, dat weet je maar al te goed. Vanaf dit oogenblik breek ik den omgang

met je af, ik verzoek je mij onmiddellijk bij dezen hoek te verlaten. Als je naar je woning moet, kun je deze straat doorgaan. Waag het vooral niet mij vandaag te komen opzoeken. Heb je dat goed gehoord?"

Hij keerde zich om en verwijderde zich, zonder Aljoscha nog met een blik te verwaardigen.

„Broeder," riep Aljoscha hem na. „als je vandaag iets overkomt, denk dan voor alles aan mij."

Iwan antwoordde niet. Aljoscha bleef op den hoek van de straat bij de lantaarn staan tot Iwan verdwenen was. Daarop keerde hij zich om en ging naar zijn woning. Zoowel hij, als Iwan Feodorowitsch woonden niet in het huis van Feodor Pawlowitsch.

Iwan begaf zich niet naar zijn woning, maar naar een huis aan het andere einde van de stad, bewoond door de vroegere buurvrouw van Feodor Pawlowitsch, hetzelfde meisje, voor wie Smerdjakow wel eens liedjes gezongen had, terwijl hij zichzelf met zijn guitaar begeleidde. Smerdjakow was na den dood van Feodor Pawlowitsch bij haar en haar moeder in komen wonen. Naar dit huisje richtte Iwan Feodorowitsch zijn schreden, als het ware gedreven door een onweerstaanbare macht.

NEGENTIENDE HOOFDSTUK.

Sedert zijn terugkeer uit Moskou was het reeds de derde maal dat Iwan Feodorowitsch Smerdjakow kwam opzoeken. De eerste maal had hij het gedaan, direct op den dag van zijn aankomst. Twee weken daarna had hij hem nog eens bezocht. Hierop bezocht hij hem niet meer en er was reeds meer dan een maand verloopen sedert zijn laatste gesprek. Iwan Feodorowitsch was eerst op den vijfden dag na den dood van zijn vader uit Moskou teruggekeerd, zoodat hij niet eens meer zijn doodkist gezien had. De begrafenis had juist een dag voor zijn aankomst plaats gehad. De reden van deze vertraging was, dat Aljoscha, die Iwan's adres in Moskou niet wist, voor de verzending van het telegram zich tot Katharina Iwanowna gewend had, en deze, die ook het adres niet kende, had haar tante en zuster getelegrafeerd in de veronderstelling, dat Iwan Feodorowitsch onmiddellijk na zijn aankomst te Moskou hen bezocht had. Hij had dit echter eerst op den vierden dag na zijn aankomst gedaan en was dadelijk vertrokken. Den eersten dien hij ontmoette was Aljoscha. In een gesprek met hem had hij zich er zeer over verbaasd, dat zijn jongere broeder Mitja in het geheel niet voor den schuldige aanzag, maar Smerdjakow als den moordenaar aanwees, wat in volkomen tegenspraak was met het algemeen gevoelen. Daarop had hij met den politiechef en den procureur gesproken en kennis genomen van de bijzonderheden der aanklacht. Hierdoor was hij nog meer van Mitja's schuld overtuigd en kon Aljoscha's meening alleen verklaren door diens warme vriendschap voor zijn oudsten broeder. Iwan hield niet van Mitja, natuurlijk had hij zoo nu en dan medelijden met hem, maar het was dan steeds vermengd met minachting, die bijna gelijk stond met walging. Mitja, zelfs zijn figuur, was hem in het algemeen buitengewoon onsympathiek. Katharina Iwanowna's liefde tot hem sloeg hij met misnoegen gade. Hij had Mitja den dag van zijn terugkomst opgezocht

en zijn onderhoud met hem had de overtuiging van diens schuld niet alleen niet aan het wankelen gebracht, maar zelfs versterkt. Zijn broeder was onrustig en opgewonden, hij praatte veel, beschuldigde Smerdjakow en scheen erg verlegen. Het meeste sprak hij over de drieduizend roebel, die de gestorvene van hem „gestolen" had.

„Het geld was van mij," beweerde Mitja, „zelfs wanneer ik het gestolen had, zou ik in mijn recht geweest zijn." Hij weerlegde geen enkele van de getuigenissen, die hem bezwaarden. Wanneer hij een enkel feit te zijnen gunste aanvoerde, dan deed hij het op zoo'n onnoozele en verwarde manier, dat het wel leek, alsof hij zich niet eens graag voor Iwan of voor iemand anders wilde rechtvaardigen. Hij ergerde zich, verachtte alle beschuldiging, schold iedereen uit. Wat betreft de verklaring van Grigory, daarom lachte hij hartelijk. Hij zei: „de duivel heeft die deur geopend." Hij had Iwan zelfs beleedigd door te zeggen, dat de voorstanders van „alles is geoorloofd" geen recht hadden een ander te komen ondervragen. In één woord, hij was buitengewoon onvriendelijk tegen hem geweest. Na dit bezoek was Iwan Feodorowitsch naar het stedelijk ziekenhuis gegaan om Smerdjakow te ondervragen. Het laatste gesprek met hem stond hem nu des te duidelijker voor den geest, omdat Smerdjakow toen zulke zonderlinge en achteraf beschouwd, bijna verdachte uitlatingen gedaan had. Smerdjakow was nog zwak en lag te bed. Iwan herinnerde zich hoe hij in een laatste gesprek gezegd had: „Het is prettig met een verstandig man te spreken." De bediende keek hem wantrouwend aan toen Iwan bij hem kwam. Even daarna leek hij echter volkomen kalm en ook gedurende hun verder gesprek viel het Iwan op, dat hij blijkbaar geen moeite behoefde te doen om zich te beheerschen.

„Kan je met mij spreken?" vroeg Iwan Feodorowitsch, „ik zal probeeren je niet te veel te vermoeien."

„Ik kan het heel goed," stotterde Smerdjakow zwakjes. „Bent u al lang in de stad?" vroeg hij bijna hartelijk, alsof hij den bezoeker wilde helpen in de eerste pijnlijke oogenblikken van het gesprek.

„Neen, vandaag eerst . . . ik kom om te zien wat hier eigenlijk gebeurd is."

Smerdjakow zuchtte.

„Waarom zucht je? Je weet het toch wel," zei Iwan op den man af.

„Ik moest het wel weten. Van te voren was alles duidelijk. Maar hoe kon men vermoeden, dat alles juist op deze wijze zou gebeuren?"

„Draai niet om de zaak heen, heb je niet vooruit gezegd, dat je een toeval zou krijgen, zoodra je in den kelder zou afdalen? Je hebt vooral over den kelder gesproken."

„Hebt u dat al aan den rechter van instructie gezegd?" vroeg Smerdjakow.

Iwan Feodorowitsch werd kwaad.

„Neen, ik heb het nog niet gezegd, maar ik zal het doen. Je moet mij alles uitleggen, en je kunt er op rekenen, dat ik je niet toe zal staan mij voor den gek te houden."

„Waarom zou ik u voor den gek houden, mijn hoop is alleen op u gevestigd."

Smerdjakow zei dit nog steeds rustig, en sloot een oogenblik de oogen.

„Ten eerste weet ik," zei Iwan Feodorowitsch, „dat men een epileptischen aanval niet kan voorspellen, dat heb ik van deskundigen gehoord. Hoe kon je vooruit weten, dat je op dien bepaalden dag in den kelder zou vallen, wanneer je niet opzettelijk een epileptischen aanval had gesimuleerd?"

„Op dien dag moest ik in den kelder zijn, zelfs meer dan eens per dag," antwoordde Smerdjakow, „en op dezelfde manier ben ik ook het vorig jaar gevallen. Het is niet te loochenen, dat men een epileptischen aanval niet precies wat tijd en plaats betreft kan vaststellen, maar men kan een voorgevoel er van hebben."

„Jij hebt het tijdstip vooruit gezegd."

„Wat mijn epileptischen aanval betreft kunt u het beste bij de doktoren hier ter plaatse informeeren, die kunnen beoordeelen of het een werkelijke aanval was of niet, ik heb u hierover niets meer te zeggen."

„En de kelder dan? Hoe wist je dat van den kelder?"

„Toen ik de trap afging was ik bang, vooral omdat u weg was en ik van niemand op de wereld bescherming had te verwachten. Ik daalde in den kelder af en dacht: „Wacht, nu komt het, dadelijk zal ik naar beneden vallen". Juist op het oogenblik dat ik zoo bang werd kreeg ik kramp, het was alsof ik bij de keel gegrepen werd... en zoo ben ik gevallen. Ik heb het de doktoren beschreven, en ook heb ik ze verteld van het gesprek, dat ik den avond te voren met u had, toen ik u mijn angst mededeelde. Ik heb het verteld aan dr. Herzen-

stube en aan den rechter van instructie Nikolai Parfjonowitsch. Zij hebben er proces-verbaal van gemaakt, en dr. Warwinsky heeft gezegd, dat juist, omdat ik er aan gedacht heb, de aanval gekomen is. Hij bedoelde den twijfel of ik vallen zou of niet. Zij zijn allen tot de overtuiging gekomen, dat mijn aanval moest volgen, omdat ik zoo bang was."

Toen Smerdjakow dit gezegd had was hij blijkbaar uitgeput en haalde diep adem.

„Heb je dit allemaal in je verklaringen gezegd?" vroeg Iwan Feodorowitsch verbaasd.

Hij had Smerdjakow vrees in willen boezemen door hem te dreigen hun gesprek over te vertellen, maar het bleek dat hij in dit opzicht geen vat op hem zou hebben.

„Waarom zou ik bang zijn?" vroeg Smerdjakow. „Zij mogen alles naar waarheid opschrijven."

„Dat gesprek van ons, heb je dat letterlijk oververteld?"

„Neen, niet letterlijk."

„Dat je in staat bent een epileptischen aanval te simuleeren, zooals je je er toen tegenover mij op beroemde; heb je dat gezegd?"

„Neen, dat niet."

„Zeg mij eens, waarom heb je mij destijds naar Tschermaschnja laten gaan?"

„Ik was bang dat u naar Moskou zou gaan, Tschermaschnja is dichter bij."

„Je liegt, je hebt mij zelf aangeraden weg te gaan."

„Dat heb ik alleen gezegd uit vriendschap en bezorgdheid voor u, ik vermoedde dat er een ongeluk zou gebeuren en ik had medelijden met u, maar ik heb nog meer medelijden met mijzelf. Daarom zei ik ook: ga de zonde uit den weg, zoodat u kon begrijpen dat er iets verschrikkelijks gebeuren zou. Dit was een waarschuwing, ik wilde daarmee zeggen, dat u moest blijven om uw vader te beschermen."

„Dat had je ronduit moeten zeggen, domkop!" zei Iwan Feodorowitsch woedend.

„Hoe had ik het toen duidelijker kunnen zeggen? Ik sprak in angst, u had bovendien ook nog kwaad kunnen worden. Het was duidelijk, dat Dmitry Feodorowitsch schandaal zou maken en het geld zou stelen, omdat hij het als het zijne beschouwde. Maar wie kon weten dat hij zijn vader zou vermoorden? Ik dacht, dat hij alleen die drieduizend roebel zou stelen, die onder de matras lagen, maar neen, hij vermoordde

hem. Dat had u toch ook niet kunnen denken, mijnheer?"

„Daar je zelf zegt, dat het onmogelijk was dit te vermoeden, hoe kon ik het dan doen en daardoor hier blijven? Je draait er om heen."

Iwan deed moeite de zaak grondig te onderzoeken.

„U had het kunnen vermoeden, omdat ik u vroeg naar Tschermaschnja te gaan inplaats van naar Moskou."

„Wat moest ik dan daaruit concludeeren?"

„Door u te zeggen, dat u naar Tschermaschnja moest gaan en niet naar Moskou, bedoelde ik, dat uw aanwezigheid in de nabijheid noodzakelijk was, want Moskou is ver weg, en wanneer Dmitry Feodorowitsch weet, dat u in de nabijheid bent, zal hij daar rekening mee houden. U had in het geval er iets gebeurde dadelijk hier naar toe kunnen komen om mij te beschermen, want ik had u gezegd, dat Grigory Wassiljewitsch ziek zou zijn, en ook, dat ik bang was voor een aanval. Toen ik u vertelde van de afgesproken teekens, waardoor men bij Feodor Pawlowitsch kon worden toegelaten, en tevens dat Dmitry Feodorowitsch ze kende, dacht ik, dat u zelf reeds vermoeden zou, dat hij er een verkeerd gebruik van zou maken, en dat u onder die omstandigheden zelfs niet naar Tschermaschnja zou gaan, maar hier blijven."

„Zijn redeneering is logisch," dacht Iwan bij zich zelf. Hardop zei hij:

„Je wil mij bedriegen, de duivel hale je!"

„Waarachtig, ik geloofde toen, dat u reeds alles vermoedde," zei Smerdjakow op trouwhartigen toon.

„Wanneer ik het vermoed had, zou ik hier wel gebleven zijn," schreeuwde Iwan Feodorowitsch woedend.

„Zoo, ik dacht daarentegen dat u juist, omdat u alles vermoedde zoo gauw mogelijk wegreisde om de misdaad te ontloopen, om maar ergens heen te gaan, ten einde uw angst kwijt te raken."

„Denk je dat alle menschen zulke lafaards zijn als jij?"

„Vergeef mij, ik dacht dat u zoo was."

„Natuurlijk, dat was te verwachten," zei Iwan. „Maar je liegt toch," schreeuwde hij plotseling nadenkend. „Herinner je je hoe je bij mijn rijtuig kwam en tegen mij zei: „Het is prettig met een verstandig mensch te spreken." Je was dus blij dat ik wegging, want je prees mij."

Smerdjakow zuchtte. Het leek, alsof hij even een kleur kreeg.

„Als ik blij was," zei hij, „was het alleen omdat u er in toegestemd had naar Tschermaschnja te gaan inplaats van naar Moskou, want dat was dichter bij, maar in ieder geval zei ik die woorden niet om u te prijzen, integendeel hierin lag een verwijt. U hebt dat niet begrepen."

„In hoeverre was dat een verwijt?"

„Doordat u vermoedde, dat er een ongeluk zou gebeuren en mij en uw vader toch niet wilde beschermen. Men had mij immers kunnen verdenken en ervan beschuldigen de drieduizend roebel gestolen te hebben."

„De duivel hale je," begon Iwan weer. „Wacht eens, heb je den rechter van instructie en den procureur ook die teekens verteld?"

„Alles heb ik gezegd."

Iwan was weer verwonderd.

„Alles wat ik toen vermoedde was alleen een of andere gemeenheid van jou; Dmitry zou een moord kunnen doen, maar dat hij zou stelen, dat heb ik nooit kunnen gelooven. Bij jou was ik op iederen schurkenstreek voorbereid, je hebt mij immers zelf gezegd dat je een epilepsie-aanval kunt simuleeren. Waarom zei je dat?"

„Omdat ik openhartig was, ik heb nog nooit in mijn leven een toeval gesimuleerd. Alleen om mij interessant voor te doen heb ik u dit gezegd, het was zoo dwaas nog niet, ik was toen veel van u gaan houden en gaf mij in al mijn eenvoud."

„Mijn broeder beschuldigt je ronduit van den moord en den diefstal."

„Wat blijft hem anders nog over," zei Smerdjakow. „Het het is eenige wat hij doen kan, maar wie gelooft hem met al die zware getuigenissen tegen hem! Grigory Wassiljewitsch zag, dat de deur open stond. Het is duidelijk, hij zoekt zich er uit te redden . . ."

Een tijdlang zweeg hij. Daarna zei hij op een toon alsof hij dit pas had uitgedacht: „Nu nog dit: wanneer ik werkelijk iets van plan geweest was tegen uw vader zou ik u dan van te voren gezegd hebben, dat ik een toeval kan simuleeren? Wanneer ik van plan was een moord te begaan, zou ik dan zoo dom geweest zijn u van tevoren iets te vertellen, dat mij later zou kunnen bezwaren, en nog wel tegen u, den zoon van den vermoorde? Klinkt dat waarschijnlijk? Niemand hoort op het oogenblik iets van ons gesprek, maar wanneer u den inhoud er van aan den procureur en Nikolai Parfjono-

witsch zou mededeelen, zou het mij eerder goed dan kwaad doen. Wat voor een eigenaardig misdadiger zou ik zijn, wanneer ik van tevoren zoo openhartig was? Iedereen ziet het krankzinnige hiervan toch duidelijk in."

„Hoor eens," zei Iwan Feodorowitsch, terwijl hij opstond om het gesprek af te breken, daar hij inderdaad door de laatste reden, die Smerdjakow opgaf, overtuigd werd; „ik heb nooit argwaan tegen je gekoesterd, en vind het bovendien belachelijk dat men je beschuldigt . . . ik ben je dankbaar, dat je mij hebt gerustgesteld. Nu ga ik weg, maar ik zal terugkomen. Heb je nog iets noodig?"

„Dank u. Marfa Ignatjewna zorgt voor alles wanneer ik iets noodig heb, zij bezoekt mij dagelijks."

„Tot weerziens, ik zal aan niemand vertellen, dat je kunt simuleeren, en ook jou zou ik aan willen raden je mond te houden."

Iwan wist zelf niet, waarom hij deze laatste woorden zei.

„Ik begrijp het, wanneer u zwijgt, zal ik ook niets meer zeggen over het gesprek, dat wij destijds bij de deur gehad hebben."

Bij de laatste woorden verwijderde Iwan Feodorowitsch zich. Hij was al tien stappen de gang in, toen hij eerst bemerkte dat Smerdjakow's woorden hem eigenlijk beleedigden, even dacht hij er aan om te keeren, maar hij mompelde: „Dwaasheid," en verliet haastig het ziekenhuis. De hoofdzaak was, dat hij zich inderdaad gerustgesteld voelde, door de omstandigheid, dat niet Smerdjakow, maar zijn broeder Mitja de moordenaar was. Eigenlijk had het omgekeerd moeten zijn, hij durfde zich van dit eigenaardige feit niet recht rekenschap geven, hij voelde iets als tegenzin voor het analyseeren van zijn gevoelens. Hij wilde zoo gauw mogelijk vergeten. Na eenigen tijd had hij zichzelf volkomen van de schuld van Mitja overtuigd, doordat hij achter elkaar de redenen, die hij kon vinden om Mitja op goede gronden te beschuldigen, opsomde. Toen hij met Herzenstube sprak en hem met zijn twijfel in kennis stelde aangaande de ziekte van Smerdjakow, begon de oude dokter te lachen.

„Weet u, waarmee hij zich bijzonder bezighoudt?" vroeg hij, „met Fransch, vindt u dat niet grappig?"

Iwan Feodorowitsch moest toegeven dat dit heel eigenaardig was, en weldra twijfelde hij in het geheel niet meer. Zijn afkeer van zijn broeder Dmitry werd steeds grooter. Het hinderde hem alleen, dat Aljoscha voortging de onschuld van Mitja te betuigen en Smerdjakow aan te wijzen als de

moordenaar. Het was bovendien vreemd, dat Aljoscha nooit uit zich zelf over dit onderwerp begon te spreken, maar eerst antwoordde wanneer hij hem begon te ondervragen. Overigens was hij in dezen tijd zeer vervuld van zijn liefde voor Katharina Iwanowna. Toen hij Aljoscha zei, dat hij niets om haar gaf, had hij gelogen, hij beminde haar tot krankzinnig wordens toe, en zijn liefde was zoo groot, dat hij haar had kunnen vermoorden, omdat zij — volgens zijn meening — niet genoeg van hem hield. Doodelijk gewond had Katharina zich na Mitja's misdrijf in de armen van Iwan geworpen, van Iwan, den verstandigen man, dien zij ver boven zich stelde en van wien zij hulp en steun verwachtte. Maar zij gaf zich niet geheel, zij verweet zichzelf ontrouw te zijn aan Dmitry en weldra kregen zij dan ook twist. Hierdoor had Iwan Smerdjakow voor eenigen tijd vergeten.

Ongeveer twee weken na zijn bezoek aan Smerdjakow werd hij weer onrustig, hij herinnerde zich hoe hij den laatsten nacht, voor hij naar Moskou ging, allerlei voorzorgen genomen had om zijn vader te bespieden, en hoe hij, toen hij in Moskou aankwam tegen zichzelf gezegd had: „Je bent een schurk." Juist waren deze gedachten bij hem opgekomen, toen hij Aljoscha op straat ontmoette. Hij had hem aangesproken en gezegd: „Herinner je je nog hoe ik, nadat Dmitry vader had geschopt, tegen je zei, dat ik mijzelf het recht toekende te wenschen wat ik wilde? Dacht je toen, dat ik vaders dood wenschte of niet?"

„Ja, dat dacht ik," zei Aljoscha zachtjes.

„Dat was ook zoo, het is niet moeilijk dat te raden. Maar dacht je ook, dat ik vooral wenschte dat „het eene monster het andere zou opvreten?" Dat namelijk Dmitry vader zou vermoorden en wel zoo gauw mogelijk . . . dat ik zelfs de zaak zou willen bespoedigen?"

Aljoscha was bleek geworden en had zijn broeder zwijgend aangekeken.

„Spreek toch," had Iwan geroepen, „ik wil weten wat je toen gedacht hebt, dat is noodig, zeg de waarheid."

„Vergeef mij, ook dat heb ik toen gedacht," fluisterde Aljoscha.

„Dank je wel," zei Iwan kortaf. Hij had Aljoscha laten staan en was zijns weegs gegaan. Van dat oogenblik af had Aljoscha bemerkt, dat Iwan hem meed. Dadelijk na deze ontmoeting ging Iwan voor de tweede maal naar Smerdjakwow.

TWINTIGSTE HOOFDSTUK.

Op dit tijdstip was Smerdjakow reeds uit het ziekenhuis ontslagen. Hij woonde bij Marja Kondratjewna. Men hield het ervoor, dat hij verloofd was met Marja. De vrouwen keken geweldig tegen hem op en hielden hem als het ware voor een hooger wezen. Iwan trad binnen en bemerkte Smerdjakow, die met een bril op in een schrift zat te schrijven. Iwan ergerde zich over dezen bril. „Zoo'n minderwaardig schepsel," dacht hij bij zichzelf. „En dan bovendien nog een bril."

Smerdjakow keek den bezoeker recht in het gelaat zonder eenige verlegenheid, zette daarna zijn bril af en stond langzaam op. Het was de beweging van een man, die niet van plan was ook slechts de noodzakelijkste beleefdheidsvormen in acht te nemen. Smerdjakow keek hem aan alsof hij wilde zeggen:

„Wat komt u hier doen? Wij hebben destijds immers alles besproken?"

„Het is warm hier," begon Iwan, terwijl hij opstond. Hij knoopte zijn jas los.

„Trek uw jas uit," antwoordde Smerdjokaw.

Iwan Feodorowitsch deed wat hem gevraagd werd en wierp de jas op de bank. Met bevende handen nam hij een stoel bij de tafel en ging zitten.

„Ten eerste: Zijn wij alleen?" vroeg Iwan streng. „Kan men ons niet hooren spreken?"

„Niemand kan iets hooren, u kunt het zelf immers beoordeelen?" antwoordde Smerdjakow.

„Hoor eens jonge man, wat heb je toch voor dwaasheden gezegd toen ik in het ziekenhuis afscheid van je nam? Je zei, wanneer ik wilde zwijgen over je kunst om een toeval te simuleeren, dat jij ook niets verder zou vertellen over het gesprek, dat ik met jou bij de deur had. Wat beteekent dat „niets verder?" Heb je mij daarmee willen dreigen? Verbeeld je

je misschien dat ik je medeplichtige ben? Denk je, dat ik eenige vrees voor je heb?"

Smerdjakow's oogen flikkerden kwaadaardig.

„Wanneer je wilt hebben dat ik oprecht ben," dacht hij, „dan zal ik je ook klaren wijn schenken," en dadelijk antwoordde hij:

„Ik heb het precies gemeend zooals ik het u gezegd heb. Dat wil dus zeggen, dat u, ofschoon u zag aankomen dat uw vader vermoord werd, hem in den steek liet. Ik beloofde u niets te zeggen, omdat de menschen daaruit later niet zouden concludeeren hoe uw gevoelens ten opzichte van uw vader waren. Dat is de reden waarom ik u beloofd heb de autoriteiten verschillende punten van ons gesprek te verzwijgen."

Smerdjakow keek Iwan brutaal aan.

„Wat zeg je?" riep Iwan uit. „Ben je krankzinnig geworden?"

„Ik ben volkomen bij mijn verstand."

„Wist ik dan destijds iets van dien moord af," schreeuwde Iwan Feodorowitsch, terwijl hij met zijn vuist op de tafel sloeg. „Wat wil je zeggen, spreek op schurk!"

„Ik bedoel, dat u in dien tijd zelf verlangde naar den dood van uw vader."

Iwan Feodorowitsch sprong op, gaf hem een klap tegen zijn schouder, zoodat hij tegen den muur viel. Hij begon te huilen, en met de woorden:

„Schaamt u zich niet mijnheer, een zwakken man te willen slaan," bedekte hij zijn oogen met zijn handen en snikte wel een minuut lang.

„Genoeg, houd op," zei Iwan Feodorowitsch eindelijk op bevelenden toon, terwijl hij weer op den stoel ging zitten. „Probeer mij niet tot het uiterste te brengen." Smerdjakow gehoorzaamde en ging weer zitten.

„Jij dacht dus dat ik te zamen met Dmitry mijn vader wilde vermoorden?"

„Ik kende uw gedachten niet," zei Smerdjakow beleedigd, „en daarom heb ik u juist bij de deur aangesproken om te weten te komen wat u wilde."

„Wat te weten te komen?"

„Juist het feit of u graag wilde dat uw vader vermoord werd of niet."

Het meest werd Iwan Feodorowitsch in verwarring ge-

bracht door den onbeschaamden toon, waarop Smerdjakow bleef spreken.

„Jij bent het, die hem vermoord hebt," riep hij plotseling.

Smerdjakow glimlachte verachtelijk.

„U weet zelf wel, dat het niet het geval is. Ik dacht, dat het voor een verstandig man niet de moeite waard was hierover te spreken."

„Maar hoe kwam je erbij zulke vermoedens ten opzichte van mij te koesteren?"

„Dat weet u wel, enkel en alleen uit vrees. Ik bevond mij in een toestand van voortdurenden angst. Ik wantrouwde iedereen, ik nam mij voor ook uw plannen te leeren kennen. „Want," dacht ik, „als hij hetzelfde wil als zijn broeder, dan loopt de geschiedenis leelijk af, dan ben ik ook verloren."

„Twee weken geleden heb je dat niet gezegd."

„Toen ik in het ziekenhuis met u sprak, heb ik hetzelfde bedoeld. Ik nam echter aan, dat u mij zonder allerlei overbodige woorden zou begrijpen, en dat u zelf als een verstandig man een open uitspraak niet wenschelijk achtte."

„Kijk eens hoe slim, maar antwoord: Hoe is het mogelijk geweest, dat jij met je lage ziel mij hebt kunnen verdenken?"

„Hem zelf vermoorden, dat had u nooit gekund, en u wilde het ook niet, maar u verlangde er zeker naar, dat een ander het deed."

„En dat zeg jij maar kalmpjes. Waarom wilde ik het dan? Wat voor reden had ik ervoor dat te wenschen?"

„Wat voor reden?" zei Smerdjakow wraakzuchtig, „En uw erfenis dan? Wanneer uw vader dood zou gaan, zou u, evenals een van uw broers veertigduizend roebel krijgen en misschien wel meer. Wanneer echter Feodor Pawlowitsch Agrafjona Alexandrowna trouwde, dan had deze er wel voor gezorgd, dat het geheele kapitaal na het huwelijk op haar naam geschreven werd, want zoo dom is zij niet en dan had u geen van allen iets gekregen."

„En het was er toen zoo ver van af!"

„Neen, zeker niet, het zou die dame maar een wenk gekost hebben om den ouden man onmiddellijk achter haar aan de kerk in te laten loopen."

Het deed Iwan bijna physiek pijn zich te moeten beheerschen.

„Goed," zei hij eindelijk, „je ziet ik ben niet opgesprongen, ik heb je niet geranseld, ik heb je niet doodgeslagen. Spreek

verder. Volgens jou heb ik dus mijn broer Mitja ervoor uitgezocht en op hem gerekend."

„Waarom zou u niet op hem rekenen? Want in het geval hij de moordenaar zou zijn, verloor hij al zijn rechten en werd hij als dwangarbeider naar Siberië gestuurd. Dan zou u en uw broer, Alexei Feodorowitsch, de erfenis in tweeën kunnen deelen, ieder van u zou dus niet veertig, maar zestigduizend krijgen. Het is heel natuurlijk, dat u rekening met uw broer gehouden hebt."

„Welnu, ook dit wil ik van je verdragen. Hoor eens, ellendeling, wanneer ik toen op iemand gerekend heb, dan is het natuurlijk op jou geweest, en niet op Dmitry; ik zweer het, ik heb zelfs een of andere schurkenstreek van je verwacht...."

„Ik herinner mij welken indruk ik van u kreeg, ik heb er nog een oogenblik aan gedacht, dat u op mij rekende," zei Smerdjakow spottend. „Daardoor heeft u zich bloot gegeven. Ik kreeg dan ook den indruk toen u wegreisde, alsof u daarmee zeggen wilde: Je kunt mijn vader vermoorden, ik zal het niet verhinderen."

„Schurk! Heb jij dat eruit op willen maken?"

„Nog altijd in verband met Tschermaschnja. Denk eens aan, u wilde naar Moskou vertrekken en alle smeekbeden van uw vader om naar Tschermaschnja te gaan hielpen niets. Plotseling zegt hij een paar woorden zonder beteekenis en u verandert van besluit. Wat was de reden ervoor, dat u ineens wel naar Tschermaschnja wilde gaan? Dat u daar naar toeging inplaats van naar Moskou, dat komt enkel en alleen omdat ik erover had gesproken. Het was dus duidelijk, dat u iets van mij verwachtte."

„Neen, ik zweer het je, neen."

„Hoe kunt u neen zeggen? U had mij als goed zoon van uw vader zonder meer aan de politie moeten aanklagen om mij te laten geeselen, of op zijn minst had u mij een flinken oorveeg moeten geven. Maar u voelde zich in het geheel niet beleedigd, u hebt gedaan wat ik gezegd heb en bent weggereisd. Dat was heel leelijk, want u behoorde te blijven om het leven van uw vader te beschermen . . ."

„Welke gevolgtrekkingen moet ik daaruit maken? Ja, het is jammer dat ik je niet een klap in je gezicht gegeven heb," zei Iwan, „het was onmogelijk je naar de politie te brengen, want wie zou mij geloofd hebben, welke bewijzen had ik tegen je, maar een flinken klap in je gezicht, jammer dat

ik daar niet aan gedacht heb. Het is verboden oorvegen uit te deelen, maar jouw gezicht had ik graag tot pap geslagen."

Smerdjakow keek hem bijna vriendelijk aan.

„In een gewoon geval," zei hij op denzelfden genoegzamen onderwijzerstoon, waarop hij vroeger sprak, wanneer hij met Grigory over godsdienstige vragen disputeerde, „in een gewoon geval zijn oorvegen verboden, maar men houdt zich er niet altijd aan. Zelfs in de Fransche Republiek vocht men nog wel eens met elkaar als in den tijd van Adam en Eva. Voor dit buitengewone geval hebt u het niet eens aangedurfd."

„Kijk eens aan, studeer je Fransch?" vroeg Iwan, terwijl hij naar het schrift wees dat Smerdjakow op tafel had liggen.

„Waarom zou ik het niet leeren, ik wil mijn opvoeding voltooien, daar ik van meening ben dat ik misschien eens de schoone streken van Europa zal bezoeken."

„Luister, monster," riep Iwan uit, „ik ben niet bang voor je beschuldigingen, je mag aan den rechter zeggen wat je wilt, en ik heb je alleen daarom zoo pas niet doodgeranseld, omdat ik jou verdenk van den moord op mijn vader. Ik ben van plan je aan te klagen, ik zal je ontmaskeren."

„Volgens mijn meening zou u beter doen te zwijgen. Wie zou u gelooven, trouwens, zoodra u begint zal ik alles vertellen, ik zal mijzelf weten te beschermen."

„Denk je misschien dat ik bang voor je ben?"

„Al zullen de rechters mij geen geloof schenken, de publieke opinie zal ik zeker op mijn hand hebben, en daar bent u bang voor."

„Dit beteekent weer, dat het prettig is met een verstandig man te spreken, nietwaar?" vroeg Iwan tandenknarsend.

„U hebt den spijker op den kop geslagen, u zult wel verstandig zijn."

Iwan Feodorowitsch stond op en zonder verder te antwoorden, ja, zelfs zonder Smerdjakow aan te zien, trok hij zijn jas aan en verliet de kamer. Hij ging naar Katharina Iwanowna, die geweldig schrok van zijn onverwachte komst. Hij vertelde haar het geheele gesprek met Smerdjakow uitvoerig. Eindelijk ging hij zitten, steunde met zijn ellebogen op tafel en zei:

„Als Dmitry den moord niet begaan heeft, maar Smerdjakow, dan ben ik eigenlijk zijn medeplichtige, want ik heb hem er toe aangezet. Heb ik hem er toe aangezet? ik weet het niet. Welnu, wanneer hij den moord begaan heeft en niet Dmitry, dan ben ik ook een moordenaar.

Katja stond zwijgend op, ging naar haar schrijftafel, opende deze en haalde er een papier uit, dat zij voor Iwan neerlegde. Dit was het papier, waarover Iwan later met Aljoscha sprak als over „het mathematische bewijs."

Mitja had hem geschreven, nadat Gruschenka Katharina Iwanowna in haar woning beleedigd had. Even na het afscheid dat hij van Aljoscha nam, had Mitja naar Gruschenka toe willen gaan. Het is niet bekend of hij haar werkelijk gesproken heeft, in ieder geval kwam hij 's nachts nog laat in de herberg aan het marktplein en begon snel achter elkaar te drinken. Toen hij volkomen dronken was, vroeg hij om papier en inkt, en schreef den volgenden brief:

„Noodlottige Katja,

Morgen zal ik geld krijgen en je je drieduizend roebel terugbetalen. Vaarwel, gij vrouw, die tot zulk een grooten toorn in staat zijt, vaarwel mijn geliefde! Laten wij er een eind aan maken. Ik zal morgen bij iedereen aankloppen om geld te krijgen, en wanneer niemand het mij wil leenen, geef ik je mijn eerewoord, dat ik naar mijn vader zal gaan om hem de hersens in te slaan. Dan neem ik het geld wat hij onder zijn matras verborgen heeft. Dit zal ik doen, zoodra Iwan vertrekt. Het kan mij niet schelen dwangarbeider te worden, die drieduizend roebel zal ik je in ieder geval terugbetalen. Vaarwel! Ik kniel voor je neer, want ik ben een schurk in jouw oogen. Vergeef mij, neen, vergeef mij niet, dat is minder pijnlijk. Vaarwel; liever dwangarbeider dan jouw liefde, want ik houd van een ander. Hoe zou je mij kunnen vergeven? Ik zal den man vermoorden, die mij bestolen heeft. Ik zal van jullie weggaan naar het Oosten, en van niemand zal ik meer iets hooren, ook van haar niet, want niet alleen jij bent een martelares, ook zij. Vaarwel!"

P.S. Ik schrijf je vervloekingen en toch aanbid ik je, ik voel het in mijn borst, één snaar is er overgebleven en deze weerklinkt. Ik zal mij van het leven berooven, maar eerst gaat hij er aan. Ik zal hem die drieduizend roebel ontrukken en ze jou toewerpen, al ben ik dan ook een schurk in je oogen, ik ben geen dief, Katja, kijk mij niet verachtelijk aan, Dmitry is geen dief, maar een moordenaar. Hij heeft zijn vader vermoord, hij heeft zich zelf te gronde gericht om je recht in de oogen te kunnen kijken, om je trots niet behoeven te dragen, om je niet meer lief te hebben.

P. S. Ik kus je voeten, vaarwel!"

PP.SS. Katja, bid God, dat de menschen mij het geld willen leenen, dan zal ik geen bloed vergieten, wanneer zij het wel doen, zal ik er in verdrinken. Dood mij!

Je slaaf en je vijand,
D. Karamazow."

Nadat hij dit document gelezen had, was Iwan geheel overtuigd. Een maandlang dacht hij niet meer aan Smerdjakow en wanneer hij het deed lachte hij om zijn dwaze verdenking. Zijn verhouding tot Katharina Iwanowna bleek nog steeds als die van twee vijanden, die op elkaar verliefd zijn. Eenige dagen voor de terechtzitting had Iwan Mitja een plan voorgelegd om hem te doen ontvluchten. Thuis gekomen van zijn bezoek voelde hij zich beschaamd, omdat hij wist, dat hij niet slechts Mitja's ontvluchting wenschte en hiervoor dertigduizend roebel wilde gebruiken om zijn geweten gerust stellen; Smerdjakow had dit wakker geschud door te zeggen, dat de veroordeeling van zijn broeder zijn eigen erfdeel zou vergrooten. Neen, er was nog een andere reden, juist in dezen tijd weer kwam de gedachte in hem op: „misschien ben ik toch ook een moordenaar." Katharina Iwanowna had in Aljoscha's bijzijn geroepen: „Jij alleen hebt mij de overtuiging gegeven dat Mitja de moordenaar is." Dit had hem buitengewoon verbaasd, daar zij immers om zijn twijfel op te heffen hem den brief van Dmitry had getoond. Even daarna had zij gezegd: „Ik ben zelf bij Smerdjakow geweest." Wanneer was zij daar geweest? Iwan had tot nu toe hier niets van geweten, zij was dus niet overtuigd van Mitja's schuld! En wat had Smerdjakow kunnen zeggen, wat had hij haar gezegd? Zoo spoedig mogelijk ging hij naar Smerdjakow. „Misschien vermoord ik hem dezen keer," dacht hij onderweg.

EENENTWINTIGSTE HOOFDSTUK.

Reeds in de gang fluisterde Marja Kondratjewna hem toe, dat Pawel Feodorowitsch (zij bedoelde Smerdjakow) heel ziek was. Hij was niet alleen bedlegerig, maar deed heel vreemd, zelfs zijn thee had hij niet opgedronken.

„Wat is er dan, is hij onrustig?" vroeg Iwan Feodorowitsch.

„Dat niet, hij is volkomen kalm, maar u moet niet te lang met hem spreken," zei Marja Kondratjewna.

Iwan opende de deur en trad binnen. Smerdjakow zag er werkelijk slecht uit.

„Ik geloof, dat je ziek bent," begon Iwan Feodorowitsch, „ik zal je niet lang ophouden. Mijn jas zal ik maar niet uittrekken. Waar kan ik hier gaan zitten?"

Hij ging naar het andere einde van de tafel, schoof een stoel bij en zette zich op zijn gemak neer.

„Waarom kijk je mij zoo aan? Ik kom hier slechts met één vraag, en ik zweer je, dat ik niet heen ga voor je mij een behoorlijk antwoord hebt gegeven. Is mejuffrouw Katharina Iwanowna bij jou geweest?"

Smerdjakow zweeg langen tijd en keek Iwan rustig in het gelaat. Eindelijk maakte hij een onverschillige handbeweging en wendde zijn gezicht af.

„Wat heb je?" riep Iwan uit.

„Niets."

„Hoezoo, niets?"

„Nu ja, zij is er geweest, dat zal u toch onverschillig zijn, laat mij met rust."

„Neen, ik laat je niet met rust. Spreek, is zij hier geweest?"

„Dat weet ik mij niet eens meer te herinneren," antwoordde Smerdjakow.

„Het lijkt wel alsof u zelf ziek bent," vervolgde hij tegen Iwan. „U ziet er slecht uit."

„Mijn gezondheid gaat jou niets aan, antwoord wat men je vraagt."

„Wat staan uw oogen diep, het wit er van is heelemaal geel geworden. Hebt u zooveel last van uw eigen gedachten?"

Hij lachte verachtelijk.

„Hoor eens, ik heb je gezegd dat ik hier zonder antwoord niet vandaan ga," schreeuwde Iwan.

„Wie geeft u het recht mij zoo te hinderen?" zei Smerdjakow lijdend.

„Ik heb niets met je maken, geef slechts antwoord op mijn vraag en dan ga ik weg."

„Ik heb niets te antwoorden," zei Smerdjakow, terwijl hij Iwan's onderzoekenden blik ontweek.

„Ik verzeker je, dat ik je tot het antwoord zal dwingen."

„Waarom plaagt u mij toch altijd, waarom nu weer? Omdat morgen het proces begint? U behoeft niet bang te zijn, dat u iets zal overkomen. Gaat u maar naar huis, u kunt rustig slapen."

„Ik begrijp je niet... wat zou ik morgen te vreezen hebben?" vroeg Iwan verwonderd, maar even ging er een rilling door hem heen.

Smerdjakow mat hem met de oogen.

„Begrijpt u het niet?" vroeg hij verwijtend. „Hoe is het toch mogelijk, dat een verstandig mensch lust er in heeft comedie tegen mij te spelen!"

Iwan keek hem sprakeloos aan. De trotsche toon van zijn gewezen knecht verwonderde hem ten zeerste.

„Ik zeg u: U hebt niets te vreezen. Ik zal niets tegen u verklaren, er zijn geen redenen om u te verdenken. Kijk eens, hoe uw handen beven, hoe komt dat? Ga naar huis, u bent geen moordenaar."

Iwan schrok, hij herinnerde zich de woorden van Aljoscha.

„Ik weet, dat ik dat niet ben," begon hij stotterend.

„Weet u dat?"

Iwan sprong op en pakte Smerdjakow bij zijn schouder.

„Zeg mij alles, schurk, onmiddellijk!"

Smerdjakow was in het geheel niet geschrokken. Met een blik vol haat keek hij den ander aan.

„Nu goed, u heeft inderdaad een moord begaan," fluisterde hij.

Iwan ging weer op zijn stoel zitten en glimlachte nadenkend en tegelijkertijd kwaadaardig.

„Bedoel je dat van den vorigen keer?"

„Natuurlijk, den vorigen keer bent u bij mij geweest, en alles hebt u begrepen, ook nu begrijpt u het."

„Ik weet alleen, dat je gek bent."

„Ik zou er mijn geduld bij verliezen. Wij zitten hier vlak tegenover elkaar, en dan zou men denken dat het geen zin heeft elkaar zand in de oogen te strooien of comedie te spelen, of wilt u de schuld nog altijd heelemaal op mij werpen! U heeft uw vader vermoord, u bent de hoofdmoordenaar, en ik ben slechts uw werktuig geweest, uw trouwe slaaf. Op uw bevel heb ik gehandeld."

„Heb je hem dan werkelijk vermoord?"

Een koude rilling voer Iwan door de leden. Het was alsof er in zijn hersens iets brak. Smerdjakow keek hem verwonderd aan. Hij was waarschijnlijk verbaasd over de oprechtheid van Iwan's onsteltenis.

„Zou het mogelijk zijn, dat u werkelijk niets geweten hebt?" vroeg hij ongeloovig, terwijl hij hem met een verwrongen lach aankeek.

„Ik geloof dat je een spook, een waandenkbeeld bent," zei Iwan.

„Wij zijn slechts met zijn tweeën, dat wil zeggen, nog een derde, zonder twijfel is die derde hier. Hij bevindt zich tusschen ons in."

„Wie is die derde?" vroeg Iwan verschrikt, terwijl hij haastig omkeek.

„Die derde is God, de Voorzienigheid. Hij staat naast ons. Zoek maar niet, u zult hem niet vinden. "

„Je hebt gelogen, toen je zei, dat je hem vermoord hebt," schreeuwde Iwan, „òf je bent gek òf je wilt mij martelen evenals de vorige keer."

Smerdjakow sloeg hem gade, nog steeds scheen het hem dat Iwan „alles wist", en dat hij comedie speelde om de schuld op een ander te laden.

„Wacht even," zei hij eindelijk met zwakke stem. Hij trok zijn linkervoet onder de tafel weg en begon zijn broek op te stroopen. Hij had een lange witte kous aan en een pantoffel. Zonder zich te haasten maakte hij zijn kouseband los en stak zijn hand in de kous. Iwan Feodorowitsch keek naar hem en kromp ineen van schrik.

„Hij is gek," brulde hij, sprong op en ging achteruit, totdat hij met zijn rug tegen den wand stootte en daar als het ware bleef vastgenageld. Half krankzinnig van angst keek hij naar

Smerdjakow. Deze liet zich niet storen en voelde nog steeds met zijn hand in de kous, alsof hij er iets uit wilde halen. Iwan Feodorowitsch zag dat het papieren waren, of liever een bundel papieren. Smerdjakow haalde het pakje te voorschijn en legde het op den stoel.

„Daar is het," zei hij rustig.

„Wat?" vroeg Iwan bevend.

„Kijkt u maar na," zei Smerdjakow steeds kalm. Iwan trad op de tafel toe, pakte het bundeltje en begon het open te maken. Plotseling trok hij zijn vingers terug, alsof hij een afschuwelijk walgelijk gedierte had aangeraakt.

„Uw vingers beven nog altijd," zei Smerdjakow en maakte bedaard het pakje los. Er kwamen drie pakketjes bankbiljetten van duizend roebel te voorschijn.

„Daar zijn ze, de geheele drieduizend, u behoeft ze niet te tellen, neemt u ze maar," zeide hij tot Iwan.

Iwan zonk op een stoel neer, hij was bleek als de dood.

„Je hebt mij bang gemaakt . . . met die kous," zei hij gedwongen glimlachend.

„Is het mogelijk, dat u het tot nu toe niet geweten heeft?" vroeg Smerdjakow nog eens.

„Neen, ik heb het niet geweten, ik heb steeds geloofd, dat het Mitja was... Broeder... broeder... ach!"

Hij pakte zijn hoofd met beide handen beet.

„Luister, heb je hem alleen vermoord? Te zamen met hem of geheel alleen?"

„Te zamen met u, met uw medewerking. Dmitry Feodorowitsch is onschuldig als een pasgeboren kind."

„Goed, goed . . . later over mij. Waarom beef ik toch zoo . . . Ik kan geen woord spreken."

„Toen was u heel moedig, „Alles is geoorloofd", heeft u gezegd, en nu bent u zoo geschrokken," stotterde Smerdjakow verwonderd. „Wilt u niet wat limonade? Ik zal wat laten brengen, dat u verfrisschen zal. Alleen dit hier moet ik eerst wegbergen."

Hij wees op de bankbiljetten. Hij nam een boek en bedekte hiermee het geld. Iwan Feodorowitsch las werktuigelijk den titel: Leerredenen van vader Issaak Ssirin.

„Ik wil geen limonade, ga zitten en vertel mij alles. Dus jij hebt het gedaan? Kom, vertel het."

„Wilt u niet uw jas uittrekken, anders zult u het te warm krijgen."

Alsof hij eerst nu eraan dacht, trok Iwan zijn jas uit en wierp deze, zonder van zijn stoel op te staan, op de bank.

„Spreek nu," zei hij. Hij werd geheel kalm; nu hij eenmaal overtuigd was, wachtte hij bedaard Smerdjakow's uiteenzetting af.

„Hoe het gebeurd is?" vroeg Smerdjakow zuchtend, „op een geheel natuurlijke wijze, volgens uw eigen woorden."

„Later over mijn woorden," viel Iwan hem in de rede, „vertel mij uitvoerig hoe je het gedaan hebt. Alles achter elkaar, vooral ook de bijzonderheden, alle bijzonderheden."

„U was weggegaan, daarna viel ik in den kelder."

„Had je een epileptischen aanval, of deed je maar zoo?"

„Neen, ik had hem gesimuleerd, ik ben de trap afgegaan tot heelemaal beneden, en ging toen op den grond liggen. Toen ik lag, begon ik te schreeuwen en sloeg om mij heen tot men mij wegdroeg."

„Wacht eens, al dien tijd, ook later in het hospitaal, heb je gesimuleerd?"

„Neen, zeker niet. Den volgenden dag 's morgens, voor ik naar het hospitaal ging, had ik een aanval, zoo sterk, als ik in geen jaren gehad heb. Twee dagen ben ik volkomen bewusteloos geweest."

„Goed, goed, ga voort."

„Men legde mij op den divan, ik wist wel waar, in de kamer die slechts door een dun beschot van die van Grigory en Marfa Ignatjewna gescheiden is. Zij is altijd heel vriendelijk voor mij geweest, van mijn geboorte af. 's Nachts heb ik gekreund, maar zachtjes, want ik verwachtte Dmitry Feodorowitsch."

„Waarom verwachtte je hem? Dacht je dat hij bij je zou komen?"

„Bij mij? Wel neen, ik verwachtte, dat hij naar het huis zou komen. Ik twijfelde er geen oogenblik aan, dat hij dienzelfden nacht er zou zijn, want daar hij mij niet had gesproken en geen enkel bericht had ontvangen, moest hij zelf naar het huis komen en over de schutting klauteren en dan zou hij wel wat doms doen."

„Maar wanneer hij niet gekomen was?"

„Dan was er ook niets gebeurd. Als hij er niet geweest was, had ik geen besluit genomen."

„Goed, goed . . . spreek duidelijk, haast je niet en vergeet niet, wat ik je gezegd heb: geen enkele bijzonderheid overslaan."

„Ik wachtte erop, dat hij Feodor Pawlowitsch zou vermoorden, ik had mijn voorbereidingen al gemaakt tijdens de laatste dagen. De hoofdzaak was, dat hij de teekens kende. Ik vermoedde dat hij, nu hij zoo kwaad was, zeker door middel van die teekens het huis binnen zou dringen."

„Halt," zoo viel Iwan hem in de rede, „wanneer hij hem vermoord had, had hij ook het geld genomen, dat had je toch vooruit moeten zien. Wat was er dan voor jou overgebleven? Ik begrijp het nog niet heelemaal."

„Hij had het geld nooit gevonden. Ik had hem maar gezegd, dat het geld onder de matras was, maar dat was niet waar. Vroeger heeft het in de schrijftafel gelegen,... daarop heb ik echter Feodor Pawlowitsch ertoe overgehaald,... ik was voor hem de eenige op de wereld, dien hij blindelings vertrouwde,... dat hij het pakje met geld in een hoek achter de heiligenbeelden moest leggen, daar zou niemand het zoeken, zeker niet wanneer hij haast had. Het pakje heeft dus altijd achter de heiligenbeelden gelegen. Het zou ook belachelijk geweest zijn, het geld onder de matras te bewaren en in de schrijftafel was het nog slechter opgeborgen. Allen hebben nu geloofd, dat het onder de matras gelegen heeft. Een domme voorstelling van zaken. Kijk eens, wanneer Dmitry Feodorowitsch den moord gepleegd had en daarna niets gevonden, zou hij gevlucht zijn, omdat hij door het nietigste voorval opgeschrikt zou zijn, zooals dat meer voorkomt bij moordenaars. Ik had dus altijd, of op den volgenden morgen of misschien zelfs denzelfden nacht bij de heiligenbeelden kunnen klimmen om het geld weg te nemen en Dmitry Feodorowitsch had van alles de schuld gekregen. Dat is volkomen duidelijk, nietwaar?"

„Wanneer hij hem nu echter niet gedood, maar alleen geslagen had?"

„Wanneer hij hem niet verslagen had, dan zou ik het natuurlijk niet gewaagd hebben het geld weg te nemen en dan was alles tevergeefs gewesest. Maar er was nog een andere mogelijkheid, namelijk, dat hij hem bewusteloos zou slaan en dat ik in dien tijd gelegenheid zou hebben het geld weg te nemen. Later had ik dan Feodor Pawlowitsch ervan overtuigd, dat niemand anders dan Dmitry Feodorowitsch het geld gestolen kon hebben."

„Halt, ik begrijp het nog niet. Dus Dmitry Feodorowitsch heeft hem vermoord, en jij hebt het geld weggenomen?"

„Neen, hij heeft hem niet vermoord, ik zou u nu kunnen zeggen, dat hij het wel gedaan had... maar ik wil tegenover u niet liegen, omdat zelfs wanneer u inderdaad zooals ik nu zie tot nu toe niets ervan begrepen hebt en geen comedie voor mij speelt, om de geheele schuld op mij te gooien, ... u toch de ware schuldige bent, want u hebt kennis gedragen van den moord, u hebt mij opgedragen den moord uit te voeren, en terwijl u dit alles wist, bent u weggereisd. Daarom wilde ik u vanavond hier bewijzen, dat u alleen de moordenaar bent, dat ik slechts een werktuig was, ofschoon ik de daad uitgevoerd heb. Volgens de wet bent u de eenige moordenaar."

„Hoe kan het, dat ik een moordenaar ben, o God!"

Iwan kon het niet langer uithouden en vergat, dat hij van plan was geweest zijn oordeel op te schorten tot na het einde van het gesprek.

„Kom je daar weer met je Tschermaschnja? Waarom had je mijn toestemming noodig? Ik ga nu van de veronderstelling uit, dat je Tschermaschnja als de toestemming van mij beschouwde. Hoe kun je dat verklaren?"

„Toen ik van uw toestemming overtuigd was, wist ik, dat u bij mijn terugkomst niet meer zou spreken over die drieduizend roebel. Wanneer om de een of andere reden de autoriteiten mij inplaats van Dmitry Feodorowitsch zouden wantrouwen, of mij voor zijn medeplichtige zouden houden, zou u mij verdedigd hebben ... later bij het aanvaarden der erfenis had u mij een belooning kunnen geven, omdat door mijn bemiddeling de erfenis voor u bewaard is gebleven. In het geval dat de oude man met Agrafjona Alexandrowna getrouwd was, zou u niets ontvangen hebben."

„Aha, je had je dus voorgenomen mij later nog mijn heele leven hierover lastig te vallen," riep Iwan, „maar wanneer ik nu eens niet weggereisd was en jou aangeklaagd had?"

„Wat hadt u kunnen zeggen? Dat ik u ertoe overgehaald had naar Tschermaschnja te gaan? Dat zou gekheid zijn, bovendien, of u reisde weg na ons gesprek, of u bleef. Was u gebleven, dan was er niets gebeurd, ik had geweten dat u niets met de zaak te maken wilde hebben en zou ook niets gedaan hebben. Nu u wegging beteekende het, dat u op mij vertrouwde, dat u bovendien niet voor het gerecht tegen mij zou getuigen en dat u mij den diefstal van die drieduizend roebel zou vergeven. U kon mij ook later niet laten vervolgen, want ik zou dan alles gezegd hebben, dat wil zeggen, ik zou

niet bekend hebben dat ik hem vermoord en beroofd had, alleen dat u mij ertoe aangezet had te moorden en te rooven en dat ik daar niet op ingegaan was. Dus ik had uw toestemming noodig, opdat u buiten staat zou zijn mij ooit in het nauw te brengen. Want waar zou u de bewijzen vandaan halen? En bovendien zou het niet prettig voor u zijn, wanneer ik de rechters verteld had, hoe zeer u naar den dood van uw vader verlangde. Ik geef u mijn woord, dat het publiek mij geloofd zou hebben. Het zou een schande geweest zijn voor uw heele leven."

„Dus je dacht, dat ik mijn vader's dood wenschte?" vroeg Iwan.

„Ongetwijfeld, uw stilzwijgende toestemming heeft mij de zekerheid daartoe gegeven," zei Smerdjakow. Hij sprak zachtjes en langzaam, alsof hij vermoeid was. Maar het leek Iwan alsof hij nog een of ander verborgen doel in het oog hield.

„Ga voort," zei hij, „ga voort. Wat nu verder?"

„Daar lig ik dus en luister, het is net alsof uw vader roept. Grigory Wassiljewitsch is opgestaan en naar buiten gegaan. Plotseling hoor ik hem luid schreeuwen, kort daarop is alles stil, diepe duisternis heerscht er. Ik lig en wacht, mijn hart klopt in mijn keel, ik kan het niet uithouden. Eindelijk sta ik op en ga naar buiten. Links zie ik het venster van uw vader's kamer geopend. Ik ga nog eenige schreden verder naar links om te luisteren of hij nog leeft of niet. Ik hoor hoe de oude man heen en weer loopt en zucht. Ik weet dus dat hij nog in leven is. Ik kom bij het raam en roep hem. „Ik ben het," zeg ik. Hij antwoordt mij: „Hij is er geweest, hij is weer weggeloopen." Hij bedoelt natuurlijk Dmitry Feorodowitsch. „Grigory heeft hij doodgeslagen." „Waar?" fluister ik. „Daar in den hoek." Hij wijst, hij fluistert ook. „Wacht," zeg ik. Ik ging naar den hoek van den tuin om Grigory te zoeken en vond hem daar liggen. Hij was geheel bebloed en buiten kennis. Dmitry Feodorowitsch moest er dus geweest zijn, dat was mij onmiddellijk duidelijk en dadelijk besloot ik het werk voort te zetten, omdat Grigory Wassiljewitsch, al was hij nog in leven, mij niet kon verraden, daar hij bewusteloos was. Er was slechts één gevaar, namelijk dat Marfa Ignatjewna zou ontwaken. Ik zag dat heel goed in, maar ik hield er verder geen rekening mede, aangezien de lust tot moorden mij nu geheel beheerschte. Ik ging naar het raam van mijn meester terug, en zei:

„Zij is hier, Agrafjona Alexandrowna is gekomen." Hij beefde als een klein kind. „Waar? Hier? Waar?" zuchtte hij. Hij geloofde het niet. „Daar," zeg ik. „daar staat zij, open de deur." Hij kijkt mij aan en durft de deur niet te openen. „Hij is ook al bang voor mij," denk ik. En het is belachelijk, maar waar: plotseling kom ik op den inval de teekens, die de aankomst van Gruschenka aankondigen, tegen het raam te geven, zoo dat hij het kan zien. Op het oogenblik, dat ik de teekens geef, gaat hij naar de deur om mij open te doen en mijn woorden had hij niet geloofd! Ik wil naar binnen gaan, maar hij blijft staan en wil mij den toegang beletten. „Waar is zij? Waar is zij?" Hij kijkt mij aan en beeft. „Ah," denk ik, „wanneer hij nu al bang voor mij is, dan loopt alles verkeerd." Nu werd ik ook angstig, want ik dacht, dat hij mij niet in de kamer binnen zou laten, of dat hij zou schreeuwen of dat Marfa Ignatjewna zou komen, of dat er iets anders zou gebeuren. Ik herinner het mij niet, maar ik geloof zeker, dat ik heel bleek was. Ik fluisterde hem toe: „Daar, daar onder het raam, hebt u haar dan niet gezien? Zij is bang!" zei ik, „het geschreeuw heeft haar verschrikt, zij heeft zich in een boschje heesters verborgen. Ga naar het raam en roep haar vanuit uw kamer." Hij gaat naar het raam, zet het licht ervoor en roept: „Gruschenka, Gruschenka, ben je hier?" Hij roept wel maar durft niet zijn hoofd uit het raam te steken, omdat hij bang voor mij is. Hij durft zich niet aan mij over te geven. „Kijk eens, daar is zij," zeg ik. Ik ga naar het venster en steek mijn hoofd eruit. „Daar in de struiken, zij lacht u toe. Ziet u het niet?" Dat gelooft hij, hij is ook zoo verliefd, en buigt zich naar buiten. Toen greep ik van zijn schrijftafel de presse-papier, u herinnert zich die nog wel, hij zal ongeveer drie pond wegen, en sloeg hem van achteren op zijn schedel. Hij schreeuwde niet eens, hij zonk geluidloos achterover. Ik sloeg nog een tweede en een derde maal. Bij de derde maal bemerkte ik, dat ik zijn schedel kapot geslagen had. Hij viel naar achteren op zijn rug, zijn gezicht naar boven, geheel bebloed. Ik onderzocht mijzelf of ik geen bloedspatten gekregen had. De presse-papier veegde ik af, legde hem weer op zijn plaats, ging naar het heiligenbeeld en nam het geld uit de enveloppe. De enveloppe zelf wierp ik op den vloer en het rose lintje er naast. Ik ging daarop naar den tuin, naar den appelboom. Deze is voor een groot gedeelte hol, dat had ik al lang gezien. Hierin had ik een paar stukken doek en papier

gestopt (u ziet, ik had het reeds lang voorbereid) ik wikkelde het geld in het papier en daarna in de doeken en stopte het pakje diep in de holte. Daar heeft het bijna twee weken gelegen. Eerst nadat ik uit het ziekenhuis kwam, heb ik het eruit gehaald. Nu ging ik terug naar mijn bed en dacht angstig: „Wanneer Grigory Wassiljewitsch doodgeslagen is, dan kan het leelijk voor mij afloopen, maar wanneer hij niet dood is, dan gaat het goed, want dan zal hij kunnen getuigen, dat Dmitry Feodorowitsch er geweest is, en dat hij blijkbaar ook zijn vader vermoord heeft." In mijn twijfel begon ik te kreunen om Marfa Ignatjewna zoo gauw mogelijk te wekken. Zij stond eindelijk op en wilde naar mij toegaan, maar zoodra zij zag dat Grigory er niet was, hoorde ik hoe zij in den tuin schreeuwde en huilde. Zoo ging het den heelen nacht door en ik was weldra gerustgesteld."

Smerdjakow hield een oogenblik op. Iwan had al dien tijd stil geluisterd zonder zich te bewegen, zonder hem een oogenblik uit het oog te verliezen. Smerdjakow had Iwan slechts zoo nu en dan aangezien, maar meestal keek hij een anderen kant op. Toen hij zijn verhaal beëindigd had, was hij zeer opgewonden, hij hijgde. Het zweet parelde op zijn voorhoofd. Het was onmogelijk te zien, of hij berouw had.

„Wacht eens," zei Iwan, „hoe zit het met die deur? Wanneer mijn vader de deur voor jou geopend heeft, hoe kan Grigory haar dan al open gezien hebben?"

Iwan deed deze vragen heel kalm. De beide mannen zaten bij elkaar op een wijze, die een binnenkomende volkomen misleid zou hebben. Zij spraken nu zoo rustig, dat het leek alsof zij over gewone, hoewel niet direct onbelangrijke dingen met elkaar spraken.

„Wat deze deur betreft, en dat zij zooals Grigory Wassiljewitsch beweerde, open gestaan heeft, ik geloof dat dat op een vergissing berust," zei Smerdjakow. „Hij is heel koppig, hij heeft het ook niet gezien, hij verbeeldt het zich maar en nu kan niemand hem van dat idee afbrengen. Het is heel gelukkig voor ons beiden, dat hij deze verklaring heeft afgelegd, want hierdoor is het lot van Dmitry Feodorowitsch beslist."

„Luister," zei Iwan Feodorowitsch, die opnieuw in de war gebracht, pogingen deed zijn gedachten te verzamelen. „Zeg mij nog één ding: waarom heb je het pakje in de kamer geopend en de enveloppe op den grond gegooid? Waarom nam

je niet alles weg? Toen je het mij vertelde, scheen het alsof je vond, dat je juist op deze manier had moeten handelen en niet anders. Waarvoor was het noodig? Dat kan ik niet inzien."

„Dat heb ik om verschillende redenen gedaan. Wanneer de moordenaar een van de huisgenooten was en de gewoonten kende van den ouden heer en het geld vroeger gezien had, of er bij was, toen hij het eigenhandig in de enveloppe legde, en toegezien had hoe het gezegeld en van een opschrift voorzien werd, dan zou zoo iemand geen enkele reden hebben, om nadat hij den moord gedaan had, het pakje open te breken. Hij wist immers zeker, dat het geld zich hierin bevond? Maar Dmitry Feodorowitsch behoorde anders te handelen. Hij had alleen over dat pakje hooren spreken, het zelf niet gezien en daarom moest hij er zich van overtuigen of er werkelijk geld inzat. De enveloppe wierp hij weg omdat hij geen tijd had er aan te denken, dat dit feit tegen hem gebruikt zou kunnen worden. Hij is geen gewone dief en heeft vroeger nooit gestolen. Hij is een geboren edelman. Wanneer hij het nu zou doen was het geen echte diefstal, maar eerder een daad, waarmede hij zichzelf recht verschafte. Dit heb ik den procureur niet ronduit gezegd, maar ik maakte er een toespeling op, zoodat het was alsof het denkbeeld van hem uitging, zonder dat ik er iets mee te maken had..."

„Hoe is het mogelijk, dat je alles in dat korte oogenblik zoo goed overlegde?" riep Iwan Feodorowitsch buiten zich zelf van verwondering uit. Hij keek Smerdjakow ontsteld aan.

„Denkt u, dat ik het in dat korte oogenblik bedacht heb? Neen, ik had reeds alles van te voren berekend."

„Welnu, de duivel zelf moet je geholpen hebben," zei Iwan Feodorowitsch.

„Inderdaad, dom ben je niet, je bent verstandiger dan ik ooit heb kunnen gelooven."

Hij stond op en deed enkele stappen.

„Luister, ellendeling, begrijp je niet, dat ik je alleen daarom niet vermoord heb, omdat ik je morgen voor de rechters wil sleepen? God is mijn getuige." (Iwan hief zijn hand op) „Misschien ben ik ook schuldig, misschien heb ik inderdaad in het geheim gewenscht dat mijn vader zou sterven, maar ik zweer je, ik ben niet zoo schuldig als jij denkt en misschien heb ik je in het geheel niet tot den moord aangezet. Neen, ik heb het niet gedaan, maar goed, ik zal morgen tegen mijzelf getuigen,

ik wil alles zeggen. Wij zullen te zamen verschijnen en wat je ook wilt verklaren, ik ben niet bang voor je. Neen, ik zal je woorden bevestigen, maar ook jij moet bekennen, wij gaan te zamen, zoo zal het gebeuren."

Iwan had dit bijna plechtig gezegd en Smerdjakow kon aan zijn oogen zien, dat hij zijn woord zou houden.

„U bent ziek, geloof ik."

Smerdjakow zei dit zonder spot in zijn stem. Integendeel, het leek wel alsof hij medelijden met Iwan had.

„Wij gaan te zamen," herhaalde Iwan, „en als jij niet komt, dan zal ik alleen mijn bekentenis doen."

Smerdjakow zweeg nadenkend.

„Dat zal niet gebeuren, ook u zult er niet heengaan," zei hij zoo beslist, alsof tegen deze laatste uitspraak niets meer in te brengen was.

„Je begrijpt mij niet," riep Iwan verwijtend.

„U zou zich te veel schamen, wanneer u een volledige bekentenis moest afleggen en het ergste zou zijn, dat u niemand er een dienst mee deed, want ik zou eenvoudig zeggen dat ik u dit nooit verteld heb, dat u ziek bent, dat u medelijden met uw broeder hebt, dat u zich probeert op te offeren terwille van hem en nu dit tegen mij uitgevonden hebt, omdat u mij uw leven lang niet meer waard gevonden hebt dan een vlieg, die men doodslaat wanneer men er zin in heeft. Wie zou u dan gelooven? Hebt u ook maar een enkel bewijs?"

„Hoor eens, dat geld heb je laten zien om mij te overtuigen."

Smerdjakow nam het boek op en legde het opzij.

„Neem het geld maar," zei hij zuchtend.

„Natuurlijk neem ik het mee, maar waarom geef je het, terwijl je juist hierom den moord begaan hebt?" vroeg Iwan verbaasd.

„Ik heb het niet meer noodig," zei Smerdjakow onverschillig, „vroeger heb ik wel eens gedacht dat ik met zulk een som een nieuw leven zou kunnen beginnen in Moskou of in het buitenland, dat was mijn plan. De grootste drijfveer van den moord is echter geweest dat „alles geoorloofd is."

U hebt mij geleerd, dat, wanneer er geen oneindige God bestaat, er ook geen deugd bestaat, want die zou geen zin hebben. U hebt het gezegd, en ik dacht dat het waar was."

„Ben je niet uit jezelf tot die conclusie gekomen?" vroeg Iwan.

„Ik had uw hulp ertoe noodig."

„Maar nu ben je zeker weer geloovig geworden; omdat je het geld teruggeeft?"

„Neen, ik geloof niet," fluisterde Smerdjakow.

„Waarom geef je het geld dan terug?"

„Houd op, het is de moeite niet waard," zei Smerdjakow op wanhopigen toon. „U hebt destijds zelf gezegd, dat alles veroorloofd was. Waarom bent u dan nu zoo onder den indruk? Wilt u tegen uzelf getuigen? . . . Dat mag niet gebeuren." Smerdjakow zei dit zeer beslist.

„Je zult het zien," antwoordde Iwan.

„Neen, u bent te verstandig, u houdt van het geld, dat weet ik, u bent eergierig, u bent trotsch, u houdt van vrouwen, maar vóór alles wilt u een rustig leven hebben. U zult geen lust hebben uw geheele leven te bederven door zulk een schande op u te laden. Van al de kinderen van Feodor Pawlowitsch lijkt u het meest op hem."

„Je bent niet dom," zei Iwan, „dat heb ik vroeger al eens gedacht."

„Uw trots heeft u die gedachten ingeblazen, neem het geld."

Iwan stak de drieduizend roebel en stak ze in zijn zak.

„Morgen zal ik ze aan den rechter laten zien," zei hij.

„Niemand zal u gelooven, u hebt immers zelf geld, u kunt het uit uw eigen brandkast genomen hebben."

Iwan stond op.

„Ik herhaal je, dat ik je alleen daarom niet vermoord heb, omdat ik je morgen noodig heb, vergeet het niet."

„Sla mij dan en dood mij," zei Smerdjakow plotseling op zonderlingen toon, „dat durft u niet," zei hij met een bitter lachje, „daar hebt u zelfs niet meer den moed toe, terwijl u vroeger zoo goed wist wat u wilde en geen lafheid kende."

„Tot morgen," zei Iwan en keerde zich naar de deur.

„Halt, laat mij ze nog een keer zien."

Iwan haalde de bankbiljetten te voorschijn. Smerdjakow bekeek ze tien seconden lang.

„Ga nu," zei hij. „Iwan Feodorowitsch," riep hij, terwijl Iwan reeds bij de deur was.

„Wat is er?" vroeg de ander, terwijl hij zich omkeerde.

„Vaarwel!"

„Tot morgen," antwoordde Iwan.

Even voordat hij zijn woning binnentrad, dacht hij er aan onmiddellijk naar den procureur te gaan om alles te vertellen, maar dit voornemen liet hij weer varen. Morgen moest alles tegelijk in orde gebracht worden.

TWEEENTWINTIGSTE HOOFDSTUK.

Ik ben geen dokter, maar toch voel ik, dat het oogenblik gekomen is den lezer opheldering te geven aangaande de natuur van Iwan's ziekte. Hij wist zelf heel goed dat hij ziek was, maar hij wilde er zich niet aan overgeven, vooral niet op dit oogenblik, nu hij zich „voor zichzelf moest rechtvaardigen". Hij had eenigen tijd tevoren den dokter uit Moskou geconsulteerd en deze had hem verklaard, dat hij een soort hersenziekte had. Het verwonderde den dokter dan ook in het geheel niet, dat Iwan vaak te lijden had van hallucinaties.

„U moet er wel om denken, dat u uw gemoedstoestand voldoende controleert en een rustkuur neemt, anders zal de ziekte verergeren," had hij gezegd. Iwan had dezen goeden raad in den wind geslagen.

„Ik kan nog goed loopen, ik heb nog kracht genoeg; wanneer ik bezwijk dan is er nog tijd genoeg mij te genezen," zei hij bij zichzelf. Hij zat nu in zijn kamer en was er zich van bewust dat hij ijlde. Hij keek star naar een voorwerp op den divan, die tegenover hem bij den muur stond. Plotseling verscheen, God weet waar vandaan, een man, die zich nog niet in de kamer bevond, toen Iwan van Smerdjakow terugkomende die betreden had. Het was een Russische heer, zeker niet jong meer. Hij droeg een klein puntbaardje. Hij zag er uit alsof hij vroeger betere dagen gekend had, zijn kleeren waren weliswaar nog netjes, maar eenigszins versleten, en hoewel hij een uitstekenden kleermaker gehad moest hebben, was de snit van zijn jas ouderwetsch. Waarschijnlijk had hij zijn beste dagen gehad in den tijd der lijfeigenschap, en was hij gedwongen, toen deze afgeschaft werd, op kosten van anderen te leven. Aan den middelvinger der rechterhand droeg hij een massief gouden ring met een goedkoopen opaal.

Iwan bewaarde het stilzwijgen en besloot bij zichzelf in geen geval het gesprek te beginnen. De gast zat daar, alsof hij van een of andere kamer, die hij boven bewoonde, naar be-

neden gekomen was om den heer des huizes gezelschap te houden bij het theedrinken, maar die zwijgt, omdat hij ziet dat zijn gastheer in zijn overpeinzingen verdiept is. Intusschen bereidt hij zich voor tot een aangenaam gesprek, zoodra de gastheer slechts het teeken geeft om te beginnen. Plotseling betrok zijn gezicht.

„Luister eens goed," begon hij het gesprek. „Je bent toch alleen naar Smerejakow toegegaan met het doel om iets van Katharina Iwanowna te weten te komen, en je bent weggegaan zonder dat hij je vraag beantwoord heeft. Ben je dat vergeten?"

„Ach ja," zei Iwan, „ik heb het vergeten, overigens dat doet er niet toe, alles wordt morgen opgelost. Maar jij had mij daar niet aan moeten herinneren. Hoe kun je zoo brutaal zijn mij te doen gelooven dat ik jou noodig had om daaraan te denken, dat is niet het geval."

„Geloof het dan maar niet," zei de ander met een vriendelijk lachje, „gedwongen geloof heeft geen waarde. Bij het geloof helpen geen bewijzen, vooral geen materieele. Thomas geloofde niet, omdat hij de opstanding van Christus zag, maar omdat hij reeds van tevoren graag wilde gelooven. Neem b.v. de Spiritisten, men zegt, dat ze nuttig zijn, omdat zij bewijzen dat er een andere wereld bestaat — dit bewijs is gegrond op het feit dat de duivel hen vanuit de andere wereld voor den gek houdt. Is dat niet prachtig? Hiermee is immers slechts het bestaan van den duivel aangetoond, maar niet dat van God. Ik zal eens een bezoek bij zoo'n idealistisch gezelschap brengen om oppositie te voeren. Een realist ben ik, zou ik dan zeggen, maar geen materialist."

„Hoor eens," zei Iwan, „ik ben op het oogenblik misschien krankzinnig . . . ik ben aan het ijlen . . . praat zooveel onzin als je wilt, mij is het onverschillig, je zult mij niet kwaad maken, niet zooals den vorigen keer, ik schaam mij maar voor één ding . . . ik ga wat op en neer loopen . . . zoo nu en dan zie ik je niet en hoor ik je stem niet, maar ik kan wel raden wat je te vertellen hebt, want ik ben het zelf die spreekt en niet jij. Ik zal een handdoek met koud water nemen en die om mijn hoofd wikkelen, misschien verdwijn je dan."

Iwan Feodorowitsch ging naar een hoek van het vertrek, nam een handdoek en legde deze op zijn voorhoofd, daarna ging hij voort de kamer op en neer te wandelen.

„Het bevalt mij, dat wij elkaar nu al tutoyeeren," zei de gast.

„Ezel," antwoordde Iwan lachend, „zou ik misschien moeten beginnen tegen jou de beleefdheidsvormen in acht te nemen! Ik ben in een goede bui, alleen mijn slapen doen mij pijn . . . en mijn hoofd . . . wees zoo goed niet te philosofeeren. Wanneer je niet weg wilt gaan, vertel dan liever iets vroolijks. Vertel een of andere anecdote. Ik ben niet bang voor je, ik zal je wel de baas blijven, mij krijgen ze niet in een krankzinnigengesticht."

„Hoor eens, ik ben toch eenigszins verbaasd; het ziet er uit alsof je rekening met mij begint te houden. Je ziet mij aan voor een levend wezen, terwijl ik toch slechts het spel van je verbeelding ben."

„Geen minuut lang heb ik je voor een levend wezen gehouden," schreeuwde Iwan bijna woedend. „Je bent een leugen, een ziekte, een spook, ik weet alleen niet hoe ik je moet vernietigen en ik zie wel in dat ik je dus eenigen tijd zal moeten verdragen. Je bent mijn hallucinatie, je bent de verpersoonlijking van mijzelf, overigens, slechts één kant er van; je vertegenwoordigt mijn afschuwelijkste en domste gedachten, van dit standpunt bekeken zou je zelfs een interessant studieobject voor mij kunnen zijn, wanneer ik den tijd had mij met je te bemoeien."

„Wacht eens even, je wilt mij overbluffen. Vandaag nog bij de straatlantaarn heb je tegen Aljoscha gezegd: „Hij heeft het je verteld, hoe weet je dat hij mij bezoekt?" Toen heb je over mij gesproken, het schijnt dus, dat je een oogenblikje er over gedacht hebt dat ik in werkelijkheid zou kunnen bestaan."

„Dat was zwakheid van mij, ik zal nooit in werkelijkheid aan je gelooven."

„Waarom was je eigenlijk zoo kwaad op Aljoscha? Hij is zoo aardig; ik sta nog bij hem in de schuld wegens den Staretz Sossima."

„Zwijg over Aljoscha, hoe durf je, lakei!" Iwan lachte weer.

„Je scheldt en toch lach je, dat is een goed teeken, je bent overigens heel vriendelijk vandaag, maar ik begrijp het — dat groote vaststaande besluit."

„Daar mag je niet over spreken," riep Iwan.

„Ik begrijp het, c'est noble, c'est charmant. Je zult morgen naar de rechtbank gaan om je broeder te verdedigen en jezelf op te offeren . . . C'est chevaleresque."

„Zwijg, of ik geef je een schop."

„Het zou mij eensdeels verheugen wanneer je dat deed,

want dan zou je aan mijn bestaan gelooven, spoken schopt men niet. Maar nu ernstig, het is mij natuurlijk onverschillig of je mij uitscheldt of niet, maar het zou aardiger zijn je wat beleefder te gedragen, zelfs tegenover mij. Ezel en lakei zijn geen woorden, die men in de beschaafde spreektaal kan gebruiken."

„Wanneer ik je uitscheld, dan beleedig ik mijzelf," zei Iwan lachend. „Jij bent ik, je hebt alleen een ander gezicht, spreekt ronduit datgene wat ik denk . . . je bent niet in staat mij iets nieuws te vertellen."

„Wanneer ik met jou in gedachten overeenstem kan dit slechts een groote eer voor mij zijn," verklaarde de bezoeker met waardigheid.

„Alleen je maakt geen goede keuze in mijn gedachten, je bent dom, neen, ik kan je niet verdragen. Wat moet ik doen?" riep Iwan uit.

„Mijn vriend, vóór alles wil ik gentleman zijn, en ik verlang, dat men mij als zoodanig behandelt, ik ben arm . . . ik wil niet zeggen, dat ik veel eergevoel bezit . . . gewoonlijk neemt men van mij aan dat ik een gevallen engel ben. Ik kan mij niet voorstellen hoe ik ooit een engel heb kunnen zijn; wanneer ik het ooit geweest ben, is het zoo lang geleden, dat ik geen zonde bega door het te vergeten. Nu stel ik alleen nog maar prijs op de reputatie van een fatsoenlijk mensch, en ik leef bij den dag, terwijl ik moeite doe iedereen aangenaam te zijn, ik houd werkelijk van de menschen. In menig opzicht heeft men mij belasterd. Wanneer ik van tijd tot tijd hier op aarde kom krijgt mijn leven een schijn van werkelijkheid. Dat bevalt mij, want ook ik, evenals jij, lijd aan hallucinaties, en daarom houd ik van jullie aardsch realisme, bij jullie is alles klaar opgeteekend, hier zijn formules, hier is de wiskunde. Bij ons heeft men slechts vage gelijkenissen, hier kom ik om na te denken, te peinzen, soms om te droomen, bovendien word ik op aarde bijgeloovig, — lach niet. Ik vind het prettig bijgeloovig te zijn. Ik neem al jullie gewoonten aan, ik heb zelfs warme baden gebruikt. Mijn ideaal is naar de kerk te gaan, en daar oprecht geloovig een kaars aan te steken. Geloof mij, dit is mijn doel, dan zal ik van mijn lijden verlost zijn, ik laat mij zelfs graag bij jullie genezen. Toen er in de lente pokken heerschte ben ik naar het ziekenhuis gegaan om mij er tegen in te laten enten; ik was dien dag in een echt tevreden stemming, ik heb een aalmoes van tien roebel gegeven voor de Slavische broeders. Maar je luistert niet

naar mij, ik geloof dat je je vandaag niet erg kunt concentreeren. Ben je niet eenigen tijd geleden naar den dokter geweest? ... Welnu, hoe staat het met je gezondheid, wat heeft hij je gezegd?"

„Ezel," zei Iwan.

„Jij bent verstandig, begin je weer te schelden? Ik heb het niet gevraagd uit een zeker gevoel van deelneming. Heusch niet, je hoeft ook niet te antwoorden. Op het oogenblik heerscht er veel rheumatiek, het vorig jaar heb ik er zoo'n last van gehad, dat ik er nu nog wel eens aan denk."

„Heeft de duivel rheumatiek?"

„Waarom niet, wanneer ik zoo nu en dan een lichaam aanneem, zijn de gevolgen voor mijn rekening. Satana sum et nihil humanum a me alienum puto."

„Wel wel, satana sum et nihil humanum, voor een duivel is dat niet dom gezegd."

„Het verheugt mij, dat ik eindelijk in je smaak val."

„Maar dat heb je niet van mij," zei Iwan verschrikt, „ik heb er nog nooit aan gedacht, dat is eigenaardig ..."

„Dat is iets nieuws, nietwaar? Maar ik zal eerlijk tegen je zijn en je de zaak uitleggen. In den droom en vooral in een nachtmerrie, die voortkomt bijvoorbeeld uit een bedorven maag, heeft de mensch soms zulke mooie visioenen, dat zelfs de beste schrijver ze niet zou kunnen uitdenken. En zulke droomen komen voor bij menschen, die heelemaal geen schrijver zijn. Priesters, beambten, feuilleton-knoeiers enz. Een minister heeft mij eens bekend, dat de beste ideeën bij hem opkomen in zijn slaap. Dat is ook nu het geval; al ben ik je hallucinatie, ik krijg evenals bij een nachtmerrie bijzondere eigenschappen en zeg dingen waaraan je tot nu toe niet gedacht hebt. Ik herhaal dus niet jouw gedachte en toch ben ik slechts je nachtmerrie, meer niet."

„Dat lieg je, het ligt in je bedoeling mij ervan te overtuigen, dat je werkelijk bestaat en nu zeg je zelf dat je maar een nachtmerrie bent."

„Mijn vriend, ik volg vandaag een bijzondere methode. De ijver, waarmee je mij zoekt te naderen bewijst, dat je, ondanks jezelf, in mij gelooft."

„Absoluut niet, voor geen honderste deel geloof ik in jou."

„Maar een duizendste misschien wel, de homoeopathische doses zijn vaak de sterktse, beken maar dat je voor een duizendste ..."

„Geen oogenblik," schreeuwde Iwan woedend, „overigens, ik zou graag in je willen gelooven."

„Ha, daar heb je de bekentenis. Ik ben in een goede stemming vandaag en daarom wil ik je helpen. Hoor eens, ik vang jou en jij niet mij. Als ik je doe denken, dat ik je eigen gegedachten herhaal, doe ik dat alleen om je in mij te doen *gelooven*."

„Je liegt, het doel van je bezoek is, mij ervan te overtuigen dat je werkelijk *bestaat*."

„Juist, maar de aarzeling en de angst en de strijd tusschen de ontkenning en de bevestiging brengt voor een nauwgezet man als jij bent zooveel lijden mee, dat je je beter op zou kunnen hangen. Ik weet, dat je reeds een weinig in mij gelooft. Door dingen te herhalen van jezelf, heb ik je ervan overtuigd, dat ik niet besta. Ik laat je dus steeds tusschen geloof en ongeloof twijfelen. Dat is de nieuwe methode. En wanneer je dan besloten hebt heelemaal niet meer aan mij te gelooven, zal ik onmiddellijk beginnen je ervan te overtuigen, dat ik geen droom ben, maar werkelijkheid. Je ziet, ik ken je al. Dan heb ik mijn doel bereikt. Mijn doel is namelijk heel fatsoenlijk. Ik wil een klein zaadje geloof in je zaaien. Daar zal een eik uit groeien, zoo'n groote eik, dat je in de schaduw ervan zult droomen van de kluizenaars. Je verlangt er in je hart naar kluizenaar te worden. Je zult sprinkhanen eten en naar de woestijn gaan om boete te doen."

„Dus je zou dit alles doen voor mijn zieleheil?"

„Men moet toch eens een goede daad verrichten? Je voelt je beleedigd, zie ik. Nu zal ik je vertellen waarom ik gekomen ben. Ik ben hier op bezoek om mijzelf een plezier te doen. Ik houd van de droomen van mijn jonge vrienden, die zoo onstuimig zijn en tevens het leven zoozeer liefhebben. „Er zijn daar menschen," dacht je bij jezelf, toen je in de lente op weg ging hier naar toe, „die van plan zijn alles te verwoesten en tot den natuurstaat terug te keeren. Die dwazen hebben mij niet om raad gevraagd. Volgens mijn meening behoeft men niets te vernietigen. Het is alleen noodig de Godsidee te verwoesten in de menschen, hiermee moet het werk begonnen worden. O, gij blinden, dat gij dat niet begrijpt! Zoodra de menschheid zich man voor man van God heeft afgescheiden, zoodra zij het bestaan eerlijk ontkennen, dan zal vanzelf zonder revolutie de geheele vroegere wereldbeschouwing en vooral de geheele vroegere moraal vallen. Dan breekt de nieuwe tijd aan. De

menschen zullen zich vereenigen om uit het leven te halen wat er uit te halen valt, maar alleen met het doel het geluk en de vreugde te verkrijgen in deze wereld.

De mensch zal groot worden door den Goddelijken geest, door zijn hooghartigen trots: de Godsmensch zal verschijnen. Omdat de mensch van uur tot uur de natuur door middel van zijn trots en zijn wetenschap overwint, zal hij van uur tot uur het hoogste genot smaken, dat dan volkomen in de plaats treedt voor alle vroegere verlangens naar hemelsche vreugde. Ieder zal weten, dat hij sterfelijk is en zal als een God den dood trots en rustig afwachten, alleen uit hoogmoed zal hij inzien dat hij hierover niet mag klagen, dat zijn leven slechts een oogenblik duurt. Hij zal van zijn broeder houden zonder daarvoor belooning in het hiernamaals te verwachten. De liefde zal voldoening zoeken in het vergankelijk leven, maar alleen reeds het bewustzijn der vergankelijkheid zal de intensiteit ervan verhoogen en dit zal een vergoeding zijn voor de verloren hoop op een liefde aan den kanderen kant van het graf . . ." Enzoovoort, enzoovoort, steeds op dezelfde manier, heel aardig."

Iwan bleef zitten, hield zijn ooren met beide handen dicht en keek naar den grond. Hij begon over zijn heele lijf te beven. De stem vervolgde:

„De vraag is deze," dacht mijn jonge philosoof, „is het mogelijk dat zulk een periode nog eens aan zal breken, ja of neen? Als zij aanbreekt, dan is alles beslist en de menschheid heeft voor altijd een richtsnoer. Maar door de diep ingewortelde menschelijke domheid kan dit nog wel duizenden jaren duren en daarom is het ieder, die zich van de waarheid bewust is, geoorloofd volkomen volgens zijn eigen inzicht naar de nieuwe principes te handelen. In dit opzicht is „alles geoorloofd." Meer nog. Zelfs wanneer zulk een periode nooit aan zal breken dan is het den mensch die zijn leven volgens de nieuwe principes regelt, toegestaan, — al is hij ook de eenige in de heele wereld, — als Godmensch te leven en in zijn nieuwe wereld zonder gemoedsbezwaren over alle moreele grenzen der vroegere slaafsche menschen heen te stappen wanneer hij dit noodig oordeelt. Voor God zijn er geen wetten. Waar God zijn plaats kiest, daar is de plaats Gods. Waar ik ga staan, daar is de eerste plaats van de geheele wereld . . ." hiermede is alles in orde, het ziet er heel aardig uit. Slechts dit. Wanneer hij nu een schurkenstreek wil uithalen, waarom

had hij daartoe de sanctie der waarheid noodig? Zoo staat het met de moderne Russen. Een schurkenstreek kan hij niet uithalen zonder sanctie der waarheid. Hij is verliefd geworden op de waarheid . . ."

De gast liet zich blijkbaar door zijn eigen redevoering meesleepen, verhief zijn stem steeds meer en keek den gastheer spottend aan, maar hij werd niet in staat gesteld zich tot het einde toe uit te spreken. Iwan nam een glas van de tafel en wierp dit naar den spreker toe.

„O, maar dat is werkelijk een onbeschaafd gebaar," riep deze uit, terwijl hij van den divan opsprong en met zijn hand de thee, die hij op zijn kleeren had gekregen, verwijderde. „Daar dacht hij aan den intkoker van Luther. Hij houdt mij voor een spook en werpt met glazen naar een spook. Dat zijn vrouwenmanieren. Ik heb wel gedacht, dat je maar deed alsof je niet luisterde en in schijn je ooren dichthield."

Op dit oogenblik werd er luid en krachtig op het raam geklopt. Iwan sprong van den divan op.

„Open onmiddellijk," riep de bezoeker. „Het is je broeder Aljoscha, hij brengt je een onverwachte en belangrijke tijding, dat kan ik je garandeeren."

„Zwijg bedrieger," riep Iwan buiten zichzelf. „Ik wist vóór jou dat het Aljoscha was, ik heb hem verwacht en natuurlijk komt hij niet zonder bedoeling, natuurlijk komt hij met een tijding."

„Doe hem dan open, buiten sneeuwt het, het is je broer. Monsieur sait-il le temps qu'il fait? C'est à ne pas mettre un chien dehors . . ."

Het kloppen ging voort, Iwan wilde naar het raam gaan, maar het was alsof zijn handen en voeten gebonden waren. Uit alle macht deed hij moeite zich los te rukken, eindelijk gelukte het hem en hij liep op den divan toe. Met verwilderde oogen keek hij om zich heen. De beide kaarsen, die hij op de tafel had gezet waren bijna opgebrand, het glas, dat hij zooeven nog naar zijn bezoeker gegooid had, stond voor hem op de tafel. Op den divan bevond zich niemand. Het geklop aan het venster werd hardnekkig voortgezet, maar veel minder luid dan hem in zijn droomtoestand was voorgekomen.

„Het is geen droom, neen, ik zweer het, het was geen droom alles is werkelijk gebeurd."

Terwijl Iwan Feodorowitsch dit uitriep, haastte hij zich naar het venster en opende dit.

„Aljoscha, ik heb je verboden bij mij te komen," schreeuwde hij zijn broeder boos toe. „Zeg in twee woorden wat je noodig hebt, in twee woorden, begrepen?"

„Een uur geleden heeft Smerdjakow zich opgehangen," antwoordde Aljoscha.

„Ga naar de deur, ik zal je onmiddellijk opendoen," zei Iwan.

DRIEENTWINTIGSTE HOOFDSTUK.

Aljoscha kwam binnen en deelde zijn broeder mee, dat ongeveer een uur geleden Marja Kondratjewna bij hem gekomen was met de tijding, dat Smerdjakow zelfmoord had gepleegd.

„Ik kwam bij hem binnen om de ssamowar weg te zetten en vond hem aan een spijker hangen." Op Aljoscha's vraag of zij de autoriteiten reeds gewaarschuwd had, had zij geantwoord, dat zij dadelijk naar hem toegegaan was. „Zij had den geheelen weg hard geloopen, zij was geheel buiten zichzelf," vertelde Aljoscha, „en beefde over al haar leden."

Aljoscha was met haar meegegaan en had een papiertje op de tafel gevonden met de woorden: „Ik vernietig mijn leven uit eigen beweging, om niemand aan te klagen." Aljoscha had dit briefje op de tafel laten liggen en was naar den politiechef gegaan om dezen te waarschuwen.

„Vandaar ben ik naar jou gekomen," zoo besloot hij zijn verhaal, terwijl hij Iwan strak aankeek.

„Broeder," riep hij plotseling uit. „je bent geloof ik erg ziek, je kijkt alsof je niet begrijpt wat ik zeg."

„Het is heel goed dat je gekomen bent," zei Iwan peinzend, alsof hij Aljoscha's laatste woorden niet gehoord had. „Ik wist wel dat hij zich op zou hangen."

„Van wien wist je dat?"

„Dat weet ik niet, maar ik wist het."

„Heb je het geweten?"

„Ja, hij heeft het mij gezegd, eerst kort geleden heeft hij het mij gezegd."

Iwan stond midden in de kamer en sprak nog steeds alsof hij over iets anders nadacht.

„Wie, hij?" vroeg Aljoscha.

„Hij is gauw weggegaan."

Iwan hief zijn hoofd op en lachte. „Hij is bang voor jou, want jij bent rein. Dmitry noemt je een cherubijn . . . de

geweldige jubelkreet der serafijnen. Wat is een serafijn? Misschien een heel sterrebeeld, maar wellicht is een geheel sterrebeeld niets anders dan een chemische molecule . . . Bestaat er een sterrebeeld van den Leeuw en de Zon?"

„Broeder, ga zitten," zei Aljoscha, „om Godswil, ga op den divan zitten. Je ijlt, ga op het kussen liggen. Wil je een natte handdoek om je hoofd? Misschien zul je je dan beter voelen."

„Geef dien handdoek maar die op den stoel ligt, ik heb hem zooeven daar neergegooid."

„Daar is hij niet, maak je niet ongerust, ik weet waar hij ligt. Kijk," zei Aljoscha, terwijl hij van een hoek van de waschtafel een schoonen handdoek nam. Iwan keek er verbaasd naar, zijn herinnering keerde terug.

„Wacht eens," zei hij, terwijl hij van den divan opstond, „een uur geleden heb ik dezen zelfden handdoek daar vandaan gehaald en hem bevochtigd met water. Daarna heb ik hem om mijn hoofd gelegd en later hier op den stoel gegooid . . . hoe kan hij nu droog zijn, er lag geen andere!"

„Heb je dezen handdoek om je hoofd gelegd?" vroeg Aljoscha.

„Ja, en ik ben de kamer op en neer geloopen, ongeveer een uur geleden. Hoe komt het dat de kaarsen zoover zijn afgebrand, hoe laat is het?" riep Iwan plotseling uit.

„Het zal weldra twaalf uur zijn."

„Neen, neen, neen!" riep Iwan plotseling uit, „het was geen droom, hij is er geweest, hij heeft er gezeten, daar op dien divan. Toen jij aan het raam klopte, heb ik een glas naar zijn hoofd gegooid . . . kijk dit . . . ik heb ook nog geslapen, maar deze droom was geen droom. Vroeger is hij er ook eens geweest . . . Aljoscha, ik heb nachtmerries . . . het zijn geen echte nachtmerries, want ik zie met mijn oogen, ik zie duidelijk alles met mijn oogen . . . ik loop, ik spreek, ik zie . . . ik slaap. Maar hij is hier geweest, hij heeft daar gezeten, kijk, op den divan . . . Het is dwaas, Aljoscha, ontzettend dwaas."

Bij deze woorden lachte Iwan en begon op en neer te loopen.

„Wie is dwaas? Over wien spreek je broeder?" vroeg Aljoscha bezorgd.

„De duivel, hij heeft de gewoonte aangenomen mij te komen bezoeken. Tweemaal is hij hier al geweest, eigenlijk driemaal. Hij heeft mij geslagen omdat ik mij erover ergerde dat hij slechts een gewone duivel was en niet satan

met vurige vleugels, met donder en bliksem. Hij liegt wanneer hij zegt, dat hij satan is. Wanneer je hem uitkleedt, zal je wel zien dat hij een langen staart heeft . . . Aljoscha, je bent geheel verstijfd, het is ook leelijk weer. Wanneer je het wilt zal ik vuur laten aanleggen. C'est à ne pas mettre un chien dehors . . ."

Aljoscha ging naar de waschtafel, maakte een handdoek nat en haalde Iwan ertoe over weer te gaan zitten; nu legde hij den natten handdoek op zijn hoofd. Hij zette zich naast hem.

„Wat zei je mij zooeven van Lize?" begon Iwan weer. Hij was heel spraakzaam geworden.

„Lize bevalt mij, ik heb je iets heel leelijks van haar gezegd, ik heb gelogen, want zij bevalt mij . . . ik ben bang voor morgen wegens Katja, wegens de toekomst. Zij zal mij morgen verlaten en bovendien nog verachten. Zij gelooft, dat ik Mitja uit jaloezie te gronde wil richten. Ja, dat gelooft zij, morgen zal er een kruis zijn, geen galg. Neen, ik ga mij niet ophangen. Ik zweer je, Aljoscha, ik zou er nooit toe kunnen besluiten zelfmoord te plegen. Misschien wel niet, omdat ik een lage ziel heb, denk je, hè? Ik ben geen lafaard: ik kan er niet toe komen, omdat ik wil leven. Hoe kon ik weten, dat Smerdjakow zich opgehangen had? Ja, hij heeft het mij gezegd."

„Ben je er zeker van dat daar iemand gezeten heeft?" vroeg Aljoscha.

„Op den divan, in den hoek, jij hebt hem op de vlucht gejaagd, hij verdween zoodra jij kwam. Ik zie je gezicht graag, Aljoscha. Wist je dat? Die man daar ben ik zelf, alles wat verachtelijk en laag aan mij is. Ja, ik ben romantisch, daarop heeft hij gezinspeeld . . . maar dat is lastig. Hij is erg dom en dat is een voordeel voor hem. Hij is slim, instinctief slim, hij weet, hoe hij mij in een opgewonden toestand kan brengen. Altijd heeft hij er mij mee geplaagd, dat ik aan hem geloofde en daardoor gedwongen ben hem aan te hooren. Hij heeft mij bedrogen als een kwajongen. Nooit heb ik mijzelf dat willen bekennen. Weet je, Aljoscha." voegde Iwan er op vertrouwelijken toon bij, „ik zou graag willen dat hij zichzelf was, dat hij bestond en dat hij niet de verpersoonlijking was van mijn eigen ik."

„Hij heeft je geplaagd," zei Aljoscha, zijn broeder medelijdend aanziende.

„Hij heeft mij geplaagd, en heel handig. „Geweten! Wat

is het geweten? Dat maak ik zelf. Waarom pijnig ik mijzelf? Uit gewoonte? Het is een typische menschengewoonte, reeds zevenhonderd jaar lang, wij moeten ons dat afwennen en Goden worden." Dat heeft hij gezegd."

„Maar jij toch niet," riep Aljoscha uit. „Laat hem praten, laat hem loopen en vergeet hem, laat hij alles met zich meenemen wat je verwenscht, dan zal hij niet terugkomen."

„Hij is slecht, hij heeft mij bespot, hij was brutaal, Aljoscha." De herinnering aan de beleediging deed Iwan nog beven.

„Hij heeft mij belasterd, in velerlei opzichten heeft hij mij belasterd. Hij heeft mij in mijn gezicht iets over mijzelf voorgelogen. „Je zult naar het gerecht gaan om deugdzaam te verklaren dat je je vader vermoord hebt, dat de knecht op jou aansporen je vader heeft doodgeslagen . . ."

„Broeder," zoo viel Aljoscha hem in de rede, „je hebt hem niet vermoord, het is niet waar."

„Hij zegt het, en hij weet het. „Je zult deugdzaam zijn, maar je gelooft zelf niet aan de deugd, dat is het, wat je kwelt, daarom ben je zoo argwanend." Dat heeft hij mij gezeg, en hij weet wat hij zegt."

„Dat zeg jij en niet hij," riep Aljoscha bedroefd uit. „Je praat als iemand die ziek is, die ijlt."

„Neen, hij weet wat hij zegt. „Uit trots," zegt hij, „zul je er naar toe gaan en zeggen: Ik heb hem vermoord. Waarom ontstel je daar zoo van? Ik veracht je oordeel en je schrik." En hij voegde er bij: „het is je bedoeling geprezen te worden. Hij is een misdadiger, een moordenaar zullen ze zeggen, maar wat een edelmoedig hart, hij heeft zijn broeder willen redden en daardoor zelf schuld bekend." En zie je, Aljoscha, dat is een leugen," riep Iwan uit, terwijl zijn oogen fonkelden, „ik wil niet dat deze knechten mij prijzen! Dat heeft hij gelogen, Aljoscha, ik zweer het je! Daarom heb ik dat glas naar hem toegegooid, ik gooide het stuk tegen zijn gezicht."

„Broeder, probeer kalm te zijn, houd op!" smeekte Aljoscha.

„Neen, hij kent de kunst iemand te kwellen, hij is wreed," vervolgde Iwan zonder naar Aljoscha te luisteren. „Ik heb wel vermoed waarom hij gekomen is. „Voor mijn part ga je uit hoogmoed," heeft hij gezegd. Maar er bestaat toch ook een kans, dat Smerdjakow veroordeeld zal worden tot dwangarbeid en Mitja vrijgesproken wordt, jou zullen ze alleen maar moreel veroordeelen, — toen heeft hij gelachen! „Anderen zullen je prijzen, nu is Smerdjakow echter gestorven, hij

heeft zich opgehangen, — wie zal je gelooven wanneer je een bekentenis aflegt? Je zult er echter naar toe gaan, je hebt het besloten. Maar welk doel heeft het nog? "Dat is verschrikkelijk, Aljoscha, ik kan zulke vragen niet verdragen, wie waagt het mij tegen te spreken?"

„Broeder," zei Aljoscha angstig, maar nog steeds in de hoop Iwan weer tot het verstand terug te brengen, „hoe kon hij over den dood van Smerdjakow voor mijn aankomst spreken? Niemand wist er nog iets van. "

„Hij heeft het gezegd," zei Iwan beslist zonder een oogenblik te twijfelen, „eigenlijk heeft hij slechts alleen daarover gesproken. „Je had beter gedaan," zei hij, „aan de deugd te gelooven en te zeggen: „niemand slaat geloof aan mijn woorden, ik ga er naar toe om het principe te handhaven," maar je bent een zwijn evenals Feodor Pawlowitsch. Wat beteekent voor jou het woord deugd? Waarom wil je er naar toe gaan, als je offer niet het minste nut heeft? Je weet zelf niet waarom je er naar toe gaat, je zou er heel veel voor geven wanneer je het wist. Het ziet er weliswaar uit alsof je een vast besluit genomen hebt. Maar je hebt nog niets besloten. Den geheelen nacht zul je hierover nadenken: Zal ik gaan of niet? Je zult er naar toe gaan en je weet dat je het zal doen, je weet, dat je beslissing hoe ze ook mag zijn niet meer van jezelf afhangt. Je zult er naar toe gaan, omdat je niet durft weg te blijven. Waarom je dat niet durft, — dat moet je maar zelf raden!" Hij stond op en ging weg. Toen jij kwam verdween hij, hij heeft mij een lafaard genoemd, le mot de l'énigme. Ik ben een lafaard. „Voor zulke adelaars is het niet weggelegd zich hoog boven de aarde te verheffen." Dat heeft hij er bij gevoegd. Ook Smerdjakow heeft dat gezegd. Men moest hem doodslaan. Katja veracht mij en ook Lize zal mij verachten. „Je zult er naar toe gaan om je zelf te laten prijzen," — dat is een gemeene leugen. Ook jij veracht mij, Aljoscha, ik haat je weer evenals dat monster. Ik zal dat monster niet redden, al verrot hij in de gevangenis. Hij heeft een loflied gezongen! Morgen zal ik naar het gerecht gaan, voor de menschen gaan staan en hen allen in het gezicht spuwen!"

Iwan stond op en begon snel de kamer op en neer te loopen. Plotseling wankelde hij. Aljoscha nam hem in zijn armen, kleedde hem uit en legde hem in bed. Weldra viel hij in slaap. Aljoscha bleef een paar uur bij hem waken, ging daarna op den divan liggen zonder zich te ontkleeden. Toen hij insliep,

bad hij voor Mitja en Iwan. Hij begreep nu diens ziekte: „De kwellingen van een trotsch besluit, een moeilijk te voldoen geweten! God, waaraan hij niet geloofd had, en zijn waarheidsliefde hadden zich meester gemaakt van zijn hart, dat zich niet wilde overgeven. Ja," zoo dacht Aljoscha, toen hij reeds op den divan lag, „nu Smerdjakow gestorven is, zal niemand aan Iwan's verklaringen geloof hechten, maar hij zal gaan om te getuigen. God zal zegevieren," glimlachte hij zachtjes, „of hij zal weer opstaan in het licht der waarheid . . . of hij zal ten onder gaan in haat en op zichzelf en iedereen wreken, dat hij Hem gediend heeft, waaraan hij niet geloofde."

Bij deze laatste droevige gedachte vouwde hij zijn handen en bad voor zijn broeder.

VIERENTWINTIGSTE HOOFDSTUK.

Den volgenden morgen om tien uur werd de zitting van het gerecht geopend en begon het proces tegen Dmitry Feodorowitsch Karamazow.

Nadat de acte van beschuldiging was voorgelezen en de getuigen beëedigd, ging men over tot het verhoor. Het interesseerde de mannelijke toehoorders vooral het duel mee te maken tusschen den procureur en den beroemden advocaat Fetjukowitsch. „Wat zou hij hiervan nog terecht kunnen brengen?" vroeg men zich af.

De advocaat scheen de zaak echter grondig bestudeerd te hebben, niettegenstaande hij zijn aandacht er slechts korten tijd aan had kunnen wijden. Het gelukte hem de waarde van veel getuigen à charge aanmerkelijk te verkleinen. Zoo, bijvoorbeeld, toen Grigory Wassiljewitsch, de gewezen knecht van Feodor Pawlowitsch, die de belangrijke verklaring aangaande de geopende deur af te leggen had, ondervraagd werd, begon de verdediger op buitengewoon handige wijze zijn opmerkingsvermogen in twijfel te trekken.

Grigory was in de zaal verschenen, zonder zich in het minst van zijn stuk te laten brengen door de aanwezigheid van het groote publiek of door de waardigheid van de rechtbank. Hij deed zijn verklaringen met een gemak, alsof hij onder vier oogen met Marfa Ignatjewna gepraat had, ofschoon zijn toon iets eerbiediger klonk. Het scheen onmogelijk te zijn hem in verwarring te brengen. In het begin vroeg de procureur langen tijd bijzonderheden over de familie Karamazow. Men kon duidelijk merken, dat de getuige volkomen onpartijdig oordeelde. Hoewel hij veel eerbied toonde voor de herinnering aan zijn gestorven meester, gaf hij toe, dat deze Mitja onbillijk behandeld had en zijn kinderen slecht had opgevoed. Op de vraag van den procureur, welke reden hij ervoor had om te beweren, dat Feodor Pawlowitsch in de afrekening met zijn zoon dezen bedrogen had, kon Grigory

Wassiljewitsch tot aller verwondering geen bepaalde feiten aanhalen, maar bleef koppig eraan vasthouden, dat de vader den zoon niet eerlijk behandeld had. Hij verklaarde verder, dat volgens hem, Smerdjakow's eerlijkheid boven alle verdenking verheven stond. Zijn meester had eens in zijn dronkenschap een aanzienlijke som gelds verloren en Smerdjakow had hem dit geld teruggebracht; hiervoor had Feodor Pawlowitsch hem een goudstuk gegeven en sedert dien tijd volkomen op hem vertrouwd. Hij bleef hardnekkig volhouden, dat de deur naar den tuin open was op het oogenblik dat hij zijn kamer verlaten had. Eindelijk was het de beurt van den verdediger om zijn vragen te stellen. Deze begon te informeeren naar het pakje waarin zich de drie duizend roebel bevonden.

„Hebt u het gezien, u, die zoo'n langen tijd op vertrouwelijken voet met uw meester verkeerde?"

Grigory antwoordde, dat hij het niet gezien had, ja, zelfs niemand er ooit over had hooren spreken.

Deze vraag over het pakje legde Fetjukowitsch iederen getuige voor, evenals de procureur aan iederen getuige vroeg, of zij den indruk hadden gekregen, dat Feodor Pawlowitsch zijn zoon Mitja bedrogen had en of zij hiervoor eenig bewijs konden geven, waarop dan steeds in ontkennenden zin werd geantwoord.

„Mag ik mij nu met een vraag tot u wenden, wanneer u het veroorlooft," zei plotseling Fetjukowitsch heel onverwacht. „Waaruit bestond de drank of het vocht, dat u op dien avond voor het naar bed gaan hebt gebruikt om u zelf in te wrijven, in de hoop dat u dit verlichting zou geven?"

Grigory keek den vrager eenigszins verbaasd aan en bromde:

„Er was salie in."

„Alleen salie? Herinnert u zich niet nog iets?"

„Ook weegbree."

„Was er misschien ook peper in?" vroeg Fetjukowitsch nieuwsgierig.

„Ja."

„En dat alles in brandewijn?"

Het scheelde weinig, of het publiek was in lachen uitgebarsten.

„Zoo, zoo in brandewijn. Toen u uw rug ermede ingewreven hebt, nam u de rest om dit, onder het uitspreken van een gebed, dat alleen aan uw echtgenoote bekend is, op drinken, nietwaar?"

„Ja, ik heb het opgedronken."

„Hoeveel hebt u er wel van gedronken? Een likeurglaasje vol, of twee?"

„Een groot glas was het."

„Zelfs een groot glas, misschien wel anderhalf glas?"

Grigory zweeg, hij begreep waar de advocaat naar toe wilde.

„Anderhalf glas brandewijn, dat is niet slecht! Dan kan men zelfs in het paradijs de deuren open zien staan, laat staan deuren, die op den tuin uitkomen."

Grigory zweeg nog steeds. Men begon zachtjes te lachen, de voorzitter bewoog zich onrustig.

„Weet u heel zeker," vroeg Fetjukowitsch, „of u wel volkomen wakker was toen u de deur naar den tuin open zag staan?"

„Ik stond op mijn beenen."

„Dat bewijst niet, dat u niet geslapen hebt. Zou u in staat geweest zijn een volkomen juist antwoord te geven, wanneer men u op dit oogenblik gevraagd had bijvoorbeeld welk jaartal wij hebben?"

„Dat weet ik niet."

„In welk jaar leven wij op dit oogenblik volgens de Gregoriaansche tijdrekening, weet u dat?"

Grigory stond hem verlegen aan te kijken en het leek werkelijk alsof hij niet wist in welk jaar wij leefden.

„Misschien weet u hoeveel vingers u aan elke hand hebt?"

„Ik ben niet vrij in mijn doen en laten," zei Grigory plotseling, „wanneer de autoriteiten mij willen bespotten, moet ik dat wel dulden."

Fetjukowitsch was een beetje uit het veld geslagen en ook de voorzitter bemoeide zich ermee en herinnerde den verdediger eraan, dat hij zijn vragen niet beleedigend mocht stellen. Fetjukowitsch luisterde eerbiedig, boog met waardigheid en verklaarde dat hij gereed was.

Zeker, zoowel het publiek als de gezworenen waren eraan gaan twijfelen of de verklaringen van een mensch, die in staat was in een zeker stadium van zijn kuur de poorten van het paradijs open te zien staan, voldoende waren om een schuldige zonder meer te veroordeelen. De verdediger had zijn doel dus bereikt.

Voordat Grigory wegging gebeurde er nog iets. De voorzitter vroeg aan den beklaagde of hij aanmerking te maken had op de gemaakte verklaringen.

„Met uitzondering van de deur, heeft hij alles volkomen waarheidsgetrouw gezegd," zei Mitja op luiden toon. „Hij is zijn leven lang eerlijk en trouw geweest en heeft mijn vader behoorlijk bediend, hij was gehoorzaam als een poedel."

„Ik verzoek u, uw woorden beter te kiezen," zei de voorzitter streng.

„Ik ben geen poedel," bromde Grigory.

„Nu, dan ben ik de poedel," riep Mitja. „Wanneer ik iemand beleedigd heb, dan vraag ik hem om vergeving. Ook Esopus heb ik leelijk behandeld."

„Welke Esopus?" vroeg de president.

„Nu, Pierrot... mijn vader Feodor Pawlowitsch."

De voorzitter bracht Mitja nog eens onder het oog, dat hij zich behoorlijk diende uit te drukken.

„U benadeelt u zelf in de oogen van uw rechters," zei de president.

De verdediger wist den getuige Rakitin op dezelfde manier in een onaangename positie te brengen. Zijn getuigenis was van buitengewoon veel belang, daar het bleek dat hij tot in alle bijzonderheden de levensgeschiedenis der Karamazows kende. Over het pakje met de drieduizend roebel had hij alleen maar hooren spreken. Wat hij daarvan wist, had hij van Mitja zelf gehoord. Overigens scheen hij met de gedragingen van Mitja in de stad uitmuntend bekend te zijn. Ook wist hij in details te verhalen hoe het conflict tusschen Mitja en den kapitein Snegirjow was afgeloopen. De manier, waarop hij getuigde, maakte een uitstekenden indruk. Hij wist zijn woorden goed te kiezen en gaf eenige wijze uitspraken op sociaal en economisch gebied ten beste, waardoor zijn verklaringen als het ware in waarde wonnen. Een paar keer werd hij zelfs door applaus onderbroken, toen hij het over de lijfeigenschap en het lijdende Rusland had. Bedwelmd door zijn succes en door de bijzondere edele stemming, waartoe hij zichzelf opgedreven had, veroorloofde hij zich over Agrafjona Alexandrowna eenige opmerkingen te maken, die beleedigend voor deze dame konden uitgelegd worden, daar hij ze niet alleen in grove bewoordingen kleedde, maar zelfs op minachtenden toon sprak. Later had hij er veel voor gegeven, wanneer hij zijn woorden had kunnen terugtrekken, want Fetjukowitsch interpelleerde hem onmiddellijk op dit punt.

„Neemt u mij niet kwalijk," zeide hij beleefd, ja, zelfs

bijna met een eerbiedig lachje, „u bent misschien dezelfde mijnheer Rakitin, die een brochure geschreven heeft: Het leven van den kluizenaar Sossima? Ik heb het niet lang geleden gelezen. Dit werk heeft mij door zijn diepe gedachten en uitstekende vrome opdracht aan Zijne Doorluchtige Hoogwaardigheid, den Bisschop, getroffen."

„Ik heb het niet geschreven om het te laten drukken .. men heeft het later gedaan," bromde Rakitin, verlegen bijna, alsof hij zich schaamde.

„Maar het is voortreffelijk, een denker, een philosoof, zooals u, kan en moet tegenover ieder sociaal verschijnsel een bepaalde houding aannemen. Uw nuttige brochure is onder bescherming van Zijne Doorluchtigheid verschenen en heeft veel heil gesticht. Maar ik wilde u hoofdzakelijk over iets anders vragen: Zooeven heeft u verklaard, dat u uitstekend bekend was met mevrouw Sswjetlow." (Het was gebleken, dat dit Gruschenkas' familienaam was).

„Ik kan niet verantwoordelijk zijn voor al mijn kennissen... ik ben een jonge man . . . ik kan niet instaan voor iedereen die ik ontmoet." Rakitin bloosde hevig.

„Ik begrijp het, ik kan dat heel goed begrijpen," riep Fetjukowitsch uit, alsof hij door zijn eigen vraag in verwarring was gebracht en zoo gauw mogelijk de zaak in orde wilde maken.

„Ook u kon, evenals anderen aan de beurt komen om ontvangen te worden door een jonge mooie vrouw, die door de bloem der jeugd uit den geheelen omtrek aangebeden werd . . . ik wilde verder nog een antwoord op de volgende vraag hebben: Het is mij bekend, dat mevrouw Sswjetlow twee maanden geleden er zeer naar verlangde kennis te maken met den jongsten Karamazow, Alexei Feodorowitsch, en dat zij u vijfentwintig roebel aangeboden heeft, wanneer u hem in zijn monnikskleedij, die hij destijds nog droeg, bij haar zou brengen. Dit is dan ook inderdaad geschied en wel op den avond van den moord. U hebt Alexei Karamazow bij haar gebracht en vijfentwintig roebel van haar ontvangen. Mijn vraag is deze: Is dat inderdaad het geval?"

„Het was slechts een grap . . . ik begrijp niet waarom u dat interesseert . . . ik nam het geld aan, om het haar later terug te geven . . ."

„U hebt het dus aangenomen, maar tot nu toe hebt u het nog niet teruggeven, of heeft u het teruggegeven?"

„Het is een kleinigheid," bromde Rakitin. „Op zulke vragen kan ik niet antwoorden, natuurlijk zal ik het teruggeven."

De voorzitter wilde het gesprek doen afbreken, maar de verdediger verklaarde dat hij reeds klaar was. De goede indruk, dien Rakitin aanvankelijk gemaakt had, was geheel verdwenen en Fetjukowitsch scheen volkomen voldaan. Ook het verhoor van Rakitin verliep niet zonder incidenten. Mitja schreeuwde zoodra Rakitin zich minachtend over Gruschenka uitliet:

„Bernard!"

Toen de voorzitter zich tot den beklaagde wendde of hij iets aan te merken had, zei Mitja:

„Reeds toen ik in de gevangenis zat, heeft hij geld van mij geleend, het is een verachtelijke Bernard, een man die moeite doet ten koste van anderen zichzelf te verheffen. Aan God gelooft hij niet en den Bisschop heeft hij bedrogen."

Mitja werd weer vermaand zich fatsoenlijk uit te drukken, maar Rakitin's getuigenis had zoo goed als geen waarde meer. Ook de verklaring van kapitein Snegirjow hadden weinig succes, hoewel hiervoor andere redenen aanwezig waren. Hij kwam in buitgenwoon vuile kleeren; en niettegenstaande men allerlei voorzorgsmaatregelen genomen had, was hij dronken. Op de vragen aangaande de beleediging, die Mitja hem gedaan had, weigerde hij te aantwoordden.

„God behoede hem. Iljuscha heeft het verboden, God zal het mij in den hemel vergelden."

„Wie heeft u verboden te spreken? Wie bedoelt u?"

„Iljuscha, mijn zoontje. „Papa, papa, wat heeft hij u vernederd!" Hij ligt te sterven."

De kapitein begon te huilen en knielde voor den president neer. Men bracht hem weg, het publiek lachte. De indruk, dien de procureur had voorbereid was bedroven.

De verdediger ging steeds voort alle middelen te gebruiken om de getuigenverklaringen aan waarde te doen verliezen. Hij verbaasde zijn gehoor door zijn kennis van de zaak tot in de kleinste bijzonderheden. Hij sprak bijvoorbeeld de getuigenis van Trifon Borissytsch niet tegen, maar maakte de opmerking, dat twee boeren, de eerste keer dat Mitja daar een drinkgelag gegeven had, op den vloer van de herberg een bankbiljet van honderd roebel hadden gevonden, dat Mitja verloren had, toen hij dronken was. Zij hadden dit geld aan Trifon

Borissytsch gegeven en deze had hen één roebel als belooning geschonken.

„Heeft u deze honderd roebel aan mijnheer Karamazow teruggegeven of niet?" vroeg hij.

Trifon Borissytsch moest op het laatst wel toegeven, dat hij de honderd roebel wel ontvangen had, maar voegde er bij, dat hij Dmitry Feodorowitsch alles had teruggegeven. Deze was echter zoo dronken geweest, dat hij zich dit niet meer kon herinneren. Maar voor dien tijd, bij de instructie, had de herbergier ontkend honderd roebel gevonden te hebben en hiermede had de advocaat weer zijn doel bereikt. Bij de getuigenis der Polen moest Trifon Borissytsch bekennen, dat mijnheer Wrubenski het nieuwe spel kaarten had verwisseld en Kalganow bevestigde het, zoodat ook deze heeren konden verdwijnen met een reputatie, die verre van gunstig bleek.

Fetjukowitsch wist de grootste getuigen verdacht te maken. Alle rechtsgeleerden waren enthousiast, maar zij begrepen nog niet wat hij hiermede voor had, daar de schuld van den verdachte door dit alles niet verminderde. De zekerheid, waarmee de advocaat optrad, verbaasde hen echter en bereidde hen voor op onverwachte dingen.

„Het is niet te vergeefs, dat men zulk een man uit Petersburg heeft laten komen, hij is er niet den man naar om met leege handen terug te keeren," zei men.

VIJFENTWINTIGSTE HOOFDSTUK.

Het verslag van het medisch onderzoek was niet erg gunstig of ongunstig voor den verdachte. De verklaringen van de verschillende geneesheeren waren nog al tegenstrijdig. Fetjukowitsch had hierop dan ook niet al te zeer gerekend.

Oorspronkelijk was het onderzoek alleen ingesteld omdat Katharina Iwanowna, die voor dit bijzonder doel een beroemd geneesheer uit Moskou had laten komen, erop stond, dat het zou gebeuren. De positie van Mitja kon hierdoor niet slechter worden, integendeel, hoogstens kon de verdediger hieruit eenige gronden tot vrijspraak putten. Er waren drie experts, de beroemde dokter uit Moskou, verder Dr. Herzenstube en Warwinsky. Dr. Herzenstube verklaarde, dat de verdachte ontegenzeggelijk niet volkomen toerekenbaar was. Ook de arts uit Moskou sloot zich in een wetenschappelijk betoog bij dit oordeel aan, hoewel hij het met de redenen, waarom Dr. Herzenstube de abnormale geestesgesteldheid van Mitja wilde aantoonen niet eens was. Dr. Warwinsky's oordeel was in volkomen tegenspraak met dat van zijn beide collega's. De opwinding waarvan Mitja blijk gaf bij de arrestatie moest volgens hem alleen toegeschreven worden aan jaloerschheid, toorn, of aan de gevolgen van veelvuldige dronkenschap. Mitja's gedrag bij het binnentreden van de zaal werd door de drie experts geheel verschillend uitgelegd. Herzenstube had gezegd, dat hij naar links had moeten kijken naar het publiek, omdat zich hieronder veel dames bevonden die hij kende en die hij bewonderde. Het feit, dat hij recht voor zich uitgekeken had, was dus een bewijs van zijn geestelijke verwarring. De dokter uit Moskou beschouwde dit recht voor zich uitstaren eveneens als een bewijs van abnormaliteit. „Hij had echter niet naar links moeten kijken," zoo besloot hij zijn betoog, „maar naar rechts, waar zijn verdediger zat en waarop hij zijn hoop gevestigd hield."

Dr. Warwinsky echter vond het heel gewoon dat hij recht

voor zich uitgekeken had, aangezien in die richting zich het gerecht bevond, dat over zijn lot moest beslissen.

„Bravo dokter," riep Mitja op dat oogenblik uit, „zoo is het."

Mitja werd tot zwijgen gebracht, maar het oordeel van den jongen Warwinsky maakte veel indruk op de rechtbank, evenals op het publiek.

Dr. Herzenstube, die nu als getuige ondervraagd werd, getuigde onverwachts ten gunste van Mitja. Hij was een der eerste bewoners der stad en kende de familie Karamazow reeds lang.

„De arme jonge man had een veel beter lot verdiend," zeide hij, „hij heeft een goed hart, dit bleek zoowel in zijn jeugd als later. Ik herinner mij nog heel goed hoe hij als klein kind door zijn vader verwaarloosd, in den tuin rondliep zonder schoentjes aan en met slechts één knoop aan zijn broekje."

De oude man was zichtbaar ontroerd. Fetjukowitsch luisterde opmerkzaam, alsof hij op een of andere belangrijke verklaring wachtte.

„Ik was destijds betrekkelijk jong, dat wil zeggen, vijfenveertig jaar, ik was juist hier gekomen. Ik had medelijden met het jongetje, en bracht eens een pond van die dingen voor hem mee, waarvan kinderen zooveel houden. Ach, ik weet mij niet meer te herinneren wat het was." De dokter streek verstooid door zijn haar. „Zij groeien aan de boomen, men plukt ze af en geeft ze dan cadeau."

„Appels?"

„Neen. Een pond, nu ja, men steekt ze in den mond en kraakt ze."

„Noten?"

„Juist noten, dat zei ik ook," bevestigde de dokter, alsof hij in het geheel niet naar zijn woorden gezocht had. „Ik kocht een pond noten en zei tegen hem: „God den vader." Hij lachte en zei: „God den Vader, God den Zoon." Daarna lachte hij weer en stotterde: „God den Zoon, God den heiligen Geest." Toen lachte hij nog eens en zei zoo mooi mogelijk: „God den heiligen Geest." Ik ging weg. Drie dagen later kwam ik het huis voorbij, toen schreeuwde hij mij toe:

„Oom! God den Vader, God den Zoon." Alleen God den heiligen Geest had hij vergeten, en dat heb ik hem toen weer geleerd. Ik had erg medelijden met hem. Men bracht hem echter na eenigen tijd weg en ik zag hem niet terug. Drieen-

twintig jaar gingen voorbij. Ik zit op een goeden morgen in mijn studeerkamer. Plotseling treedt een jonge man binnen, dien ik mij maar niet kan herinneren. Hij heft den vinger op en zegt lachend: „God den Vader, God den Zoon, God den heiligen Geest. Ik ben zooeven in de stad gekomen en wilde u opzoeken om u voor dat pond noten te bedanken, want niemand heeft toen ooit noten voor mij gekocht." Ik dacht aan mijn eigen gelukkige jeugd en aan die van den armen jongen. Mijn hart klopte hevig en ik zei: „Je moet een goed hart hebben, want je leven lang heb je aan dat pond noten gedacht, dat ik je in je jeugd gegeven heb." Ik omarmde en zegende hem, is moest bijna huilen. Hij lachte, maar weende ook. De Rus lacht vaak, wanneer hij moet weenen. Maar toch weende hij, ik heb het gezien, en nu . . . helaas."

„Ook nu ween ik, Duitscher, ook nu ween ik man Gods," schreeuwde Mitja. Dit verhaal maakte een buitengewoon gunstigen indruk op het publiek. Toen dan ook de beurt kwam aan de getuigen à décharge stond Mitja's zaak er vrij goed voor.

ZESENTWINTIGSTE HOOFDSTUK.

Op het oogenblik, dat Aljoscha naar voren trad, om zijn getuigenis af te leggen, ging er een gemompel van sympathie door de zaal. Hij beschreef het karakter van zijn broeder wel als dat van een hartstochtelijk mensch, maar legde den nadruk er op, dat hij tegelijkertijd nobel en edelmoedig was.

„Heeft uw broeder gezegd, dat hij van plan was uw vader te vermoorden? u kunt mij het antwoord weigeren, wanneer u dit noodzakelijk vindt" voegde de procureur erbij.

„Ronduit heeft hij het mij nooit gezegd," antwoordde Aljoscha

„Hoe dan? Indirect?"

„Hij sprak eens met mij over een persoonlijken haat, dien hij tegen mijn vader koesterde en vreesde dat .. in het uiterste oogenblik ... in een oogenblik van walging ... hij hem misschien zou kunnen vermoorden."

„En toen u het hoorde, geloofde u het toen?"

„Ik zou niet durven zeggen, dat ik het geloofd heb. Ik was er steeds van overtuigd, dat op het noodlottige oogenblik een hooger gevoel hem zou bezielen en dat dit hem zou redden. Hij heeft mijn vader niet vermoord," zei Aljoscha eindelijk op luiden toon.

De procureur beefde als een strijdros, dat de krijgstrompetten hoort weerklinken.

„U kunt ervan overtuigd zijn, dat ik niet aan uw oprechtheid twijfel, dat ik ze zelfs niet verbind met de broederlijke genegenheid ten opzichte van den beklaagde. De bijzondere manier, waarop u dit geheele familiedrama behandelt, is ons reeds uit het vooronderzoek bekend. Ik moet u zeggen, dat de manier, waarop u de zaak beschouwt zeer eigenaardig is en geheel in tegenspraak met de conclusie, die wij uit de feiten moeten trekken. Daarom verzoek ik u ons duidelijk uit te willen leggen hoe het komt, dat u tot deze voorstelling van de zaak gekomen bent, hoe het mogelijk is, dat u van de onschuld van uw broeder en de schuld van een ander over-

tuigd bent? U hebt reeds bij de instructie hierop gezinspeeld."

„Bij de instructie heb ik slechts op de vraag, die mij gesteld werd geantwoord," zei Aljoscha. „ik heb geen klacht tegen Smerdjakow ingediend."

„Maar u hebt op hem gezinspeeld."

„Dit hield ook verband met de uitlatingen van mijn broeder. Voor het verhoor had men mij reeds verteld, wat er bij zijn arrestatie gebeurd was, hoe hij Smerdjakow had beschuldigd. Ik ben er zeker van dat mijn broeder onschuldig is en wanneer hij het niet gedaan heeft dan moet . . ."

„Dan moet Smerdjakow het gedaan hebben. Maar waarom juist Smerdjakow? En waarom bent u zoo vast van de onschuld van uw broeder overtuigd?"

„Ik moet wel geloof slaan aan zijn woorden, hij heeft mij nog nooit bedrogen, ik zag aan zijn gezicht dat hij niet loog."

„Aan zijn gezicht? Zijn dat al uw bewijzen?"

„Verder heb ik geen bewijzen."

„En ook voor de schuld van Smerdjakow zijn er geen andere redenen te vinden dan de woorden van uw broeder en de uitdrukking van zijn gezicht?"

„Neen," zei Aljoscha, „andere redenen zou ik niet op kunnen geven."

Hierop verklaarde de procureur dat hij klaar was. De woorden van Aljoscha hadden het publiek teleurgesteld. Maar nu begon Fetjukowitsch zijn vragen te stellen. Toen Aljoscha moest antwoorden op de vraag, wanneer zijn broeder met hem gesproken had over zijn haat tegen hun vader, begon Aljoscha te beven, en zei, dat hij zich plotseling een omstandigheid herinnerde, die hij volkomen vergeten was. Met een verheugd gezicht vertelde hij hoe Mitja hem, toen hij op weg was naar het klooster, aan het schrikken had gemaakt, hoe dit de laatste keer was geweest, dat hij Mitja had gesproken voor zijn gevangenneming. Hoe hij zich op zijn borst geslagen had en meerdere malen herhaald had, dat hij het middel bezat, zijn eer weer te herstellen en dat het middel daartoe zich op zijn borst bevond. „Ik dacht, dat hij daarmee zijn hart meende," vervolgde Aljoscha, „dat hij zeggen wilde, dat hij in zijn hart de kracht kon vinden om een beleediging te verdragen, of om zichzelf het plegen van een eerlooze daad te beletten. Ik beken, dat ik geloofde, dat hij over mijn vader sprak en dat hij beefde van schaamte bij de gedachte, dat hij misschien naar hem toe zou gaan en hem zou mishandelen, of zelfs vermoorden. Hij

sloeg zich op de borst en ik herinner mij, dat ik mij er even over verwonderde, dat hij niet sloeg op de plaats waar zijn hart zat, maar hooger. Hier," besloot hij, „vlak onder zijn hals. Ik vond mijn opmerking toen nogal dom, maar nu ben ik ervan overtuigd dat hij het zakje aanwees, waarin zich die vijftienhonderd roebel bevonden."

„Zoo is het," riep plotseling Mitja uit, „zoo is het, Aljoscha, ik heb op het zakje geslagen."

Fetjukowitsch sprong op en verzocht zijn cliënt zich rustig te houden. Op hetzelfde oogenblik richtte hij weer al zijn aandacht op Aljoscha. Aljoscha, geheel opgewekt door de herinnering aan dien avond, sprak met overtuiging zijn meening uit, dat de laagheid waarschijnlijk daarin bestaan had, dat hij de vijftienhonderd roebel, die hij Katharina Iwanowna terug had kunnen geven, wel bij zich had, maar niettegenstaande dat, besloten had zijn schuld niet af te doen. Neen, hij wilde ze gebruiken om Gruschenka te schaken, wanneer deze haar toestemming zou geven.

„Zoo is het, zoo is het," riep Aljoscha plotseling opgewonden, „mijn broeder heeft mij duidelijk gezegd, dat hij de helft van zijn verloren eer kon herwinnen, maar dat hij het niet zou doen, hij wist vooruit, dat hij het niet zou doen, dat hij de kracht daartoe niet zou hebben."

„Weet u zich duidelijk te herinneren, dat het juist op dat gedeelte van de borst was?" vroeg Fetjukowitsch.

„Stellig, want ik dacht er immers aan: waarom slaat hij zich daar op de borst, zijn hart zit lager. Ik vond het een domme gedachte. Ik herinner mij die gedachte juist, omdat ik haar dom vond. Hoe heb ik dat kunnen vergeten!"

Nu bemoeide ook de procureur zich ermee. Hij vroeg Aljoscha alles nog eens precies te vertellen en informeerde ten slotte of de beklaagde zich eenvoudig met de vuist op de borst had geslagen, of op een manier alsof hij iets aanwees.

„Ik kreeg toen wel den indruk alsof hij iets aanwees," riep Aljoscha uit . . . „ach, hoe heb ik het kunnen vergeten!"

De voorzitter vroeg aan Mitja, wat hij op deze verklaring te zeggen had. Mitja bevestigde, dat hij inderdaad op het zakje gewezen had, want dat dit zakje de grootste schande van zijn leven bevatte.

„Ik kon het teruggeven of niet teruggeven," zei hij, „maar ik was liever in haar oogen een dief en gaf het dus niet terug. De allergrootste schande bestond daarin, dat ik reeds van

tevoren wist, dat ik het niet zou teruggeven. Je hebt gelijk, Aljoscha, ik dank je."

Hiermede was het verhoor van Aljoscha afgeloopen. Hij was zeer verheugd dat hij zijn broeder dezen dienst had bewezen en toen hij weer was gaan zitten, herhaalde hij nog langen tijd bij zichzelf: „Hoe heb ik het kunnen vergeten, hoe heb ik het kunnen vergeten."

Nu was het de beurt van Katharina Iwanowna om verhoord te worden. Toen zij binnenkwam, grepen de dames naar haar binocles, sommigen stonden op om haar beter te kunnen zien. Allen zeiden later, dat Mitja plotseling bleek als een doek werd. Geheel in het zwart gekleed ging zij naar de haar aangewezen plaats. Zij sprak rustig en duidelijk en zag er volkomen kalm uit, hoewel een enkele meende op te merken, dat het haar veel moeite kostte deze houding te bewaren. De voorzitter begon haar voorzichtig en eerbiedig te ondervragen, alsof hij er bang voor was zekere punten aan te roeren, alsof hij in zekeren zin eerbied had voor haar ongeluk. Maar Katharina Iwanowna verklaarde zelf reeds na de eerste woorden, dat zij de verloofde van den beklaagde geweest was en voegde er op koelen toon bij: „Tot het oogenblik dat hij mij verlaten heeft." Toen men haar naar de drieduizend roebel vroeg, die zij Mitja gegeven had, om aan haar familie te sturen, zeide zij op vasten toon: „Ik heb hem dat geld niet direct voor dat doel gegeven, ik vermoedde, dat hij het noodig had . . . op dat oogenblik . . . ik gaf hem die drieduizend roebel, om ze, wanneer hij dat wilde in den loop van de maand te versturen. Het was heelemaal niet noodig geweest daar zoo'n gewetenswroeging van te hebben. Ik was ervan overtuigd, dat hij er nog wel toe zou komen die drieduizend roebel te versturen, wanneer hij geld van zijn vader ontvangen zou hebben. Ik was steeds van zijn eerlijkheid in geldzaken overtuigd. Hij twijfelde er niet aan, of hij zou van zijn vader drieduizend roebel krijgen, hij heeft hierover zelfs met mij gesproken. Ik wist, dat hij ruzie met zijn vader had en ben er zelfs nu nog van overtuigd, dat de oude man hem bedrogen heeft. Bedreigingen tegen het leven van zijn vader heb ik hem nooit hooren uiten. Wanneer hij mij maar op was komen zoeken, had ik hem wel gerustgesteld over die ongelukkige drieduizend roebel, maar hij kwam niet meer bij mij . . . en ik . . . ik was in een toestand . . . dat ik hem niet meer kon laten roepen . . . ik had zelfs niet het recht hem wegens deze schuld te manen. . . ."

voegde zij er plotseling bij en haar stem klonk eenigszins onzeker. „Ik zelf heb destijds heel iets anders aangenomen, een grooter bedrag dan deze drieduizend roebel. Ik heb ze van hem aangenomen, ofschoon ik niet vooruit wist, of ik ooit in staat zou zijn mijn schuld terug te betalen."

In de manier, waarop zij sprak lag iets uitdagends. Het was de beurt van Fetjukowitsch om vragen te stellen.

„Dit gebeurde zeker niet in onze stad, het was vermoedelijk in het begin van uw kennismaking met den heer Karamazow," begon Fetjukowitsch voorzichtig, daar hij hier een voor Mitja gunstige omstandigheid vermoedde. Hoewel de advocaat door Katharina Iwanowna uit Petersburg ontboden was, had zij hem van deze episode in hun liefde niets verteld. Dit kwam blijkbaar omdat ze tot op het laatste oogenblik niet met zekerheid wist of zij het zou vertellen of niet, wanneer zij voor de rechtbank stond. Zij wachtte als het ware op een ingeving. En nu bekende zij hoe zij bij het weggaan diep voor Mitja gebogen had, wat de reden van haar bezoek was geweest, welke gevolgen zij daardoor op zich had genomen, maar zij verzweeg edelmoedig welk voorstel hij haar zuster gedaan had. (Katharina Iwanowna naar hem toe te sturen wanneer zij geld noodig had). Zij deed alsof zij uit eigen beweging naar den jongen officier was toegekomen; in de hoop, dat hij haar het geld zou geven. Dit was een superieure houding; van zulk een trotsch meisje zou men nooit verwacht hebben, dat zij in staat was zichzelf op een dergelijke wijze weg te cijferen. En waartoe, voor wien? Om hem te redden, die haar beleedigd had, die haar verraden had? Inderdaad, het aantrekkelijke beeld van een officier, die zijn laatste vijfduizend roebel gaf en eerbiedig voor een onschuldig meisje boog, moest al een geweldigen indruk maken. Men kon van te voren zien welke lasterpraatjes hieruit zouden ontstaan, en ze zijn ontstaan. Met een boosaardig lachje heeft men later in de heele stad er over gesproken, dat het voorval zich wellicht niet precies zoo toegedragen had als Katharina verklaarde, vooral niet in dat gedeelte, waar de officier het meisje „met een eerbiedige buiging laat gaan." „En al is er niets uitgelaten, al is het vol komen waarheidsgetrouw verteld," zeiden de fatsoenlijke dames, „dan was het nog lang niet zeker of het wel paste voor een jong meisje zoo te handelen, zelfs wanneer zij daardoor de eer van haar vader kon redden."

Hoe is het mogelijk, dat Katharina Iwanowna, die zoo ver-

standig was, die zelfs een bijna ziekelijk-scherpzinnigen kijk op de menschen had, niet van te voren er mee rekening hield, dat men zoo zou spreken. Maar zij had dit alles voorzien en toch was zij vast besloten het te zeggen. De verklaring van Katharina Iwanowna werd door de leden van de jury met eerbiedig zwijgen aangehoord, de procureur durfde zelfs geen verdere vragen stellen. Fetjukowitsch maakte een diepe buiging voor haar. Hij triomfeerde, nu was er veel bereikt: een mensch, die in een edele opwelling van zijn gemoed zijn laatste vijfduizend roebel weg kan geven, kan onmogelijk eenigen tijd daarna zijn vader vermoorden, ten einde hem van drieduizend roebel te berooven. Het was duidelijk, dat iedereen sympathie voor Mitja gevoelde. Hijzelf echter... men vertelde elkaar, dat hij tijdens de verklaring van Katharina Iwanowna een paar keer op had willen springen, maar dat hij telkens weer was gaan zitten, terwijl hij zijn gezicht met de handen bedekte. Toen zij uitgesproken was, riep hij, terwijl hij zijn armen naar haar uitstrekte:

„Katja, waarom heb je mij te gronde gericht!" Bijna was hij in snikken uitgebarsten, maar hij beheerschte zich nog en zei:

„Nu ben ik veroordeeld." Daarop bleef hij als versteend zitten, zijn tanden op elkaar geklemd, zijn armen over de borst gekruist.

Katharina Iwanowna ging de zaal in en zette zich op den haar aangewezen stoel. Zij was bleek en sloeg haar oogen neer. De menschen, die in haar nabijheid zaten, vertelden later, dat zij nog lang daarna over haar geheele lichaam beefde.

Hierna verscheen Gruschenka. Ik nader nu de catastrophe, die inderdaad Mitja misschien te gronde gericht heeft, want alle juristen, die het proces bijwoonden waren het er over eens, dat men wanneer dit voorval niet gebeurd was, in ieder geval verzachtende omstandigheden in aanmerking genomen zou hebben. Voor dien tijd getuigde echter eerst nog Gruschenka. Zij was evenals Katharina Iwanowna in het zwart gekleed, en droeg een zwarte sjaal. Met haar eenigszins zwevenden tred trad zij aan de balustrade zonder een enkele maal naar rechts of links te kijken. Zij was heel mooi en niet bleek, sommigen zeiden dat haar gezicht een kwaadaardige uitdrukking had. Ik geloof eerder, dat zij prikkelbaar was, omdat de nieuwsgierigheid van het publiek haar hinderde. Het pakje met het geld er in had zij niet gezien, zij had alleen van dien „schurk"

gehoord, dat er voor haar bij Feodor Pawlowitsch drieduizend roebel klaar lag.

„Dat zijn dwaasheden, en voor geen geld ter wereld zou ik er naar toe gegaan zijn . . ."

„Wie bedoelde u zooeven met dien schurk?" informeerde de procureur.

„Dien lakei, Smerdjakow, die zijn meester vermoord heeft en zich gisteren heeft opgehangen."

Natuurlijk vroeg men haar direct welke reden zij had om zulk een beschuldiging te uiten. Het bleek, dat zij geen reden hiervoor kon opgeven.

„Dmitry Feodorowitsch heeft het mij gezegd en u kunt het gelooven, zijn verloofde heeft hem te gronde gericht, zij alleen is van alles de schuld."

Gruschenka beefde, en het was duidelijk dat zij door hevige jaloezie verteerd werd. Men vroeg haar over wie zij sprak.

„Over dat meisje daar, die Katharina Iwanowna. Zij heeft mij eens bij zich uitgenoodigd en mij chocolade laten drinken om mij om te koopen, zij heeft geen schaamtegevoel. Zij is. . ."

De voorzitter viel haar in de rede, terwijl hij haar vroeg zich in haar uitlatingen te matigen.

„Bij de arrestatie in het dorp Mokroje, . . . " zei de procureur, — „ik herinner mij dat, en allen hebben het gezien en gehoord, bent u uit de andere kamer te voorschijn gekomen en hebt gezegd: „Ik ben van alles de schuld, te zamen zullen wij naar Siberië gaan." U was er toen toch wel van overtuigd dat hij zijn vader vermoord had."

„Ik herinner mij mijn gevoelens van toen niet meer. Allen zeiden ze, dat hij zijn vader vermoord had, en ik had het gevoel, dat ik de ware schuldige was, dat hij het voor mij gedaan had, maar zoodra hij zei, dat hij onschuldig was, heb ik hem geloofd, en ook nu geloof ik hem, ik zal hem altijd gelooven. Hij is niet tot een leugen in staat."

Fetjukowitsch kwam nu aan de beurt om te vragen, o.a. informeerde hij naar Rakitin en de vijfentwintig roebel, die deze zou ontvangen, als hij Alexei Feodorowitsch Karamazow bij haar zou brengen.

„Ik vind het niet zoo wonderlijk, dat hij het geld aangenomen heeft," antwoordde Gruschenka met een verachtelijk lachje. „Hij kwam altijd om mij geld te vragen. Meestal gaf ik hem wel dertig roebel per maand, voor eten en drinken had hij dat niet noodig, want dat had hij van zichzelf."

„Waarom was u zoo vrijgevig tegen Rakitin?" vroeg Fetjukowitsch, zonder er op te letten dat de voorzitter onrustig op zijn stoel heen en weer schoof.

„Hij is immers mijn neef, mijn moeder en de zijne waren zusters. Hij heeft mij gesmeekt hier niemand ooit iets van te zeggen, hij schaamde zich voor mij."

Deze nieuwe omstandigheid was voor allen een verrassing, niemand had het geweten. Rakitin werd bloedrood, reeds voor haar komst in de zaal had Gruschenka gehoord wat Rakitin gezegd had, daarom was zij zoo kwaad geworden. In de oogen van het publiek was Rakitin geen betrouwbare getuige meer. Fetjukowitsch was tevreden. Het verhoor van Gruschenka duurde niet lang, zij had eigenlijk geen nieuws mee te deelen. Nu verscheen als getuige Iwan Feodorowitsch.

ZEVENENTWINTIGSTE HOOFDSTUK.

Deze was reeds voor Aljoscha opgeroepen, maar de deurwaarder had den president bericht, dat de getuige door een plotselinge ongesteldheid niet verschijnen kon; hij zou komen wanneer hij zich hersteld had en zich in staat voelde zijn verklaringen af te leggen. Niemand in de gerechtszaal hoorde hiervan, men heeft deze omstandigheid eerst later vernomen. Zijn binnenkomen werd ternauwernood opgemerkt. De voornaamste getuigen, namelijk de beide medeminnaressen, waren ondervraagd, aan de nieuwsgierigheid was dus voldaan, het publiek werd zelfs eenigszins vermoeid. Er waren nog eenige getuigen, die waarschijnlijk in vergelijking met de verklaringen van de anderen zoo goed als niets te zeggen hadden. Het werd bovendien laat. Iwan Feodorowitsch naderde met langzame schreden de balustrade. Hij keek niemand aan, had zijn hoofd gebogen alsof hij diep ergens over nadacht. Hij was heel goed gekleed, zijn gezicht maakte een ziekelijken indruk, zijn oogen waren troebel. Toen hij zijn hoofd ophief, keek hij vermoeid door de zaal.

Aljoscha sprong van zijn stoel op en riep:

„Ach!" Niemand lette hier echter op. De voorzitter begon hem er aan te herinneren dat hij niet beëedigd was, dat hij kon zeggen of verzwijgen wat hij wilde, dat hij dit echter met zijn geweten moest overeenbrengen enz. enz. Iwan luisterde afwezig. Eindelijk begon hij te glimlachen en zoodra de voorzitter, die hem verwonderd aankeek ophield, barstte hij in lachen uit:

„Nu, en wat nog meer?" vroeg hij op luiden toon.

In de zaal was het doodstil, het was alsof men iets heel bijzonders in de lucht voelde. De voorzitter werd nerveus.

„U bent toch wel geheel hersteld?" vroeg hij, terwijl hij met zijn oogen den deurwaarder zocht.

„Maakt u niet ongerust, Excellentie. Ik ben gezond en kan

u veel belangrijks mededeelen," antwoordde Iwan Feodorowitsch plotseling rustig en eerbiedig.

„Hebt u iets bijzonders te zeggen?" vroeg de president nog steeds zonder vertrouwen.

Iwan Feodorowitsch keek naar den grond, aarzelde eenige seconden, hief dan zijn hoofd op en zei stotterend:

„Neen, ik heb niets bijzonders."

Men begon hem te ondervragen. Hij antwoordde blijkbaar met tegenzin. Overigens waren zijn verklaringen kort en krachtig. Op vele vragen kon hij niet antwoorden, hij wist niets van de financieele betrekkingen tusschen Dmitry Feodorowitsch en zijn vader.

„Ik heb mij er nooit mee bemoeid," zei hij.

Van den beklaagde had hij al gehoord, dat deze van plan was zijn vader te vermoorden. Smerdjakow had hem van het geld in het pakje verteld.

„Het is alles hetzelfde," zei hij plotseling kortaf, blijkbaar vermoeid. „Ik kan de rechtbank niets bijzonders mededeelen."

„Ik zie, dat u zich niet wel gevoelt, en ik begrijp dat uitstekend," begon de voorzitter. Hij was op het punt zich tot den procureur en den advocaat te wenden om hen te vragen of zij het noodzakelijk achtten den getuige nog langer op te houden, toen Iwan Feodorowitsch met zwakke stem zei:

„Sta mij toe mij te verwijderen, Excellentie, ik ben inderdaad niet wel."

Met deze woorden zonder een antwoord af te wachten, wendde hij zich om en wilde de zaal verlaten. Nauwelijks had hij echter vier schreden gedaan of hij bleef staan, glimlachte en keerde weer naar zijn plaats terug.

„Ik ben, Excellentie, zooals dat boerenmeisje ... weet u hoe het daarmee was. „als ik wil dan spring ik, als ik niet wil dan spring ik niet." Men loopt haar achterna met de sarafan om haar er toe te brengen er in te springen, opdat zij zich tot het huwelijk zal laten verleiden, maar zij zegt: „als ik wil dan spring ik, als ik niet wil spring ik niet. Dat is zoo het gebruik bij onzen stam."

„Wat wilt u daarmee zeggen?" vroeg de voorzitter streng.

„Kijk eens hier," zei Iwan Feodorowitsch, terwijl hij een hoeveelheid bankbiljetten te voorschijn haalde, „hier is het geld, dat in die enveloppe gelegen heeft," hij wees naar de tafel met bewijsstukken, „en ter wille waarvan men mijn

vader vermoordde. Aan wien zal ik het geven? Mijnheer de deurwaarder, neem het aan, als het u belieft."

De deurwaarder nam het pakje aan en overhandigde het den president.

„Hoe is het mogelijk, dat dit geld zich bij u bevond... wanneer het inderdaad het bedoelde geld is?" vroeg de voorzitter verwonderd.

„Ik heb het van Smerdjakow gekregen, van den moordenaar. Ik ben bij hem geweest voor hij zich heeft opgehangen. Hij heeft mijn vader vermoord en niet mijn broeder. Hij heeft mijn vader vermoord en ik heb hem daartoe aangezet. Wie zou niet den dood van zijn vader wenschen?"

„Bent u wel goed bij u verstand?" vroeg de vooriztter onwillekeurig.

„Juist, omdat ik goed bij mijn verstand ben... bij mijn laaghartig verstand, bij hetzelfde verstand als u en al deze... maskers," riep hij uit, terwijl hij zich naar het publiek wendde. „Men vermoordt zijn vader en doet net alsof men geschrokken is, men speelt comedie voor elkaar. Leugenaars! Allen wenschen zij den dood van hun vader, het eene monster zal het andere monster opvreten... als er geen vadermoord bestond, zou iedereen kwaad worden... Spelen! „Brood en spelen! Panem et cirsenses!" Hebt u water, geef mij te drinken, om Christus wil," riep hij uit, en greep naar zijn hoofd.

De deurwaarder naderde hem. Aljoscha sprong op en schreeuwde:

„Hij is ziek, geloof hem niet, hij is krankzinnig."

Katharina Iwanowna was opgestaan. Ontsteld keek zij Iwan Feodorowitsch aan. Ook Mitja stond op, met een verstarden glimlach had hij naar zijn broeder geluisterd.

„Maak u niet ongerust, ik ben niet gek, ik ben alleen een moordenaar," begon Iwan weer, „van een moordenaar kan men geen mooie redevoeringen verwachten," voegde hij er haastig aan toe.

De procureur boog zich ontdaan naar den voorzitter. De rechters fluisterde bezorgd met elkaar. Fetjukowitsch spitste de ooren, de zaal was vol verwachting. Plotseling was het alsof de voorzitter wist wat hij te doen had.

„Getuige, uw woorden zijn onbegrijpelijk en hier onmogelijk. Tracht u kalm te houden en geregeld te vertellen, wanneer u inderdaad iets te vertellen hebt. Hoe kunt u deze bekentenis met bewijzen staven... wanneer u ten minste niet ijlt."

„Ik heb geen getuigen, die schurk, die Smerdjakow zal u uit de andere wereld geen bevestiging sturen . . . in een enveloppe . . . u zou graag enveloppen willen hebben, maar één moet u voldoende zijn. Ik heb geen getuigen . . . behalve misschien één," zei hij peinzend.

„Wie is die getuige?"

„Hij heeft een staart, Excellentie, dat is trouwens niet bevorderlijk voor den goeden gang van zaken. Le diable n'existe point, let er niet op, het is maar een klein duiveltje," voegde hij er vertrouwelijk bij, „hij bevindt zich hier ergens onder de tafel met bewijsstukken misschien. Waar zou hij moeten zitten, wanneer het niet daar was? Hoor mij aan. Ik zei hem: ik wil niet zwijgen, maar hij antwoordde mij met dwaasheden. Laat dat monster vrij . . . hij heeft een loflied gezongen, want zijn hart is niet bezwaard. Ik zou voor een seconde vreugde een quadrillioen quadrillioenen geven. Kent u mij dan niet? O wat bent u dom. Neem hem in mijn plaats, ik ben hier toch ergens voor gekomen? Waarom is alles wat bestaat zoo dwaas?"

Hij keek weer met een afwezigen blik de zaal door. Iedereen was opgewonden. Aljoscha wilde opstaan om naar Iwan toe te gaan, maar de deurwaarder had dezen reeds bij zijn hand gepakt.

„Wat beteekent dat," schreeuwde hij nog, terwijl hij den deurwaarder aankeek. Plotseling pakte hij hem bij den schouder en wierp hem op den grond. Op dit zelfde oogenblik kwamen de gendarmen en namen hem vast en terwijl men hem verwijderde schreeuwde hij nog een paar onsamenhangende woorden. In de zaal heerschte groote opwinding. Precies kan ik mij niet alle gebeurtenissen herinneren, daar ik zelf te opgewonden was om alles nauwkeurig gade te slaan, alleen weet ik, dat later, toen allen tot rust gekomen waren, de deurwaarder een uitbrander kreeg, ofschoon hij den president verzekerde, dat de getuige voorheen volkomen normaal geweest was. De dokter had hem onderzocht toen hij een uur geleden ongesteld was; tot aan zijn binnenkomst in de zaal had hij steeds heel gewoon gesproken, zoodat men niets van te voren had kunnen voorspellen; bovendien had de getuige den wensch uitgesproken in ieder geval de verklaringen die hij te doen had af te leggen. Voor men geheel tot rust gekomen was, volgde er een andere scène: Katharina Iwanowna kreeg een hysterischen aanval, zij weende hevig maar wilde niet weggaan.

Zij trachtte zich te beheerschen, smeekte de omstanders haar met rust te laten en schreeuwde plotseling den voorzitter toe:

„Ik moet nog een verklaring afleggen ... onmiddellijk ... zonder uitstel. Hier dat papier ... een brief ... hier neem hem, lees hem ... vlug, het is een brief van dit monster," hierbij wees zij op Mitja, „hij is het, die zijn vader vermoord heeft, dat zult u onmiddellijk inzien. Hij schrijft mij zelf dat hij het van plan is. Die andere is ziek, hij is krankzinnig. Drie dagen lang bevindt hij zich reeds in dien toestand."

De deurwaarder nam het papier aan en gaf het aan den voorzitter. Katharina ging weer zitten, bedekte haar gezicht met de handen en begon te snikken zonder geluid te geven, terwijl haar lichaam zich schokkend bewoog. Het papier dat zij gegeven had, was de brief, die Mitja in de herberg geschreven had en die door Iwan Feodorowitsch als een zeker bewijs was aangezien. Zonder dezen brief zou Mitja zeker nooit veroordeeld zijn. De voorzitter deelde den inhoud van het nieuwe document den rechters, den president, den verdediger, zoowel als den gezworenen mede. Hij begon Katharina Iwanowna te ondervragen.

Op de eerste vraag of zij nu kalm was, riep zij onstuimig:

„Ik ben bereid, ik ben in staat u te antwoorden."

Blijkbaar was zij bang, dat men niet naar haar wilde luisteren. Men verzocht haar uitvoerig te verklaren wat dit voor een brief was en onder welke omstandigheden zij hem ontvangen had.

„Ik heb hem den avond voor den moord ontvangen. Hij heeft hem echter reeds een dag te voren in de herberg geschreven, dus twee dagen voor de uitvoering van zijn schandelijke daad. Kijk, de brief is op een rekening geschreven. Hij haatte mij, omdat hij zich laaghartig gedragen had en dit ... schepsel naliep ... en ook, omdat hij mij drieduizend roebel schuldig was ... wegens zijn laaghartigheid voelde hij zich door deze drieduizend roebel gekrenkt! Ik zal u zeggen, hoe het daarmee staat ... ik smeek u mij aan te hooren. Drie weken voor hij zijn vader vermoordde heeft hij mij een bezoek gebracht. Ik wist, dat hij geld noodig had en wist ook waarom, ... namelijk om dat schepsel te verleiden en met haar te vluchten. Ik wist reeds dat hij mij verraden had en dat hij mij verlaten wilde en ik zelf heb hem het geld gegeven. Ik heb het hem aangeboden onder voorwendsel het naar mijn zuster in Moskou te sturen. Toen ik het hem gaf, zag ik hem recht in

de oogen en zei, dat hij het kon sturen wanneer hij wilde. „Hij mocht er zelfs een maand mee wachten." Hij begreep heel goed dat ik hiermee wilde zeggen: „Je hebt het geld noodig om mij met dat schepsel te verraden. Welnu, daar heb je geld, ik geef het je zelf, neem het wanneer je eerloos genoeg bent om het te gebruiken!" Ik wilde op zijn eergevoel werken, maar wat gebeurde? Hij nam het aan en verfuifde het met dat schepsel . . . hij heeft het wel begrepen, dat verzeker ik u! Hij wist ook, dat ik het hem gaf, om hem op de proef te stellen, ik zag het aan zijn gezicht. En toch nam hij het aan, mijn geld."

„Dat is waar, Katja," zei Mitja. „Ik heb begrepen, dat je mij wilde onteeren, maar toch heb ik je geld aangenomen. Veracht den schurk, gij moet mij allen verachten, ik heb het verdiend."

„Beklaagde," riep de voorzitter, „geen woord meer, of ik laat u uit de zaal brengen."

„Dit geld hinderde hem," vervolgde Katja, „hij wilde het mij teruggeven, hij wilde het, maar hij had geld noodig voor dat schepsel. Toen heeft hij zijn vader vermoord en toch het geld niet teruggegeven, maar hij is naar dat zelfde dorp gegaan en hier heeft men hem gearresteerd. In dat dorp heeft hij het geld verbrast dat hij zijn vader ontstolen heeft. Op den dag voor den moord op zijn vader heeft hij mij dezen brief gestuurd. Hij was dronken toen hij hem schreef, hij heeft hem gestuurd uit kwaadaardigheid. Hij wist wel, dat ik den brief aan niemand zou laten zien, zelfs niet wanneer hij den moord begaan had, anders had hij hem niet geschreven. Hij wist, dat ik mij niet op hem zou willen wreken, dat ik hem niet te gronde zou richten. Maar lees dien brief aandachtig en u zult zien dat hij alles van tevoren precies heeft vastgesteld. Hoe hij zijn vader wilde vermoorden en waar het geld lag. Let vooral op den zin: „Ik zal hem vermoorden zoodra Iwan vertrekt." Hij heeft dus van tevoren reeds bij zichzelf overlegd, hoe hij hem vermoorden zou."

Katharina gaf met leedvermaak den rechters aanwijzingen, hoe zij het beste gebruik van den brief konden maken. Het was duidelijk, dat zij hem goed bestudeerd had.

„Als hij niet dronken geweest was, zou hij hem niet geschreven hebben. Maar let op, hij heeft als het ware een programma van den moord opgesteld,"

Blijkbaar hield zij in het geheel geen rekening meer met de

gevolgen, die deze verklaring voor haar zelf kon hebben, ofschoon zij daar een maand lang over had nagedacht. Langen tijd had zij getwijfeld, of zij den brief aan de rechters zou toonen, ja of neen. Nu was het alsof zij zich in den afgrond stortte. Ik herinner mij, hoe na haar laatste woorden de brief luid voorgelezen werd en een verpletterenden indruk maakte. Men wendde zich tot Mitja met de vraag of hij bekende dezen brief geschreven te hebben.

„Het is mijn brief," riep Mitja uit, „als ik niet dronken geweest was, zou ik hem niet geschreven hebben! . . . Er zijn vele redenen geweest, waarom wij elkaar haatten, Katja, maar ik zweer je, ik zweer je, dat ik bij al mijn haat van je gehouden heb. Maar jij hield niet van mij."

De procureur en de verdediger vroegen Katharina Iwanowna: „Wat heeft u ertoe gebracht eerst dat document geheim te houden en in een geheel anderen geest uw getuigenis af te leggen?"

„Ik heb zooeven gelogen tegen mijn eer en mijn geweten. Maar toen wilde ik hem redden, juist omdat hij mij zoo haatte en verachtte. Hij heeft mij geminacht van het oogenblik af, waarop ik voor hem knielde, ik heb het dadelijk begrepen, ik heb het gevoeld, maar ik wilde het niet gelooven. Hoe vaak heb ik in zijn oogen gelezen: „in elk geval ben jij bij mij gekomen." O, hij heeft het niet begrepen, waarom ik toen bij hem gekomen ben, hij is alleen in staat laaghartige gevoelens bij iemand te veronderstellen. Hij heeft mij naar zichzelf beoordeeld, hij gelooft, dat iedereen zoo is als hij, hij wilde mij alleen trouwen omdat ik een erfenis had gekregen. Steeds vermoedde ik dat hij het daarom wilde. O, dat monster! Altijd is hij er van overtuigd geweest, dat ik mijn leven lang voor hem zou beven, uit schaamte, omdat ik naar hem toegegaan was, en dat hij daarom het recht had mij voor eeuwig te verachten, dat hij mij als zijn slavin kon beschouwen. Ook daarom wilde hij mij trouwen! Ik heb geprobeerd hem door mijn liefde te overwinnen, door oneindige liefde, zelfs zijn verraad wilde ik verdragen, maar daar heeft hij niets van begrepen! Is hij in staat iets te begrijpen! Dat monster! Dezen brief heb ik eerst den volgenden dag 's avonds gekregen, men bracht hem mij van uit de herberg, en nog 's morgens op den morgen van dien zelfden dag had ik hem alles willen vergeven, zelfs zijn verraad."

Natuurlijk deden de voorzitter en de procureur hun best

haar te kalmeeren. Ik ben er van overtuigd, dat zij zich er misschien voor schaamden van haar opwinding gebruik te maken om zulke bekentenissen te verkrijgen. Ik herinner mij gehoord te hebben, hoe men tot haar zei: „Wij begrijpen hoe moeilijk het u valt te gelooven, dat wij in staat zijn met u mee te leven, enz. enz." Maar met dat al probeerde men steeds meer van haar te weten te komen. Ten slotte vertelde zij zeer nauwkeurig en helder, zooals dat vaak voorkomt wanneer men in een gespannen geestestoestand verkeert. Zij vertelde, hoe Iwan Feodorowitsch tijdens de laatste twee maanden bijna zijn verstand verloren had, daar hij op middelen zon om „dat monster, dien moordenaar," zijn broeder te redden.

„Hoe heeft hij geleden," riep zij uit, „om een middel te vinden verzachtende omstandigheden voor zijn broeder te bepleiten. Hij wilde zelfs voor het gerecht bekennen, dat hij niet van zijn vader gehouden had, en misschien zelfs diens dood gewenscht had. O, hij heeft een te nauwgezet geweten, hij plaagde zich met zijn eigen geweten, alles vertelde hij mij, dagelijks bezocht hij mij en sprak met mij als met zijn eenigen vriend. Ik heb de eer zijn eenigen vriend te zijn." Met schitterende oogen riep zij deze laatste woorden alsof zij er een uitdading in wilde leggen.

„Tweemaal is hij bij Smerdjakow geweest, eens kwam hij bij mij en zei: „wanneer mijn broeder Mitja de moordenaar niet is, maar Smerjakow, dan ben ik misschien ook schuldig, want Smerdjakow wist, dat ik niet van mijn vader hield, en dacht misschien, dat ik diens dood wenschte." Toen heb ik dezen brief te voorschijn gehaald en hem dien laten lezen. Hij was er nu van overtuigd, dat zijn broeder de moordenaar was, en dit maakte een verpletterenden indruk op hem. Reeds voor een week heb ik gezien dat hij ziek was, in de laatste dagen heeft hij, wanneer hij bij mij kwam, steeds geijld. Hij liep rond en sprak onsamenhangende woorden, ook op straat heeft men het opgemerkt. De dokter uit Moskou heeft hem op zijn verzoek eergisteren onderzocht, en zei, dat hij op het punt was krankzinnig te worden, en dat alles door hem, door dat monster! Gisteren heeft hij gehoord, dat Smerdjakow gestorven is, dat heeft ten slotte zulk een indruk op hem gemaakt, dat zijn verstand bezweek . . . en dat alles komt omdat hij dien ellendeling heeft willen redden."

Men kan slechts eenmaal in zijn leven zulke bekentenissen afleggen, misschien zelfs alleen op het oogenblik voor het

betreden van het schavot. Voor Katja was dit het juiste oogenblik, zij was nog even onstuimig als vroeger, hetzelfde meisje, dat zich aan den jongen wellusteling had willen opofferen om haar vader te redden, dezelfde Katja, die zooeven haar trots, haar kuischheid, had geofferd toen zij van de edelmoedigheid van Mitja vertelde, ten einde hem in een zoo gunstig mogelijk daglicht te stellen, en ook nu bracht zij weer een offer, maar voor een ander. Voor het eerst in haar leven begreep zij misschien hoeveel zij van dezen man hield. Zij offerde zich van schrik, toen haar duidelijk werd, dat hij door zijn verklaring, dat hij en niet zijn broeder de moordenaar was, zich zelf in het verderf stortte. Zij offerde zich voor hem op om hem te redden, zijn eer en zijn goeden naam.

Intusschen deed zich de volgende vraag voor: had zij gelogen toen zij haar verhouding tot Mitja zooeven beschreef? Neen, zij had hem niet opzettelijk belasterd toen zij zei, dat Mitja haar verachtte, omdat zij voor hem geknield had. Zij geloofde er zelf aan, dat de trouwhartige Mitja, die haar aanbad, haar uitlachte, en verder alleen minachting voor haar gevoelde. Alleen uit trots was zij een liefdesverhouding met hem begonnen, een hysterische wildopvlammende hartstocht, die eigenlijk voortkwam uit verbitterden trots; deze liefde was geen liefde, maar eerder wraak. Of misschien was deze hartstocht in liefde veranderd, en misschien had Katja dit ook gewenscht, maar Mitja had haar door zijn verraad tot in het diepst van haar hart gekrenkt, en deze tegenstrijdige gevoelens, zoo lang ingehouden, moesten eindelijk een uitbarsting veroorzaken. Zij gaf Mitja op, zij gaf tevens zichzelf op. Nauwelijks was het haar gelukt alles te zeggen, toen ook de spanning, die haar tot nu toe kracht gegeven had, haar verliet, en zij verpletterd werd door de schaamte. Zij viel weenend op haar stoel neer. Men droeg haar weg. Op hetzelfde oogenblik liep Gruschenka op Mitja toe met den uitroep:

„Mitja, die slang heeft je te gronde gericht. Kijk eens aan," riep zij tot de rechters, „nu heeft zij zich laten zien zooals zij werkelijk is."

Op een wenk van den voorzitter nam men haar vast en wilde haar uit de zaal brengen. Zij gaf zich echter niet over, worstelde, en wilde weer naar Mitja teruggaan. Ook Mitja deed van zijn kant moeite haar te bereiken. Ten slotte gelukte het, beiden te overmeesteren. Ik denk, dat de dames onder de toeschouwers, die belust op sensatie waren, zich geheel be-

vredigd konden voelen. De dokter uit Moskou, dien de president voor Iwan had laten halen, kwam de zaal binnen en verklaarde, dat Iwan een aanval van waanzin had, en dat het het beste zou zijn hem naar zijn huis te brengen. Op de vragen van den procureur en den verdediger, bevestigde hij, dat de patient eergisteren zelf bij hem gekomen was en hem had voorspeld, dat hij misschien krankzinnig zou worden. Hij had zich echter niet willen laten behandelen. De brief, die door Katharina Iwanowna aan de rechters getoond was, werd bij de bewijsstukken gelegd. De onverwachte verklaringen van Katharina Iwanowna en Iwan Feodorowitsch werden in het proces-verbaal opgenomen. Ongeduldig wachtte men nu op de pleidooien. De verklaringen der minder belangrijke getuigen interesseerden niemand meer. Fetjukowitsch was zichtbaar verslagen door het verhoor van Katharina Iwanowna. Daarentegen keek de procureur triomfantelijk. Na het verhoor werd de zitting opgeheven. Deze pauze duurde een uur.

Het was acht uur 's avonds toen de procureur Ippolit Kirillowitsch opstond voor het requisitoir.

ACHTENTWINTIGSTE HOOFDSTUK.

„Heeren gezworenen," begon de aanklager, „deze zaak heeft door heel Rusland ontroering gewekt, en het kan ons niet verwonderen, dat zij iedereen heeft doen ontstellen. Bij ons namelijk is men gewoon aan dergelijke dingen. En dit is het, waarom wij vol ontzetting elkaar aankijken, dat zulke daden bijna geen indruk meer op ons maken. Wij moeten onder den indruk zijn van onze onverschilligheid en niet te veel letten op de enkele daad van het individu. Zijn onze moreele principes aan het wankelen of bezitten wij zelfs geen moreele principes? Het kwaad is zoo algemeen, dat de strijd er tegen steeds moeilijker wordt. Wanneer gij durft te beweren, dat ik overdrijf, dan zou ik u aan willen raden in de krant eens de rubriek rechtzaken na te slaan. In al zijn gemeenheid, in al zijn uitspattingen is Feodor Pawlowitsch, het slachtoffer van deze misdaad, niet meer dan een kind vergeleken bij tijdgenooten, die in zekeren zin het jonge misdadige, maar ook het jonge Rusland vertegenwoordigen. Later, wanneer deze tragische tijdsabnormaliteit met de noodige kalmte onderzocht kan worden, zal de psychologie van heel de wereld haar aandacht wijden aan onze Russische misdaden. Voor het oogenblik doen wij alsof wij bang zijn voor deze tijdsuiting, maar het zal weldra noodzakelijk worden ons hiermede zoo gauw mogelijk te gaan bemoeien. Wat is in werkelijkheid deze familie Karamazow, die zoo plotseling bekend geworden is in geheel Rusland? Het schijnt mij toe, dat zij eenige fundamenteele elementen van onze intelligente tegenwoordige samenleving vertegenwoordigen. Eenige elementen, die leven in de beter ontwikkelde kringen. Laten wij dezen ongelukkigen grijsaard beschouwen, den familievader, die op zoo'n tragische wijze aan zijn eind gekomen is. Van geboorte een edelman, begint hij zijn levensloop als arme klaplooper en wanneer hij onverwachts in het bezit van een klein kapitaal komt door zijn eerste huwelijk, dan wordt hij een kleine woekeraar. Met de

jaren, met het vermeerderen van zijn kapitaal wordt hij moediger, zijn onderworpenheid verdwijnt. Hij wordt een spottende en boosaardige cynicus, een wellusteling. De geestelijke kant van het leven is hem volkomen onverschillig, zijn zucht naar genot is niet te bevredigen. Hij kent niet de plicht van den vader, hij spot ermee. Zijn kinderen worden bij den bediende opgevoed, daarna nemen andere menschen hen in bescherming. Hij vergeet hen volkomen, zijn eenige zinspreuk is: Après moi le déluge. Hij is het tegendeel van een goed burger, de schadelijkste uitwas van de maatschappij. Maar dit baart hem geen kommer. Hij verlangt er naar nog twintig, dertig jaar te leven; hij bedriegt zijn eigen zoon en met het geld afkomstig van de erfenis van zijn moeder, waarop de ander recht heeft, probeert hij hem zijn maitresse af te nemen. Neen, ik wil de verdediging van den beklaagde niet aan den talentvollen verdediger uit Petersburg overlaten. Ook ik wil de waarheid spreken. Ook ik begrijp waarom die zoon zijn vader moest haten. Maar genoeg van dezen ongelukkigen grijsaard. Hij heeft zijn loon ontvangen. Intusschen maak ik u er op opmerkzaam, dat hij een vader was en een moderne vader. Beleedig ik de maatschappij wanneer ik zeg, dat hij slechts een van de talrijke moderne vaders geweest is? Het kan zijn, dat ik een pessimist ben, wij zullen van tevoren afspreken, dat u mij niet behoeft te gelooven. Ik zal spreken en u gelooft mij niet. Intusschen moet u mij veroorloven te zeggen, wat ik te zeggen heb. Misschien zal een mijner woorden u treffen. Wij komen tot de kinderen van dezen vader. Een van hen zit hier op de beklaagdenbank, wij zullen straks over hem spreken. Van de beide anderen is de oudste een uitstekend goed opgevoed jongmensch van onzen tijd met een tamelijk scherp verstand. Hij gelooft aan niets in de wereld, hij heeft te veel in zijn leven verworpen, evenals zijn vader. Wij allen hebben naar hem geluisterd, in onze kringen is hij met vreugde opgenomen, hij deed geen moeite zijn meening te verbergen, integendeel, hij was er misschien trotsch op en dat geeft mij den moed openhartig over hem te spreken, natuurlijk niet als persoon op zichzelf maar als een lid der familie Karamazow. Gisteren heeft een ziekelijke idioot zelfmoord gepleegd. Ook hij heeft met deze zaak iets te maken. Hij is de gewezen bediende en misschien het onechte kind van Feodor Pawlowitsch. Met tranen in de oogen heeft hij mij bij de instructie verteld, dat deze jonge Karamazow, Iwan

Feodorowitsch, hem deed ontstellen door zijn gebrek aan moraal. Volgens hem is „alles geoorloofd". Deze zelfde idioot heeft een opmerking gemaakt, waarvoor een verstandig mensch zich niet had behoeven te schamen. „Wanneer een van de zoons op Feodor Pawlowitsch lijkt, dan is het Iwan Feodorowitsch!" Ik wil geen verdere conclusies trekken en wil mij niet aan voorstellingen wagen, betreffende de verdere ontwikkeling van dezen jongen man. Vandaag nog, in deze zaal, hebben wij gezien dat zijn hart naar waarheid dorst en dat ongeloof en cynisme, zijn erfdeel, niet alle betere gevoelens in hem hebben kunnen dooden.

De jongste zoon is een bescheiden en vrome jongeling, die in tegenstelling met de sombere en verderfelijke levensbeschouwing van zijn broeder zich met den „volksgeest" tracht vertrouwd te maken. Hij heeft op het punt gestaan monnik te worden. Onbewust is hij een van degenen, die, bang geworden voor het cynisme en het zedenbederf en dit verkeerdelijk toeschrijvend aan de Europeesche beschaving, zich tot de vaderlandsche tradities gewend heeft om hier rust te vinden. Ik van mijn kant wensch dezen braven en begaafden jongeling het beste. Ik hoop, dat zijn jeugdige reinheid niet aangetast zal worden, doordat hij zich gaat begeven op het geestelijk gebied van het mysticisme of op het burgerlijk gebied van het chauvinisme. Dit zijn twee gevaarlijke uitvloeisels van deze richting en deze zijn gevaarlijker voor den staat dan de principes van den ouderen broeder. Ik zou nu willen spreken over den beklaagde. Als een van zijn broeders het Europeanisme vertegenwoordigt en de ander den volksgeest van het oude Rusland, dan vertegenwoordigt hij het Rusland van dezen tijd. O, niet het geheele Rusland, God behoede ons daarvoor, maar hij is een zoon ervan. Wij zijn een mengsel van goed en kwaad, wij houden van de kunst van Schiller en tegelijkertijd bedrinken wij ons in de herberg en trekken onze dischgenooten hun baard uit."

Nadat de procureur Mitja's verleden nog eens naging, begon hij eindelijk te spreken over het zakje, dat op de borst van den beklaagde gehangen moest hebben. „Heeren gezworenen, stel u eens voor, dat de beklaagde, gegeven zijn karakter, nadat hij het geld op zoo'n smadelijke manier van zijn verloofde ontvangen heeft, na zulk een vernedering, dat hij toch in staat is de helft ervan in een zakje te naaien en gedurende een geheele maand zoo standvastig is alle verleiding te weer-

staan, en het niet verder aan te raken, noch in zijn dronkenschap, noch op zijn reis uit de stad om geld van een houtkoopman te verkrijgen, ten einde zijn geliefde aan de macht van zijn vader en zijn medeminnaars te ontrukken . . . geen enkele keer heeft hij het gewaagd dit zakje aan te raken. Maar op het oogenblik dat hij vreesde dat de oude man, waarop hij zoo jaloersch was, zijn geliefde ertoe zou brengen bij hem te komen, had hij het geld moeten klaarleggen, ten einde het te kunnen gebruiken, wanneer zij naar hem toe zou komen en zou zeggen: „Nu ben ik van jou."

Dit was dan ook de eerste reden, die hij opgaf, waarom dit geld zoo zorgvuldig door hem bewaard was. De tweede reden is echter zonderlinger, en deze wordt juist door den beklaagde als hoofdmotief aangeduid.

„Zoo lang," heeft hij gedacht, „zoolang ik dat geld bij mij draag, ben ik een schurk, maar geen dief. Ik kan steeds naar mijn verloofde toegaan en haar de helft van het geld terugbrengen en zeggen: de helft van het geld heb ik er door gebracht, hieraan kun je zien, dat ik een zwak en laaghartig mensch ben, maar al ben ik ook een schurk, (ik bedien mij van de terminologie van den verdachte.) Ik ben geen dief, want wanneer ik dat was, zou ik de overgebleven helft van je geld niet terugbrengen."

„Dit is een eigenaardige verklaring. Dezelfde zwakkeling, die niet in staat was de drieduizend roebel, die hem op zulk een beleedigende wijze waren aangeboden te weigeren, dezelfde mensch is plotseling zoo standvastig en draagt een zakje met vijftienhonderd roebel aan zijn hals zonder het aan te raken. Is dit in overeenstemming met zijn karakter? Neen, en ik wil mij hier veroorloven u duidelijk te maken hoe ik mij voorstel, dat de werkelijke Dmitry Karamazow gehandeld zou hebben, gegeven het feit, dat hij inderdaad het geld in het zakje genaaid heeft. Bij de eerste verleiding, bijvoorbeeld om zijn tweede geliefde, met wie hij reeds de helft van het geld verfuifd had, weer eens een genoegen te doen, zou hij het zakje open gedaan hebben en er laat ons zeggen honderd roebel uit hebben genomen. „Want," zoo zou hij geredeneerd hebben, „waarom zou ik precies de helft terug moeten geven. Veertienhonderd roebel zal ook voldoende zijn."

„Een schurk," zal hij kunnen zeggen, „een schurk ben ik, maar geen dief, want ik heb je toch altijd nog veertienhonderd

roebel teruggebracht. Wanneer ik een dief was, zou ik alles genomen hebben." Na eenigen tijd zou hij voor de tweede maal honderd roebel er uitgenomen hebben, daarna voor de derde, de vierde maal en op het laatst zou hij aan het einde van de maand op één na de laatste honderd roebel gebruiken.

„Als ik haar de laatste honderd roebel terugbreng," zou hij bij zichzelf zeggen, „is het nog in orde, ik ben dan wel een schurk, maar geen dief. Negenentwintighonderd roebel heb ik verfuifd, maar honderd breng ik haar terug, wanneer ik een dief was, zou ik die ook nog gehouden hebben."

En eindelijk, nadat hij de voorlaatste honderd roebel gebruikt had, zou hij de laatste bekeken hebben en bij zichzelf zeggen: „Het is werkelijk de moeite niet waard deze honderd roebel nog terug te brengen, ik denk dat ik die ook maar zal opmaken."

Kijk eens heeren, zoo zou de werkelijke Dmitry Karamazow, degene die wij kennen, gehandeld hebben. Het verhaal van het zakje is zoo geheel in tegenstrijd met de mentaliteit van den verdachte, dat deze verklaring van het feit, dat de verdachte bij zijn arrestatie veel geld bij zich had, niet zeer waarschijnlijk genoemd kan worden.

NEGENENTWINTIGSTE HOOFDSTUK.

Hoewel de procureur moest toegeven, dat de beschuldigde een zeker idée fixe had ten opzichte van de drieduizend roebel waarom het ging, was hij ervan overtuigd, dat de hoofdmotieven voor den moord gezocht moesten worden in de jaloezie, in welk geval de medische uitspraak, dat de beklaagde aan monomanie leed, minder waarde voor hem had. De procureur vertelde uitvoerig van de noodlottige hartstocht van Dmitry voor Gruschenka, hoe deze eveneens bij zijn vader bestond en hoe Gruschenka de beide mannen tegen elkaar had uitgespeeld. Hij verklaarde Gruschenka's handelwijze door er op te wijzen, dat zij reeds, toen zij zeer jong was, in de liefde zware teleurstellingen had moeten verdragen en zich hierdoor bij haar een gevoel van wraak ten opzichte van elken man gevormd had. Langen tijd had hij getwijfeld of de moord wel met voorbedachten rade was geschied, maar het was duidelijk door den brief dien Katharina Iwanowna openbaar had gemaakt, dat Mitja alles van te voren had overwogen. Evenwel moest hij erkennen, dat de schuldige moeite gedaan had het noodlottig beslissende oogenblik te verschuiven, door te probeeren geld te leenen bij Ssamsonow, den houtkoopman en mevrouw Khokhlakow. Het was zeer ongelukkig, dat Fenja niet aan Mitja durfde te bekennen dat haar meesteres naar Mokroje was gegaan, want hierdoor zou de misdaad verhinderd zijn. Tegen de beschuldiging van Smerdjakow had de procureur veel bezwaren. Het kon geen haat of jaloezie zijn, daar het algemeen bekend was, dat de oude man van Smerdjakow gehouden had en hem zelfs zoo nu en dan in vertrouwen nam. Waarom zou Smerdjakow, wanneer hij de drieduizend roebel had willen stelen, Mitja medegedeeld hebben, dat zich een enveloppe met dit bedrag in de kamer van Feodor Pawlowitsch bevond en waarom zou hij bovendien de teekens waardoor de oude man gewaarschuwd werd eveneens aan hem verklappen? De beklaagde was immers zijn

vijand in dit opzicht. Ook hij had de drieduizend roebel noodig en kon den bediende, wanneer hij hem deze belangrijke feiten mededeelde, in zijn plannen hinderen, door zelf er op af te gaan. Neen, wanneer Smerdjakow van plan was geweest den ouden man te vermoorden, had hij noch van het geld, noch van de teekens aan iemand iets verteld. Bovendien zou in dat geval de procureur gaarne een antwoord willen hebben op de vraag, wanneer Smerdjakow dan den moord gepleegd kon hebben. Ook wanneer Smerdjakow en Dmitry Karamazow het eens waren geweest, indien er dus een passieve medeplichtigheid van Smerdjakow te vermoeden was (bij een lafaard als hij was aan een actieve medeplichtigheid niet te denken) en Smerdjakow een toeval had voorgewend om de verantwoordelijkheid van zich af te schuiven, dan zou Dmitry zijn bondgenoot niet beschuldigd hebben, maar deze had in de zekerheid, een veel minder strenge straf op te loopen, dan de voornaamste dader, niet geaarzeld de waarheid te bekennen. De drieduizend roebel dus, die Iwan Feodorowitsch meebracht, heeft weinig waarde als overtuigingsstuk en wel te meer, daar Iwan Feodorowitsch de laatste dagen meer dan tienduizend roebel heeft los gemaakt, zoodat het hem weinig moeite moest kosten het gerecht drieduizend roebel te toonen. Verder wees de procureur op er, dat Iwan gezwegen had totdat Smerdjakow zich had opgehangen en misschien hierin een middel meende te vinden, om zijn broeder te redden. Ook wees hij er nog op, dat Dmitry Feodorowitsch de enveloppe had opengescheurd. „Dit is een bijzonder bewijsstuk, daar het blijkt, dat hij er niet zeker van was of zich hierin wel het geld bevond. Het was dus duidelijk, dat hij haar van tevoren niet gezien had. Iemand, die de enveloppe kende, zou in geen geval tijd verloren hebben door den inhoud ervan te onderzoeken. Wanneer hij teruggaat om den ouden bediende dien hij neergeslagen heeft te onderzoeken is dat alleen ten einde te constateeren, dat de eenige getuige van zijn misdaad dood is. Nadat hij gemerkt heeft, dat in het huis van Feodor Pawlowitsch Gruschenka niet aanwezig is, heeft hij slechts één doel: Te weten te komen waar zij zich dan wel bevindt. Hij hoort, dat zij naar Mokroje is gegaan, naar haar vroegeren minnaar. Hij heeft dus zijn vader gedood in een uitbarsting van jaloezie, daar hij Gruschenka bij hem vermoedde. Daarna merkt hij, dat zij er niet is, steelt als het ware in het voorbijgaan de drieduizend

Vader Sossima verschijnt Aljoscha in den droom. (Hoofdst. 37).

roebel en gaat daarna op weg om Gruschenka te zoeken."

Ippolit Kirillowitsch had zich tot nu toe in zijn redevoering volkomen aan de feiten gehouden. Dit is een methode, waartoe alle nerveuze redenaars hun toevlucht nemen ten einde te voorkomen, dat zij zich laten meesleepen door hun eigen woorden en hierdoor in verwarring komen. Hij trachtte nu den psychischen kant van de zaak te belichten.

„Het is een eigenaardig feit, dat Karamazow, die tot krankzinnigwordens toe jaloersch was op zijn medeminnaars, in het geheel niet het dreigende gevaar van den vroegeren minnaar van Gruschenka gezien heeft. Hij had zich steeds voorgesteld dat het oogenblik, waarop zij dezen zou ontmoeten nog ver was, en Karamazow leefde slechts in het heden. Het is ook mogelijk, dat hij zich een ontmoeting van Gruschenka met haar vroegeren minnaar slechts zeer onwezenlijk voorstelde. Toen hij echter begreep, dat deze vrouw slechts daarom als terloops met hem over de komst van den nieuwen medeminnaar gesproken had omdat dezen voor haar geen fantasie, geen fictie, maar duidelijke, echte werkelijkheid,... haar eenige hoop in dit leven beteekende,... toen hij dit begreep, was zijn jaloezie verdwenen. Heeren gezworenen, de verandering die plaats had in de ziel van den beklaagde is zeer merkwaardig, men zou nooit kunnen gelooven, dat hij hiertoe in staat was. Deze verandering kwam voort uit een onuitsprekelijk verlangen naar waarheid. Zij openbaarde zich als eerbied voor de vrouw, als erkenning voor haar recht om de inspraak van haar hart te volgen. En op welk oogenblik? Op het oogenblik waarop hij terwille van haar zijn handen met het bloed van zijn vader bevlekt had. En dit bloed begon reeds om wraak te schreeuwen. Nadat hij zichzelf geheel te gronde gericht had, moest hij zich wel afvragen wat hij voor haar, voor het wezen dat hij meer dan zijn eigen ziel liefhad nog beteekende, wat hij aan kon bieden tegenover haar exminnaar, die berouw voelde en terugkwam bij de vrouw, die hij vroeger in den steek gelaten had en nu terugkeerde vervuld met nieuwe liefde, met het aanbod haar een gelukkig en rustig leven te verschaffen. En hij ongelukkige, wat kon hij haar aanbieden? Karamazow heeft begrepen dat zijn misdaad hem van alles uitsloot, dat hij slechts een ter dood veroordeeld misdadiger was, en geen mensch, die nog een leven voor zich heeft. Deze gedachte heeft hem verpletterd. Er blijft hem slechts nog één daad, één uitweg over uit dezen toestand,

dat is: de zelfmoord. Hij gaat naar den beambte Perkhotin om zijn pistolen terug te halen. Intusschen neemt hij het geld, dat hij veroverd heeft ten koste van het bloed van zijn vader, en houdt dit in zijn handen, dit geld heeft hij meer dan ooit noodig. Een Karamazow sterft, een Karamazow pleegt zelfmoord, en hieraan zal men nog lang denken! Hij is een dichter. „Naar haar, naar haar, — daar zal ik een feestmaal aanrichten zooals er nog nooit een geweest is, zooals men zich nog langen tijd daarna zal herinneren. Te midden der zigeuners, te midden van gezang en dans wil ik drinken op haar welzijn, op haar nieuw geluk, en dan, aan haar voeten, zal ik mij voor mijn kop schieten. Dan zal zij aan Mitja Karamazow denken, zij zal inzien hoe Mitja van haar gehouden heeft en zij zal medelijden met hem hebben!"

Dit is romantisch, theatraal, echte Karamazowsche teugelloosheid en gevoelszwijmel. En dan nog iets anders, mijne heeren gezworenen, iets dat de ziel doet beven, onophoudelijk het gemoed kwelt, iets dat het hart door en door vergiftigt, dit iets . . . is het geweten, mijne heeren gezworenen. Zijn geweten laat hem niet met rust. Alleen zijn revolver zal hem redden, zijn revolver biedt den eenigen uitweg."

Nadat Ippolit Kirillowitsch in alle bijzonderheden vertelde hoe Mitja bij Perkhotin was gekomen, hoe hij met den koetsier had gesproken, tooverde zijn welsprekendheid een beeld voor de oogen der toeschouwers, zoodat zij door de levendigheid hiervan geheel overtuigd waren van de „ware" toedracht der zaak, zooals Kirillowitsch die voorstelde. Vooral ook kon hij door de uitlatingen der getuigen bewijzen, dat Mitja zich in het geheel niet meer in acht genomen had om zijn schuld te verbergen.

„Het was in het geheel niet noodig, twee- of driemaal scheelde het niet veel of hij had het eenvoudig bekend, hij maakte zelfs een paar toespelingen, maar kwam er niet toe zijn geheim te openbaren. Eerst moest hij het dorp Mokroje bereikt hebben om zijn gedicht te beëindigen. Maar wat wachtte hem daar? Van het eerste oogenblik af zag hij in, dat zijn medeminnaar in het geheel geen medeminnaar was, en dat hem het geluk wenkte. Het was duidelijk, dat Karamazow triomfeerde over den Pool, en nu begon hij in een nieuwen zielstoestand te geraken, en wel de ergste, die iemand ooit doorleven kan of doorleefd heeft. U kunt u niet voorstellen hoe verschrikkelijk het lijden van Karamazow geweest moet zijn

toen hij hoorde, dat Gruschenka van hem hield, dat zij ter wille van hem den ander verstooten had, dat zij het plan heeft met hem een nieuw leven te beginnen, dat hij dus kans heeft het hoogste geluk te smaken, een geluk, waarvan hij zich nog steeds niet heeft kunnen voorstellen, dat hij er ooit van zou genieten. En hij geniet er ook niet van. Want wanneer? Deze enkele vraag is voldoende om al zijn hoop te doen vervliegen. Op het cogenblik, dat hij zich in den afgrond gestort heeft, bemerkt hij als het ware onder het vallen, dat vijf minuten aarzelens hem hadden kunnen redden. Deze vrouw was tot aan het laatste oogenblik, tot het oogenblik der arrestatie voor hem onbereikbaar. Waarom pleegde hij geen zelfmoord? Waarom heeft hij zijn oorspronkelijk plan opgegeven en zelfs vergeten waar zijn pistolen liggen? De flauwe hoop zijn hartstochtelijk verlangen naar liefde vervuld te zien houdt hem terug. In het rumoer van het drinkgelag hecht hij zich sterk aan zijn geliefde, zij is mooier en verleidelijker dan ooit, hij kan haar niet verlaten. Dit verlangen kan voor een oogenblik zelfs zijn vrees voor gevangenneming, zelfs zijn zelfverwijt, zijn gewetenswroeging verdringen. Hij heeft nog enkele uren om te leven, dat is veel, en daar wil hij gebruik van maken. Het is alsof men een misdadiger naar het schavot voert. Hij heeft nog een langen weg af te leggen en dit gebeurt slechts stapvoets. Hij zal nog duizenden menschen passeeren voor hij op de plaats is gekomen waar het vonnis aan hem voltrokken zal worden. Het schijnt mij toe, dat vooral in het begin van dezen tocht de veroordeelde het gevoel moet hebben, alsof hij nog een lang leven voor zich heeft. Kijk eens, de huizen trekken aan hem voorbij, maar er komen steeds weer nieuwe, het hindert niet. Het is nog heel ver voor hij bij de volgende straat komt, rustig kijkt hij naar rechts en links, naar de duizenden nieuwsgierigen. Hij droomt nog dat hij een mensch is zooals zij. Maar kijk, daar is reeds de bocht, waar zijn kar de volgende straat in zal slaan, het hindert niet, hij heeft nog een heele straat voor zich. En hoeveel huizen hem ook voorbijtrekken, steeds denkt hij: er zijn er nog genoeg over. Zoo gaat het tot het eind, tot op het plein, waar hij terechtgesteld wordt. Heeren gezworenen, dit is de toestand van Karamazow. Zijn gedachten zijn de volgende: „Zij, die mij vervolgen zijn er nog lang niet, ik kan zelfs nog iets bedenken, een plan ter verdediging ontwerpen om mij er uit te redden, maar nu ... ik moet genieten van haar schoonheid!"

Niettegenstaande zijn zielsonrust heeft hij een middel gevonden de helft van zijn geld zoo goed te verbergen, dat men het niet heeft kunnen terugvinden. Ik kan het mij anders niet verklaren, hoe hij de helft van de drieduizend roebel, die hij juist zijn vader ontstolen heeft, kan laten verdwijnen. Hij is niet voor de eerste maal in Mokroje, reeds vroeger heeft hij daar twee dagen lang gefuifd. Het oude huis is hem met al zijn schuilhoekjes uitstekend bekend. Waartoe doet hij dat? Dit is uitstekend te verklaren. De catastrophe kan elk oogenblik plaats hebben. Hij heeft nog niet bij zichzelf vastgesteld hoe hij moet handelen, hij heeft geen tijd er toe, hij is geheel verward, maar hij weet, dat hij in zoo'n geval geld noodig zal hebben. Een man, die geld heeft kan zich nog verweren. Lijkt het u onwaarschijnlijk, dat hij op zulk een oogenblik zoo voorzichtig kan zijn? Maar hij heeft ons toch zelf verzekerd, dat hij een maand geleden in precies zulk een opgewonden toestand vijftienhonderd roebel afgezonderd heeft om in een zakje te naaien. En al is dat niet waar, het bewijst toch, dat zulk een idee voor een Karamazow niet gek is, dat hij zeker er toe in staat zou zijn. Hij wordt gearresteerd, terwijl hij, voor de vrouw op zijn knieën liggend, haar omhelst. Hij was op dat oogenblik zoo geheel door zijn hartstocht meegesleept, dat hij de autoriteiten niet hoort aankomen. Nu is hij overvallen, hij heeft geen tijd om zich voor te bereiden, en de compromitteerende woorden ontsnappen hem:

„Bloed! Ik heb het verdiend." Hij herstelt zich weldra, en omdat hij nog niet een verdediging in elkaar heeft gezet, begint hij met alles te ontkennen. Daarna vertelt hij, dat het bloed, waarvan hij sprak van Grigory is, en dat hij zich alleen schuldig voelt aan den moord op den ouden dienaar. „Het bloed, waarover ik sprak is dat van Grigory. Wie heeft mijn vader vermoord? Wie heeft hem kunnen vermoorden, wanneer ik het niet gedaan heb?" Hij voorkomt onze vraag, wij zijn juist bij hem gekomen om hem deze vraag voor te leggen, het is de kinderlijke list van een voortvarenden Karamazow. „Ik was van plan hem te vermoorden, mijne heeren," bekent hij, „maar toch ben ik onschuldig. Ik heb hem niet vermoord." Hij geeft toe, dat hij hem heeft willen vermoorden. „Let er vooral op," zegt hij, „dat ik oprecht ben, dan zult u des te eerder gelooven dat ik hem niet vermoord heb." In zulk een geval zijn misdagigers vaak ongelooflijk lichtzinnig en goed van vertrouwen. Eindelijk stellen wij hem als bij toeval de

vraag: Zou Smerdjakow de moordenaar niet kunnen zijn? En toen geschiedde wat wij verwacht hadden, hij ergerde zich er over, dat wij hem de woorden uit den mond genomen hadden, voor hij tijd had gehad zich voor te bereiden en het goede oogenblik te kiezen, waarop hij Smerdjakow zou kunnen beschuldigen. Geheel volgens zijn natuur ging hij tot het uiterste over en begon ons er van te overtuigen dat Smerdjakow onmogelijk de moordenaar zou kunnen zijn, dat hij zelfs niet in staat was een moord te begaan. Maar vertrouw hem niet, dit is niets anders dan een list, hij geeft het niet op Smerdjakow als de ware schuldige voor te stellen. Hij wacht het goede oogenblik af, hij zal er misschien eerst morgen of over eenige dagen weer over beginnen, dan zal hij ons zeggen: „Ik heb u zelf eerst gezegd, dat Smerdjakow onmogelijk de moordenaar kon zijn, u kunt zich dat nog wel herinneren, maar nu ben ik er ook van overtuigd, hij is de moordenaar." In afwachting ontkent hij somber en toornig, en vindt eindelijk zelf de verklaring onwaarschijnlijk, dat hij, na door zijn vaders venster gekeken te hebben, weer is weggegaan. Dan vertellen wij hem wat Grigory verklaard heeft, namelijk, dat hij de deur van het huis open heeft gevonden. Het effect is geweldig, hij springt op en schreeuwt ons toe: „Smerdjakow is de moordenaar, Smerdjakow heeft het gedaan!" Op dat oogenblik komt zijn geheime oorspronkelijke gedachte weer te voorschijn, en wel zoo naïef mogelijk, want Smerdjakow heeft den moord toch eerst kunnen plegen, nadat de beklaagde Grigory neergeslagen had en gevlucht was! Toen wij hem echter mededeelden, dat Grigory de deur open had zien staan voor hij zijn bewustzijn verloor, en dat hij bij het betreden van den tuin uit de slaapkamer van Smerdjakow het gekreun van den zieke had vernomen... nadat wij hem dit hadden medegedeeld, was Karamazow volkomen verslagen. Hij probeert te redden wat er te redden valt door de geschiedenis met het zakje. Wanneer wij hem in details vragen hoe hij het vervaardigd heeft, hoe hij aan het linnen gekomen is, dan wordt hij boos. Hij kan zich niets herinneren. Intusschen, bedenk eens, hoe is het mogelijk, dat hij zich dat niet herinnert? Juist in de noodlottigste oogenblikken van een menschenleven b.v. wanneer men hem naar het schavot brengt, blijven kleinigheden in de herinnering hangen, alles vergeet hij, maar een groen dak dat hem opviel, een reclame of een uitstalling van een winkel, maakt diepen indruk. Toen de be-

klaagde zijn zakje naaide moest hij zich voor zijn huisgenooten verbergen, hij moest zich herinneren hoe hij met een naald in zijn hand steeds angstig was, dat men bij hem binnen zou komen. Wanneer er op de deur geklopt was heeft hij zich gauw verstopt en dan zou hij niets weten, niet de kleinste kleinigheid weten! Zoo'n belangrijk bewijsstuk, zulke details zijn in werkelijkheid zoo overvloedig, en worden door de onbeschaamde bedenkers van romans zoo vaak verwaarloosd! „Dit zijn alles kleinigheden, mijnheer, u moet mijn eerewoord vertrouwen." Welzeker, gaarne zouden wij dat doen, wij verlangen er naar hem op zijn eerewoord te gelooven. Zijn wij dan jakhalzen, die begeerig zijn naar menschenbloed? Geef ons bewijzen of een enkel feit, dat ten gunste van den beklaagde spreekt en wij zullen verheugd zijn, maar dan een grijpbaar vaststaand feit, geen conclusie, die de broeder van den beklaagde trok naar aanleiding van den indruk op diens gelaat, of de verklaring dat hij, toen hij zich op de borst sloeg, daarmee het zakje bedoeld heeft. Wij zouden blij zijn wanneer er nieuw licht in deze zaak kwam, wij zouden de eerste zijn afstand te doen van onze aanklacht, maar de daad zelf eischt een rechtvaardige straf en daarvan kunnen wij geen afstand doen." Ippolit Kirillowitsch ging over tot het slot van zijn rede, het leek wel alsof hij koorts had, hij sprak van het vergoten bloed dat om wraak schreeuwde, het bloed van een door zijn zoon vermoorden vader.

„En wat u ook van de door zijn welsprekendheid beroemden verdediger van den beklaagde mocht hooren, (Ippolit Kirillowisch kon het niet nalaten dit even te zeggen) en hoezeer deze redenaar ook in staat is om u te ontroeren, — u zult er steeds aan denken, dat u zich in het heiligdom der gerechtigheid bevindt, gij zult er aan denken, dat gij de beschermer van dit recht zijt, de beschermer van ons heilig Rusland, zijn fundamenten, zijn familie en al wat hem heilig is. U vertegenwoordigt hier geheel Rusland, niet alleen in deze zaal zal uw oordeel weerklinken, maar over geheel Rusland, geheel Rusland zal naar u luisteren, door uw uitspraak zal het opgericht of verpletterd worden. Denk aan Rusland en zijn verwachtingen, denk er aan dat de troïka van het noodlot met gevierde teugels voortsnelt naar den afgrond. Reeds lang strekt geheel Rusland de armen uit en slaakt een kreet om haar tegen te houden en wanneer intusschen de andere volkeren voor deze blindelings voortjagende troïka uitwijken, dan geschiedt dit mis-

schien niet uit eerbied zooals de dichter dit voorstelt, maar uit schrik, denk daaraan, uit schrik en misschien uit afkeer en walging. Ja, het is goed dat zij uitwijken; wanneer ze echter zouden ophouden uit te wijken, wanneer zij als een vaste muur de razende jacht van onze bandeloosheid den doorgang versperren om zichzelf en de beschaving te redden, dan wee ons! Wij hebben reeds ongeruste stemmen uit Europa gehoord. Maak ons niet te schande, laat ons zorgen hun geen meerdere redenen tot afkeer te geven door den moord van een zoon op zijn vader goed te keuren. Want dit doet gij wanneer gij wanneer gij hem vrijspreekt."

De indruk, die de rede op het publiek maakte, was geweldig.

Ippolit Kirillowitsch was geheel uitgeput en viel bijna in onmacht. De zitting werd voor een oogenblik geschorst.

De ernstige menschen voelden zich zeer voldaan, de dames hadden al hun hoop gevestigd op Fetjukowitsch.

„Een prachtige rede," zei een van de heeren.

„Hij is wel een beetje te psychologisch te werk gegaan," zei een ander.

„Het is toch alles waar, het is niet te weerleggen."

„Ja, hij kan scherp concludeeren."

„Hij heeft niemand gespaard."

„En ook ons niet, in het begin van zijn redevoering heeft hij gezegd, dat wij allen waren zooals Feodor Pawlowitsch."

„Aan het einde ook. Ofschoon dit niet erg belangrijk was."

„Inderdaad, hij was niet altijd even duidelijk."

„Hij heeft zich te veel laten meesleepen."

„Het was een zeer eenzijdig betoog, eenzijdig, dat was het."

„Maar toch handig. De man heeft er zoo lang op gewacht eens met zijn wijsheid te pronken. Nu heeft hij daartoe gelukkig de gelegenheid gehad."

„Wat zou de verdediger nu te zeggen hebben?"

In een tweede groep: „Wat is dat voor een dame daar met die lorgnet, zij is nogal dik."

„Dat is een generaalsvrouw, zij is gescheiden, ik ken haar wel."

„Naast haar, twee plaatsen verder, zit een blonde dame, die bevalt mij beter."

„Hoe handig hebben zij hem in Mokroje ontdekt nietwaar?"

„Handig was het wel, hij heeft het nu weer verteld, terwijl hij het reeds in elk gezelschap verkondigd heeft."

„Ook nu kon hij het niet voor zich houden, dat is louter ijdelheid."

„Hij voelt zich steeds achteraf gezet, hij is bijna overgevoelig, bovendien spreekt hij erg rhetorisch, lange zinnen."

„Het beeld met de troïka was niet dom."

„Hij zei het om het liberalisme een steek te geven, hij is bang."

„Ook voor den advocaat is hij bang."

„Wat zal de heer Fetjukowitsch nu te zeggen hebben?"

„Wat hij ook zeggen mag, onze boeren zullen zich niet laten overrompelen."

„Denkt u?"

In een derde groep:

„Wat hij over die troïka zei was uitstekend, ik bedoel, toen hij over de volkeren sprak."

„Het is juist, hij zei, dat de andere volkeren niet langer geduld zouden hebben."

„Hoe zoo?"

„Wel, in het Engelsche Parlement is de vorige week naar aanleiding van de nihilisten een interpellatie gehouden. Men vroeg aan den minister, of het niet langzamerhand tijd werd, die barbaarsche natie een weinig beschaving bij te brengen. Hierop heeft Ippolit gezinspeeld. Ook de vorige week heeft hij er al over gesproken."

„Met die kerels komen wij nog wel klaar."

„Hoezoo?"

„Wij leveren hun eenvoudig geen koren, waar moeten zij het dan vandaan krijgen?"

„Uit Amerika, dan wordt Amerika hun leverancier."

„Ach kom, dwaasheid."

Er luidde een belletje. Iedereen ging naar zijn plaats terug. Fetjukowitsch besteeg het spreekgestoelte.

Alles zweeg bij de eerste woorden van den beroemden redenaar. Aller blikken werden op hem gericht. Hij begon eenvoudig en openhartig. Weliswaar sprak hij met overtuiging, maar zonder aanmatigend te zijn. Geen mooie zinnen, geen pathetische phrasen, hij trad op als een man, die in besloten kring het woord voert tegenover menschen, die het met hem eens zijn. Toch kon iedereen begrijpen, dat deze zelfde redenaar wanneer hij wilde, buitengewoon gevoelig zou kunnen spreken, zoodat het iedereen moest ontroeren.

Hij vertelde, hoe hij in Petersburg reeds kennis met de zaak gemaakt had, maar dat hij zich er niet al te zeer in verdiept had, daar zijn werkzaamheden zich eigenlijk tot

Petersburg bepaalden. Toch was het niet de eerste maal, dat hij een beklaagde in een der andere steden van Rusland verdedigde, maar dit deed hij alleen wanneer hij of van de onschuld van den verdachte overtuigd was, of op zijn minst genomen wanneer hij het vermoeden had, dat de verdachte geen schuld had.

„Dit is ook nu het geval," verklaarde hij. „Reeds bij de eerste berichten kreeg ik het gevoel, dat de bewijzen overtuigender leken, dan zij in werkelijkheid waren. Kort en goed, mij interesseerde een zekere juridische kant van de zaak, die weliswaar vaak bij veel zaken te vinden is, maar nooit zoo karakteristiek naar voren komt als in dit geval. Aan het einde van mijn redevoering zal ik hierop terugkomen. Intusschen wil ik u van te voren reeds mijn meening doen kennen. Het is nu eenmaal een zwakheid van mij, zonder omwegen of geheime bedoelingen te spreken. Ik houd er niet van mijn meening tot het allerlaatste voor mij te houden om dan bij het openbaarmaken ervan des te meer indruk te kunnen maken. Mijn gedachte over de zaak is deze: De feiten zijn verpletterend voor den verdachte, maar op zichzelf zijn geen van die feiten bestand tegen cirtiek.

Toen ik verder met de zaak op de hoogte kwam, werd ik steeds meer in mijn voorstelling van de zaak bevestigd; ik kreeg een uitnoodiging van de familie van den beklaagde om hem te verdedigen. Ik ging hier naar toe en heb mij terplaatse ten slotte overtuigd van zijn onschuld. Mijn taak is: de noodlottige keten van feiten uit elkaar te halen en tegelijkertijd de onwaarschijnlijkheid aan te toonen van elk der feiten op zichzelf."

Na deze inleidende woorden vervolgde de verdediger:

„Heeren gezworenen, ik ben hier een vreemdeling. Het is dus onmogelijk, dat ik vooringenomen ben. De beklaagde, een onstuimig en bandeloos karakter, heeft mij vroeger niet beleedigd, zooals misschien honderden personen in deze stad; het gevolg hiervan is, dat velen hem haten. Zeker, ook ik begrijp, dat het zedelijk gevoel der menschen op pijnlijke manier geschokt moet zijn. Desalniettemin heeft men hem in de beste kringen ontvangen en zelfs in de familie van den procureur was hij een welkome gast." (Bij deze woorden begonnen eenigen onder het publiek te lachen, dit werd weliswaar onderdrukt, maar door een ieder opgemerkt. Het was namelijk bekend, dat de procureur Mitja tegen zijn wil bij zich ontvangen had, enkel en alleen omdat

zijn vrouw den kapitein zoo'n interessante man vond. De vrouw van den procureur was een buitengewoon deugdzame dame. Zij was echter eenigszins fantastisch aangelegd en bovendien eigenzinnig; zij hield ervan haar man zoo nu en dan, vooral in kleinigheden tegen te werken). „Niettegenstaande dit alles acht ik het mogelijk," vervolgde de verdediger, „dat zelfs de onafhankelijke geest en het rechtschapen karakter van mijn waardigen tegenstander eenige vooroordeelen tegen mijn cliënt niet heeft kunnen onderdrukken. Het is zeer natuurlijk. De ongelukkige heeft het wel degelijk verdiend, dat men een vooroordeel tegen hem heeft. Maar dit is niet het eenige. Er zijn gegevens, die noodlottiger werking kunnen hebben dan het meest kwaadaardig opzet om den veroordeelde te gronde te richten. Ik zou hier willen spreken over een voorliefde voor het dramatische en het romantische, die des te gevaarlijker is, wanneer men begaafd is met psychologische talenten. Reeds in Petersburg was ik er op voorbereid, dat mijn geachte tegenstander een buitengewoon scherpzinnig psycholoog was, die zich in dat opzicht in onze rechterlijke wereld een grooten naam heeft verworven. Maar de psychologie, mijne heeren, hoe mooi zij ook is, gelijkt toch altijd op een stok met twee uiteinden. (Gelach onder het publiek). U zult mij deze laag bij de grondsche vergelijking wel willen vergeven. Ik ben nu eenmaal geen man, die in schoone woorden zijn gedachten uit weet te drukken. Ik zal u echter een voorbeeld geven, ter verklaring van mijn uitspraak, . . . ik neem het eerste het beste dat mij in de redevoering van de aanklacht opvalt. 's Nachts in den tuin klimt de beklaagde bij zijn vlucht over een schutting en slaat met een messing-stamper den knecht neer, die zich aan zijn voet vastklemt. Hierop springt hij in den tuin terug en vijf minuten lang doet hij moeite te weten te komen of hij hem vermoord heeft of niet. De aanklager nu, wil tot geen prijs toegeven, dat mijn cliënt alleen uit medelijden zou gehandeld hebben. „Neen," zegt hij, „op zulk een oogenblik is dit gevoel onnatuurlijk, hij is met het doel teruggegaan om zich ervan te overtuigen, of de eenige getuige van zijn misdaad dood is of niet."

„Hierdoor is dus bewezen, dat hij zijn vader vermoord heeft. Op een andere manier kan men geen verklaring vinden waarom hij in den tuin terug zou springen om den knecht te onderzoeken."

„Dit is psychologie! Maar laten wij nu eens dezelfde psychologie nemen en de zaak van den anderen kant bekijken, dan komt er niets minder waarschijnlijks te voorschijn. De moordenaar springt weer in den tuin terug om zich er van te overtuigen of de getuige van zijn daad in leven is of niet. Intusschen heeft hij in de kamer van zijn zooeven vermoorden vader een buitengewoon belangrijk bewijs achtergelaten, (hierop heeft mijn waarde tegenstander zelf den nadruk gelegd) in den vorm van een enveloppe, waarin zich de drieduizend roebel bevonden. Wanneer hij deze enveloppe medegenomen had, zou niemand in de geheele wereld ooit van het bestaan van het pakje geweten hebben. Men zou dus ook nooit op het idee gekomen zijn dat de beklaagde geld gestolen had. Welnu, in het eerste geval was hij niet voorzichtig, hij schrok, liep weg en liet de enveloppe op den grond liggen. Twee minuten later slaat hij een ander neer, komt terug om zoo berekenend mogelijk te constateeren of de man dood is of niet. Het kan zijn, dat het zoo gebeurd is, juist hierin, zou men denken, ligt de psychologie der psychologie, namelijk dat men op het eene oogenblik bloeddorstig en scherpzinnig is als een adelaar, in het volgende oogenblik blind en verlegen als een mol. Maar wanneer men zoo bloeddorstig en wreed is, dat men na den moord terugspringt om te kijken of de gevaarlijke getuige nog leeft of niet, waarom heeft men dan, vraag ik mij af, zich vijf minuten lang met dit slachtoffer bemoeid om hem te helpen of om nog nieuwe bewijzen tegen zich te verzamelen? Waarom gebruikt hij zijn zakdoek om het bebloede hoofd van het slachtoffer af te vegen en zoo een nieuw bewijs tegen zich te hebben? Neen, wanneer men zoo berekenend en wreed is, dan ligt het voor de hand dat men den stamper neemt en den ouden bediende nog eens flink op zijn hoofd slaat om er voor te zorgen dat deze getuige althans nooit schade kan doen! En verder: ik spring naar beneden om te controleeren of de gevaarlijke getuige leeft of niet, en ik laat op het tuinpad een anderen getuige achter, namelijk den stamper, dien ik gegrepen heb in de tegenwoordigheid van de twee vrouwen. Beiden kunnen ten allen tijde getuigen, dat zij het gezien hebben, dat het zelfs hun eigendom is en dat ik hem meegenomen heb toen ik haar verliet. Ik heb dit bewijsstuk niet vergeten of in mijn verwarring laten vallen, neen, ik heb mijn wapen weggeworpen, want het lag vijftien schreden verwijderd van de plaats waar Grigory was neergeslagen. De

vraag doet zich voor: Waarom heeft de beklaagde juist zoo gehandeld? Hij heeft het zoo gedaan omdat hij bitter berouw er van had iemand vermoord te hebben, een ouden dienaar, daarom heeft hij in zijn afschuw, met een verwensching, den stamper, het moordtuig ver van zich geworpen. Een andere verklaring is niet mogelijk, waarom zou hij anders met zooveel kracht gegooid hebben? Maar wanneer hij spijt er van had iemand vermoord te hebben, dan is die spijt alleen mogelijk wanneer hij van te voren niet zijn vader vermoord heeft. Had hij zijn vader wel vermoord dan was hij niet uit medelijden bij den dienaar neergeknield, dan was hij van een geheel ander gevoel vervuld geweest. Voor medelijden had hij geen tijd gehad: hij kon alleen denken aan zijn zelfbehoud. Het is logisch, dat hij in dat geval den dienaar nog een slag gegeven had ten einde zich van een lastige getuige te ontslaan, en hij zou zeker niet vijf minuten bij het lijk gebleven zijn. Medelijden kon daarom alleen optreden omdat zijn geweten niet door een vroegere misdaad bezwaard was.

Dit is een andere „psychologische opvatting." Ik heb met opzet, heeren gezworenen, mijn toevlucht genomen tot de psychologie om u te bewijzen, dat men met behulp daarvan alle mogelijke conclusies kan trekken. Het komt er maar op aan hoe men de psychologie gebruikt. Door de psychologie worden zelfs de ernstigste mannen er toe verleid romans te verzinnen. Men moet mij goed begrijpen, ik bedoel: overbodige psychologie, mijne heeren, het misbruiken er van."

In het publiek begonnen sommigen vroolijk te lachen en het was duidelijk dat het was ten koste van den procureur.

DERTIGSTE HOOFDSTUK.

„Mijne heeren gezworenen," begon de verdediger weer, „in deze zaak is ieder getroffen door een zeer karakteristieke bijzonderheid, namelijk: de beschuldiging van diefstal, en tegelijkertijd de onmogelijkheid door feiten te bewijzen dat er eigenlijk gestolen is. Er is geld gestolen zegt men, en wel drieduizend roebel, maar of ze werkelijk bestaan hebben, — dat weet niemand. Bedenk slechts: hoe zijn wij er achter gekomen dat er drieduizend roebel geweest zijn en wie heeft ze gezien? Slechts de bediende Smerdjakow heeft ze gezien en verklaard, dat het geld zich bevondt in een enveloppe met opschrift. Reeds voor den moord heeft hij den beklaagde en zijn broeder, Iwan Feodorowitsch, hierover ingelicht. Ook mevrouw Sswjetlow heeft er van gehoord, maar deze drie personen hebben het geld niet met eigen oogen gezien, alleen Smerdjakow heeft zich persoonlijk van de aanwezigheid van dit geld kunnen overtuigen. Nu doet zich de volgende vraag voor: stel het geval, dat het geld er geweest is en dat Smerdjakow het gezien heeft, wanneer heeft hij het dan voor het laatst gezien? Wat zou er gebeurd zijn, wanneer zijn meester het geld weer onder de matras vandaan gehaald had en in zijn brandkast gesloten zonder hem hiervan iets te zeggen? Volgens Smerdjakow's woorden lag het geld onder de matras; de beklaagde heeft het dus hier vandaan moeten halen. Aan het bed was niets te zien, dat wordt uitdrukkelijk in het proces-verbaal vermeld. Hoe was het mogelijk dat de beklaagde in het geheel niets gevouwd of gescheurd heeft van het pas gewasschen en bovendien zeer fijn geweven linnengoed? Hoe komt het, dat hij het niet met zijn met bloed bevlekte handen bemorste? Men zal ons zeggen: denk aan de enveloppe op den grond! Juist, het is de moeite waard over deze enveloppe te spreken. Ik heb mij zooeven eenigszins verwonderd. Toen de talentvolle aanklager over deze enveloppe begon te spreken verklaarde hij zelf in zijn

rede, toen hij er op wees dat het onzin was Smerdjakow voor den moordenaar aan te zien: „wanneer de enveloppe er niet geweest is, wanneer het niet als bewijsstuk op den grond gelegen had, wanneer de dief het met zich meegenomen had, dan zou niemand in de heele wereld van het bestaan van dit pakje geweten hebben en ook niet dat het geld door den beklaagde gestolen was." Dit onnoozele stukje papier met opschrift, — de aanklager geeft het zelf toe, — is voldoende geweest om den beklaagde van diefstal te beschuldigen. „Anders had niemand geweten dat er diefstal gepleegd was, ja, zelfs misschien niet dat er geld aanwezig was geweest." Maar hoe is het dan mogelijk, dat alleen de aanwezigheid van dit stukje papier op den grond als bewijs kan dienen, dat zich daarin geld heeft bevonden en dat dit geld gestolen is? Maar Smerdjakow antwoordt: „Ik heb het pakje gezien." Wanneer heeft hij het voor het laatst gezien? Dat is mijn vraag. Ik heb met Smerdjakow gesproken en hij heeft mij gezegd, dat hij het twee dagen voor den noodlottigen dag gezien heeft. Maar waarom kan ik nu b.v. niet aannemen, dat de oude Feodor Pawlowitsch die zich in zijn huis opsloot, terwijl hij ongeduldig op zijn geliefde wachtte en zich verveelde, op de gedachte gekomen is het pakje te voorschijn te halen en open te maken! „Ach, kom," heeft hij bij zichzelf gezegd, „in dat pakje heeft zij misschien niet eens vertrouwen, maar wanneer ik haar dertig bankbiljetten laat zien, dan zal dit wellicht meer succes hebben. Zij ziet het geld in werkelijkheid voor zich en dat zal wel indruk maken." Hij maakt de enveloppe open, neemt het geld er uit en gooit de enveloppe (dit mag de heer des huizes toch wel doen) op den grond zonder daar bij te vreezen dat hij een bewijsstuk achterlaat. Luister, mijne heeren gezworenen, deze veronderstelling is immers in het geheel niet onaannemelijk. Wanneer zich nu eens werkelijk iets dergelijks had afgespeeld, dan is de beschuldiging van diefstal vanzelf weerlegd: Er was geen geld, dus kon er geen diefstal plaats vinden. Wanneer u de enveloppe op den grond als bewijsstuk neemt voor de aanwezigheid van geld, dan kan ik met evenveel recht het tegengestelde beweren, namelijk, dat de enveloppe juist op den grond gelegen heeft, omdat er zich geen geld meer in bevond, daar de rechtmatige bezitter het er reeds lang uitgenomen had. „Waar is in dat geval het geld gebleven? In zijn huis heeft men het bij het onderzoek niet gevonden." Ik antwoord u hierop dat in zijn brandkast

een gedeelte van het geld gevonden is, en bovendien heeft hij het 's morgens, of zelfs een dag te voren op een andere manier kunnen gebruiken. Hij heeft het kunnen wegsturen, kunnen uitgeven, kunnen wisselen, zonder zich verplicht te voelen dit aan Smerdjakow mede te deelen. Wanneer er ook slechts een kleine mogelijkheid bestaat dat de aanwezigheid van de enveloppe op den grond op deze manier verklaard kan worden, hoe kan men dan zoo hardnekkig en zoo beslist den beklaagde beschuldigen, dat hij den moord heeft gepleegd ten einde het geld te stelen en dat deze diefstal werkelijk heeft plaats gehad? Wij komen op deze wijze op het gebied van den roman. Wil men beweren dat een of ander ding gestolen is, dan is het noodig te bewijzen dat dit zelfde ding bestaan heeft. En niemand heeft het gezien! Maar u komt met uw vraag: „hij heeft den geheelen nacht feest gevierd, met volle handen het geld om zich heen gestrooid, vijftienhonderd roebel heeft hij bezeten, — waar heeft hij die vandaan?" Juist, omdat hij slechts vijftienhonderd roebel heeft en men de andere helft der som op geenerlei wijze aan het daglicht heeft kunnen brengen, bewijst, dat dit geld een heel andere herkomst kan hebben en zich nooit in dat pakje bevonden heeft. Volgens de berekening van den tijd, en wel zoo streng mogelijk, is in het vooronderzoek aangetoond dat de beklaagde toen hij zich van de vrouwen naar den beambte Perkhotin begaf, zijn woning niet bezocht kan hebben, later is hij steeds in gezelschap van andere menschen geweest en heeft van de drieduizend roebel de helft niet kunnen afnemen om ergens in de stad te verbergen. Deze overweging heeft de aanklager er toe geleid te veronderstellen, dat het geld ergens in Mokroje verstopt moet zijn. Mijne heeren, is deze veronderstelling niet fantastisch, niet romantisch? En bedenk wel, zoodra deze veronderstelling als onjuist verworpen moet worden is de beschuldiging van diefstal weerlegd. Waar zijn die overige vijftienhonderd roebel, door welk wonder zijn zij verdwenen, wanneer bewezen is dat de aangeklaagde ze nergens in de stad heeft kunnen verbergen? Zouden wij in staat zijn door onze eigen romantische ideeën een menschenleven te gronde te richten! Men zal zeggen: „Nog altijd heeft hij niet kunnen verklaren waar hij de vijftienhonderd roebel, die hij in zijn bezit had, vandaan had gehaald, bovendien heeft een ieder geweten dat hij tot op dezen nacht geen geld had." Wie heeft dat geweten? De beklaagde heeft duidelijk verklaard waar hij

het geld vandaan had, en met uw verlof, mijne heeren gezworenen, deze verklaring is volkomen in overeenstemming met het karakter en de handelwijze van den beklaagde. De aanklager is te veel onder den invloed gekomen van zijn eigen roman. Een zwak mensch, die besloten heeft drieduizend roebel aan te nemen op zulk een vernederende wijze zou niet in staat zijn de helft daarvan te bewaren en in een zakje te naaien, neen, al had hij het er in genaaid, dan zou hij het den anderen dag open maken en daaruit honderd roebel nemen, en op deze wijze zou aan het einde van de maand niets meer overgebleven zijn. U herinnert U, dat dit gezegd is op een toon, die geen tegenspraak toeliet.

Maar wanneer het nu eens niet gebeurd is zooals in den roman van den aanklager, wanneer hij zich de persoon van den verdachte geheel verkeerd voorstelt, dat is juist de zaak, mijne heeren! Hij heeft een nieuwe persoonlijkheid geschapen! Men wil mij misschien antwoorden: „Er zijn getuigen, dat de drieduizend roebel van mejuffrouw Werkhowzow een maand voor den moord geheel en al tot den laatsten kopek verfuifd zijn; hij heeft dus niet de helft er van kunnen bewaren." Maar wie zijn deze getuigen? Men heeft reeds gezien, dat ze niet al te geloofwaardig zijn, bovendien schijnt, zooals bekend is, het stuk brood in de handen van een ander grooter. Ten slotte heeft niemand van deze getuigen het geld kunnen tellen, zij hebben het alleen kunnen schatten. De getuige Maximow verklaarde, dat de beklaagde twintigduizend roebel in zijn handen hield. Ja, mijne heeren gezworenen, daar de psychologie twee uiteinden heeft, moet u mij veroorloven, dat ik mij van het andere eind bedien. Een maand voor de misdaad geeft mejuffrouw Werkhowzow den beklaagde drieduizend roebel, maar het is nog de vraag of dit den beklaagde overhandigd werd op een voor hem vernederende wijze. In de eerste verklaring van mejuffrouw Werkhowzow bleek dat in het geheel niet, bij de tweede verklaring hebben wij slechts een lang ingehouden kreet van woede en wraakzucht gehoord. Maar alleen al de omstandigheid dat de getuige in haar eerste verklaring ons voorgelogen heeft, geeft ons het recht ook aan haar tweede verklaring te twijfelen. Wanneer zelfs een buitengewoon hoogstaande persoonlijkheid zooals mejuffrouw Werkhowzow zich veroorlooft voor de rechtbank haar vroegere verklaring te herroepen, met het doel den beklaagde te gronde te richten, is het duidelijk, dat de dan volgende mededee-

ling niet objectief is. Men zal ons niet het recht ontzeggen, te beweren, dat een vrouw, die zich wreken wil zeer goed in staat is te overdrijven, ja, zij zal juist de schande en vernedering overdrijven, die met haar aanbod om geld aan den verdachte te geven gepaard ging. Daartegenover ben ik van meening dat het aangeboden is op een manier, die voor een lichtzinnig man als den beklaagde zeer goed te verdragen was. Bovendien verwachtte hij binnen korten tijd van zijn vader drieduizend roebel te krijgen; hij was er immers vast van overtuigd, dat zijn vader hem die nog schuldig was. Het was lichtzinnig, maar juist tengevolge van zijn lichtzinnigheid was hij ervan overtuigd, dat zijn vader hem het geld uit zou betalen, dat hij het dus krijgen zou en dat hij dientengevolge weldra het aan hem door mejuffrouw Werkhowzow toevertrouwde geld af zou kunnen zenden, teneinde zijn schuld te delgen. De aanklager wil er niets van weten, dat de helft van het ontvangen geld door hem wordt achtergehouden en in een zakje genaaid. „Dat lag niet in zijn karakter, zulke gevoelens zijn onmogelijk bij een man als Dmitry Feodorowitsch." Maar Karamazow, u hebt het meen ik zelf gezegd, heeft een natuur met twee afgronden. Hij is in staat tot de grootste edelmoedigheid, evenals tot de laaghartigste misdaad. Zoo is het heel goed mogelijk, dat hij zijn behoefte om uitspattingen te doen, kan bedwingen, wanneer hem van den anderen kant iets sterk bezighoudt. En die andere kant: Dat is de liefde, — hier vooral de liefde, als ontploffend kruit opvlammend. Voor deze liefde was geld noodzakelijk. Zegt zij tot hem: „Ik ben de jouwe, Feodor Pawlowitsch wil ik niet hebben," dan neemt hij haar en ontvoert haar, wanneer hij slechts de middelen daartoe heeft. Dat is veel belangrijker dan drinken en fuiven. Zou Karamazow dat niet begrepen hebben? Ja zeker, maar al te goed, hij leed onder den zorg geen geld genoeg te hebben, . . . is het dan onwaarschijnlijk dat hij dit geld bij zich hield en het voor alle zekerheid bewaarde?

Intusschen, de tijd snelt voort en Feodor Pawlowitsch betaalt den beklaagde de drieduizend roebel niet uit. Integendeel, men hoort dat hij juist dit geld er voor bestemd heeft om den beklaagde zijn geliefde af te troggelen. „Wanneer Feodor Pawlowitsch mij niet betaalt," denkt hij, „dan ben ik in de oogen van Katharina Iwanowna een dief." Nu ontstaat de gedachte deze vijftien honderd roebel, die hij nog

altijd in het zakje bij zich draagt, aan mejuffrouw Werkhowzow terug te geven en haar te zeggen: „Een schurk ben ik wel, maar geen dief." Nu is er een dubbele reden om deze vijftienhonderd roebel als zijn oogappel te bewaren, in geen geval het zakje open te maken om daaruit herhaalde malen honderd roebel te nemen. Waarom ontkent u dat de beklaagde eergevoel heeft? Eergevoel bezit hij. Misschien niet het juiste, vaak een verkeerd begrip van eer, maar het is er; hij heeft een hartstochtelijk eergevoel; dat heeft hij reeds voldoende bewezen.

Intusschen wordt de zaak gecompliceerd door de buitengewone jaloezie. En steeds meer beginnen de beide vroegere kwesties de hersenen van den beklaagde te plagen namelijk: „Zal ik het geld aan Katharina Iwanowna teruggeven? en „door middel waarvan zal ik Gruschenka ontvoeren?" Hij leefde in deze maand buitengewoon woest, bedronk zich herhaaldelijk; en dit geschiedde misschien alleen omdat hij zorgen had, die hij niet in staat was te dragen. De beide vragen kwelden hem eindelijk zoozeer, dat hij wanhopig werd. Hij wilde zijn jongeren broeder naar zijn vader sturen om van dezen nogmaals de drieduizend roebel te eischen, maar zonder een antwoord af te wachten komt hij zelf binnen en geeft den ouden man in tegenwoordigheid van allen een pak slaag. Den avond van denzelfden dag slaat hij zich op de borst, juist op de plaats waarop zich het zakje bevindt en zweert zijn broeder, dat hij de middelen bezit om zijn eer te redden, maar dat hij niettegenstaande dat toch zijn eer zal verliezen. Hij voorziet, dat het hem aan kracht, aan karakter zal ontbreken om het geld terug te geven. Waarom wil de aanklager geen geloof slaan aan de verklaring van Alexei Karamazow, die zoo oprecht, zoo onvoorbereid zich deze omstandigheden herinnerde? Waarom wil de aanklager ons ertoe dwingen aan geld te gelooven, dat in een of anderen hoek van een kelder verborgen is? Op denzelfden avond na het gesprek met zijn broeder schrijft de beklaagde dien noodlottigen brief en deze brief is het machtigste bewijsstuk, waarmede de beklaagde van diefstal wordt beschuldigd. „Alle menschen zal ik vragen en wanneer zij mij niets geven, vermoord ik mijn vader en haal het geld onder zijn matras vandaan, zoodra Iwan vertrekt." „Een volledig programma van den moord," zegt men. „Hij heeft het gedaan zooals hij het geschreven heeft," zegt de aanklager. Maar ten eerste: de brief is die van een dronken

man, die bovendien in een buitengewoon prikkelbare stemming verkeert, ten tweede schrijft hij over het pakje, zooals Smerdjakow het hem beschreven heeft, want hij zelf heeft het niet gezien, en ten derde geschreven heeft hij dezen brief, maar of hij volgens het programma gehandeld heeft? Dat blijft nog altijd te bewijzen. Heeft de beklaagde het pakje onder de matras vandaan gehaald, heeft hij het geld gevonden, was dit geld er wel? Is de beklaagde er op uit geweest om dit geld te stelen? U gelieve u slechts te herinneren, dat hij hals over kop naar het huis van zijn vader is geloopen, niet om te stelen, maar om te weten te komen of de vrouw, waarvan hij houdt, zich in het huis bevond, . . . dus hij handelde niet volgens het programma, niet zooals het in dien brief beschreven staat. De diefstal kon niet met voorbedachten rade geschied zijn. Met een plotseling besluit en geheel onvoorbereid, in jaloersche razernij is hij naar het huis van zijn vader geloopen. „Welnu," zegt men dan, „in elk geval heeft hij, nadat hij aangekomen was en den moord gepleegd heeft het geld weggenomen." Ten slotte dit: heeft hij den moord gepleegd of niet? De beschuldiging van diefstal verwerp ik met verontwaardiging: het is onmogelijk, iemand van diefstal aan te klagen, indien men niet kan zeggen wat hij gestolen heeft; dat is een axioma. Maar heeft hij een moord gepleegd zonder te stelen? Heeft hij een moord gepleegd? Is dat bewezen? Of behoort dit ook bij den roman?

Sta mij toe, heeren gezworenen, u er aan te herinneren, dat het hier gaat om een menschenleven, wij moeten dus voorzichtig zijn. Wij hebben gehoord, hoe de aanklager zelf bekend heeft, dat hij tot op het allerlaatst aarzelde of hij den beklaagde van moord met voorbedachten rade zou beschuldigen. Men heeft getwijfeld, totdat deze noodlottige brief voorgelezen werd, die volgens den aanklager een onomstootelijk bewijs is voor de aanwezigheid van een vooruit opgemaakte programma. „Het is gebeurd zooals hij het geschreven heeft!" Ik herhaal echter, dat hij naar haar toegesneld is, haar nageloopen is, enkel en alleen om te weten, waar zij zich bevond. Dit feit is onloochenbaar. Was zij toevallig thuis geweest, dan was de beklaagde in het geheel niet meer weggegaan. Hij was bij haar gebleven en had niet gedaan wat hij in den brief voorspeld had. Plotseling is hij naar het huis van zijn vader geloopen, zonder zich misschien den brief te herinneren, dien hij aan Katharina Iwanowna geschreven had. „Hij heeft,

zegt men, „den stamper meegenomen." Uit het meenemen van dezen stamper heeft men zeer veel ten nadeele van den beklaagde geconcludeerd. „Waarom," vroeg men zich af, „moest hij dezen stamper meenemen? Hij moet het gedaan hebben omdat hij hem als een goed wapen beschouwde, dan blijkt hieruit ook, dat hij van plan was een moord te begaan enz. enz." Hiertegenover heb ik een buitengewoon simpele gedachte: Wat zou er gebeurd zijn, wanneer dezen stamper niet zoo voor de hand gelegen had? Wanneer hij bijvoorbeeld in de kast gelegen had, . . . dan zou de beklaagde hem niet gezien hebben, en hij zou zonder wapen weggegaan zijn en had wellicht niemand vermoord. Hoe kan men dus den stamper als bewijs nemen, dat hij van plan was een moord te doen? Zeker, hij heeft in de herbergen gezegd dat hij zijn vader wilde vermoorden en twee dagen tevoren op den avond van den brief was hij heel kalm en had slechts ruzie met een der bezoekers van de herberg „omdat een Karamazow nu eenmaal niet zonder ruzie kan leven," zegt men. Hierop antwoord ik, dat hij, wanneer hij reeds van plan was den moord te begaan en wel volgens een bepaald programma, hij zeker met dien bezoeker geen ruzie gemaakt had, ja, misschien zelfs niet naar de herberg was gegaan, want wanneer men zulk een geheim plan heeft, zoekt men de eenzaamheid. Men vermijdt het contact met de menschen. „Vergeet mij overal." Dit geschiedt niet uit berekening, maar instinctief. Heeren gezworenen, dat is weer een psychologie met twee uiteinden. Wat echter het schreeuwen in de herberg in deze maand betreft: het is in het geheel niet een zeldzaam voorkomend verschijnsel, dat dronken menschen wanneer zij uit de herberg komen en ruzie met elkaar hebben, uitroepen: „Ik sla je dood." Toch doen zij dat niet. Deze noodlottige brief is niets anders dan zoo'n uitroep van zoo'n dronken man, die de herberg verlaat. „Ik sla je dood," roept hij uit, „ik sla jullie allemaal dood." Waarom zou dit het niet zijn? Waarom is deze brief noodlottig? Waarom is hij niet belachelijk? Het antwoord hierop is: Omdat het lijk van den vermoorden vader gevonden is, omdat één getuige den beklaagde in den tuin gewapend en vluchtend aangetroffen heeft en zelfs door hem neergeslagen is en omdat alles zich toevallig zoo toegedragen heeft, als in den brief vermeld stond. Daarom is de brief niet belachelijk, maar noodlottig. Welnu, wij zij nu bij het punt aangeland: „omdat hij in den tuin geweest is, is het

duidelijk dat hij de moordenaar was." In dezen zin „omdat hij er geweest is, is het duidelijk," ligt de reden der geheele aanklacht. „Hij is er geweest, dus is het duidelijk." Maar wanneer het nu eens niet duidelijk is, ofschoon hij er geweest is? Ik moet u toegeven, de samenhang der feiten zou het ergste doen vermoeden. Maar bekijk deze feiten eens afzonderlijk, zonder u door den samenhang te laten beïnvloeden. Waarom wilde de aanklager in geen geval aannemen, dat de beklaagde door het venster gekeken heeft en daarna is weggeloopen? De aanklager heeft zich zelfs sarcastisch uitgelaten over de „vrome gevoelens" die den beklaagde bevingen, toen hij ontvluchtte op het oogenblik, dat hij op het punt stond zijn vader neer te slaan. Is het nu onmogelijk, dat er zoo iets heeft plaats gehad? Dat hij weliswaar geen gevoelens van eerbied, maar op zijn minst genomen gevoelens van piëteit koesterde? „Ik denk, dat mijn moeder op dat oogenblik voor mij gebeden heeft," zei de beklaagde in het vóóronderzoek. Hij is dus weggeloopen, zoodra hij er zich van overtuigd had dat mevrouw Sswjetlow zich niet bij zijn vader bevond. „Dit kon hij niet door het raam zien," zegt de aanklacht. Waarom niet? Nadat de beschuldigde het teeken gegeven had, was het raam geopend. Feodor Pawlowitsch kan iets gezegd hebben. Hij kan een kreet geslaakt hebben, waardoor de beklaagde zich ervan kon overtuigen, dat zijn geliefde er niet was. Goed, maar Grigory heeft de deur open zien staan, dus de beklaagde moet in het huis geweest zijn. Hieruit blijkt, dat hij de moordenaar is. Deze deur, heeren gezworenen ... bedenkt wel: het openstaan van deze deur wordt slechts bevestigd door een enkele persoon, die zich op dien tijd zelfs in een toestand bevond zoodat ... maar toegegeven de deur stond open, de aangeklaagde heeft gelogen, hij heeft geloger uit zucht naar zelfbehoud; dat is zeer goed te begrijpen in zijn toestand. Toegegeven dat hij in het huis is geweest, ... moet hij dan noodzakelijk de moordenaar zijn? Het is mogelijk, dat hij het huis is binnengetreden, hij is de kamers doorgeloopen, hij heeft zijn vader misschien geslagen en nadat hij zich ervan overtuigd had dat mevrouw Sswjetlow er niet was, heeft hij zich verwijderd, zeer verheugd dat hij haar niet aangetroffen heeft en hij is weggegaan zonder zijn vader te te vermoorden. Juist daarom misschien is hij een oogenblik later van de schutting weer in den tuin gesprongen om Grigory, dien hij in zijn drift neergeslagen had, te helpen. Hij

werd gedreven door een gevoel van medelijden, dat des te sterker was, daar hij de verleiding, zijn vader te vermoorden, weerstaan had. In schrille kleuren beschrijft de aanklager ons den verschrikkelijken gemoedstoestand van den beklaagde in het dorp Mokroje, op het oogenblik dat de liefde hem tot een nieuw leven roept, en door hem niet als een groot geluk beschouwd kan worden, omdat achter hem het lijk van zijn vader om vergelding schreeuwt en achter het lijk de rechtvaardige wraak der menschen staat. Intusschen heeft de aanklager ook over dezen toestand gesproken, hij heeft er zijn psychologie op toegepast. „Het is een toestand als van halve bewusteloosheid," zegt hij. „Men brengt den misdadiger naar het schavot, hij heeft nog den tijd enz. enz."

Maar hebt u ook hier niet een ander mensch geconstrueerd, mijnheer de aanklager? Is deze beklaagde zoo ruw en door en door bedroven, dat hij op het oogenblik, dat het bloed van zijn vader aan zijn vingers kleeft aan liefde en uitvluchten voor het gerecht kan denken? Neen, neen, en nog eens neen! Zoodra hem bleek, dat zij van hem hield, dat zij den hemel voor hem opende.... O, ik zweer u, de behoefte om zich het leven te benemen, zou tot een noodzakelijkheid geworden zijn: hij had zeker zelfmoord gepleegd, wanneer achter hem het lijk van zijn vader gelegen had. Hij heeft de plaats niet vergeten, waar zich zijn pistolen bevonden. Ik ken den beklaagde: de koelbloedigheid, die de aanklager hem toeschrijft, is geheel in tegenspraak met zijn karakter. Hij zou zelfmoord gepleegd hebben, dat is zeker; dat hij het niet doet, vindt zijn reden, in het feit, dat „zijn moeder voor hem gebeden heeft," dat hij onschuldig is aan den moord op zijn vader. Hij was bedroefd en bezorgd, omdat hij bang was Grigory vermoord te hebben, hij bad tot God den ouden man te doen herstellen. In dat geval zou hij geen moord op zijn geweten hebben. Waarom wil men de gebeurtenissen niet op deze wijze uitleggen? Welk bewijs hebben wij ervoor, dat de beklaagde liegt? Maar ziet, daar is het lijk van den vader. Onmiddellijk wijst men ons hierop. Goed, hij is weggeloopen, hij heeft hem niet vermoord. Wie heeft het dan gedaan?

Ik vestig de aandacht op het feit, dat de geheele aanklacht op het volgende is gebaseerd: „Wie heeft den ouden man vermoord als hij het niet is?" „Laat men een ander aanwijzen," zegt men. Heeren gezworenen, is dit juist of niet? Mijn vraag is: Kan men geen ander aanwijzen? Wij hebben gezien, hoe

de aanklager al degenen, die zich op dien nacht in het huis bevonden, behandeld heeft. Er zijn in het geheel vijf personen, drie van hen kunnen onmogelijk verdacht worden: namelijk, de vermoorde zelf, den ouden Grigory en zijn vrouw; blijven over de beklaagde en Smerdjakow. En nu roept de aanklager vol pathos uit, dat de beklaagde alleen daarom Smerdjakow aanwijst, omdat er verder niemand in de termen valt. Wanneer er nog een zesde persoon zou zijn, of slechts de schaduw van een zesde, dan zou de beklaagde Smerdjakow niet beschuldigen, hij zou er zich voor schamen dit te doen. Mijne heeren, heb ik niet het recht juist het tegendeel te beweren? Er zijn twee menschen: de beklaagde en Smerdjakow, — waarom zou ik niet zeggen, dat u mijn cliënt beschuldigt, omdat u niemand anders heeft om te beschuldigen? En u hebt niemand anders omdat u in de verblinding van uw vooroordeel Smerdjakow van te voren uitsluit. Het is waar, Smerdjakow wordt slecht beschuldigd door den beklaagde zelf, zijn beide broeders en mevrouw Sswjetlow. Maar er is nog een andere aanklager. Den samenloop van omstandigheden, zou men als den volgende aanklager kunnen beschouwen. Ten eerste: de epilepsieaanval op den dag der catastrophe, een aanval, die door den aanklager om een of andere reden zorgvuldig vermeden en beschermd wordt, ten tweede: de onverwachte zelfmoord van Smerdjakow op den avond voor de terechtzitting: ten derde: de onverwachte verklaring van Iwan Feodorowitsch, die langen tijd aan de schuld van zijn broeder geloofd heeft, en nu het gestolen geld terugbrengt, terwijl hij Smerdjakow van den moord beschuldigt. Ik ben er evenals de rechters en de procureur van overtuigd, dat Iwan Karamazow ziek is en ijlt, ik acht het zelfs mogelijk, dat zijn verklaring een wanhopige poging is zijn broeder te redden. Men kan echter niet ontkennen, dat de naam Smerdjakow genoemd is: dit punt is nog niet opgehelderd. Het is alsof het laatste woord nog niet gesproken is. Welnu, de aanklager heeft het gevraagd: „Welke reden had Smerdjakow om een epilepsieaanval te simuleeren?" Inderdaad, hij behoeft hem niet gesimuleerd te hebben, de aanval kan op natuurlijke wijze gekomen zijn en op natuurlijke wijze kan de zieke het bewustzijn herkregen hebben. Wij kunnen zelfs aannemen, dat de aanval niet voorbij was, dat slechts een tijdelijke stilstand ingetreden is: het bewustzijn keert voor eenigen tijd terug: dit komt vaak voor bij epilepsie. De aanklager vraagt nu: „Op welk oogenblik

zou Smerdjakow den moord gepleegd kunnen hebben?" Deze vraag is niet moeilijk te beantwoorden. Na den eersten aanval is de zieke in diepen slaap gevallen, en wakker geworden op het oogenblik, dat Grigory het been van den beschuldigde greep, en tegelijkertijd schreeuwde: „Vadermoordenaar!" Deze kreet heeft hem gewekt en zonder bijzondere bedoelingen staat hij op om te kijken wat er gebeurt. Hij is slechts half genezen, hij handelt instinctmatig, gaat als het ware als een slaapwandelaar den tuin in, komt bij het verlichte raam en verneemt van zijn meester, die zeer verheugd is, dat hij verschijnt, de verschrikkelijke tijding. Hij luistert naar de bijzonderheden, die de oude man hem vertelt, en een vreeselijke gedachte ontstaat in zijn zieke hersenen, een verleidelijke en tegelijkertijd onweerstaanbare gedachte. Hij wil zijn meester vermoorden, de drieduizend roebel stelen en daarna Mitja beschuldigen. Men zal er niet aan denken een ander te beschuldigen dan den kapitein, die immers door Grigory gezien is. Zijn begeerte naar het geld, te zamen met de zekerheid, dat hij niet gestraft zal worden, beneemt hem bijna den adem. Zulke onverwachte denkbeelden komen vaak op bij een goede gelegenheid. Zulke moordenaars weten een oogenblik geleden nog niet, dat zij een moord zullen plegen, men kan ze inderdaad gelegenheidsmoordenaars noemen. Smerdjakow kon bij zijn meester binnentreden en zijn plan uitvoeren, — „welk wapen gebruikte hij?" Den eersten den besten steen, dien hij uit den tuin meenam. „Wat zou hij met het geld doen?" Dit is duidelijk: drieduizend roebel beteekenen voor hem een nieuwe carrière. Neen, heeren gezworenen, ik spreek mijzelf niet tegen: het geld kan er zijn en Smerdjakow is misschien de eenige, die nauwkeurig weet, waar zijn meester het verborgen houdt. „Maar de enveloppe, die op den grond lag?" Toen de aanklager bij het bespreken van deze enveloppe zoo scherpzinnig betoogde, dat slechts een onhandige dief hem op den grond had kunnen laten liggen, een dief zooals Karamazow er een zou zijn, maar niet Smerdjakow, die in geen geval een bewijsstuk zou achterlaten, — toen de aanklager dit zei, heeren gezworenen, had ik het gevoel alsof hij iets vertelde wat mij reeds lang gekend was. Stel u voor, deze zelfde overweging, het vermoeden wat Karamazow met de enveloppe gedaan zou hebben, heb ik twee dagen geleden door Smerdjakow hooren uitspreken. Het scheen mij toe, alsof hij den naïeven mensch wilde spelen, dat hij mij wilde

suggereeren dat ik deze gedachten zelf had gehad, in één woord, hij trachtte mij te souffleeren. Heeft hij niet evenzoo gehandeld bij de instructie? Is het niet mogelijk, dat hij eveneens den talentvollen aanklager op deze gedachte heeft laten komen? Nu zal men zeggen: „Hoe staat het met Grigory's vrouw? Zij heeft immers gehoord hoe de zieke den geheelen nacht gekreund heeft?" Zij heeft het gehoord, maar die verklaring is niet voldoende. Ik heb een dame gekend, die zich er over beklaagde, hoe een hond den geheelen nacht blafte, en zij er niet van had kunnen slapen. Dit hondje had slechts twee- of driemaal geblaft; zooals wij allen weten is dit een zeer natuurlijke zaak. Men slaapt, plotseling hoort men een gekreun, men antwoordt en bromt even, dat het zoo lastig is, daarna slaapt men weer in. Na verloop van twee of drie uur wordt men weer gewekt, in het geheel misschien driemaal in dien nacht. 's Morgens staat men op en beklaagt men zich dat men den geheelen nacht iemand heeft hooren kreunen. Dit punt is dus duidelijk. De aanklager vraagt nu, waarom Smerdjakow geen bekentenis gedaan heeft in het briefje, dat hij achterliet? „Hij zou berouw genoeg gevoeld hebben om zelfmoord te plegen, maar niet voldoende om zijn schuld te bekennen!" Pardon, mijne heeren, de zelfmoordenaar behoeft geen berouw te gevoelen, hij kan het ook uit wanhoop gedaan hebben; wanhoop en berouw zijn twee volkomen verschillende dingen. Toen hij zichzelf in wanhoop doodde, heeft hij misschien nog meer haat gevoeld tegen degenen, die hij zijn leven lang benijd had. Heeren gezworenen, hoedt u voor een rechterlijke dwaling. Denk aan de vreeselijke macht, die u verleend is! Hoe grooter echter die macht is, des te zwaarder rust de verantwoordelijkheid op u. Staat het aan mij, onwaardige, u eraan te herinneren, dat de Russische rechtbank niet alleen aangesteld is om te straffen, maar ook om een ongelukkige op te heffen? Laat aan andere volken over volgens den letter te oordeelen. Maar laat ons handelen volgens den geest. Het is onze plicht te trachten den verloren mensch te redden. En als Rusland's rechtbanken zoo zijn, dan, . . . voorwaarts Rusland. Laat u niet angstig maken door hollende troïka's, het is de wagen der overwinning, die rustig op zijn doel afgaat. In uw handen ligt het lot van mijn cliënt en ook het lot der Russische rechtvaardigheid. U zult deze rechtvaardigheid verdedigen, u zult bewijzen dat deze rechtvaardigheid in goede handen is."

EENENDERTIGSTE HOOFDSTUK.

De rede van Fetjukowitsch maakte grooten indruk. Na de repliek van Ippolit Kirillowitsch, die den advocaat persoonlijk aanviel en zelfs door den president verzocht werd zich te matigen, zag Fetjukowitsch van een dupliek af. Hij gebruikte in een paar zinnetjes slechts spottend even de woorden „roman" en „psychologie" en eindigde door te zeggen: „Jupiter, gij hebt u geërgerd en daarom hebt gij ongelijk." Dit maakte een komischen indruk, daar Ippolit Kirillowitsch allerminst op Jupiter geleek.

Het woord werd hierna aan den beschuldigde gegeven, Mitja's stem was zwak toen hij het woord nam. Hij sprak bijna op nederigen toon:

„Wat moet ik zeggen, heeren gezworenen, mijn laatste oogenblikken zijn gekomen, mijn lot is in Gods handen. De losbandige mensch heeft zijn doel bereikt, maar ik verklaar u echter nog eenmaal: aan het bloed van mijn vader ben ik onschuldig. Voor de laatste maal herhaal ik: Ik heb hem niet vermoord. Losbandig ben ik geweest, maar ik heb steeds het goede liefgehad. Steeds heb ik mijn best gedaan mij te verbeteren, maar ik heb geleefd als een wild dier. Ik bedank den procureur, dat hij veel over mij gezegd heeft wat ik zelf niet weet . . . Het is niet waar, dat ik mijn vader vermoord heb en hij had dat niet van te voren aan mogen nemen! Gelooft de dokters niet, ik ben volkomen bij mijn verstand, alleen mijn hart is bedroefd. Wanneer u mij spaart en mij vrijspreekt, . . . zal ik voor u bidden. Ik zal mij verbeteren, ik geef u mijn woord hierop. Wanneer u mij echter veroordeelt, zal ik zelf mijn degen boven mijn hoofd in stukken breken en de gebroken deelen kussen. Maar spaar mij, beroof mij niet van mijn God, ik ken mijzelf. Ik zou opstandig worden. Mijn hart is bedroefd, mijne heeren, hebt medelijden!"

Hij viel bijna op zijn plaats terug, zijn stem haperde, nauwelijks kon hij den laatsten zin uitspreken.

De voorzitter deed nu de gebruikelijke vermaning aan de gezworenen en hierna verwijderden dezen zich om te beraadslagen. Het publiek mocht opstaan en hiervan maakte men ook gebruik om naar elkaar toe te komen, ten einde den uitslag met elkaar te bespreken. Het was reeds zeer laat maar niemand verliet het gerechtsgebouw. Velen waren van meening, dat Mitja vrijgesproken zou worden. Fetjukowitsch was overtuigd van zijn succes, men feliciteerde hem reeds.

„Er zijn," zeide hij in een groep, „zekere onzichtbare draden, die den verdediger met de gezworenen verbinden. Soms gelukt het den advocaat niet deze verbinding tot stand te brengen, maar vandaag heb ik ze gevoeld. De zaak is in ons voordeel beslist, wees daar zeker van."

„Wat zullen onze boeren wel zeggen?" vroeg een dik pokdalig heer, een landeigenaar uit de nabijheid der stad.

„Het zijn niet alleen boeren, er zijn vier beambten bij."

„Ja zeker, ook ambtenaars," zei een lid van de kanselarij, die er bij kwam. „Kent u Nasarjew? Prokhor Iwanowitsch Nasarjew? Hij is koopman, hij heeft een medaille op zijn borst."

„Nu en?"

„Dat is een verstandig man, hij zegt nooit wat."

„Dat is waar, en hij zal zich door de Petersburgers niet laten bedriegen, hij is verstandiger dan heel Petersburg. Twaalf kinderen heeft hij, denk eens aan."

„Maar mijnheer, u denkt er toch niet aan, dat zij hem niet vrijspreken?" riep een jonge beambte.

„Natuurlijk spreken zij hem vrij," riepen verschillende stemmen.

„Een schande zou het zijn, wanneer men hem niet vrijsprak, riep een ambtenaar. „Al is hij ook moordenaar, er zijn vaders en vaders, en ten slotte hij was buiten zichzelf . . . het is mogelijk, dat hij slechts zijn hand opgeheven heeft en de ander van schrik stierf. Het is alleen niet goed dat men dien lakei er bij betrokken heeft. Dat is belachelijk. Als ik hem had moeten verdedigen, had ik ronduit gezegd: „Hij is de moordenaar, maar hij is onschuldig, voor den duivel!"

„Ja, dat had ik ook gezegd, alleen niet voor den duivel."

„Mijne heeren, men heeft immers in den vastentijd een tooneelspeelster vrijgesproken, die de vrouw van haar minnaar den hals afgesneden had."

„Zij heeft haar den hals niet heelemaal afgesneden."

„Nu, ja, maar zij is er toch mee begonnen."

„En hoe kwam onze Ippolit Kirillowitsch er af? Morgenochtend zal zijn vrouw hem wegens Mitja de oogen uitkrabben."

„Is zij dan niet hier?"

„Als zij hier was, zou ze hem de oogen al uitgekrabd hebben, neen, zij is thuis, zij heeft kiespijn."

Een andere groep.

„Zij zullen Mitja wel vrijspreken."

„Wat hebben wij daaraan? Morgen gaat hij naar de herberg en tien dagen lang zal hij dronken zijn."

„Mijne heeren, welsprekendheid is wel mooi, maar het gaat toch niet aan zijn vader zoo maar eens te vermoorden. Waar is het einde? En die zegewagen dan? Van de troïka heeft hij een zegewagen gemaakt."

„En morgen maakt hij van den zegewagen weer een troïka, dat is zoo naar de behoefte. Ach, die advocaten! De handige menschen staan aan de spits. Is er nog waarheid te vinden in Rusland, mijne heeren! Of is zij er niet meer?"

De klok luidde. De jury had een uur lang beraadslaagd, er heerschte diepe stilte toen men was gaan zitten. Ik herinner mij slechts de eerste en belangrijkste vraag van den voorzitter namelijk: „Heeft hij met voorbedachten rade, met het doel te stelen den moord gepleegd?"

De voorzitter van de jury antwoordde met heldere stem: „Ja, hij is schuldig!"

En zoo ging het met alle vragen. Hij was schuldig, zonder een enkele verzachtende omstandigheid. Niemand had dat verwacht, er volgde een groot rumoer en men hoorde de meest tegenstrijdige uitroepen. Op dit oogenblik stond Mitja op en schreeuwde op hartverscheurenden toon:

„Ik zweer voor God en zijn verschrikkelijk oordeel: Ik ben onschuldig aan het bloed van mijn vader! Broeders, vrienden, spaart de anderen."

Hij kon niet verder en begon te snikken. Op de galerij in den versten hoek klonk een doordringende kreet. Het was Gruschenka, die het gelukt was weer binnen te komen. Men bracht Mitja weg. De uitspraak van het vonnis werd tot den volgenden dag uitgesteld. Slechts enkele opmerkingen werden vernomen toen de zaal leegliep.

„Hij zal wel twintig jaar dwangarbeid krijgen."

„Vast niet minder."

„Ja, de boeren laten zich niet bedriegen."

„Zij hebben Mitja te gronde gericht."

TWEEENDERTIGSTE HOOFDSTUK.

Den vijfden dag na de uitspraak kwam Aljoscha 's morgens vroeg reeds om negen uur bij Katharina Iwanowna. Zij bevond zich in dezelfde kamer, waarin zij vroeger Gruschenka ontvangen had; in het aangrenzende vertrek lag Iwan Feodorowitsch bewusteloos te ijlen. Dadelijk na het tooneel bij de terechtzitting had Katharina Iwanowna Iwan Feodorowitsch naar haar huis laten brengen, zonder zich te storen aan het oordeel der menschen. Eén van haar tantes was dadelijk na de terechtzitting naar Moskou vertrokken, de ander was gebleven. Al waren zij beiden weggereisd, Katharina Iwanowna zou haar besluit niet veranderd hebben. Zij stond er op den zieke te verplegen en dag en nacht aan zijn bed te zitten. Hij werd behandeld door Warwinsky en Herzenstube. De dokter uit Moskou was weer heengegaan, zonder zich te willen uiten over het verloop van Iwan's ziekte; de beide andere doktoren probeerden Katharina Iwanowna en Aljoscha wel moed in te spreken, maar het was duidelijk dat zij niet veel hoop hadden.

Aljoscha bezocht zijn zieken broeder tweemaal per dag. Dezen morgen kwam hij met een bijzonder onaangename opdracht en hij voorzag, dat het hem moeilijk zou vallen hier over te spreken. Bovendien had hij haast: hij moest dien zelfden ochtend nog ergens anders naar toe; zijn tijd was dus zeer beperkt. Katharina Iwanowna was bleek, uitgeput en zeer opgewonden. Zij vermoedde waarom Aljoscha haar kwam opzoeken.

„Maak je niet ongerust over zijn besluit," zei zij tot Aljoscha. „Op de een of andere manier zal hij wel tot de overtuiging komen, dat hij moet ontvluchten. Deze ongelukkige, die held voor eer en geweten, — ik bedoel niet Dmitry Feodorowitsch, maar den ander, die zich voor zijn broeder opgeofferd heeft . . ."

„Reeds lang heeft hij mij het plan voor de vlucht ontvouwd.

Weet je, hij heeft er reeds lang de eerste stappen voor gedaan . . . ik heb je dat al verteld . . . naar alle waarschijnlijkheid zal het moeten gebeuren bij de derde pleisterplaats, als de afdeeling veroordeelden naar Siberië wordt gezonden. Wij hebben trouwens nog den tijd. Iwan Feodorowitsch heeft al een reis gemaakt om het terrein op te nemen. Het is nog niet bekend wie de leider van het convooi zal zijn en het is onmogelijk dit van te voren te weten te komen. Misschien kan ik je morgen het plan in al zijn bijzonderheden meedeelen. Iwan heeft dit op den avond voor de uitspraak achtergelaten voor het geval daar iets . . . Het was op den dag toen wij ruzie met elkaar hadden, toen hij reeds de trap afging, en ik hem vroeg terug te keeren, omdat jij op bezoek kwam. Weet je waarover wij ruzie hadden?"

„Neen, ik weet het niet," zei Aljoscha.

„Natuurlijk hield hij het voor jou verborgen, het was juist het plan voor de vlucht. Drie dagen van te voren had hij het mij in hoofdzaak verteld en toen is onze ruzie begonnen. Het kwam, omdat ik kwaad werd, daar hij wilde dat Dmitry in het geval hij veroordeeld zou worden, met dat schepsel naar het buitenland moest vluchten; ik weet nu niet meer waarom ik boos werd . . . maar natuurlijk," riep zij plotseling uit, „ik ben natuurlijk om dat schepsel boos geworden, vooral omdat zij te zamen met Dmitry naar het buitenland zou vluchten! Toen Iwan Feodorowitsch dit bemerkte, dacht hij, dat ik jaloersch was, dat ik nog steeds van Mitja hield. Zoo is die eerste twist ontstaan. Ik wilde geen opheldering geven, en ik kon niet om vergeving vragen. Het was mij onmogelijk een man, die zich zoo in mij vergiste . . . en dat nog wel, terwijl ik hem reeds gezegd had, dat ik niet van Dmitry hield, maar van hem! Ik ben alleen kwaad geworden, omdat ik aan dat schepsel dacht! Na drie dagen, juist op den avond dat jij kwam, bracht hij mij een verzegelde enveloppe, die ik moest openen, zoodra er iets met hem zou gebeuren. Hij heeft zijn ziekte van te voren voelen aankomen! Hij vertelde mij, dat in deze enveloppe de bijzonderheden voor de vlucht waren opgeteekend; in het geval hij zou sterven of ziek zou worden moest ik Mitja alleen redden. Bovendien bracht hij mij geld, bijna tienduizend roebel, dezelfde waarover de procureur in zijn redevoering gesproken heeft toen hij zei, dat Iwan geld had opgenomen. Het is mij opgevallen, dat Iwan Feodorowitsch niettegenstaande hij jaloersch op Mitja was, en dacht

dat ik van hem hield, toch het plan om hem te redden niet opgegeven heeft, en mij zelfs met de details er van bekend maakte! O, dat was een prachtige daad. Neen, Alexei Feodorowitsch, jij zult nooit begrijpen hoe groot die zelfverloochening was. Ik had voor hem kunnen knielen, maar toen ik er aan dacht, dat dit voor hem een teeken kon zijn van mijn vreugde over Mitja's redding (en hij had het zeker zoo opgevat) deed ik het niet en alleen de mogelijkheid, dat hij mij weer verkeerd zou kunnen begrijpen, maakte mij zoo opgewonden, dat ik weer een scène maakte. O, ik ongelukkige! Zoo is nu mijn karakter. Je zult het nog beleven, ik zal het nog zoover brengen, dat hij mij ter wille van een ander, waarmee hij rustiger kan leven, verlaat, evenals Mitja, maar dan . . . neen, dat zou ik niet meer kunnen verdragen, dan zou ik mij het leven benemen. Toen je binnenkwam nadat ik hem gevraagd had terug te keeren, werd ik zoo kwaad omdat hij mij verachtelijk aankeek, dat ik, — herinner je je dat nog, — je toeriep, dat hij alleen mij er van overtuigd had, dat zijn broeder Dmitry de moordenaar was. Ik beschuldigde hem opzettelijk, om hem te beleedigen. En hij heeft mij er nooit van willen overtuigen, dat Mitja de moordenaar was, integendeel, ik heb hem er van overtuigd! O, het is alles mijn schuld, ik ben het geweest, die in de terechtzitting die noodlottige scène teweeg bracht! Hij wilde mij bewijzen, dat hij edelmoedig was: al hield ik ook van zijn broeder, hij wilde hem niet uit wraak en jaloezie in het verderf storten, daarom heeft hij zoo voor de rechtbank gehandeld . . . Ik alleen ben de oorzaak van dit alles . . ."

Nog nooit had Katja zulke bekentenissen aan Aljoscha gedaan. Hij voelde, dat zij zoo ondragelijk leed, dat zelfs haar hoogmoedig hart bezweek. Aljoscha kende nog een andere verschrikkelijke oorzaak voor haar tegenwoordige kwellingen, hoezeer zij die ook in deze dagen na Mitja's veroordeeling voor hem trachtte te verborgen te houden; het zou hem pijnlijk geweest zijn wanneer zij zich zoo zeer vernederd had om zelf met hem over deze oorzaak te spreken. Zij leed wegens het gepleegde verraad en Aljoscha gevoelde, dat haar geweten haar er toe dreef zichzelf aan te klagen. Hij was bang voor het oogenblik, waarop zij haar hart geheel voor hem bloot zou leggen; hij wilde het haar zoo graag besparen. Des te moeilijker was de opdracht die men hem gegeven had. Hij begon weer over Mitja te spreken.

„Maak je niet ongerust," begon Katja weer, „dat geldt bij hem altijd slechts voor een oogenblik. Ik ken hem, ik ken hem maar al te goed, je kunt er van overtuigd zijn, dat hij zijn toestemming zal geven tot de vlucht, de hoofdzaak is, dat het niet dadelijk behoeft te gebeuren; hij zal nog den tijd hebben een besluit te nemen. Iwan Feodorowitsch zal dan wel weer gezond zijn, en de leiding op zich nemen, zoodat ik niets behoef te doen. Ach, hij wil natuurlijk nu al graag vluchten. Zou hij dat schepsel op kunnen geven? Men zal haar niet toelaten bij de dwangarbeiders, hij moet wel met haar vluchten. Het ergste is, dat hij bang voor jou is, hij is bang dat je van moreel standpunt het plan tot de vlucht niet goedkeurt; je moet het hem toestaan, jouw toestemming is nu eenmaal noodzakelijk."

Na deze sarcastische woorden zweeg Katja en glimlachte.

„Hij praat natuurlijk weer over lofzangen, over een kruis, dat hij te dragen heeft, over een schuld; ik herinner mij, dat Iwan Feodorowitsch mij er van vertelde. O, wanneer je wist hoe hij daarover gesproken heeft, wanneer je wist hoeveel hij op dat oogenblik van dien ongelukkige hield toen hij mij er over sprak, en misschien haat hij hem tegelijkertijd! Ik hoorde naar het verhaal en glimlachte trots, terwijl hij zat te schreien. Ik ben een verachtelijk schepsel, ik ben het, die hem krankzinnig heeft gemaakt! Maar die ander, die veroordeelde, denk je dat hij in staat is te lijden? Zoo iemand en lijden! Dat kan hij niet."

Uit haar toon sprak haat, walging, minachting, en zij had hem verraden! „Zij voelt zich schuldig," dacht Aljoscha, „en daarom haat zij hem." In de woorden van Katja lag een uitdaging, maar hij ging er niet op in.

„Ik heb je gevraagd hier te komen, om je te laten beloven zelf met hem te spreken. Ben jij van oordeel, dat een vlucht oneervol, lafhartig zou zijn . . . of misschien niet christelijk?"

„Het doet er niet toe, ik zal alles zeggen," mompelde Aljoscha, „hij vraagt u vandaag bij hem te komen," zei hij plotseling.

Zij beefde en deed moeite te blijven staan.

„Mij . . . is dat mogelijk?" vroeg zij.

„Het is mogelijk en het moet gebeuren," zei Aljoscha, „Hij heeft u noodig, vooral op dit oogenblik, ik was er niet over begonnen en had u niet hiermede geplaagd, wanneer het niet noodzakelijk was. Hij is ziek, hij is bijna krankzinnig.

Hij verlangt naar u, hij vraagt u niet te komen om vrede te sluiten, u behoeft u alleen op den drempel van zijn cel te vertoonen. Sedert dien dag is hij zeer veranderd, hij begrijpt nu hoe schuldig hij is. Hij vraagt u niet hem vergiffenis te schenken, „dat kan niet," zegt hij zelf. Hij vraagt u alleen op den drempel van zijn cel te komen."

„Je hebt mij zoo plotseling, . . ." stotterde Katja, „den geheelen dag heb ik het reeds gevoeld dat je hiermee zou komen . . . ik wist dat hij mij zou roepen . . . het is onmogelijk."

„Laat het onmogelijk zijn, maar doe het, bedenk, dat het voor de eerste maal is dat hij berouw heeft u beleedigd te hebben. Nooit te voren heeft hij dat zoo goed begrepen. Hij zegt, „wanneer zij weigert te komen, zal ik mijn leven lang ongelukkig zijn." Hoort u het? Een dwangarbeider vraagt om geluk, . . . hebt u geen medelijden? Overleg bij u zelf, u moet een onschuldig veroordeelde bezoeken; zijn handen zijn rein, terwille van zijn toekomstig lijden moet u hem bezoeken. Kom, zoek hem in de duisternis op . . . vertoon u op den drempel, verder niets. U moet het doen."

„Ik moet het, maar . . . ik kan het niet," zei Katja kreunend, „hij zal mij aankijken . . . ik kan het niet."

„Jullie blikken zullen elkaar ontmoeten. Hoe zult u nog verder kunnen leven, wanneer u nu geen besluit neemt?"

„Ik wil liever mijn heele leven lijden."

„U moet komen," zei Aljoscha steeds nog onverbiddelijk.

„Maar waarom vandaag? Waarom nu . . . ik kan den zieke niet alleen laten."

„Een oogenblik kunt u dat wel, het is slechts een oogenblik. Wanneer u niet komt, zal hij vandaag ziek worden, ik spreek de waarheid; heb medelijden!"

„Heb liever medelijden met mij," zei Katja verwijtend en begon te huilen.

„Dus u zult komen," zei Aljoscha nu hij haar zag schreien, „u zult komen en ik zal heengaan om hem te zeggen dat u erin toegestemd hebt."

„Neen, zeg hem niets," riep Katja verschrikt. „Ik zal komen, maar zeg het hem niet van tevoren, ik kom misschien wel, maar ik ga niet naar binnen . . . ik weet het nog niet . . ."

Zij kon niet verder spreken, met moeite haalde zij adem. Aljoscha stond op om weg te gaan.

„En wanneer ik daar nu eens iemand anders ontmoet?" vroeg zij zachtjes, terwijl zij verbleekte.

„Daarom is het juist noodzakelijk dat u meteen komt, er is niemand, heusch, ik spreek de waarheid, wij zullen op u wachten," zei Aljoscha en verliet de kamer. Hij liep haastig naar het hospitaal waar Mitja verpleegd werd. Den tweeden dag na het vonnis had deze zenuwkoorts gekregen en werd naar het hospitaal gestuurd, naar de afdeeling voor de gevangenen. Op verzoek van Aljoscha en vele anderen, had Dr. Warwinsky Mitja in een afzonderlijke kamer gebracht, dezelfde kamer, waar Smerdjakow vroeger verpleegd was. Er stond voor de deur een soldaat en zijn raam was van tralies voorzien, zoodat Warwinsky niet bang behoefde te zijn dat hij den gevangene gelegenheid zou geven te ontvluchten. Warwinsky was een goedhartig man en begreep hoe zwaar het iemand als Mitja zou vallen in het gezelschap van dieven en moordenaars te moeten verkeeren, hoewel hij zich in den loop der tijd daaraan zou moeten gewennen. Men had Mitja toegestaan bezoek van kennissen en familieleden te ontvangen, maar tot nu toe hadden alleen Aljoscha en Gruschenka hem bezocht. Tweemaal had Rakitin moeite gedaan bij Mitja toegelaten te worden maar deze had Warwinsky dringend verzocht hem in geen geval toe te staan de kamer te betreden.

Aljoscha vond zijn broeder op zijn bed zitten. Hij had koorts zijn hoofd was omwonden met een handdoek met azijn en water. Hij keek Aljoscha onzeker aan toen deze binnentrad en het was alsof hij even schrok. Mitja was sedert zijn veroordeeling zeer somber geworden, zoo nu en dan zweeg hij langen tijd, alsof hij over een of ander pijnlijk onderwerp nadacht, en dan vergat hij allen die aanwezig waren. Wanneer hij sprak, deed hij dat altijd haastig, en het leek soms alsof hij dan juist over iets anders nadacht. Soms keek hij zijn broer vol medelijden aan. Het scheen alsof de omgang met Gruschenka hem veel gemakkelijker viel en hem ook meer troostte. Ook met haar sprak hij weinig, maar wanneer zij kwam, klaarde zijn gezicht geheel op.

Aljoscha ging naast Dmitry zitten, ditmaal had zijn broer hem met ongeduld verwacht, maar hij waagde het niet Aljoscha te ondervragen. Het scheen hem onmogelijk, dat Katja er in toe zou stemmen te komen. Tegelijkertijd had hij het gevoel dat het leven ondragelijk voor hem zou zijn, wanneer zij niet kwam. Aljoscha begreep dit heel goed.

„Trifon Borissytsch heeft, zegt men, zijn heele huis op stelten gezet," begon Mitja haastig, „de vloeren breekt hij op,

het behang laat hij van den muur scheuren, de heele galerij heeft hij afgebroken om naar die vijftienhonderd roebel te zoeken, waarvan de procureur beweert, dat ik ze daar verborgen heb; zoodra hij teruggekeerd was is hij ermede begonnen. Hij krijgt zijn verdiende loon, die schurk. De op passer heeft het mij verteld, die komt uit hetzelfde dorp."

„Hoor eens," zei Aljoscha, „zij heeft beloofd te komen, maar ik weet niet wanneer, misschien vandaag, misschien een dezer dagen, dat weet ik niet zeker; maar je kunt erop rerekenen."

Mitja beefde, wilde iets zeggen, maar zweeg. Het was duidelijk, dat hij er naar verlangde, alle bijzonderheden omtrent het gesprek tusschen Aljoscha en Katharina Iwanowna te hooren, maar dat hij er niet naar durfde vragen: een hard of verachtelijk woord van Katja zou voor hem dezelfde beteekenis hebben gehad als een dolksteek.

„Zij heeft onder anderen gezegd, dat ik, wat de vlucht betreft, je geweten gerust moet stellen. Zij zal zelf, wanneer Iwan tegen dien tijd nog niet genezen is, probeeren je te redden."

„Daar heb je al over gesproken," zei Mitja afwezig.

„En jij hebt het tegen Gruschenka gezegd," zei Aljoscha.

„Ja," bekende Mitja, „vanmorgen zal zij niet komen," zei hij, terwijl hij zijn broer verlegen aankeek, „zij zal tegen den avond komen. Toen ik haar gisteren vertelde dat Katja zou probeeren mij te doen ontvluchten, zweeg zij eerst, maar zij perste haar lippen op elkaar, zij fluisterde slechts: „Laat het haar doen" . . . Ik durfde haar niet verder te ondervragen, ik geloof dat zij wel ingezien heeft, dat Katja niet van mij, maar van Iwan houdt."

„Dus toch?"

„Misschien ook niet. Vanochtend zal zij niet komen," zei Mitja nog eens nadrukkelijk. „Ik heb haar een boodschap laten doen . . . hoor eens, Iwan zal ons allen overleven, hij moet leven, niet wij, hij zal genezen."

„Hoe bezorgd Katja ook is, zij twijfelt er niet aan, dat hij weer gezond zal worden."

„Dat wil zeggen, zij is er misschien van overtuigd dat hij zal sterven, het is slechts de vrees die haar ervan overtuigt, dat hij genezen zal."

„Onze broeder heeft een sterke constitutie, ik heb ook nog hoop," zei Aljoscha.

„Ja, hij zal wel gezond worden, maar zij is ervan overtuigd, dat hij zal sterven, zij heeft veel verdriet . . ."

Zij zwegen. Er was blijkbaar iets, dat Mitja hinderde.

„Aljoscha, ik houd zooveel van Gruschenka," zei Mitja plotseling.

„Men zal haar daar ginds niet bij je toelaten," zei Aljoscha.

„Ik wil je nog wat zeggen," begon Mitja weer. „Wanneer men mij onderweg of daarginds zal willen slaan, dan zou ik het niet kunnen verdragen. Ik zal iemand vermoorden en men zal mij doodschieten. Twintig jaar lang! Hier begint men mij al te tutoyeeren, zelfs de oppassers doen het, den geheelen nacht heb ik liggen nadenken: ik kan het niet op mij nemen! Ik heb er geen kracht genoeg voor! Ik heb een loflied willen zingen, maar ik kan niet over het tutoyeeren van de oppassers heenkomen. Voor Gruschenka zou ik alles verdragen hebben, alles . . . behalve slaag . . . maar men zal haar niet bij mij toelaten." Aljoscha glimlachte.

„Luister broeder, ik zal je eens en voor al zeggen, hoe ik er over oordeel: je weet, dat ik je niet iets voor zal liegen. Jij bent niet in staat zoo'n kruis te dragen, en meer nog, je moet het ook niet dragen. Wanneer je onzen vader vermoord had, dan zou het mij spijten dat je het kruis terugwees, maar je bent onschuldig en dit is te veel voor jou. Je hebt door je zelf te kwellen een nieuwen mensch in je doen herboren worden; volgens mij moet je je leven lang, waar je ook naar toegaat steeds aan dien nieuwen mensch denken, — dit ideaal zal jou reeds voldoende zijn. Dat je het groote kruis van het lijden niet opgenomen hebt, zal je er toe brengen dit als een schuld te gevoelen en je in je verdere leven helpen zooveel mogelijk overeenkomstig je ideaal te leven, misschien eerder dan wanneer je het kruis werkelijk had opgenomen. Want wanneer je dit kruis opneemt, zal je morren en per slot van rekening zeggen: „ik heb afgerekend." Je advocaat heeft eens gezegd: „De zware lasten zijn niet voor alle menschen, voor menigeen zijn ze ondragelijk . . . kijk, dat is ook mijn opvatting. Wanneer andere menschen voor je vlucht ter verantwoording geroepen zouden worden, zou ik je niet toestaan te ontvluchten! Maak je echter niet ongerust, de chef van het derde station heeft Iwan gezegd: het kan zoo ingericht worden, dat het voor niemand gevaar oplevert. Het is niet erg eervol de menschen om te koopen, maar ik zou niet graag hier mijn

veto uit willen spreken. Vooral omdat ik weet, dat in het geval Iwan en Katja mij dit opgedragen hadden, ik ook misschien tot omkooperij mijn toevlucht zou nemen. Ik kan mij dus niet als rechter opwerpen en ik zal je nooit veroordeelen. Ik geloof, dat ik je nu alles duidelijk heb uitgelegd."

„Maar ik zal mijzelf veroordeelen," riep Mitja uit. „Ik zal vluchten, dat was al beslist: zou Mitja Karamazow in staat zijn niet te vluchten? Maar ik zal mij veroordeelen en mijn leven lang God om vergeving vragen voor die zonde, zoo spreken Jezuïeten, is het niet? Kijk eens, waar wij nu al aan toekomen!"

„Ja, het is zoo," zei Aljoscha glimlachend.

„Ik houd van je, omdat je altijd de waarheid zegt en niets wilt verbloemen," riep Mitja vroolijk uit. „Ik heb mijn Aljoscha op Jezuïetisme betrapt, daarvoor zou ik je willen kussen. Maar luister, ook de rest zal ik je vertellen. Het volgende heb ik besloten: wanneer ik ontvlucht met geld en pas, dan heb ik de troostrijke gedachte, dat ik het niet voor mijn plezier doe; dit is niet de weg naar het geluk, dit is de weg naar een anderen dwangarbeid, die misschien erger is dan de vorige. Dat Amerika, — de duivel hale het, — haat ik nu reeds. Al is Gruscha bij mij, het geeft niets. Kijk haar eens aan: is zij een Amerikaansche? Zij is een Russin, een Russin tot haar laatsten druppel bloed. Zij zal naar haar vaderland verlangen en ieder uur van den dag moet ik lijdelijk toezien, hoe zij er spijt van heeft, dat zij ter wille van mij dit kruis aanvaardde. In hoeverre is zij er schuldig aan? Zou ik met die gemeene kerels daar op kunnen schieten, zelfs wanneer zij moediger zijn dan ik? Nu reeds haat ik dat Amerika! Allen zijn zij van den eerste tot den laatste geniale ingenieurs of zoo iets, zij zijn niet verwant aan mijn ziel. Ik houd van Rusland, Aljoscha, ik houd van den Russischen God! Hoewel ik een schurk ben, dààr zal ik te gronde gaan. Luister, wat ik besloten heb, Aljoscha. Ik kom daar aan met Gruschenka, en wij gaan aan het werk in de eenzaamheid onder de beren, onder de Indianen; men zegt, er zijn nog ergens Indianen. Nu, wij gaan meteen hun taal leeren, landbouw en grammatica, vijf jaar lang. In die vijf jaar leeren wij ook Engelsch, zoodra wij dit geleerd hebben is het uit met Amerika. Wij komen terug naar Rusland, als Amerikaansche burgers, maak je niet ongerust, in dit stadje zullen wij niet komen, ergens ver hier vandaan in het noorden of in het zuiden zullen wij ons verstoppen

ik zal mij vermommen en zij ook. In Amerika zal een of andere dokter mij wel ergens een kunstmatige wrat bezorgen, zij zijn immers zoo handig met de werktuigen, of neen, ik zal mij een oog uitsteken en een langen baard laten staan, een grijzen, — door het heimwee naar Rusland zal ik grijs worden, — men zal mij niet herkennen, en al herkent men mij, dan mag men mij naar Siberië sturen, dat is ook niet zoo erg. Ook hier zullen wij ergens in de woestijn den grond bewerken, en mijn leven lang zal ik doen alsof ik een Amerikaan ben. Ik zal in elk geval op vaderlandschen grond sterven. Kijk, dat is mijn plan, mijn onveranderlijk vaststaand plan. Ben je het er mee eens?"

„Ja zeker," zei Aljoscha, die hem niet tegen wilde spreken.

Een oogenblik zweeg Mitja, daarna zei hij:

„Men heeft bij de terechtzitting de feiten verkeerd voorgesteld."

„Wanneer men dat niet gedaan zou hebben, dan zou je toch veroordeeld zijn," zei Aljoscha met een zucht.

„Ja, de menschen hier hadden genoeg van mij! God behoede hen, maar toch is het moeilijk."

Mitja kreunde. Zij zwegen weer eenigen tijd.

„Aljoscha, dood mij!" riep hij plotseling uit. „Zou zij dadelijk komen of niet? Spreek! Wat heeft zij gezegd? Hoe heeft zij het gezegd?"

„Zij heeft gezegd, dat zij komen zal, maar misschien niet vandaag, het valt haar zwaar."

Aljoscha keek zijn broeder verlegen aan.

„Aljoscha, ik zal mijn verstand verliezen. Gruscha slaat mij gade, zij begrijpt alles. God in den hemel, breng mij den vrede! Weet ik zelf, waarnaar ik verlang? Dit is de eerlooze wankelmoedigheid van de Karamazows. Ik ben niet in staat te lijden, een schurk ben ik, dat is alles."

„Kijk, daar is zij," riep Aljoscha uit.

Op dit oogenblik verscheen Katja op den drempel. Een oogenblik bleef zij staan, terwijl zij Mitja verstrooid aankeek. Deze was onstuimig opgesprongen, hij keek verschrikt en was bleek. Even daarna kwam een verlegen smeekende glimlach op zijn gelaat en plotseling kon hij zich niet meer beheerschen en strekte beide handen naar Katja uit. Toen zij dit zag, liep zij op hem toe, zij pakte zijn handen en leidde hem naar het bed terug. Zelf ging zij naast hem zitten en liet zijn handen niet los, integendeel, zij drukte ze

krampachtig. Eenige keeren deden beiden moeite iets te zeggen, maar hielden dan op en zaten zwijgend met een eigenaardigen glimlach elkaar aan te kijken. Zoo gingen twee minuten voorbij.

„Heb je mij vergeven of niet?" stotterde Mitja eindelijk, en op hetzelfde oogenblik wendde hij zich met een van vreugde stralend gelaat tot Aljoscha en riep dezen toe: „Hoor je wat ik vraag, hoor je het?"

„Ik heb van je gehouden, omdat je zoo edelmoedig bent," liet Katja zich ontvallen. „Je hebt mijn vergiffenis niet noodig, maar ik de jouwe. Het geeft niet of je mij vergeeft; mijn geheele leven lang zul je een wond in mijn ziel zijn en ik een in de jouwe, — en zoo hoort het."

Zij hield een oogenblik op, ten einde op adem te komen.

„Waarom ben ik hier gekomen?" begon zij weer. „Ik ben gekomen om je knieën te omvatten, je handen te drukken, kijk zoo, tot ze je pijn doen,— herinner je je nog hoe ik dat in Moskou gedaan heb? — Ik kom je weer zeggen, dat je mijn God, mijn vreugde bent, dat ik van je houd."

Zij kleurde en raakte zijn hand met haar lippen aan. De tranen stonden haar in de oogen. Aljoscha was sprakeloos. Dit tooneel had hij nooit verwacht.

„Onze liefde is voorbij, Mitja," begon Katja weer, „maar alles wat voorbij is, is mij dierbaar. Dat moet je voor altijd weten. Nu, voor een enkel oogenblik moet het zijn zooals het had kunnen zijn."

Zij glimlachte verlegen, terwijl zij hem innig aankeek.

„Je houdt van een ander en ik ook, maar toch zal ik jou altijd liefhebben en jij mij. Weet je dat wel? Luister je goed?" riep zij bijna dreigend, „je moet van mij houden, je leven lang moet je van mij houden."

„Ik zal van je houden," zei Mitja. „Weet je Katja, dat ik je dien avond, vijf dagen geleden, heb liefgehad? Toen je flauw viel en werd weggedragen . . . mijn heele leven lang zal ik van je houden . . ."

Zoo spraken zij onsamenhangend en opgewonden met elkaar, . . . wellicht zeiden zij dingen, die zij niet geheel zoo voelden, maar voor dit oogenblik was het waarheid en zij geloofden het onvoorwaardelijk.

„Katja," riep Mitja plotseling uit, „geloof je, dat ik een moordenaar ben? Ik weet, dat je het nu niet gelooft, maar toen . . . tijdens je verklaring voor het gerecht? Zou het mogelijk zijn dat je er aan geloofd hebt?"

„Ook toen heb ik er niet aan geloofd, nooit heb ik dat gedaan! Ik haatte je en verbeeldde mijzelf toen ik voor het gerecht stond ... ik had mijzelf wijsgemaakt dat ik het geloofde ... toen ik mijn verklaringen gedaan had, wist ik, dat ik onwaarheid had gesproken ... Ik heb vergeten, dat ik gekomen ben om mijzelf te straffen," zeide zij nu op een geheel anderen toon.

„Lijd je er dan zoo zwaar onder?" vroeg Mitja onwillekeurig.

„Laat mij, ik kom terug, nu valt het mij zwaar."

Zij maakte aanstalten om op te gaan staan. Plotseling slaakte zij een kreet en viel terug. Gruschenka was de kamer binnengekomen, niemand had haar verwacht. Katja vloog naar de deur, maar toen zij bij Gruschenka gekomen was, bleef zij staan, werd doodsbleek en fluisterde bijna kreunend: „Vergeef mij."

Gruschenka keek haar aan en antwoordde, na een oogenblik van stilte: „Wij zijn beiden slecht, moedertje, hoe zouden wij kunnen vergeven! Red hem, dan zal ik mijn leven lang voor je bidden."

„En wil je haar niet vergeven?" riep Mitja verwijtend.

„Maak je niet ongerust, ik zal hem voor jou redden," fluisterde Katja en verliet de kamer.

„Kun je haar niet vergeven, nadat ze jou om vergiffenis gevraagd had?" riep Mitja uit.

„Mitja waag het niet haar verwijten te doen, je hebt het recht daar niet toe," zei Aljoscha.

„Haar trotsche mond heeft gesproken, maar niet haar hart," zei Gruschenka met walging, „als zij jou redt, vergeef ik haar alles."

Zij zweeg, alsof ze nog iets bij zichzelf moest verwerken. Zij was bij toeval binnengekomen, zonder eenige argwaan en zonder te vermoeden, dat zij zulk een ontmoeting zou hebben.

„Aljoscha, loop haar na," zei Mitja zich tot zijn broeder wendende. „Zeg haar ... ik weet niet wat ... laat haar niet zoo weggaan."

„Voor vanavond zal ik je nog een bezoek brengen," zei Aljoscha en liep Katharina achterna. Hij haalde haar pas in toen zij den tuin van het hospitaal reeds had verlaten. Zoodra ze Aljoscha bemerkte, zeide zij:

„Neen, tegenover haar kan ik mij niet vernederen. Ik zei

haar „vergeef mij" en dus heb ik het geprobeerd. Zij heeft mij niet vergeven . . . daarom houd ik van haar."

„Mijn broer had haar niet verwacht," stotterde Aljoscha. „hij was er van overtuigd, dat zij niet zou komen."

„Natuurlijk, laten wij er niet verder over spreken," zeide zij kortaf. „Hoor eens, is kan niet met je naar de begrafenis gaan, ik heb bloemen gestuurd, ook hebben zij nog geld noodig, geloof ik, zeg hen, dat zij altijd op mij kunnen rekenen . . . laat mij nu met rust; je bent al bijna te laat, er wordt al geluid voor de mis. Laat mij met rust, ik moet nu alleen zijn!"

DRIEENDERTIGSTE HOOFDSTUK.

Aljoscha was werkelijk laat, men had op hem gewacht, en stond op het punt het kleine, met bloemen versierde kistje naar de kerk te dragen. Twee dagen na de veroordeeling van Mitja was Iljuscha gestorven.

Aljoscha kwam de jongens reeds bij de deur van het huis tegen. Zij hadden met ongeduld op hem gewacht en waren blij, dat hij gekomen was. Er waren er in het geheel twaalf, zij hadden hun schooltasschen op den rug.

„Papa zal zoo huilen, blijf bij hem," had Iljuscha hen stervend gezegd en de jongens hadden aan zijn laatsten wensch gehoor gegeven. Aan het hoofd bevond zich Kolja Krassotkin.

„Wat ben ik blij, dat u gekomen bent, Karamazow," riep hij, terwijl hij Aljoscha de hand toestak. „het is hier verschrikkelijk, ik kan het niet meer aanzien. Snegirjow is niet dronken wij weten heel zeker, dat hij vandaag niets gedronken heeft en toch lijkt het zoo . . . Meestal kan ik mijzelf goed beheerschen, maar het is akelig om te zien. Karamazow, ik zou u een vraag willen doen voor u naar binnen gaat."

„Wat is het dan, Kolja?" vroeg Aljoscha terwijl hij bleef staan.

„Is uw broeder onschuldig of schuldig, heeft hij zijn vader vermoord of heeft de knecht het gedaan? Ik heb die vier nachten niet kunnen slapen, omdat ik het niet wist; nu moet u het zeggen."

„De knecht heeft mijn vader vermoord, mijn broeder is onschuldig," zei Aljoscha.

„Dat heb ik ook gezegd," riep de kleine Ssmurow.

„Dan is hij dus een onschuldig slachtoffer," riep Kolja uit, „al is hij ook veroordeeld tot dwangarbeid, hij zal gelukkig zijn, ik zou hem kunnen benijden."

„Hoe kom je erbij, hoe is dat mogelijk!" riep Aljoscha verwonderd.

„O, ik zou zoo graag een offer willen brengen," zei Kolja enthousiast.

„Maar toch niet in zoo'n zaak, niet met zooveel schande," zei Aljoscha.

„O, zeker ... ik zou voor de geheele menschheid willen sterven. Wat die schande betreft, dat geeft niet; onze namen zullen wel nooit vereeuwigd worden. Ik heb eerbied voor uw broeder."

„En ik ook," riep plotseling onverwachts de jongen, die vroeger verklaard had, dat hij wist wie Troje stichtte: hij schreeuwde het evenals zijn vroegere verklaring en bloosde tot achter zijn ooren.

Aljoscha trad de kamer binnen. In een lichtblauw kistje versierd met witte kant lag Iljuscha met gevouwen handen en gesloten oogen. De trekken van zij uitgeteerd gezichtje waren bijna niet veranderd. Bijzonder mooi waren zijn handjes, waarin hij bloemen hield, die Lize Khokhlakow gezonden had. Er waren ook bloemen van Katharina Iwanowna en toen Aljoscha de deur opende was de kapitein bezig met bevende handen versche bloemen over zijn geliefden zoon heen te leggen. Hij bemerkte ternauwernood, dat Aljoscha binnen kwam, hij wilde niemand zien, zelfs niet zijn schreeuwende vrouw, die aldoor moeite deed te gaan staan om haar zoon van dichterbij te kunnen bekijken. De kinderen hadden Ninotschka met haar stoel opgetild en vlak bij het kistje gezet.

Zij zat daar en hield haar hoofd gebogen, waarschijnlijk schreide zij zachtjes. Snegirjow deed erg levendig, maar tevens verstrooid, in zijn gebaren lag iets onnoozels.

„Vadertje, lief vadertje," riep hij aldoor, terwijl hij naar Iljuscha keek.

„Papaatje, geef mij ook een bloementje, neem hem die mooie witte af en geef ze mij," snikte Snegirjow's vrouw.

Het kon zijn, dat de witte roos, die in Iljuscha's handjes was, haar erg beviel, of misschien wilde zij een bloem tot aandenken hebben; in ieder geval strekte zij haar handen er naar uit.

„Niemand geef ik wat, niets geef ik," antwoordde Snegirjow hardvochtig, „het zijn zijn bloemen en niet de jouwe, alles is van hem, niets is van jou."

„Papa, geef mama een bloemetje," vroeg Ninotschka, terwijl zij haar betraand gezichtje ophief.

„Ik geef niets, en vooral haar niet! Zij heeft niet van hem

gehouden, zij heeft hem dat kleine kanonnetje afgenomen en hij heeft het haar gegeven."

De kapitein begon te snikken toen hij zich herinnerde hoe Iljuscha het kanonnetje van Kolja aan zijn moeder gegeven had. Ook de arme krankzinnige begon te huilen. Toen de jongens eindelijk zagen, dat Iljuscha's vader de kist niet weg wilde dragen, terwijl het nu tijd werd, gingen zij er omheen staan en tilden haar op.

„Ik wil hem niet op het kerkhof begraven," schreeuwde Snegirjow plotseling. Maar even daarna wenkte hij met zijn hand, alsof het hem onverschillig was.

„Draag hem maar weg," zei hij, „waarheen je maar wilt."

De jongens hieven de kist op. Toen zij de moeder voorbijkwamen, hielden zij een oogenblik stil en zetten het kistje neer, zoodat zij afscheid van Iljuscha kon nemen. Toen zij het kleine gezichtje zag, dat zij drie dagen lang alleen maar uit de verte had kunnen bekijken, begon zij over al haar leden te beven.

„Mamaatje, zegen hem, kus hem," riep Ninotschka.

Haar moeder schudde als een automaat met haar hoofd heen en weer en plotseling sloeg zij zich met haar vuist op de borst. Men droeg het kistje verder. Ninotschka raakte voor de laatste maal met haar lippen den mond van haar gestorven broertje aan. Toen Aljoscha het huis verliet, wendde hij zich tot de hospita en vroeg haar vooral op de achterblijvenden te letten. Ze liet hem echter niet uitspreken.

„Wij kennen alle omstandigheden, ik zal bij hen blijven, wij zijn immers Christenen."

De oude vrouw weende toen zij dit zei.

De kerk was niet ver weg. Het was een heldere dag, het vroor; maar niet erg. Nog steeds klonk de klok voor de mis. Verstrooid en steeds bezig liep Snegirjow achter het kistje aan in een oude zomerjas, zijn hoed in zijn hand. Hij was steeds bezig, zonder eigenlijk iets te doen. Nu eens strekte hij zijn hand uit om den voorkant van de kist te steunen, waardoor hij alleen de dragers hinderde. Dan liep hij naar den kant en keek of hij niet ergens kon helpen. Er viel een bloem op de sneeuw en hij vloog er op af om deze op te rapen alsof het verlies daarvan een groot onheil geweest zou zijn.

„Jullie hebt de broodkorst vergeten," riep hij verschrikt. Maar de jongens herinnerden hem er aan dat hij de korst in zijn zak had. Hij haalde ze gauw te voorschijn en nadat hij

haar goed bekeken had, zei hij gerustgesteld: „Iljuscha heeft het gewild. Iljuscha heeft 's nachts tegen mij gezegd:

„Papaatje, wanneer mijn graf dichtgegooid is, dan moet u een korst brood kruimelen voor de musschen; wanneer ik hoor dat ze er aan komen vliegen, zal ik blij zijn, dat ik niet heelemaal alleen ben."

„Dat is goed," zei Aljoscha, „wij moeten er dikwijls brood naar toe brengen."

„Iederen dag, iederen dag," stotterde de kapitein.

Eindelijk kwamen zij bij de kerk en zetten de kist neer. Alle jongens gingen er om heen staan en tijdens den dienst bleven zij in dezelfde houding. Het was een oude, tamelijk armelijke kerk, vele heiligenbeelden waren vervallen, maar het lijkt wel of men in zulke kerken beter kan bidden.

Na de mis was Snegirjow kalmer geworden, hoewel hij zijn onrust niet geheel en al kon bedwingen: nu eens kwam hij dichter bij het kistje om het lijkkleed te schikken, dan weer zette hij een kaars recht. Eindelijk bleef hij onbewegelijk bij het hoofdeinde staan.

Aan het einde van den dienst, toen de kaarsen werden uitgereikt, begon hij te snikken en toen de kist gesloten moest worden, omarmde hij het lijkje en bedekte het met kussen. Eindelijk slaagde men erin hem te kalmeeren en men wilde hem reeds de treden afleiden, toen hij plotseling onstuimig zijn hand uitstrekte en eenige bloemen uit de kist nam. Hij bekeek ze alsof hij iets heel nieuws gevonden had, zoodat hij voor een oogenblik de hoofdzaak heelemaal vergat. Peinzend volgde hij het kistje toen men het naar het graf droeg. Na de gebruikelijke ceremonie lieten de doodgravers het zakken. Snegirjow, zijn handen vol bloemen, boog zich zoo ver boven het open graf, dat de jongens hem verschrikt bij zijn jas pakten en hem terugtrokken, maar hij begreep niet eens meer wat er eigenlijk gebeurde. Toen men het graf begon te sluiten wees hij bezorgd naar de vallende aarde en stamelde eenige woorden, niemand begreep wat hij bedoelde en even daarna verstomde hij weer. Men bracht hem nu in herinnering, dat hij kruimels van de broodkorst moest maken. Terwijl hij dit deed, riep hij angstig:

„Hierheen vogeltjes, hier naar toe kleine muschjes, vlieg hier naar toe!"

Een van de jongens maakte de opmerking, dat het niet gemakkelijk voor hem was met de bloemen in zijn handen

de broodkorst te breken en bood den kapitein aan ze voor hem vast te houden, maar hij gaf zijn bloemen niet af en keek zelfs alsof men van plan was ze hem te ontstelen; toen hij het graf bekeken had en zich ervan overtuigd, dat alles afgeloopen was, en de broodkruimels gestrooid waren, keerde hij zich onverwachts volkomen rustig om en ging op weg naar huis. Hij begon steeds vlugger te loopen, eindelijk holde hij bijna. De jongens en Aljoscha volgden hem.

„De bloemetjes zijn voor mama, voor mama zijn de bloemetjes, men heeft haar beleedigd."

Iemand riep hem toe dat hij zijn hoed op moest zetten, anders zou hij kou vatten, maar toen hij dat hoorde, slingerde hij zijn hoed, die hij steeds in zijn hand gehouden had, weg, en riep:

„Ik wil geen hoed, ik wil geen hoed."

De kleine Ssmurow raapte den hoed op en droeg hem dezen achterna. Alle jongens huilden, het meest van allen Kolja, en de jongen, die Troje ontdekt had. Ook Ssmurow met den hoed van den kapitein in de hand snikte krampachtig, maar hij had toch nog tijd onder het loopen een steen op te rapen, om dezen naar een voorbijvliegende zwerm musschen te gooien. Natuurlijk trof hij er geen een en liep huilend verder. Plotseling bleef Snegirjow staan, alsof hem iets ingevallen was, keerde terug en holde weer naar het graf. De jongens haalden hem in en pakten hem vast. Hij viel uitgeput op de sneeuw neer, sloeg zich op de borst en riep uit:

„Iljuscha, Iljuscha!"

Aljoscha en Kolja hielpen hem opstaan en trachtten hem te kalmeeren.

„Kapitein, houd toch op, de mensch is verplicht zich mannelijk te gedragen," bromde Kolja.

„U zult uw bloemen bederven," zei Aljoscha, „mamaatje wacht op u, ze zit thuis en huilt omdat zij geen van Iljuscha's bloemen gekregen heeft. Iljuscha's bedje staat er nog . . ."

„Ja, ja, naar mamaatje," riep Snegirjow uit, „men zal het bedje wegzetten," voegde hij er bij en bang dat men dit werkelijk zou doen, sprong hij op en liep vlug de richting van zijn huis uit. Hij rukte onstuimig de deur open en riep zijn vrouw, met wie hij zooeven nog getwist had, toe:

„Mamaatje, lieveling, Iljuscha heeft je bloemetjes gestuurd, je voetjes zijn ziek."

Hij hield haar de bloemen toe, deze waren geheel bevroren

en geknakt, doordat hij ermee in de sneeuw gelegen had. Op hetzelfde oogenblik bemerkte hij voor Iljuscha's bedje in den hoek de schoentjes van den jongen. Hij liep er op toe, viel op zijn knieën, kuste ze innig en riep:

„Ach, lieve Iljuscha, waar zijn je voetjes nu?"

„Waar heb je hem naar toegebracht?" schreeuwde de krankzinnige.

Ninotschka begon te huilen. Kolja rende de kamer uit, de overige jongens volgden hem. Eindelijk ging ook Aljoscha weg.

„Zij moeten uithuilen," zei hij tegen Kolja, „ik kan hier geen troost brengen, wij moeten een oogenblik weggaan en daarna terugkomen."

„Het is verschrikkelijk," bevestigde Kolja. „Weet u, Karamazow, ik ben zoo bedroefd, ik zou alles in de wereld er voor over hebben om hem weer tot leven te brengen."

„Ik ook," zei Aljoscha.

„Wat denkt u, Karamazow, zullen wij vanavond terugkomen? Ik ben bang, dat hij zich anders gaat bedrinken."

„Dat is wel mogelijk, maar wij kunnen slechts met zijn tweeën komen, jij en ik, dat is voldoende. Als de kapitein er dan niet is, blijven wij een uurtje bij mamaatje en Ninotschka. Wanneer zij allemaal zouden komen, zou dat een te pijnlijke herinnering voor hen zijn."

„Nu dekt de hospita de tafel, waarschijnlijk voor het begrafenismaal; de pope zal ook wel komen. Zullen wij dadelijk teruggaan, Karamazow?"

„Zeker, zeker," zei Aljoscha.

„Eigenaardig Karamazow, zooeven was ik nog zoo verdrietig en nu denk ik aan de taart die wij zullen eten. Is dat niet onnatuurlijk in onzen godsdienst?"

„Wij zullen ook zalm krijgen," zei de jongen die Troje ontdekt had.

„Ik verzoek je, Kartaschow, verder geen onnoodige opmerkingen te maken, vooral omdat men nooit met je praat en in het geheel niet wenscht te weten of je er bent of niet."

De jongen bloosde, maar waagde het niet iets terug te zeggen. Intusschen hadden zij een zijpad ingeslagen, dat door de velden voerde. Plotseling riep Ssmurow uit:

„Kijk, daar is Iljuscha's steen, waaronder hij zoo graag begraven wilde worden."

Zwijgend bleven allen bij den grooten steen staan. Aljoscha

keek voor zich uit en het tooneel, dat Snegirjow hem beschreven had kwam in hem op: Hoe Iljuscha huilend zijn armpjes om den kapitein heengeslagen had en snikkend uitriep:

„Papaatje, papaatje, hij heeft u zoo beleedigd."

Ernstig liet hij zijn blik dwalen langs de aardige open jongensgezichten, langs de kameraden van Iljuscha en zei tot hen:

„Vrienden, ik zou juist op deze plaats iets tegen jullie willen zeggen."

De jongens gingen om hem heen staan en keken hem vol verwachting aan.

„Wij zullen gauw afscheid van elkaar moeten nemen," begon Aljoscha. „Voorloopig blijf ik nog bij mijn beide broeders, waarvan er een naar Siberië gestuurd wordt en de ander doodziek is. Maar daarna zal ik deze stad verlaten, misschien voor langen tijd. Dan zullen wij moeten scheiden. Laat ons hier, bij dezen steen, waarvan Iljuscha zooveel hield, elkaar beloven, dat wij ten eerste hem nooit zullen vergeten en ten tweede nooit elkaar. Wat er ook later in het leven moge gebeuren, al zouden wij elkaar pas over twintig jaar terugzien, wij zullen er steeds aan denken, dat wij den armen jongen begraven hebben, dien wij vroeger met steenen gooiden, . . . herinner jullie je nog, wat er op de brug gebeurde, . . . en dat wij allen van hem gehouden hebben. Hij was goed en dapper, hij kwam op voor de eer van zijn vader en voelde diep de beleediging, die men dezen had aangedaan. Dus lieve vrienden, in de eerste plaats moeten wij aan hem denken en al worden wij in beslag genomen door gewichtige zaken, of al zouden wij hooggeplaatste mannen worden, of misschien diep ongelukkig, wij moeten nooit vergeten hoe wij hier bij elkaar gestaan hebben en dat wij te zamen dit gevoel hebben gehad dat ons op dit oogenblik beter maakte dan wij in werkelijkheid zijn. Kinderen, misschien zullen jullie niet begrijpen wat ik je zeggen wil, want ik spreek soms heel onduidelijk, maar later zul je het je misschien herinneren en mij gelijk geven. Want weet, dat er niets hoogers, niets sterkers, niets gezonders en niets nuttigers bestaat dan een goede herinnering en vooral één, die men uit de jeugd, uit het ouderlijk huis meegenomen heeft. Men spreekt veel over jullie opvoeding, maar zulk een heilige herinnering is misschien de beste opvoeding. Wanneer een mensch veel van zulke herinneringen mee kan nemen in het leven, dan is hij reeds van te voren gered. En zelfs wanneer

er slechts een enkele is, dan kan die tot onze redding bijdragen. Misschien worden wij later slechte menschen, hebben niet de kracht de verzoeking het hoofd te bieden, geven niets om de tranen der menschen en bespotten degenen die, even als Kolja zooeven, zeggen: „Voor alle menschen zou ik willen lijden,“.. zulke menschen lachen wij uit en toch, al worden wij nog zoo slecht,... God moge ons hiervoor behoeden... zoodra wij er aan denken hoe Iljuscha begraven is, hoe wij in de laatste dagen van hem gehouden hebben, en hoe wij juist bij dezen steen vriendschappelijk met elkaar gesproken hebben, dan zal de hardvochtigste onder ons het niet wagen te ontkennen dat dit een verheven oogenblik is geweest. Ja, misschien zal deze herinnering hem van een slechte daad afhouden, hij zal zich nog eens bedenken en zeggen: „Ja, toen was ik goed, moedig en eerlijk.“ Wij kunnen het belachelijk vinden, het hindert niets, de mensch bespot vaak het goede en schoone; dat geschiedt slechts uit lichtzinnigheid, maar ik verzeker jullie, mijn vrienden, wanneer een van jullie spot, zegt hij dadelijk bij zichzelf: „Het is slecht van mij te spotten.“

„U kunt er zeker van zijn, Karamazow, dat ik steeds aan u zal denken,“ riep Kolja uit. De jongens waren opgewonden en wilden allen wat zeggen, maar hielden zich ten slotte stil en keken Aljoscha aan.

„Ik heb dat gezegd in de veronderstelling, dat wij slecht zouden kunnen worden,“ vervolgde Aljoscha, „maar waarom zouden wij slecht worden? Laat ons eerst probeeren goed te zijn en onze eer bewaren en dan ... laat ons elkaar nooit vergeten. Dat herhaal ik nog eens. Wat mij betreft, ik geef jullie mijn woord, dat ik nooit iemand van jullie zal vergeten. Elk gezicht, dat mij op het oogenblik aankijkt, zal in mijn herinnering blijven, meer dan dertig jaar. Zooeven zei Kolja tegen Kartaschow, dat het ons niet kon schelen of hij er was of niet, maar zou ik ooit kunnen vergeten dat Kartaschow er is en dat hij nu op het oogenblik weer bloost evenals toen hij Troje ontdekte en dat hij mij met zijn vroolijke, openhartige oogen aankijkt? Mijn beste vrienden, laat ons allen dapper zijn zooals Iljuscha was, verstandig als Kolja (die wanneer hij grooter wordt, nog verstandiger zal worden) en laat ons verlegen en vriendelijk zijn als Kartaschow. Maar waarom spreek ik van hen alleen? Ik houd van jullie allemaal en ik vraag jullie ook van mij te houden. Aan wien hebben wij dit mooie oogenblik te danken? Is dat niet Iljuscha, die

ons altijd dierbaar zal blijven? Laten wij hem nooit vergeten, laat de herinnering aan hem voor eeuwig in onze harten blijven."

„Ja, ja, voor eeuwig," schreeuwden de jongens met hun heldere stemmen. Het was duidelijk, dat zij allen zeer ontroerd waren.

„Wij zullen aan zijn gezicht denken en aan zijn kleeding, aan zijn armoedige schoentjes, zijn graf, zijn bedroefde vader en hoe hij het moedig voor dezen heeft opgenomen, om hem tegen de heele klas te verdedigen. "

„Ja, wij zullen steeds aan hem denken," riepen de jongens weer.

„Ach, ik heb zooveel van hem gehouden," riep Kolja uit, „laten wij niet bang zijn voor het leven, hoe mooi is het leven wanneer men goed en rechtvaardig handelt."

„Karamazow, wij houden van u," riep een stem en het leek wel alsof het die van Kartaschow was.

„Wij houden van u," riepen nu allen. Veler oogen vulden zich met tranen.

„Hoera Karamazow!" riep Kolja vol geestdrift.

„En een eeuwige herinnering aan onzen dooden vriend," voegde Aljoscha er bij.

„Karamazow," riep Kolja, „zou de godsdienst gelijk hebben wanneer er gezegd wordt, dat wij allen op zullen staan en elkaar weer zullen zien, allen, ook Iljuscha?"

„Wij zullen allen opstaan en elkaar met vreugde vertellen hoe wij geleefd hebben" zei Aljoscha half lachend, half in vervoering.

„Wat zal dat mooi zijn," zei Kolja, „nu zullen wij teruggaan naar het begrafenismaal."

„Jullie moeten je er niet over ergeren dat wij taart zullen eten. Het is een eerwaardige mooie gewoonte," zei Aljoscha, „laten wij gaan, hand in hand en zoo ons leven lang, hand in hand."

„Hoera Karamazow," schreeuwde Kolja en alle jongens herhaalden zijn uitroep.

VIERENDERTIGSTE HOOFDSTUK.

Twee weken waren verloopen. Het vertrek der veroordeelden was vastgesteld op den morgen van dezen dag. Iwan Feodorowitsch, die nog steeds ziek was, kon niets voor zijn broeder doen. Katharina Iwanowna, — in tweestrijd door haar liefde voor de twee broeders, die zoo verschillend en toch zoo gelijk waren, — Iwan en Dmitry, verstand en hart, beiden sensueel, beiden Karamazow ... wist niet wat zij moest beginnen. Zij kon er niet toe besluiten Iwan ziek achter te laten, terwijl hij haar zorgen noodig had, maar de gedachte Mitja in den steek te laten, hem zooals Aljoscha zei de duisternis in te laten gaan, ook deze gedachte was haar ondragelijk.

„Alexei Feodorowitsch," zeide zij tot Aljoscha, dien zij twee uur voor het vertrek van de gevangenen bij zich had laten komen, „wat kan ik doen? Ik heb al mijn hoop op jou gevestigd, het is mij alsof jij de eenige bent die het middel kan vinden om ons allen te redden. Zeg mij, wat moet ik doen? Wien van tweeën moet ik verlaten? Want ik moet kiezen," voegde ze er handenwringend bij.

„Ja, u moet kiezen," herhaalde Aljoscha op eigenaardigen toon. „Ja, Katharina Iwanowna, het oogenblik is gekomen, u moet kiezen, ik begrijp u."

„Ik weet wat je denkt, ik weet dat je mijn twijfel veroordeelt. Van wien van hen houd ik? Als het Iwan is, kan het Mitja niet zijn, nietwaar?"

Aljoscha glimlachte.

„Waarom lach je?" vroeg je zachtjes.

„Als het Iwan is, kan het Dmitry niet zijn ..."

„Welnu?"

„Hoe kunnen wij het weten? Misschien is het de Karamazow dien u liefheeft."

„O, Aljoscha, houd op, probeer mij liever van mijn twijfel te genezen. Zeg eens, van wien moet ik houden?"

Zij was even mooi als op het oogenblik, dat zij haar getuigenis voor de rechtbank aflegde. Het was duidelijk te zien, dat zij volkomen oprecht was. Evenals toen liet zij haar geheele toekomst van één woord afhangen. Aljoscha werd ernstig; hij nam haar handen in de zijne en antwoordde:

„Ik heb er lang over nagedacht, dezen heelen nacht. Als Iwan niet zou genezen, zou ik weigeren u een raad te geven. Maar gisteren heb ik dr. Warwinsky gesproken, en hij verzekerde mij, dat Iwan beter zou worden wanneer hij goed behandeld werd: „De zorgen van een vrouw, van een liefhebbende en verstandige vrouw kunnen hem alleen redden. De wetenschap heeft nog niet een beter middel uit kunnen vinden dan dit. Als Katharina Iwanowna Iwan Feodorowitsch zou oppassen zooals zij tot nu toe gedaan heeft, zal hij genezen, er is reeds verbetering te bespeuren. Maar ik kan niet zeggen hoelang de behandeling zal moeten duren. U moet erop rekenen dat zij weken, ja misschien maanden voortgezet moet worden."

Hij heeft het letterlijk zoo gezegd. Het is dus noodzakelijk, dat u hierblijft, Katharina Iwanowna, het is een zware taak, die u op uw schouders laadt," vervolgde hij, „en misschien zal Iwan u later voor het behoud van zijn leven moeten danken; hierdoor zal er wellicht een volkomen harmonie tusschen jullie ontstaan, die noodzakelijk is voor jullie beider geluk. Wat Mitja betreft, zijn bestemming brengt hem naar andere gewesten ver van u vandaan. Hij houdt van een andere vrouw en zij houdt van hem. U hebt eens gezegd, dat u hem nooit op zou geven: waak over hem, Katharina Iwanowna, bewaak dezen ongelukkige, zelfs wanneer hij ver van u vandaan is en dan zal u dicht bij hem zijn. Daar u denkt, dat u hem veel dankbaarheid verschuldigd bent, moet u hem helpen zijn moeilijk leven te dragen, onafhankelijk van den loop der tegenwoordige omstandigheden. Ik kan u vervangen bij de ontvluchting. Ik geloof zelfs, dat als er den laatsten tijd geen verkoeling tusschen Iwan en mij was ontstaan, hij mij belast zou hebben met den zorg om deze zaak te regelen, wanneer hij het zelf niet kon doen. Vertrouw mij het geld toe, leg mij de plannen uit, ik denk dat ik zal slagen, u kunt op mij rekenen."

Hij drukte Katja's hand.

„Dat is het Aljoscha, mijn beste vriend (want hoe zou ik je nu anders kunnen noemen). Iwan had gelijk, toen hij zei, dat je een edelman was en dat je meer wilskracht had dan

iemand anders op de wereld. Het lijkt wel dat al de energie van je geslacht zich in jou heeft geconcentreerd, ten einde je in staat te stellen edelmoedige daden te verrichtten, terwijl de anderen van je familie door deze kracht uit elkaar worden gerukt, ik bedoel hun geest wordt verscheurd. Zeker, ik vertrouw je. Zie je deze twee enveloppen? In de eene bevindt zich dertigduizend roebel, in de andere vind je bijzonderheden van het plan. Alles is voorbereid, je behoeft slechts de aanwijzingen te volgen. Weet je wie de gevangenen zal begeleiden? Het is een zekere Constantin Semonowitsch Bondarew."

„Wat is dat voor een man?"

„Wat ik van hem weet is niet erg geruststellend. Hij is nogal driftig en bovendien kleinzielig. Dergelijke menschen zijn vaak onomkoopbaar. Wat moeten wij dan doen?"

„In dit geval zijn de soldaten van meer belang dan de leider."

„Dat is waar. Vergeet niet, dat de chef van het derde station op onze hand is."

„Dat weet ik . . . Voor ik vertrek zou ik Iwan graag willen zien."

„Goed, maar spreek niet tegen hem, en als hij je niet ziet, tracht dan ook niet zijn aandacht te trekken. De dokters hebben mij bevolen dat ik ervoor moest zorgen, dat de gezichten, die hij te zien kreeg zoo weinig mogelijk veranderden."

Achter Katharina Iwanowna trad Aljoscha de kamer binnen waar Iwan lag. Deze glimlachte toen hij het meisje binnen zag komen. Even scheen het alsof zijn oogen oplichtten, maar onmiddellijk daarna verspreidde zich een vage uitdrukking van angst over zijn gezicht. Katja beschouwde hem eenigen tijd stilzwijgend, eindelijk wendde zij zich tot Aljoscha, de tranen stonden in haar oogen.

„Laten wij weggaan," zei zij zachtjes.

Aljoscha keek naar zijn broeder.

„Hij zal genezen," zei hij op vasten toon tot Katja toen zij de ziekenkamer verlieten, „hij zal zeker genezen."

„Ik ben er van overtuigd, ik heb het altijd gedacht. Overigens, je hebt gelijk, ik mag hem niet verlaten. Hij heeft alleen ons tweeën in de heele wereld, Aljoscha, maar behalve dat je de opdracht hebt je oudere broeder te redden zal de toekomst je zoowel van den een als van den ander scheiden. Ik daarentegen . . . Iwan Feodorowitsch is mijn eigen toekomst."

„Vaarwel, Katja."

„Vaarwel, broeder, en zeg hem ook vaarwel. Breng hem de laatste bede over van haar, die hem zoo ongelukkig gemaakt heeft, ik wil hem nu niet terugzien, maar zeg hem dat wij elkaar in dit leven nog zullen ontmoeten . . . later. . . wanneer wij gelukkig zijn . . . zeg hem, dat ik nooit op zal houden hem lief te hebben en vraag hem mij te zegenen, mij te vergeven . . . vooral mij te vergeven. Zeg hem, dat ik wil, dat hij zich niet tegen zijn vlucht verzet, de vrijheid, de liefde met . . . met haar, die hij liefheeft, het geluk . . ." Zij kon niet eindigen, het verdriet kropte in haar keel. Zij nam Aljoscha's hand, gaf er haastig een kus op en verdween. Aljoscha bleef even verbaasd staan, daarna boog hij zijn hoofd en ging weg.

VIJFENDERTIGSTE HOOFDSTUK.

Hij ging naar de gevangenis. Het vertrek der gevangenen bracht alles in beroering. Behalve Mitja werden er twee misdadigers weggebracht, die evenals hij tot twintig jaar dwangarbeid waren veroordeeld. Aljoscha kreeg zonder moeite verlof zijn broeder nog eens te zien. Gruschenka was bij hem.

„Bonjour," schreeuwde Mitja, zoodra hij hem zag. „Aljoscha, man Gods!"

Hij was zeer opgewonden, het leek wel alsof hij verheugd was, hoewel dit niet erg bij het oogenblik paste. Hij omarmde Aljoscha hartstochtelijk.

„Ik ga weg, Aljoscha, ik geloof, dat ik nu in staat ben alles zonder moeite te dragen, zelfs daarginds, zelfs in Siberië, overigens . . . ik zal ontvluchten als men het wil."

Hij sprak deze laatste woorden „als men het wil" op een toon uit, die Aljoscha deed huiveren. In de overgave wat anderen over hem zouden beslissen lag de onverschilligheid van een stervende. Hij scheen niet meer aan het leven te hechten, hij stond er als een vreemdeling tegenover.

„Dat is alles wat hij mij weet te zeggen," riep Gruschenka bijna boos, „zoo lang ik er ben herhaalt hij mij, dat hij zal ontvluchten wanneer men het wil, hem is het onverschillig. Het is verschrikkelijk, Alexei Feodorowitsch: hij houdt van niemand meer." Zij huilde.

„Wees niet boos, Gruscha, wees niet boos, lieveling," zei Mitja, terwijl hij haar handen streelde. „Ik houd nog altijd van je, ook van jou, Aljoscha en van Iwan."

„En van Katharina Iwanowna," zei Gruschenka lachend door haar tranen heen. „Hij houdt van iedereen," voegde zij er bij, terwijl zij haar schouders ophaalde.

„Ja, Gruscha, ik houd van de heele wereld," zei Mitja, „ik kan niet meer haten, ik houd zelfs van Bondarew," zei hij met een komischen ernst. „Dat moet jij ook doen, jij moet ook van iedereen houden, zelfs van Bondarew."

„Zelfs van Katharina Iwanowna," vervolgde Dmitry.

Gruschenka keerde zich om zonder te antwoorden.

„Broeder," begon Aljoscha, „ik kom juist van haar vandaan."

„Komt zij niet?"

„Neen, zij kan niet komen, ik moet je haar groeten overbrengen. Zij vraagt je om vergeving en of je haar wilt zegenen."

Mitja hief zijn handen op en zei:

„Moge zij zelf mij vergeven en moge zij gezegend zijn. Moge zij in eeuwigheid gezegend zijn. Ik weet, dat wij elkaar terug zullen zien en dan zullen wij allen gelukkig zijn, omdat wij anders zijn geworden. Wat er ook gebeurt, ik zal voor mijn schuld geboet hebben . . . een nieuw leven . . . een nieuwe mensch. Dan zal ik haar vriendschap waard zijn. Weet je, Aljoscha, dat zij in staat is vriendschap te koesteren als een man. Wij zullen te zamen werken voor een grootsche gedachte. Zij zullen van elkaar houden, Aljoscha," zei hij op Gruschenka wijzend. „Zij moeten elkaar liefhebben om te maken, dat wij allen vereenigd zijn . . . allen gelukkig, allen verbeterd! Kijk eens, broeder," vervolgde hij peinzend, „ons geluk ligt niet meer in onszelf, ons geluk ligt in het gelukkig maken van anderen. Als Iwan ontwaakt is, zal hij niet meer zeggen „alles is geoorloofd". Ik weet het nu al, en jij, Aljoscha? Jij wist het reeds lang, jij bent de man Gods. Jij zult ons geleiden, jij zult ons hoofd zijn, onze aanvoerder, onze heilige."

Het bleef langen tijd stil, de twee broeders keken elkaar vast in de oogen en zelfs Gruschenka was ontroerd.

„Broeder, om dit alles te bereiken moet je ontvluchten," hernam Aljoscha, „ook zij wil dat je vlucht, zij heeft het mij zelf gezegd, en nu heeft zij mij gevraagd dat nog eens te herhalen."

„Goed, ik zal vluchten, Gruschenka," zei Mitja. „Ik zal vrij zijn, omdat jullie allen het willen. Vooruit dus, op naar Amerika! Zou ik terugkomen, Aljoscha?"

„Zeker, Mitja, je zult terugkomen, je verbanning zal niet lang duren en ik zal je halen, broeder!"

„Jij! Dan is alles in orde, als ik jouw belofte heb ben ik gerust. Ik zal weggaan, jij komt mij halen en wij zullen werken voor de grootheid van Rusland. O, Aljoscha, ik houd van iedereen in de wereld. Luister eens, wil zij dat ik vlucht, zeg haar dan, dat ik wil, dat zij met Iwan trouwt . . . zou hij genezen?"

„Zij is er van overtuigd."

„Nog steeds? Heb je hem gezien?"

„Zooeven nog. Maar ik ben niet te veel op den voorgrond getreden, want de dokters zeggen, dat hij niet gestoord mag worden."

„Ik moet vluchten, Aljoscha, ik moet het wel ter wille van Iwan doen; als ik naar Siberië ga zal Iwan nooit genezen. Maar hoe moeten wij het aanleggen?"

„Ik heb mij met alles belast."

„Jij! En dat zegt hij zoo alsof het heelemaal niet moeilijk is. Maar ik heb vertrouwen in je, juist in jou! Ach, mijn lieve Jezuïet, je zult ze nog allemaal bedriegen, weet je wel dat je een vreeselijke kerel bent?"

Aljoscha glimlachte. „Beloof mij alles te doen wat ik je vragen zal," zei hij.

„Stellig," antwoordde Mitja zonder na te denken. „Alles wat je wilt, je behoeft maar een wenk te geven."

Weer glimlachte Aljoscha.

„Wij gaan je achterna, Gruschenka en ik, op korten afstand. Probeer te slapen en goed uit te rusten gedurende de eerste dagen. In den derden nacht moet je op je hoede zijn, dan zal ik je kleeren brengen, die je meteen aan moet trekken. Gruschenka zal er ook zijn, je moet met haar vluchten, zij gaat met je mee. Alles zal klaar zijn: het rijtuig, de spoorkaartjes, ik heb ook al passen."

„Dat is geweldig," riep Mitja geestdriftig uit. „Kan dat alles zonder iemand in gevaar te brengen? Broeder, ik vind het heerlijk, dat jij op je genomen hebt mij te redden ... als een engel! Weet je nog, dat ik eens bij je heb willen biechten, omdat je een engel bent, zoo ben je mij altijd voorgekomen ..." De beide broeders omhelsden elkaar.

„Ik hoor iemand komen," zei Dmitry. „Het is tijd, vrienden. Karamazow gaat weg, maar het is geen werkelijk afscheid. Gruschenka, was dit nu alles noodig om jou te verdienen?" ...

De deur ging open, de cipier kondigde aan, dat hij de gevangenen kwam halen.

„Constantin Semenowitsch zit reeds te paard. Hij zweert, dat hij u zal leeren loopen, al was het door middel van den knoet. Het is een vreeselijke man, Dmitry Feodorowitsch!"

„Hij is dronken," zei Dmitry en haalde zijn schouders op. „Vaarwel, Aljoscha. Gruschenka, vaarwel!"

Men hoorde op de binnenplaats mannenstemmen, één er

van klonk boven alle uit: een rauwe en driftige stem. Dmitry ging weg. Zijn oogen schitterden van koorts, zijn tanden hield hij op elkaar geklemd. Hij ging naast de andere veroordeelden staan. Bondarew vereerde hem met een vloek. De soldaten omringden de gevangenen, en men vertrok van de binnenplaats. Vier troïka's wachtten hen. Op het oogenblik, dat Mitja in het rijtuig stapte, schreeuwde Aljoscha:

„Heb geduld, broeder!"

ZESENDERTIGSTE HOOFDSTUK.

Alles verliep ongeveer zooals Iwan het had voorzien. De Russische beambte en de soldaat zijn meestal omkoopbaar. De eigenaardige bekoring, die van Aljoscha uitging en het volkomen vertrouwen, dat hij inboezemde, vergemakkelijkten zijn taak. Wanneer het verhaal van deze ontvluchting bovennatuurlijk eenvoudig schijnt, dan is dat omdat de lezer zich moeilijk den persoon van onzen jongen monnik voor kan stellen, met zijn wonderlijke zachtheid en zijn machtigen wil; en verder moet men niet vergeten, dat de menschen waartegenover hij stond, uit de laagste klasse van het volk kwamen en dus wel onder zijn invloed moesten komen. Al speelt de wodka een groote rol, in werkelijkheid is het de wil, die overwint.

Aljoscha en Gruschenka zorgden, dat zij bij de derde pleisterplaats zich bij de kleine troep gevangenen konden voegen. Het was avond, het convooi zou den volgenden dag om vier uur in den morgen vertrekken. Aljoscha en Gruschenka als boer en boerin vermomd, gingen bij de boeren staan, die zich verzameld hadden op de plek waar de vier troika's stil hielden. Dmitry herkende zijn vrienden en wisselde een snellen blik. Aljoscha sprak met Bondarew op den deemoedigen toon van een boer, die vereerd is door het bezoek van een heer en noodigde hem uit „zich te komen verwarmen met een of twee glaasjes wodka."

„Natuurlijk, dadelijk," antwoordde de onderofficier.

„Prokhor Prokhorowitsch," schreeuwde hij tegen een sergeant, „boei de gevangenen, jij bent er verantwoordelijk voor, dat zij niet ontsnappen."

Hij deed zijn woorden vergezeld gaan van een veelbeteekenend gebaar en zich tot Aljoscha wendend zei hij:

„Op weg dan, ik volg je."

Aljoscha bracht hen naar het huis van een boer, waarmee hij van tevoren had afgesproken; hij had er tevens voor ge-

zorgd, dat deze eenige fijne flesschen wodka in huis had.

„Broeder," zei hij, tegen den boer toen hij binnenkwam, „geef ons een klein glaasje van je wodka, wij hebben haast."

De aangesprokene haastte zich drie glazen op tafel te zetten, die hij half vulde.

„Ezel," bromde de onderofficier.

Hij rukte hem de flesch uit zijn handen, vulde zijn glas tot den rand en dronk het in één teug leeg, terwijl Aljoscha het zijne onder de tafel ledigde. Daarna nam Aljoscha de flesch en vulde nog eens de drie glazen. Bondarew verwaardigde zich te glimlachen.

„Wel kapitein," begon Aljoscha, „brengt u die arme menschen ver weg?"

„Hoezoo? Arme menschen!" schreeuwde Bondarew, terwijl hij op de tafel sloeg, „het zijn drie moordenaars."

„Moordenaars?" herhaalde Aljoscha vol verwondering.

„De laatste, die gevangen genomen is vooral, de anderen hebben maar een paar kleine moordjes op hun geweten, maar de derde, Makarazow, heeft zijn twee broers en zijn twee vrouwen vermoord."

„Ook zijn twee vrouwen?" herhaalde Aljoscha.

„En hij heeft ze gepijnigd. Trouwens, men kan onmiddellijk aan den man zien dat hij tot alles in staat is. Ik moet hem goed bewaken en ik heb hem toevertrouwd aan Wladimir en aan Ossip, twee oudgedienden, die het klappen van de zweep kennen. Zij zullen zich niet gauw laten bedriegen."

Hij nam weer een slok wodka.

„En toch," hernam hij, „zou ik ze niet graag tegenover deze flesch zien zitten. Kom, kom... hoe krijgen jullie in dit gat zulke goede wodka?" vroeg hij, terwijl hij de boeren achterdochtig aankeek. „Ik denk dat het gesmokkeld is, nietwaar?"

„Maar mijnheer," schreeuwde de boer verschrikt.

„Ja, ja," riep Aljoscha lachend, „het zal niet gemakkelijk zijn u te bedriegen, kapitein!... Wij hebben in de stad een familielid, die destillateur is en die ons goedkoop de beste wodka levert, dat is ons heele geheim. Nog een glas, kapitein? .. gaat u ver weg?"

„Naar Siberië natuurlijk!"

„Zou u niet een paar flesschen als deze mee willen nemen? Wij zouden ze voor lagen prijs af kunnen staan. U kunt het wel doen, want na deze reis zult u wel op bevordering kunnen rekenen."

„Voor een boer ben je niet dom, zeker, ik zal wel bevorderd worden, maar alle bevordering weegt niet op tegen een klein tonnetje van deze wodka."

„Het hangt alleen van u af, kapitein, wij stellen ons te uwer beschikking... trouwens staat op het punt zoowel uw bevordering als uw wodka te verdienen. Overigens geloof ik, dat als een vriend van een van de gevangenen u twee of drie van deze tonnetjes aan zou bieden, waarvoor u de boosdoener dan zou moeten laten ontsnappen, dan zou u de tonnetjes nemen en dien goeden vriend laten opsluiten is het niet?"

„Ha, ha, ha." De onderofficier schaterde van het lachen.

„Boer," schreeuwde hij, „ik moet je omarmen."

Hij stond wankelend op, liep om de tafel heen om bij Aljoscha te komen, die tegenover hem zat. Aljoscha ontsnapte aan zijn omhelzing, door hem een vol glas voor te houden.

„Waarachtig, je hebt gelijk," zei Bondarew, pakte het glas aan en morste een gedeelte ervan over zijn uniform.

„Hoera, op ons moedertje Rusland, bevordering en wodka! Wie zou mij tonnetjes aan willen bieden om den gevangene te laten ontsnappen, jij?" schreeuwde hij tegen den boer. „Geef ze gauw, dan zal ik je in de boeien slaan. Hij heeft het gezegd," schreeuwde hij, op Aljoscha wijzend en aldoor lachend. Hij dronk zijn glas nog eens uit en viel toen weer op zijn stoel terug. Hij was stomdronken. Tegen de tafel geleund met starende oogen en een dommen glimlach op de lippen was hij het toonbeeld van een afgestompten dronkaard. Aljoscha vulde nog eens drie glazen, constateerde met voldoening, dat zijn helper, de echte boer, ook dronken werd, zette een volle flesch op tafel en verborg de beide andere in de diepe zakken van zijn jas. Daarna verliet hij het huis en ging naar de standplaats der troika's. Op eenigen afstand van de pleisterplaats had zich een groep boerinnen verzameld. Temidden van deze bevond zich Gruschenka. Toen hij voorbijkwam, gaf Aljoscha haar een teeken dichter bij te komen.

Op den drempel van het huis waar de soldaten en gevangenen uitrustten, bemerkte hij een man van ongeveer vijftig jaar. Aljoscha raadde dat dit de chef was van de derde pleisterplaats, Guerassim Mikhailowitsch Jekhlow, waarmede Iwan reeds een overeenkomst getroffen had.

„Guerassim Mikhailowitsch?" vroeg Aljoscha zachtjes.

De officier beefde en keek den boer strak aan.

„Ik ben de broeder van Iwan Feodorowitsch."

Jekhlow nam Aljoscha nog eens op, scheen even te aarzelen, maar gaf toen een teeken hem te volgen en ging het huis binnen.

Aljoscha kwam in een groote, slecht verlichte zaal, waar de drie gevangenen en een half dozijn soldaten om een kachel lagen. Jekhlow ging de zaal door, zonder zich een oogenblik op te houden. Alle soldaten lichtten hun hoofd op om den boer te bekijken. Mitja's gezicht straalde van vreugde. Jekhlow liet Aljoscha in een kamer op de eerste étage. De twee mannen gingen zitten.

„Wij zullen geen tijd verliezen," begon Jehklow, „U wilt uw broer Dmitry laten ontvluchten, nietwaar?"

Aljoscha boog zijn hoofd.

„Weet u mijn voorwaarden?"

„Vierduizend roebel," zei Aljoscha.

„Vijf."

„Goed vijf," zei Aljoscha, „hier zijn ze. Ik reken er op, dat u een man van eer bent."

„U kunt mij vertrouwen," antwoordde Jekhlow, terwijl hij het geld natelde, „maar alles hangt niet van mij af, ik geloof dat de leider van den troep nogal onhandelbaar is."

Aljoscha schudde zijn hoofd.

„Constantin Semenowitsch ligt ergens in een huis te slapen."

„Dronken?"

„Ja, dronken."

„Dat is goed, maar dat is nog niet alles, uw broeder wordt speciaal bewaakt door twee oude soldaten."

„Weet u hun namen al?"

„Ja, het zijn Wladimir Grigorowitsch Biloï en Ossip Porfirowitsch Karpenko, ik ga weg en laat u hier alleen . . . u begrijpt dat ik moet kunnen bewijzen, dat ik er niet was op het oogenblik van de ontsnapping . . . u kunt nu zelf handelen. Hier is de sleutel van de boeien en een afdruk van het slot. Ik geef u dien afdruk voor het geval u betrapt zou worden, dan vindt men dien bij u. . . hierdoor kan ik dus niet verdacht worden... Wat den sleutel betreft, niemand weet dat ik hem bezit. Het is niet de officieele sleutel, die bevindt zich in een gesloten kast. U moet de twee soldaten ertoe overhalen . . . dat zal u wel gelukken, door middel van eenige roebels . . . dat zij u toelaten bij hun gevangene. Zij zullen hem wel niet uit het oog willen verliezen, maar wanneer u

eenmaal alleen met hen bent, kunt u hen omkoopen. Ik zal den schildwacht zeggen, dat hij den boer moet laten passeeren."

Guerassim Mikhailowitsch vertrok. Aljoscha hoorde hem beneden de deur sluiten en eenige minuten later ging hij ook naar beneden. De soldaten waren ingeslapen, men hoorde geen ander geluid dan het gesnurk en de regelmatige passen van den schildwacht voor de deur. Het was reeds donker. Er brandde een lamp in den hoek, die meer walm dan licht gaf. Mitja maakte een zacht geluid met zijn boeien, om de aandacht van Aljoscha te trekken, die zachtjes op hem toekwam.

„Wat wilt u?" vroeg plotseling een ruwe stem.

Aljoscha zag links van zijn broer een soldaat zitten, dien hij nog niet bemerkt had. Een van de twee oudgedienden.

„Wladimir Grigorowitsch?" vroeg Aljoscha.

„Hij slaapt, wat wilt u van hem?"

„Ossip Porfirowitsch?"

„Die ben ik."

„Ik heb u een paar woorden te zeggen," zei Aljoscha, terwijl hij de goudstukken in zijn zak zachtjes liet rinkelen.

De soldaat stond op en volgde Aljoscha naar een hoek van de zaal.

„Staat u mij toe," begon Aljoscha, terwijl hij vier bankbiljetten in de hand van den soldaat liet glijden, „slechts een oogenblik . . ."

„Wat? Wat wilt u?" vroeg de soldaat.

„Neem mij niet kwalijk," hernam Aljoscha, terwijl hij nog een paar goudstukken bij de bankbiljetten voegde, „ik wil graag met uw gevangene spreken . . . slechts een oogenblik . . . kijk, in die kamer boven."

„Dat gaat niet," bromde Karpenko nog steeds met het geld in zijn handen, dat hij niet aannam, maar ook niet weigerde.

„U hebt niets te vreezen . . . het is maar voor even . . U kunt met ons meegaan . . ."

„Meegaan? Dan moet ik Wladimir wekken."

„Dat is niet noodig, ga met ons naar boven, wij zijn dadelijk terug."

Ossip aarzelde nog. Mitja, die was opgestaan, kwam dichter bij, langzaam loopend om geen overbodig geluid met zijn boeien te maken.

„Nu, het gaat, nietwaar?" vroeg Aljoscha.

„Maar dan vlug."

Zij gingen naar boven.

„Dmitry Feodorowitsch," zei Aljoscha „één van uw vrienden, die hier gisteren voorbij kwam heeft mij opgedragen u deze flesch wodka te geven. U zult er wel graag een glas van willen hebben na de vermoeienissen van de reis."

„Zeker," zei Mitja met een knipoogje. „Hij heeft een goede kleur," vervolgde hij, terwijl hij de flesch tegen het licht hield. „Dank je wel, broeder. Laten wij een glas te zamen drinken, voor je moeite. Ossip, zou men hier glazen kunnen vinden?"

„Ik denk van wel . . . bij een ouden Russischen soldaat . . ."

Hij opende een kast, en de eerste voorwerpen, die men zag waren een leege wodkaflesch en glazen. Hij nam er twee van, zette ze op de tafel, daarna, na een oogenblik geaarzeld te hebben, haalde hij nog een derde te voorschijn.

„Met uw verlof," zei hij, zijn glas bijhoudend. Dmitry vulde het glas.

„Uitstekend," zei de soldaat, nadat hij gedronken had en ging zitten.

„Praat maar met elkaar, geneer u niet," hernam hij, terwijl hij zijn oogen niet van de flesch afhield.

Aljoscha en Dmitry gingen naar een hoek van de kamer en zetten zich neer met hun rug naar den soldaat. Deze volgde hen met de oogen, en toen hij er zeker van was, dat men niet op hem lette, pakte hij de flesch. Deze zette hij aan zijn lippen en dronk langen tijd zonder geluid te maken. Toen hij hem weer neerzette was de flesch zoo goed als leeg.

„Aanstonds zal hij wel gaan snurken," zei Dmitry.

„En dan verwisselen wij van kleeding," vervolgde Aljoscha.

„En de boeien?"

Aljoscha toonde hem den sleutel. Dmitry glimlachte.

„Misschien zouden wij ze nu al kunnen openmaken."

Aljoscha keerde zich om. Karpenko had de flesch weer genomen. Zijn oogen vielen dicht. Hij geeuwde en zette de flesch weer neer.

„Nu, wij kunnen het probeeren," zei Aljoscha en maakte de boeien los.

Mitja slaakte een zucht van verlichting. Hij wreef zijn geschaafde enkels en keek zijn broeder daarna aan. Aljoscha glimlachte.

„Je bent vrij," zei hij. Mitja omhelsde hem.

„Kleed je uit," vervolgde Aljoscha, „en neem mijn boven-

kleeding. Gruschenka wacht op je. Tweehonderd pas hier vandaan zul je een troïka vinden ... zoo is het goed, je ziet er uit als een boer. Vlug broeder, laten wij geen tijd verliezen. Christus zij met je ... Gruschenka wacht op je," herhaalde hij, toen hij Mitja zag aarzelen.

„Waarom gaan wij niet te zamen weg?"

„Ik ben alleen binnengekomen, wij zouden de aandacht trekken. Ga nu, je kunt Gruschenka niet langer laten wachten. Jullie moeten meteen vertrekken en je niet ongerust over mij maken. Zoodra Guerassim Mikhailowitsch terug is gekomen, ga ik weg, dat hebben wij afgesproken," zei Aljoscha, terwijl hij zich omkeerde om zijn broeder niet te laten zien, dat hij bloosde.

„Goed," zei Mitja, „in zijn soort is hij een eerlijk man, je hebt zijn eerewoord, hij zal je niet bedriegen."

„Vaarwel dan, broeder."

Mitja bleef nog even staan om het gezicht van zijn broeder te beschouwen. Later zei hij, dat hij nog nooit voor dien tijd of na dien tijd zoo'n mooi gelaat had gezien. Over Aljoscha's gezicht verspreidde zich een goddelijke glimlach. Eindelijk dacht Mitja weer aan Gruschenka en aan zijn kostbare vrijheid. Hij vertrok op zijn teenen loopend; Aljoscha begreep meer dan hij het hoorde dat zijn broeder na eenigen tijd de buitendeur dichttrok. Aljoscha knielde neer en bad langen tijd. In de kamer hoorde men niets dan het gesnurk van den dronken soldaat.

Eindelijk stond Aljoscha op, nam de kleeren van Mitja, trok die aan, en bevestigde zoo goed en zoo kwaad het ging de boeien aan zijn handen en voeten; daarna ging hij naar de benedenzaal. Zij zagen er somber uit, al deze uitgestrekte lichamen, onbewegelijk, behalve de ongecontroleerde slaapbewegingen. Aljoscha dacht er aan, dat deze menschen allen veroordeeld waren, zoowel de bewakers als de veroordeelden, allen gebukt onder de harde wet van ellende en dienstbaarheid. „Het is goed, dat er een onschuldige tusschen hen verschijnt," zei hij zachtjes. Hij ging liggen op de plaats, die Mitja ongeveer twintig minuten geleden had ingenomen.

ZEVENENDERTIGSTE HOOFDSTUK.

Hij sliep bijna dadelijk in. Zijn geest was rustig, zijn geweten rein. Hij had een droom. Degene, dien hij zijn vader noemde, zijn meester en vriend, den Staretz Sossima, verscheen hem. Hij kwam op Aljoscha toe, legde zijn hand op zijn voorhoofd, kuste hem op de lippen, en deze kus deed het hart van den jongen man van blijdschap kloppen.

„Het is goed, mijn zoon," begon de grijsaard. „je leven begint nu en het is een goed begin. Ik heb altijd veel van je gehouden, Aljoscha. Ik wist, dat toen ik je de wereld instuurde je daar monnik zou blijven. Je zult veel lijden, maar je zult steeds geluk vinden in je leed. Je zult het leven zegenen, en wat meer zegt: je zult maken, dat anderen het leven zegenen. verwonder je niet, en wees niet opstandig. Je zult lijden, omdat God je hiertoe heeft uitverkoren. Ik zeg je: wanneer de graankorrel niet sterft nadat men hem in de aarde heeft gezaaid, blijft hij alleen. Maar wanneer hij sterft zal hij vruchten dragen. Het leven was voor jou te gemakkelijk en bij ons in het klooster zou je dezelfde gebleven zijn, onverschillig voor de werkelijkheid. Daarom heb ik je de wereld ingestuurd om je het ware geluk der monniken te doen kennen. Je hebt mij begrepen, je hebt begrepen, dat je je deel moest dragen van de menschelijke smart, dat je de zonden van anderen op je moest laden. Je wist, dat jij alleen je heele familie zou kunnen redden. En je bent geslaagd. Je hebt Mitja van zijn misdaad teruggehouden en het zelfverwijt van Iwan opgeheven."

„Vader, waarom heeft u een buiging voor Mitja gemaakt?"

„Ondervraag mij niet, ik voorzag iets verschrikkelijks, ik las zijn geheele lot in zijn blik. Deze blik heeft mij doen ontstellen. Eens of tweemaal in mijn leven heb ik bij sommige menschen deze uitdrukking opgemerkt, zij voorspelde de misdaad en de voorspelling is helaas maar al te vaak uitgekomen. In Mitja leeft de misdaad. Jij hebt zijn hart verzacht, maar toch zal hij lijden en voor zijn groot toekomstig leed

heb ik mij eerbiedig gebogen. Word niet hoogmoedig, alles komt van God en hij heeft je de kracht gegeven om dit alles te dragen. Steeds zul je moeten handelen. Heb je medemenschen daadwerkelijk lief. Alle verdiensten van den mensch liggen in de daadwerkelijke barmhartigheid. Dit is slechts de eerste stap, maak het terrein van je werkzaamheid steeds grooter. Vandaag wijd je je aan je broeder, wijd je morgen aan de familie, eindelijk aan je vaderland en ten slotte aan de geheele menschheid. Dan zul je begrijpen dat het eenige werkelijke paradijs het leven zelf is. O, kinderen, gij zijt in het paradijs, maar gij wilt het niet begrijpen, omdat gij niet genoeg van elkander houdt, en daarom bevindt gij u in de hel, want de hel is niets anders dan het lijden van degenen, die niet kunnen liefhebben. Als de menschen deze waarheid wilden begrijpen zou de aarde in een paradijs veranderen, en het is de taak der monniken deze waarheid tot het volk te brengen. Zij staan door hun opleiding dichter bij het volk dan iemand anders ... dichter bij het Russische volk dat een kiem van het heil van Rusland en van de menschheid in zich draagt.

Denk er aan, dat de Rus naarmate hij eenvoudiger is, beter de waarheid kent, omdat hij dichter bij de natuur staat. Maar jij moet evenals vandaag de zonden en misdaden van hen dragen, dien je hart misschien zou willen veroordeelen en dan in zijn plaats lijden en hem zonder verwijt laten vertrekken. Wees niet bang, je zult de beproeving doorstaan en de menschen zullen je prijzen voor een daad, die in tegenspraak is met hun maatschappelijk rechtsgevoel. Want het zijn kinderen, en de glans van heldenmoed, die je zelf niet in de eenvoudige daad gezien hebt, toen je de boeien van je broeder overnam, zal hen verblinden. Deze daad zal hun doen inzien, dat je gelijk hebt..." De monnik boog zich over Aljoscha heen en maakte langzaam het teeken des kruises over hem.

Aljoscha opende de oogen, en hij glimlachte ...

In de zaal had de stilte plaats gemaakt voor een geweldig lawaai. De dag ontwaakte. Aljoscha onderscheidde groote ruwe gestalten. Rondom hem gestalten van boerensoldaten, blinde slaven van den knoet en de autoriteiten, die door het gevoel van hun schuld en van de zekere straf die hun wachtte hem tragisch toeschenen door hun vrees en hun wreedheid tegelijk.

ACHTENDERTIGSTE HOOFDSTUK.

Het spreekt vanzelf, dat hij met kleine dagreizen naar onze stad teruggevoerd werd, waar zijn proces zonder verwijl begon, het was een duidelijke zaak, de overtreding zoo gemakkelijk aan te toonen, dat de schuldige nauwelijks ontsnapt was aan den rechtvaardigen toorn van Constantin Semenowitsch. Wanneer Guerassim Mikhailowitsch Aljoscha niet beschermd had, zou de onderofficier zich zelf recht verschaft hebben. Jekhlow kon hem slechts tot bedaren brengen, door hem te verzekeren, dat Alexei Feodorowitsch ongetwijfeld tot levenslange dwangarbeid veroordeeld zou worden, maar dat hij, Bondarew, wanneer hij het oordeel der autoriteiten niet af zou wachten, groote kans liep zelf gestraft te worden enz. enz.

Bondarew liet zich overtuigen. Overigens voelde Guerassim Mikhailowitsch slechts groote minachting voor Aljoscha, dien gek, die een ander gelegenheid gaf tot vluchten en zelf net zoo goed zonder straf er af had kunnen komen.

Aljoscha werd dus, zooals wij gezegd hebben naar onze stad teruggebracht. Het proces duurde niet lang, maar het had zoo'n eigenaardig verloop, dat ik er zeker van ben, dat niemand van degenen die het bijgewoond hebben het ooit in hun leven hebben vergeten. Katharina Iwanowna, die begrepen had waarom Aljoscha zichzelf had opgeofferd, vreesde dat de jonge man zich zou laten veroordeelen zonder eenige poging zich te rechtvaardigen. Zij smeekte hem dus haar toe te staan een beroemden advocaat te laten komen, nog beroemder dan degene, die Mitja verdedigd had.

„Nog beter, een mysticus, net als jij. Hij zal je begrijpen..."

„Neen, Katharina Iwanowna, stel je gerust, niemand behoeft mij te helpen."

„Maar ik smeek je erom, waartoe dient het je zonder eenig verweer over te geven? Laat je verdedigen... men zal begrijpen, dat je een goede daad hebt verricht... ik bewonder

je. Je zult veel goed kunnen doen, wanneer je een grooter arbeidsveld hebt. Maar daarom juist is het noodig dat je je laat verdedigen teneinde niet voor de menschheid verloren te gaan."

„Zuster, ik weet niet of je mij wel goed begrijpt. Er is een menschelijke rechtvaardigheid en een Goddelijke rechtvaardigheid. Wanneer de eerste zich vergist, wordt deze vergissing vaak opgeheven door de tweede, die zich verwaardigt zich te bedienen van zwakke werktuigen zooals ik. Maar als eenmaal deze Goddelijke correctie is aangebracht, wat nooit kan geschieden, zonder de openbare orde te overtreden, moet deze overtreding gestraft of vergeven worden. Het was niet mijn bedoeling mij straffeloos te verzetten tegen de Russische rechters. Ik heb de plaats ingenomen van mijn broeder, die zij onrechtvaardig hadden veroordeeld, maar door dit te doen heb ik zelf een onrechtvaardige daad begaan. Want de vonnissen van onze rechters moeten geëerbiedigd worden, ook in hun dwalingen. Bovendien heb ik niet zooals ik hoopte Mitja kunnen redden zonder zijn bewakers in gevaar te brengen. Ten slotte, al was Mitja inderdaad niet schuldig, in gedachte was hij het wel. Wanneer ik dus veroordeeld word, zal ik lijden voor zijn gedachten en mijn eigen daad."

„Maar dat is dwaasheid, ons volk heeft je te veel noodig, Alexei, je hebt niet het recht jezelf zoo lichtzinnig aan je plichten te onttrekken."

„Katharina Iwanowna, begrijp je niet, dat ik dàn alleen goed kan doen, wanneer ik geheel zonder zonden ben, wanneer niemand mij iets kan verwijten. Om de menschen tot het goede te brengen, moet ik het recht hebben ze te leiden. Men mag dan niet kunnen zeggen van Alexei Karamazow: „Die monnik is een dief," want ik zou de vrijheid van mijn broeder gestolen hebben en hiervoor moet men mij eerst vergeven of mij straffen. Ik verzeker je trouwens, dat ik mij zal verdedigen, maar laat niemand komen, Katharina Iwanowna, ik zal mijzelf verdedigen. Ik weet wat ik te zeggen heb."

Dit tooneel viel voor in de gevangenis in de cel waarin Aljoscha was opgesloten. Op dit oogenblik werd de deur geopend en mevrouw Khokhlakow kwam binnen.

„Alexei Feodorowitsch," riep mevrouw Khokhlakow, ben jij het, die hier op deze plaats van misdaad en straf moet leven? Maar je hebt nobel gehandeld . . . als ik een van je rechters was, zou ik je een belooning toekennen . . . en

wanneer je iedereen wilt redden, wees dan edelmoedig en red mijn dochter, doe een gebed voor haar, spreek één woord tot God . . . is hij nu naar de goudmijnen?"

„Wie mama? God?" riep Lize's doordringende stem.

Aljoscha had haar nog niet opgemerkt, omdat haar rolstoel de cel niet binnen kon.

„Is Lize hier?" riep Aljoscha verheugd.

„Ja, wij hebben haar mee moeten nemen. Ik zei haar, dat zij niet binnen kon komen, maar zij heeft er op aangedrongen mee te gaan . . . je weet hoe zij is, Alexei Feodorowitsch!" vervolgde mevrouw Khokhlakow. „Welneen Lize, . . . ik spreek over Dmitry Feodorowitsch . . . Ja, zij is ziek en zij is erger geworden sedert zij weet, dat jij in gevaar verkeert . . . dat is het ergste van alles. Wanneer je dien dag werkelijk niet geschertst hebt, wanneer je oprecht van plan was met haar te trouwen, dan geloof ik dat zij nog gered kan worden. Spaar haar, trouw haar, Alexei Feodorowitsch, ik geef je mijn zegen."

Mevrouw Khokhlakow maakte een pathetisch gebaar. Zij werd plotseling in de war gebracht door een nieuwe lachbui van Lize.

„Overigens ben ik niet gekomen om je hierover te spreken. Lize lacht altijd. Nu goed, het zal alles wel loopen zooals God het wil . . . Ik wou over jezelf spreken, Alexei Feodorowitsch."

„Neen," zei Aljoscha zachtjes, „wij moeten over Lize spreken en ik smeek u mij te veroorloven naar haar toe te gaan."

„Goed," riep Lize vroolijk, hoewel men aan den toon van haar stem kon hooren, dat zij huilde.

Aljoscha kwam tot aan den drempel.

„Dag Lize, dag lieveling!"

„Lieveling, hij durft „lieveling" te zeggen."

„En waarom niet Lize, ben je vergeten dat ik van je houd?"

„Als je van mij hield, zou je dat niet gedaan hebben. Neen, je houdt geen rekening met mij, ik geloof niet, dat je mij liefhebt, dat heb je nooit gedaan."

„Lize . . . ik heb je gezegd, dat in heel ernstige zaken ik alleen mijn geweten zou raadplegen."

„Ja, dat is waar, ik stel mij dwaas aan, maar ik houd van je, Alexei, wat zal er nu van je worden?"

Zij huilde.

„Wees gerust Lize, ik zal deze beproeving glansrijk doorstaan."

Na een uur zond Aljoscha zijn bezoekers weg, want het oogenblik dat hij voor de gezworenen moest verschijnen naderde.

Er waren slechts weinig getuigen. Het strafbare feit was duidelijk bewezen. Het was meer uit medelijden dan uit nauwgezetheid, dat de rechters het proces drie dagen lieten duren. De houding van de getuigen en rechters was geheel anders tegenover Aljoscha, dan tegenover Mitja. Aljoscha was even geacht, als Dmitry gehaat was. Allen hoopten, dat hij vrijgesproken zou worden. Het requisitoir van den procureur sloot zich bij deze welwillende meening aan. Hij wees op de jeugd van den beschuldigde, op zijn voorliefde voor het mysticisme, die hem ertoe gebracht kon hebben de burgerlijke wetten te overtreden, om te handelen volgens een andere hoogere wet, die hem alleen bekend was. Na geëischt te hebben dat de strafwet op den beschuldigde toegepast zou worden, eindigde de procureur aldus:

„Het is weer een Karamazow, mijne heeren, die voor ons verschijnt. Hij ontkomt niet aan de erfelijke heftigheid. Maar let op, deze heftigheid is een kracht, die op het goede gericht is. Zij heeft de kracht van het geloof, dat bergen kan verzetten. Alexei Feodorowitsch heeft met een edel doel gehandeld, volgens een diepe overtuiging, en hij tracht niet de verantwoordelijkheid voor zijn daad van zich af te schuiven. Uit de getuigenis van Guerassim Mikhailowitsch blijkt, dat op het oogenblik dat Dmitry vluchtte, zijn broeder door niets belet werd hem te volgen. Wanneer hij dan niet krankzinnig is, moet hij gebleven zijn uit een gevoel van rechtvaardigheid, van eerlijkheid, omdat hij het noodig vond zich te rechtvaardigen tegenover zijn rechters . . . U hebt gezien met hoeveel eerbied, hoeveel openhartigheid hij dit gedaan heeft. Uit zijn heele gedrag en uit het medisch onderzoek blijkt, dat hij volkomen toerekenbaar is. Wij hebben hier geen gewone misdadiger voor ons, ik zou bijna zeggen, wij hebben in het geheel geen misdadiger voor ons. Het feit is bewezen, maar de gevoelens die wij gewoonlijk moeten constateeren bij de meeste misdadigers, de minachting voor de rechters, opstand tegen de wetten, het verlangen de instructie te wijzigen, dat zijn misdadige gevoelens, die bij Alexei Feodorowitsch in het geheel niet aanwezig zijn. Het is niet volgens mijn ambt de

rechters te vragen hun oogen te sluiten voor wat er gebeurd is, maar ik kan niet nalaten u aan te raden een welwillend oordeel te vellen. Ik voel mij zelfs verplicht hem in uwe genade aan te bevelen, want hij staat voor ons zonder eenige verdediging. Ik weet, dat hij de hulp van de beroemdste advocaten der Russische balie geweigerd heeft. Hij wil niet dat u verblind wordt door kunstgrepen der welsprekendheid, maar dan mogen wij van onzen kant deze zelfde kunstgrepen die hij geweigerd heeft niet tegen hem gebruiken."

De procureur ging zitten. Zijn rede werd begroet met applaus, dat de president niet kon onderdrukken. Men verwachtte, dat Aljoscha op de gewone vraag: „Beschuldigde, wat hebt gij tot uw verdediging te zeggen," zou antwoorden met een zacht hoofdschudden, maar tot groote verbazing van allen stond hij op. Het werd volkomen stil in de zaal. De jeugd van den beschuldigde, zijn schoonheid, zijn bescheiden en toch fiere houding wekten bewondering en sympathie. Bij de gedachte dat hij misschien tot levenslange dwangarbeid veroordeeld zou worden, begonnen vele vrouwen te schreien.

„Het is geen verdedigingsrede, die ik voor u wensch te houden," begon Aljoscha, „behalve enkele overdreven voorstellingen van den onderofficier, Constantin Semenowitsch, zijn de feiten volgens de waarheid tot u gekomen. Ik ontken niets. Ik heb de vrijheid van mijn broeder van u teruggenomen, omdat hij het slachtoffer van een gerechtelijke dwaling was. Overigens, ik beschuldig niemand hier. De samenloop der omstandigheden, die mijn vaders dood hebben veroorzaakt moest de justitie in de war brengen. Het verleden van mijn broeder Dmitry, zijn haat tegen mijn vader, de krankzinnigheid van mijn broeder Iwan, alles spreekt tegen den veroordeelde. En toch is hij onschuldig. Want hij is onschuldig! Ik zal geen moeite doen u dit duidelijk te maken, het is te laat en u zult mij evenmin gelooven, als u mij toen geloofd hebt. Maar ik ben ervan overtuigd en deze overtuiging heeft mij ertoe gebracht, te handelen zooals ik gedaan heb. Ik zou weer zoo handelen, wanneer ik nog eens voor dezelfde feiten kwam te staan. Ik ontken niets, maar ik heb ook geen spijt. Ik geef mij over aan uw oordeel. Als u mij veroordeelt, zult u dit gedaan hebben volgens uw eer en uw geweten, doch u zult strikt rechtvaardig zijn, en ik ben alleen daarom gebleven ... want het is juist dat ik even goed met mijn broeder had kunnen vluchten.... om u de middelen

in handen te geven mij te straffen, hiertoe hebt u het recht.

Onschuldige voor onschuldige, wat doet het er toe wie het is . . . Ik vertegenwoordig door zijn plaats in te nemen den persoon van mijn broer. Ik ben voor u, heeren gezworenen, Dmitry Feodorowitsch Karamazow. Als hij schuldigis, waarom heb ik dan mijn weg naar Siberië niet voortgezet? Ik denk, dat het beter zou zijn, mij in vrijheid te stellen, omdat Dmitry Karamazow inderdaad onschuldig is. Versta mij goed, inderdaad. Hij heeft u zelf verklaard, dat hij het verlangen koesterde mijn vader te dooden. Zeker, het verlangen staat gelijk met de daad. De geheime wenschen echter mocht gij eigenlijk niet veroordeelen, u heeft niet het recht deze te volgen tot in de geheime schuilhoeken van het hart en bovendien, in edele zielen worden zulke wenschen evenzeer als de daden zelf vervolgd door het zelfverwijt dat hen kwelt. Mijn broeder ontkomt aan den dwangarbeid, maar niet aan het verwijt van zijn geweten. Nu echter het verlangen geopenbaard is, is de onzichtbare straf van het berouw misschien niet voldoende. Er is een openbare straf noodig voor het openbare misdadige verlangen. Uw wetten hebben hierin niet voorzien. Welnu heeren, weest rechtvaardig. U kunt mij niet straffen voor een moord. U denkt er ook niet aan mij hiervan te beschuldigen; wanneer u mij veroordeelt, straft u enkel en alleen de slechte gedachten van mijn broeder. Weet, dat ik mij alleen aan u gevangen heb gegeven, omdat ik mijn broeder den naam van mijn vader vergezeld gaande van een doodsbedreiging heb hooren uitspreken. Niet, dat ik geloofde dat hij ooit zijn bedreigingen uit zou voeren; maar deze bedreigingen alleen zijn reeds een misdaad, . . . doch misschien verzoend door de vernedering van een onrechtvaardige veroordeeling. Alle schuldigen zijn gestraft: Mijn broeder Iwan met zijn zuiver geestelijke dwalingen, door verwarring . . . door verwarring van zijn verstand . . . God geve dat zij tijdelijk is! De moordenaar zelf met den dood en mijn broeder Dmitry met vernedering. Volgens mijn meening heeft het recht zijn loop gehad. Ik heb niets meer te zeggen, heeren gezworenen. Ik neem van te voren in alle nederigheid uw oordeel aan, ik eerbiedig het, hoe het ook moge zijn."

Hij zweeg. De ontroering was zoo groot, dat deze zich slechts openbaarde door een doodelijke stilte, nu en dan onderbroken door snikken. De zitting werd tien minuten geschorst.

NEGENENDERTIGSTE HOOFDSTUK.

In de stilte trok plotseling een ongewoon lawaai de algemeene aandacht. Bij de deur verscheen bleek en wankelend een jong meisje, voor wie iedereen met een soort bijgeloovige vrees terugweek.

„Lize," riep Katharina Iwanowna, en zij vloog op het meisje toe. Maar Lize stootte haar zwijgend ter zijde en steeds voortloopend met strakken blik, kwam zij tot voor de rechters staan. Het publiek, de gezworenen, de rechters, allen stonden op. De president gaf den deurwaarder een wenk; deze haastte zich het meisje te ondersteunen. Zij stond op het punt het bewustzijn te verliezen. Plotseling wendde zij zich tot Aljoscha, die haar aanzag met oogen vol vreugdetranen. Met een kinderlijk en bekoorlijk gebaar wierp zij hem een kushand toe; hierna wendde zij zich tot de rechters en riep met doordringende stem:

„Hij is een rechtvaardige, hij heeft mij gered."

Zij verloor het bewustzijn. Deze wonderbaarlijke genezing, hoewel zij misschien psychologisch te verklaren was door de nerveuse reactie van een hevige emotie . . . scheen den omstanders een wonder toe. Iedereen kende de ziekte van Lize. Niemand aarzelde Aljoscha als oorzaak van deze genezing te beschouwen. De gevolgen waren onverwacht. Iedereen stond op en begon opgewonden te spreken; de president dacht er niet aan de orde te herstellen. Ook de rechters waren onder den indruk. Alleen Aljoscha bleef kalm. Hij glimlachte, tranen kwamen in zijn oogen, heldere tranen van vreugde en geluk. Nu gebeurde er iets wat in de geschiedenis van onze rechtspraak eenig genoemd kan worden; de president vroeg den gezworenen of zij zich wilden terugtrekken om over het vonnis van den beschuldigde te beraadslagen, maar allen zonder uitzondering en zonder met elkaar van gedachten te wisselen, antwoordden, dat dit niet noodig was: Aljoscha werd met algemeene stemmen vrijgesproken.

Katharina Iwanowna nam hem mee naar huis, evenals Lize. Het kostte onzen held veel moeite zich aan de geestdriftige betoogingen van het publiek te onttrekken; onder dit alles bleef hij echter buitengewoon kalm. In het huis van Katharina Iwanowna wachtte hen mevrouw Khokhlakow, die, niet wetend waar haar dochter naar toegegaan was, haar zocht, en dacht te sterven van vreugde, toen zij haar zag loopen. Op denzelfden dag werd de verloving van de beide jongelieden gevierd. Mevrouw Khokhlakow was bij deze gelegenheid minder spraakzaam dan gewoonlijk. Katharina Iwanowna beschouwde Aljoscha bijna met vrome bewondering. En hij, steeds glimlachend, keek peinzend in de verte, alsof hij in de toekomst zijn verdere bestemming wilde lezen.

Iwan was nog steeds krankzinnig.

FU

STOKES